

Tarja Hiltunen

Äitiys, huostaanotto ja voimaantumisen

Tarja Hiltunen

Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen

Esitetään Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Ruusu puiston salissa D104
joulukuun 12. päivänä 2015 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Education of the University of Jyväskylä,
in the building Ruusu puisto, Hall D104, on December 12, 2015 at 12 o'clock noon.

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 541

Tarja Hiltunen

Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2015

Editors

Markku Leskinen

Department of Education, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Sini Tuikka

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover picture: Terttu Hauhia; Shutterstock / Iryna Tiumentseva
Kuvankäsittely: Tapani Romppainen

URN:ISBN:978-951-39-6408-5

ISBN 978-951-39-6408-5 (PDF)

ISBN 978-951-39-6407-8 (nid.)

ISSN 0075-4625

Copyright © 2015, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2015

ABSTRACT

Hiltunen, Tarja

Motherhood, custody and empowerment

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2015, 237 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences

ISSN 0075-4625; 541)

ISBN 978-951-39-6407-8 (nid.)

ISBN 978-951-39-6408-5 (PDF)

Diss.

Summary

This study explores mothers' experiences of their children's custody. The empirical data consists of twelve interviews with mothers with a child custody experience. Seven interviews were conducted twice, in years 2004 and 2008. The purpose of the dissertation is three-fold: 1) to clarify the construction of motherhood before and after the custody; 2) to define what kind of support the mothers received after the children had been placed outside home; and 3) to identify promotive and hindering factors for the empowerment of these mothers. As for the method, this phenomenological study drew on qualitative content analysis. This dissertation sheds light on the reasons for child custody, as expressed in the mothers' stories. The most often mentioned reasons for custody decisions were the mother's alcohol abuse, family violence, mental problems, and the children's asocial behaviour. The interviews revealed that immediately after the custody, the mothers were left without any specific support. However, later on they were supported in many ways, like through psychotherapy, peer support and other means of rehabilitation.

The interviews showed that these mothers constructed their motherhood in a different way 'during' and 'after' the custody process. 'During' the process, their motherhood was constructed as wounded in many ways, and it was expressed as the mothers' inability (or limited ability) to take care of both themselves and their children. 'After' the custody, their construction of motherhood embraced a wider range of definitions and attributes, such as wounded, lost, given up, friend, flourishing, completed, and empowered motherhood. The interviews revealed several factors for the empowerment of mothers. The mothers were empowered by their own children, peer groups, therapy and treatments as well as by new relationships. The experience of children's custody made the mothers realise and actually face their reality. Some of them were drawn to rehabilitation, therapy, and peer group support, while some experienced gaining strength from religious faith. In particular, personal relationships, such as to one's partner, family, or specifically to one's own children, brought happiness to many mothers. There were also factors that reduced the mothers' empowerment: e.g., violent and drug-dependent relationships of mothers, their suicide attempts, and their disappointments and distrust towards child welfare workers. Finally, the mothers were significantly disempowered by not dealing with their traumatic experiences.

Keywords: motherhood, custody, experience, wounded(ness), empowerment

Author's address Tarja Hiltunen
Kasvatustieteiden tiedekunta
Department of Education
P.O. Box 35
FIN-40351 JYVÄSKYLÄ
tarja.h.hiltunen@jyu.fi

Supervisors Professor (emerita) Leena Laurinen
Department of Education
University of Jyväskylä, Finland

Dr (emeritus) Jouko Huttunen
Department of Education
University of Jyväskylä, Finland

Docent Satu Perälä-Littunen
Department of Education
University of Jyväskylä, Finland

Reviewers Professor Tarja Pösö
School of Social Sciences and Humanities
University of Tampere, Finland

Docent Ritva Nätkin
School of Social Sciences and Humanities
University of Tampere, Finland

Opponents Docent Ritva Nätkin
School of Social Sciences and Humanities
University of Tampere, Finland

ESIPUHE

Tutkimukseni idea syntyi kolmetoista vuotta sitten, kun istuin työtoverini Virpi Kujalan kanssa työnohjaustapaamisessa toimitusjohtaja Jussi Suojuusalon työhuoneessa. Tuolloin Jyväskylään oli juuri avattu Sininauhaliiton Naisten talon toiminta. Huostaanotettujen lasten äitien tukeminen oli eräs sen työmuodoista. En silloin arvannut mihin yhteiset keskustelumme johtavat. Tutkimustyöni on ollut mielenkiintoista mutta myös haasteellista ja ajoittain raskasta työn ohessa.

Kiitos palautteista ja parannusehdotuksista, joita sain ohjaajiltani lehtori (emeritus) Jouko Huttuselta ja professori (emerita) Leena Lauriselta, sekä dosentti Satu Perälä-Littuselta tutkimustyöni aikana. Kiitos professori Tapio Aittolalle neuvoista, jotka auttoivat aineistoni järjestämisessä ja saamisessa tieteellisesti käsiteltävään muotoon. Perhetutkimuskeskuksen professori Kimmo Jokista kiitän palautteesta ja tuesta jota sain häneltä. Kielentarkastuksesta lämmin kiitos Karoliina Kilposelle sekä Liisa Halttuselle, joka auttoi selviytymään RefWorksin tietoteknisistä ongelmista useita kertoja. Sofia Kauko-Vallia ja Henna Pirkasta kiitän arvokkaista palautteista ja kommentteista. Käsikirjoitukseni esitarkastajia professori Tarja Pösöä ja dosentti Ritva Nätkiniä kiitän arvokkaista töistäni eteenpäin ohjanneista, asiantuntevista lausunnoista ja ehdotuksista. Kiitän Ritva Nätkiniä vastaväittäjänä toimimisesta sekä professori Anna Rönkkää kustoksena toimimisesta.

Kiitän kaikkia tutkimusprosessin aikana minua tukeneita henkilöitä. Työnantajaani Sininauhaliittoa kiitän mahdollisuudesta tehdä väitöskirjaani. Kiitän kehitysohjaaja, yksikkömme esimies Päivi Heimosta, joka kannusti ja suhtautui luottavaisesti työni valmistumiseen. Eva Kanervaa kiitän työtoveruudesta, tuesta ja mukanaelämisestä, Virpi Kujalaa sekä Päivi Kivelää kiitän tuesta sekä Ronja Kuokkasta kuvioiden rakentamisesta.

Kiitän väitöstutkimustani taloudellisesti tukeneita: Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekuntaa vuonna 2009 ja 2011, Ellen ja Artturi Nyssösen säätiötä vuonna 2009–2010 sekä Alli Paasikiven säätiötä vuonna 2009 ja 2011.

Tutkimuksen tekemisen vertaistukea olen saanut Aino Jussilalta, Paula Tuoviselta, Maarit Koskiselta sekä Petteri Eerolalta. Kiitos, että kannustitte, myötäelitte ja jaoitte kokemuksianne. Erityiskiitokset kuuluvat miehelleni Alpollle, joka näiden vuosien aikana on uskonut väitöskirjani valmistumiseen ja vastannut päivittäisestä arjen sujumisesta. Tarvitsin usein rohkaisua väitöskirjatyön loppuunsaattamiseksi.

Kiitän lämpimästi kaikkia haastateltuja äitejä, jotka kertoivat äitiydestään lasten huostaanoton jälkeen. Osallistumisenne teki tutkimuksen mahdolliseksi. Omistan tämän tutkimukseni kaikille huostaanotettujen lasten äideille.

Jyväskylässä, Lasten oikeuksien päivänä 20.11.2015

Tarja Hiltunen

KUVIOT

KUVIO 1	Kuntoutumisen ja voimaantumisen yhteys	41
KUVIO 2	Kuntoutumisen, toipumisen, eheytyksen ja voimaantumisen yhteys	42
KUVIO 3	Huostaanotetun lapsen haavoittunut äiti	95
KUVIO 4	Äitien kokemukset lasten huostaanoton jälkeen	128
KUVIO 5	Äitejä voimaannuttaneet ihmiset	182
KUVIO 6	Huostaanoton jälkeen äitiys kuvautuu ja muotoutuu monin tavoin	197

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Vanhemman kriisin eri vaiheiden tunnusmerkkejä lapsen huostaanoton jälkeen	37
TAULUKKO 2	Äitien iät, huostaanotettujen lasten lukumäärä, lasten huostaanottoikä, aika huostaanotoista ja huostaanottojen purkamisvuodet	50
TAULUKKO 3	Äidiksi tulon ikä ja äitien näkemykset lasten huostaanottojen syistä	50
TAULUKKO 4	Huostaanotettujen lasten sijoituspaikat, huostaanoton päättymisen ja täysi-ikäisyyden saavuttaneet lapset	51
TAULUKKO 5	Äitien ilmaisemia voimaantumista heikentäviä tekijöitä	143

SISÄLLYS

ABSTRACT
ESIPUHE
KUVIOT JA TAULUKOT
SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	9
2	ÄITIYS JA LASTEN HUOSTAANOTTO	12
2.1	Mitä äitiys on?	12
2.2	Äitiyden rakentuminen haastavissa olosuhteissa.....	15
2.3	Lasten huostaanotto äidin kannalta	25
2.4	Voimaantuminen ja eheytyminen ilmiöinä	39
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	44
3.1	Kokemuksen tutkiminen	44
3.2	Tutkimusongelmat ja aineiston hankinta.....	46
3.3	Aineiston analyysi	51
3.4	Eettiset kysymykset, tutkijan positio ja tutkimuksen luotettavuus ..	54
3.5	Äitien elämäntilanne tutkimuksen käynnistyessä.....	57
3.6	Äitien elämäntilanne tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa	60
4	ÄITIIDEN RAKENTUMINEN ENNEN HUOSTAANOTTOA.....	63
4.1	Äitien traumaattiset lapsuudenkokemukset	63
4.2	Kokemuksia äidiksi tulemisesta	67
4.3	Äitien arki ennen lasten huostaanottoa.....	71
4.4	Vaikeat olosuhteet ja kokemukset huostaanoton syinä	73
4.5	Yhteenveto	94
5	HUOSTAANOTTO ÄITIYTTÄ MUUTTAVANA PROSESSINA.....	96
5.1	Naisten vahvuudet ja koetut huolet äiteinä, vanhempina ja kasvattajina	96
5.2	Äitien reaktiot lasten huostaanottoon	100
5.3	Äitiyden muotoja lasten huostaanoton jälkeen.....	105
5.4	Äitien mahdollisuudet osallistua lastensa elämään huostaanoton jälkeen.....	117
5.5	Äitien osallisuuden muuttuminen lasten elämässä neljän vuoden aikana.....	121
5.6	Yhteenveto	127

6	ÄITIEN TUKEMINEN HUOSTAANOTTOPROSESSISSA	129
6.1	Äitien tuen tarve	129
6.2	Tuen vastaanottamisen vaikeus	134
6.3	Luottamuksen horjuminen lastensuojelun työntekijöihin.....	138
7	ÄITIEN VOIMAANTUMINEN	143
7.1	Voimaantumista heikentävät tekijät	143
7.2	Äitien voimaannuttavat kokemukset	164
7.3	Äitien kuntoutuminen osana äitien voimaantumista	169
7.4	Äitien sopeutuminen eroon lapsestaan voimaannuttavana kokemuksena.....	174
7.5	Huostaanoton purkuun liittyvät voimauttavat vaikutukset.....	178
7.6	Äitien voimaantumista tukevat ihmissuhteet	181
8	POHDINTA	197
8.1	Tutkimuksen keskeiset tulokset	198
8.2	Tutkimusprosessin arviointia	206
8.3	Jatkotutkimusaiheita ja kehittämissideoita.....	209
	SUMMARY	213
	LÄHTEET	218
	LIITTEET.....	235

1 JOHDANTO

Tutkimuksessani käsittelen naisten kokemuksia äitiydestä, lasten huostaanotosta ja voimaantumisesta. Sosiaali- ja kasvatustieteellisissä äitiys- ja vanhemmuustutkimuksissa on käsitelty useita äitipositioita niin sanotun normaaliäitiyytin näkökulmasta (Krok 2009, Sevón 2009, Kelhä 2009). Sensijaan vanhempien ja äitien kokemuksista lastensa huostaanotoista on tutkimustietoa niukasti (Eronen 2007). Sosiaalityön tutkimuksissa huostaanottoa on selvitetty pääasias-
sa lapsen edun toteutumisen näkökulmasta (Hämäläinen 2012, Kouvonen 2012). Äitiydessä epäonnistumista sivuavia tutkimuksia on Törmän (2011) päihteitä käyttävien äitien toipumista käsittelevä tutkimus, Nätkinin (2006) toimittama *Pullo, pillerit ja perhe* teos, jossa tarkastellaan vanhemmuutta sekä päihteidenkäytön suhdetta mielenterveyteen sekä Nousiaisen (2004) lapsistaan erillään asuvien naisten äitiysidentiteetin rakentumista käsittelevä tutkimus. Huostaanotettujen lasten äitien kokemusten tiedostaminen ja ymmärtäminen on tärkeää niin yksilön, yhteiskunnan kuin tutkimustiedon kannalta. Tutkimukseni asettuu sekä kasvatustieteen että perhe- ja äitiystutkimuksen kentälle.

Aikaisempia lapsen huostaanottoa käsitteleviä suomalaisia tutkimuksia on myös Hiitolan (2015) äskettäin valmistunut väitöskirja, jossa hän käsitteli millaisiin vanhemmuutta koskeviin käsityksiin lasten huostaanottopäätökset perustuvat silloin, kun lapsen tahdonvastaista huostaanottoa käsitellään hallinto-oikeudessa. Myös Korpinen (2008) tarkastelee hallinto-oikeudessa järjestettyjä lastensuojelun suullisia käsittelyjä, ja sitä millaista tietoa tilanteeseen osallistuneet tuottavat ja miten he tätä tietoa perustelevat. Sekä Hiitolan (2015) että Korpisen (2008) tutkimuksissa ovat esillä myös biologisten vanhempien näkemykset. Lapsen huostaanottoon liittyy eettinen ongelma: vanhempien kasvatusoikeuden kumoaminen ja perheen koskemattomuuden loukkaaminen. Erityisesti vastoin vanhempien tahtoa tapahtuviin niin sanottuihin pakkohuostaanottoihin suhtautuminen on lastensuojelun ydintä. (Saurama 2002.) Äidin ja lapsen suhde on tärkeimpiä vuorovaikutussuhteita, ja se poikkeaa muista ihmissuhteista. Suhde alkaa jo ennen lapsen syntymää. Lapsen ja äidin välinen suhde on sosiaalinen, mentaalinen ja fyysinen. Koska suhde lapseen on erityinen, sillä on merkitystä myös äitiysidentiteetin rakentumisessa. Epäonnistumisen kokemukset

kuten lasten huostaanotto voivat muuttaa naisen äitiyden ristiriitaiseksi. (Noussiainen 2004.)

Lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa puhutaan usein ongelmien kasautumisesta. Tällä viitataan vanhempien moninaiisiin ongelmiin, joiden yhteisvaikutusten tarkasteluun halutaan kiinnittää huomiota. (Saarikallio-Torp, Heinno, Hiilamo, Hytti & Rajavaara 2010, Hiitola 2015.) Lapsena huostaanotettujen ja teini-ikäisenä äidiksi tulleiden naisten kokemuksia ovat tutkineet Yhdysvalloissa Aparicio, Pecukonis ja O'Neale (2015). Tutkimuksen teiniäidit olivat kokeneet monin tavoin kaltoinkohtelua, väkivaltaa, päihteidenkäyttöä, mielenterveysongelmia ja köyhyyttä. Teiniäitien lapset huostaanotettiin kuten heidän äitinsäkin. Suomessa eri-ikäisten naisten kokemuksia äitiydestä on tutkinut Kelhä (2009). Hänen tutkimuksensa mukaan nuorena äidiksi tulleiden kokemukset äitiydestä olivat myönteisiä. He ilmaisivat äitiytensä luonnollisena osana elämäntulkua ja aikuistumista. Äitiyden ehtoina he pitivät asioita, jotka eivät ole riippuvaisia elintasosta, koulutuksesta tai sosiaalisesta taustasta. Kelhän tutkimuksen äideillä ei ollut kokemuksia lasten huostaanotoista. (Kelhä 2009.)

Lapsen huostaanoton jälkeen biologiset vanhemmat jäävät usein ilman tukea (Pitkänen 2011). Virallinen ja julkinen sektori ei ole syystä tai toisesta riittävästi tukenut biologisia vanhempia huostaanoton jälkeen. Tuki, jota vanhemmat ovat saaneet, on pääasiallisesti ollut kolmannen sektorin toimintaa. (Nätkin 2006b.) Sininauhaliitto on kehittänyt huostaanotettujen lasten vanhemmille tarkoitettua vertaistukitoimintaa (Kivinen, Hägglund, Söderholm & Kujala 2012). Tukea on järjestetty ensin Naisten talossa vuosina 2002–2005 ja myöhemmin yhdessä Kasvatus- ja perheneuvontaliiton kanssa *VOIKUKKIA-hankkeessa*. Hankkeen nimen taustalla on ajatus siitä, että vanhemmuus voi kukkia, vaikka lapset olisikin otettu huostaan. Myös sosiaali- ja terveysalan järjestöissä on toteutettu vertaisryhmiä huostaanotettujen lasten vanhemmille.

Sosiaalitoimesta johdettu lastensuojelutyö on keskittynyt lähinnä lapsen pelastamiseen ja nostanut lapsen äidin tarpeiden ohi (Nätkin 2006b). Bergin (2008, 116) mukaan lapsi saatetaan nostaa asiakkaana subjektiksi, jonka oikeudet ovat toiminnan keskiössä. Samalla alleviivataan äidin kyvyttömyyttä yhteistyöhön ja lapsesta huolehtimiseen. Vaikeassa tilanteessa äidin ja lapsen tarpeiden ristiriitaisuus voi johtaa selän kääntämiseen äidille ja lapsen määrittämiseen ensisijaiseksi asiakkaaksi. Biologinen äiti on nähty myös vaikeasti autettavana. Vuonna 2008 voimaantullut lastensuojelulaki (417/2007) tähdentää biologisten vanhempien tukemisen merkitystä lasten huostaanoton jälkeen.

Suomessa on arvioitu olevan noin 45 000 biologista vanhempaa, joiden lapsi on otettu huostaan (Kuoppala & Säkkinen 2014). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan lasten huostaanotot ovat kasvaneet vuosi vuodelta. Lastensuojelun avohuollon asiakkaina sekä kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleiden lasten ja nuorten määrä on lähes 89 000. Kiireelliset sijoitukset ovat lisääntyneet viime vuosina. Vuonna 2013 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 18 022 lasta ja nuorta, joista enemmistö oli poikia.

Yleisimmiksi lasten huostaanoton syiksi mainitaan vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat sekä parisuhdeväkivalta, jotka usein ovat heijastumaa

äitien ja vanhempien vaikeista ja käsittelemättä jääneistä varhaislapsuuden kokemuksista. Myös lasten reagointi ja käyttäytyminen on usein huostaanoton syynä. Huostaanottojen taustalla on harvoin yhtä määräävää syytä, ja usein perheissä on varsin paljon selvittämättömiä ongelmia. (Pösö 2010.)

Lasten huostaanotot jakautuvat kahteen ryhmään sen perusteella, johtuuko huostaanotto lapsen turvallisuutta, terveyttä tai kehitystä vaarantavista puutteista kasvuoloissa vai lapsen omasta käyttäytymisestä. Joskus molemmat kriteerit täyttyvät huostaanottoa tehtäessä. (Wells & Marcenko 2011, Rätty 2012.) Lapsen huostaanottoa perustellaan usein vanhempien puutteellisella kasvatuskyvyllä tai riittämättömällä vanhemmuudella, vaikka se, millainen on hyvä tai riittävän hyvä äiti jakaa mielipiteitä ainakin äidin itsensä ja lastensuojelun henkilöstön välillä (Vuori 2003, Korpinen 2008, Andersson 2008, Hiitola 2015).

Tutkimuksessani käsittelen äitien kokemuksia lastensa huostaanotoista ja sitä, minkälaisen sisällön he antavat äitiydelleen ennen ja jälkeen lastensa huostaanoton. Käsittelen myös sitä, mitkä tekijät vahvistivat ja mitkä heikensivät äitien voimaantumista ja millaista tukea äidit saivat lastensa huostaanotto-prosessin aikana.

Tutkimusaineisto muodostuu yhdeksästätoista huostaanotettujen lasten äitien teemahaastattelusta. Haastattelin seitsemän äitiä vuonna 2004 sekä vuonna 2008 viisi äitiä (lisäaineisto). Vuonna 2004 haastatteleman seitsemän äitiä olen haastattelut toisen kerran vuonna 2008 (liite 2). Tätä haastattelua kutsun seuranta-aineistoksi. Ensimmäisen haastattelun aikana äidit olivat 29–48-vuotiaita. Äideillä oli yhteensä 30 lasta, joista 25 oli otettu huostaan. Lasten huostaanotot sijoittuvat vuosille 1995–2006.

Analysoin keräämäni aineiston sekä temaattisesti että sisällönanalyttisesti. Koska äitien kokemuksia lasten huostaanotoista on tutkittu vähän, katsoin fenomenologisen lähestymistavan hyödylliseksi pyrkiessäni ymmärtämään ja tulkitsemaan äitien kokemuksia lastensa huostaanotosta. Hyödynnän myös voimaantumisen teoriaa kuvatessani äitien kokemuksia.

Toinen luku käsittelee äitiyttä ja lasten huostaanottoa yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Päätän luvun eheyttä ja voimaantumista käsittelevään esittelyyn. Kolmas luku käsittelee tutkimuksen toteuttamista ja pohdintoja eettisistä kysymyksistä aineiston näkökulmasta. Esittelen äidit tutkimuksen käynnistyessä sekä myöhemmässä vaiheessa (seuranta-aineisto). Neljännessä luvussa käsittelee äitiyden muotoutumista ennen lasten huostaanottoa. Viides luku käsittelee lasten huostaanottoa äitiyttä muuttavana prosessina sekä äitien kokemuksia osallisuudesta lastensa elämässä huostaanoton jälkeen. Kuudennessa luvussa käsittelen äitien tukemiseen liittyviä teemoja ja seitsemässä luvussa käsittelen tekijöitä, jotka yhtäältä ovat vahvistaneet tai toisaalta heikentäneet äitien kokemuksia voimaantumisesta. Viimeisessä luvussa kokoan tutkimukseni tuloksia, pohdin tutkimukseni heikkouksia ja vahvuuksia sekä esitän jatkotutkimusaiheita.

2 ÄITIYS JA LASTEN HUOSTAANOTTO

Tässä luvussa käsittelen äitiyttä paitsi yhteiskunnan näkökulmasta, myös sitä, mitä äitiys on ja mitä äideistä ajatellaan. Tarkastelen tutkimuskirjallisuuden valossa sitä, miten lapsistaan erossa huostaanoton (tai muun syyn) takia elävät naiset kokevat äitiytensä. Tämän jälkeen käyn läpi lasten huostaanottoon liittyviä kysymyksiä biologisten äitien tukemisen sekä lapsesta luopumisen näkökulmasta. Luku päättyy voimaantumisteorian ja sisäisestä eheytymisestä käsiteltävän teeman tarkasteluun.

2.1 Mitä äitiys on?

Äitiys muodostuu tilassa, jota rajaavat sekä yhteiskunnan (esimerkiksi sosiaaliviranomaiset, neuvolat, media) käsitykset äitiydestä että naisen omat kokemukset äitiydestä. Äidin ja lapsen suhdetta pidetään vuorovaikutussuhteista merkittävimpänä, ja se on tärkeä myös äitiysidentiteetin rakentumisessa. Lapsen ja äidin välinen suhde on sosiaalinen, mentaalinen ja fyysinen ja se alkaa jo ennen lapsen syntymää. Äidin ja lapsen yhteys voi jatkua tiiviinä, vaikka lapsi olisi muuttanut erilleen äidistään. Äitiys ei kuitenkaan jää lapsen luo, vaan se kulkee naisen mukana mielikuvina, ruumiillisina tuntemuksina ja käytäntöinä. (Noussiainen 2004.)

Äidiksi tulo voi muuttaa naisen elämää. Syntyvä vauva tuo uutta naisen arkeen, ihmissuhteisiin sekä identiteetin. Lapsi merkityksellistää naisen elämää myönteisesti, tuottaa syvää iloa ja nautintoa ja antaa pätevyyden kokemuksia, jotka ovat tärkeitä äidin identiteetin rakentumiselle. Äitiyteen liittyy myös ristiriitaisia tunteita, joita nainen henkilökohtaisesti kokee ja joita syntyy yhteiskunnan asettaessa naisen elämälle tietynlaisia odotuksia. Vastuu lapsesta voi tuntua vaikealta asialta, sillä lapsen kanssa elämiseen sisältyy epävarmuuden, syyllisyyden, huolen, väsymyksen ja jopa uupumuksen tunteita. Ne ovat ristiriidassa äitiyden ihanteen kanssa. (Sevón 2009.) Selviytyminen muuttuvissa tilanteissa ja olosuhteissa vaatii äideiltä kärsivällisyyttä, mutta se voi olla myös

myönteinen oppimiskokemus (Piensoho 2001). Featherstone (1999, 43, 52) korostaakin äitien subjektiivista ja sitä, että pitäisi katsoa myös lasten vaikutusta äiteihin, ei pelkästään äidin vaikutuksia lapsiin.

Ideaalista näkökulmasta katsottuna äitiys määrittyy aina jaksavaksi ja lasten tarpeisiin vastaavaksi. Nopea kiintymyssuhteen luominen lapseen, posititiivisen tunnetilan saavuttaminen ja ylläpito sekä luonteva ja nopea hoivaroolin omaksuminen ovat osa hyvää äitiyttä. Äitiysidentiteetti rakentuu sekä kulttuuristen mallien että yksilöllisen kokemusmaailman perusteella, ja toisinaan äidit peilaavat omaa äitiyttään suhteessa täydellisen äidin ideaaliin joko tietoisesti tai tiedostamattaan. (Taylor 1995, Kelhä 2009.) Täydellistä äitiä kuvataan voimakkaana ja pystyvänä äitinä, joka uhrautuu, rakastaa ja hoitaa (Ojanen 2006, 126).

Odottaessaan vauvaa naisen mielessä voi olla ajatus, että lapsi muuttaa koko hänen elämänsä paremmaksi ja korjaa olemassaolollaan kaiken sen pahan, mitä nainen on ehkä joutunut kokemaan. Todellisuudessa äitiys on kuitenkin vaativampaa. Nykyisin vanhempien tärkein tehtävä on huolehtia lasten psyykkisestä hyvinvoinnista ja lasten oikeudesta tasapainoiseen lapsuuteen. (Niemelä 2001, Vuori, A 2003, Andersson 2008, 18.) Äitiys on lapsen tarvitsevyyteen vastaamista sekä lapsen hoivaa ja huolenpitoa (Vuori 2003, 63). Yksinhuoltajaäiti saattaa kokea tarvitsevansa toisten äitien tai aikuisten tukea. Kuitenkin äidin tasapainoinen suhde lapsen isään tai muihin aikuisiin heijastuu äidin ja lapsen väliseen suhteeseen. (Niemelä 2001, 18.) Perinteisissä parisuhteissa vanhemmat pyrkivät yhteisvastuulliseen vanhemmuuteen ja heillä on kumppanuuteen perustuva vastuu arjen toimintojen jakamisesta (Nousiainen 2004, 84). Myös isään kohdistetaan nykyään suuria odotuksia (Huttunen 2001, Halme 2009, Mykkänen 2010, Eerola & Mykkänen 2014, Tuovinen 2014, Eerola 2015). Äitiys ei enää kuitenkaan keskity ainoastaan ydinperheisiin, vaan erilaiset perhemuodot ovat yleisesti ja laillisesti hyväksytyjä (Golombok 2015).

Voidakseen rakastaa lastaan äidin tulee itse olla saanut osakseen rakkautta ja tukea. Sinkkonen (2001) kertoo kuulleensa lukuisia kertoja siitä, kuinka jokainen vanhempi rakastaa lastaan omalla tavallaan, sillä näin jokaisen vanhemman oletetaan toimivan. Sinkkonen kuitenkin toteaa, että rakkauden määrittelyä joudutaan laajentamaan jossain tilanteissa kohtuuttomasti, jotta vanhempien harjoittama käyttäytyminen mahtuu sen sisälle. Onko hyvää vanhempaa olemassa, kysyy Huttunen (1995) ja toteaa, että hyvä vanhempi tuntee itsensä ja luottaa itseensä. Vuori (2003, 62) perää, onko äitiä aina kuvattava myönteisesti ja häneen samastamalla. Äitiyteen liittyy usein myös negatiivisia tunteita ja sellaisia puolia, joita on vaikea liittää ihanneäidin kuvaan. Äitien kanssa voidaan olla eri mieltä, ja äidit pitää tarpeen vaatiessa esittää myös kielteisessä valossa. Äitiys tarkoittaa suhdetta toisiin ihmisiin, mutta ei sulautumista toisiin (Vuori 2003, 2007, Berg 2008). Vastuullista vanhemmuutta pohditaan lastensuojelun ammattikäytännöissä usein, sillä toiminnan lähtökohtana on lapsen oikeus vanhempiinsa, aikuisten huolenpitoon ja kasvatukseen (Pitkänen 2011, 18, Vanhanen 2014).

Vanhemmuutta tarkastellaan yleensä biologisesta, sosiaalisesta ja psykologisesta näkökulmasta. Lastensuojeluperheessä nämä vanhemmuuden osa-

alueet saattavat eriytyä ja sijaisperheissä ne liittyvät eri henkilöihin. (Laurila 2003, Ylitalo 2011.) Biologinen vanhemmuus on vanhemmuuden tyypeistä yleisin. Suhteella on merkitystä lapsen kehityksen kannalta, oli se lapsen ja vanhemman välillä minkäläinen tahansa. Lasta hoitaneen vanhemman, tavallisesti biologisen vanhemman, merkitys on keskeinen lapsen identiteetin kehitykselle ja sille miten lapsi sisäistää vanhemman osaksi itseään. Sosiaaliseen vanhemmuuteen kuuluu muun muassa huolenpitoa, mallina olemista, itsenäisyyden tukemista, rajojen asettamista ja rakkauden antamista. (Laurila 2003, 25; Ylitalo 2011.) Äitien vastuukysymysten äärellä pohditaan sitä, mikä on vastuullista vanhemmuutta ja milloin on kyse vastuun laiminlyönnistä tai välinpitämättömyydestä (Sevön & Notko 2008). Huostaanotetun lapsen elämässä sijaisvanhempi nähdään yleensä sosiaalisena vanhempana, joka toteuttaa käytännössä vanhemmalle kuuluvia tehtäviä. Biologisen vanhemman sosiaalinen vanhemmuus muuttuu huostaanottotilanteessa merkittävästi. (Vanhanen 2014, Aparicio ym. 2015.) Sosiaalisia vanhempia voivat Murtorinne-Lahtisen (2011, 195) mukaan olla sekä biologiset vanhemmat, äiti- ja isäpuolet, mutta myös sijaisäidit ja -isät, sillä he määrittelevät suhdettaan lapseen nimenomaan sosiaalisen vanhemmuuden pohjalta, arkiäiteinä tai keinoemoina. Puolimatka (2014) korostaa biologisten vanhempien tärkeyttä lapsen kehitykselle. Nykyään myös nais- ja miespareista muodostuu perheitä (Golombok 2015).

Psykologisella vanhemmuudella tarkoitetaan lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta sekä lapsen kokemusta siitä, kuka on hänen vanhempansa. Psykologinen vanhempi on se, johon lapsella on vahva tunneside. (Ruisniemi 2006a, Vanhanen 2014.) Käytännössä psykologinen vanhemmuus toteutuu hoivan ja huolenpidon eli sosiaaliseen vanhemmuuden kautta. Silloin, kun lapsi asuu biologisen äitinsä kanssa, lapsen kokemus vanhemmuudesta on selkeä. Sijaiskotihoidossa sijaisvanhempi on lapsen psykologinen vanhempi, ainakin mikäli lapsella on häneen vahva tunneside. (Laurila 2003, 25.)

Psykologisessa vanhemmuudessa nähdään lapsen ja hänen vanhempansa sekä sijaisvanhempansa kokemukset vanhemmuudesta. Se keneen lapsella on vahvat tunnesiteet on tärkeää. (Vanhanen 2014.) Vanhemmuutta koetaan monella tasolla, erilaisina vanhemmuuden olemisen kokemuksina. Hoivan tasolla vanhemmuus on huolenpitoa, vastuuta ja solidaarisuutta. Tähän tasoon liittyvät yhteiskuntapoliittiset kysymykset siitä, kuka hoitaa ketä ja kenellä on vastuu sukupuolten ja sukupolvien välillä. Vanhemmuus on myös diskursiivinen käytäntö, joka osoittaa erilaisia toimijan paikkoja mutta myös sulkee niitä. (Jokinen 2005, 123.) Biologinen äitiys ei kuitenkaan aina vastaa sosiaalista tai psykologista äitiyttä. Nämä äitiyden osa-alueet kehittyvät läheisissä ja merkityksellisissä ihmissuhteissa. (Nätkin 2006b, Becker-Weidman 2008.) Lapsen kasvun myötä äidillä on kuitenkin mahdollisuus työstää sekä vanhemmuuttaan että omaa minuuttaan suhteissa sekä lapseensa että toisiin äiteihin (Nousiainen 2004, Sevön 2009).

Kristevan (1993) mukaan äitiyttä on käsitelty yksinomaan lapsen, perheen ja yhteiskunnan kannalta, yleensä kaiken muun kuin äidin itsensä näkökulmasta. Lasten mielissä puolestaan voi olla kuva siitä, millainen äidin kuuluu olla.

Lapset myös tahtovat olla uskollisia omalle äidilleen. (Tuovinen 2014, 106.) Sijaisäiti ei Hämäläisen (2012, 122–123) mukaan aina kykene korvaamaan lasten omaa äitiä. Sijaiskotilapset voivatkin kokea, ettei heillä ole huostaanoton jälkeen äitiä lainkaan. Hämäläisen mukaan lapsilla voi olla selkeä kuva siitä, mikä tai mitä äiti on ja mitä äidiksi kutsuminen merkitsee. Lapset ovat uskollisia biologisille vanhemmilleen, eikä heitä voi kukaan korvata. Sijaisäidin kutsuminen äidiksi ei lasten mielestä vielä tee hänestä oikeaa äitiä.

Koska ympäristö vaikuttaa äitiysidentiteetin muodostumiseen, se pystyy myös murentamaan sitä. Identiteetin särkyminen määrittellään masennustilaksi, joka vaihtelee vaikeudeltaan ja voimakkuudeltaan. Mitä vaikeampi äidin tilanne on, sitä suuremmat paineet hänellä on muuttaa elämäntapojaan. (Rich 1976, Vuori, A 2003, Landy & Menna 2006, Liamputtong 2013.) Huostaanotetun lapsen äiti voi kokea itsensä yhä äidiksi, vaikkakin erilaiseksi kuin ne äidit, jotka asuvat lastensa kanssa (Granfelt 1998, Nätkin 2003). Lapsen hoivaamiseen keskittyminen saattaa häiriintyä, jos äidillä on taloushuolia, yksinäisyyttä, väkivaltainen parisuhde, päihteidenkäyttöön tai mielenterveyteen liittyviä ongelmia (Holopainen 1998, 97–98; Finni 2001, 75–76; Vuori, A 2003, Ekbrand 2006).

Traditionaalisessa yhteiskunnassa äitiys oli yksi tiukimpia sosiaalisia rooleja. Perheen ja yhteisön sosiaalinen kontrolli on rajoittanut esimerkiksi äitien päihteidenkäyttöä. Sosiaalinen verkosto ja sen odotukset ovat vaikuttaneet muutenkin äidin käyttäytymiseen perhe- ja lähiympäristöissä. Myös hyvinvointipolitiikassa ja arkiajattelussa äitien ja lasten hyvinvointi on samaistettu toisiinsa. (Sulkunen 1987, Nätkin 2001.) Äideiltä odotetaan sekä harmoniaa suhteessa itseensä mutta myös sitä, että he kykenevät kasvattamaan lapsistaan tasapainoisia ja kaikin puolin terveitä kansalaisia (Rautakorpi 2007).

Äitiyttä on määritelty monella tavalla. Siihen liittyy sekä ulkoapäin tulevia että äitien omia odotuksia ja toiveita. Yhteiskunta luo ja ylläpitää tietynlaista äitiyshannetta, johon jokaisen äidin odotetaan pyrkivän. Äitiys on sosiaalinen rooli, joka on oleellinen myös naisen minäkuvan kannalta. Äidin identiteetin kehittymiseen vaikuttaa kulttuuri, jossa äiti elää, sillä ympäristö luo malleja ja paineita oikeanlaiselle äitiydelle. (Landy & Menna 2006, Rautakorpi 2007, 13, 15.)

2.2 Äitiyden rakentuminen haastavissa olosuhteissa

Äitimyytillä tarkoitetaan yhteiskunnassamme vallitsevaa ihanteellista käsitystä siitä, millaista äidin tulee olla. Äitiys on rooli, jossa on paljon vastuuta mutta vain vähän etukäteisharjoittelua ja epäselvät hyvien käytänteiden normit. (Nätkin 2001, Vuori 2001.) Äitiys säätelee ja määrittelee merkittävästi naisten asemaa yhteiskunnassa. Lapset tulee synnyttää ja hoitaa yleisesti hyväksytyllä tavalla. Nämä asenteet ovat juurtuneet suomalaiseen vanhemmuuskulttuuriin tiukasti. Myös naisten ja miesten perherooleihin liitetyt sukupuolittuneet odotukset, merkitykset ja kulttuuriset kertomukset asettavat helposti äideiksi tulevat naiset vaikeiden asioiden eteen. (Sevón 2009.)

Tarkasteltaessa äitiyttä yhteiskunnallisena asiana on pohdittava kolmea kysymystä: Kuka voi olla äiti? Miten naiset toimivat ja miten he kokevat yhteiskunnassa elämänsä äitinä? Miten äitiyttä muokataan? Kysymyksiä yhdistää kiinnostus siihen, miten äitinä konkreettisesti eletään ja miten äitien toimia käsitellään. Äitiyteen liittyvät mallit ovat sidoksissa siihen, miten äidit ja äitiys kulttuurisesti ymmärretään ja mitä äideistä ajatellaan. Äitiydestä muodostetut käsitykset syntyvät, muotoutuvat ja muuttuvat ajan saatossa. Äidin tärkein tehtävä on lapsen ja kodin hyvä hoitaminen sekä tiivis psykososiaalinen suhde lapseen. (Vuori 2003, 39–40.) Edelleen vallitsee käsitys, että lapsen hoitaja ja kasvattaja on nimenomaan nainen, mieluusti lapsen synnyttänyt äiti (Vuori 2003, 2007, Nätkin & Vuori 2007).

Äidiksi kasvaminen on henkilökohtainen kokemus, joka rakentuu yksilöllisesti ja sosiaalisesti, vuorovaikutuksessa itsensä ja ympäristön kanssa. Nainen voi määrittellä itsensä hyväksi äidiksi siitä huolimatta, että on jostakin syystä ollut kykenemätön huolehtimaan lapsesta. (Nousiainen 2004.) Perinteisesti äidiksi tuleminen on antanut naiselle aikuisen aseman ja sosiaalisen identiteetin. Huolenpito lapsesta merkitsee paljon enemmän kuin vain ehjiin ja puhtaisiin vaatteisiin puettuja terveitä lapsia. Äitiys on ollut ja on yhä vaativaa ja usein hyvin yksinäistä työtä, sillä nimenomaan äidin vastuulle on sälytetty lasten psyykkinen hyvinvointi sekä heidän oikeutensa onnelliseen lapsuuteen. Äitiyteen liittyy myös ristiriitoja, joita nainen itse henkilökohtaisesti kokee ja joita syntyy yhteiskunnan äideille asettamista odotuksista. (Nätkin 2001, Sevón 2009.)

Äitiyttä yhteiskunnallisesti rakentuvana ilmiönä tutkinut Kelhä (2009) haastatteli tutkimuksessaan 24 eri-ikäistä äitiä sekä analysoi Vauva- ja KaksPlus-lehdistä 21 äitiyden sijoittumista naisen elämänsä kulkua käsittelevää artikkelia. Kelhän mukaan alle 20-vuotiaana äidiksi tulleiden kokemukset äitiydestä olivat myönteisiä. Lapsen saamista ei suunniteltu, mutta se ei myöskään ollut järkytys. Nuoret äidit ilmaisivat äitiytensä luonnollisena osana elämänsä kulkua ja aikuisuutta. Hyvän äitiyden ehtoina he pitivät asioita, jotka eivät ole riippuvaisia elintasosta, koulutuksesta tai sosiaalisesta taustasta. Nuori ikä nähtiin hyvän äitiyden resurssina, ei sen esteenä. Iäkkäämpinä eli noin 40-vuotiaana ensimmäisen lapsensa saaneet naiset puolestaan perustelivat äitiyden lykkääntymistä pitkällä opiskeluajalla ja pätkätöiden aiheuttamalla taloudellisella epävarmuudella. Osa perusteli myöhäistä äidiksi tuleamista omalla epävarmuudella lapsen kanssa pärjäämisestä tai sopivan kumppanin puuttumisella. Varttuneiden äitien puheessa äitiys kytkeytyi vahvasti opintojen jälkeiseen elämään tai vakinaiseen palkkatyösuhteeseen ja ydinperheeseen.

Äitiys ja parisuhdeväkivalta

Perhe- ja parisuhdeväkivalta on globaalinen ongelma (Harne & Radford 2008). Myös Suomessa se on iso yhteiskunnallinen ongelma. Oikeuspoliittisissa tutkimuksissa suomalaista väkivaltaisuutta on tarkasteltu historiallisesta (Piispa 2011), kulttuurisesta (Jokinen 2000) ja maantieteellisestä näkökulmasta (Krug & Salomaa 2005). Psykologian ja oikeuspsykiatrian piirissä väkivaltaa on puolestaan tarkasteltu lähinnä poikkeuksena tavanomaisesta käyttäytymisestä ja sitä

on pyritty selittämään yksilön ongelmana. Tutkimuksissa on vertailtu väkivaltaisia ja väkivaltaa käyttämättömiä henkilöitä ja pyritty löytämään eroja näiden ryhmien väliltä. Väkivaltaista käytöstä on psykologisessa tutkimuksessa selitetty esimerkiksi aivojen aineenvaihdunnan häiriöllä, psyykkisten ongelmien tai persoonallisuuden piirteiden avulla tai median vaikutuksella. Myös päihteidenkäytön ja väkivallan välisen yhteyden tutkimuksella on Suomessa pitkät perinteet. (Holma & Partanen 2008.)

Parisuhdeväkivalta on ollut suhteellisen muuttumaton ilmiö Suomessa jo vuosikymmenien ajan (Jokinen 2000, Piispa 2011). Naisiin kohdistuva fyysinen ja seksuaalinen väkivalta tai sillä uhkailu on yleensä miehen, puolison tai entisen puolison tekemää ja se tapahtuu pääasiassa kotona (Jokinen 2000). Naisiin kohdistuva väkivalta onkin tyypillinen esimerkki piilorikollisuudesta. Sen todistajia Cleaverin (2007) mukaan ovat perheen lapset, jotka voivat olla uhreja itsekin.

Päihteitä runsaasti käyttävien naisten riski joutua väkivallan tai hyväksikäytön uhriksi on suuri (Holma & Partanen 2008, Oranen 2012). Nainen myös saattaa pitää itseensä kohdistuvaa väkivaltaa normaalina tai vähätellä sitä erityisesti, jos hän on omassa lapsuudessaan nähnyt vanhempiensa välistä väkivaltaa tai kokenut sitä itse (Väyrynen 2007, Söderholm & Politi 2012).

Notko (2011) on käsitellyt naisten kirjoituksia heidän perhesuhteissaan kokemista vahingoittumisista. Hän on nimennyt aineistostaan seuraavat vahingoittamisen tavat: arvostelu ja mitätöinti, holtittomuus ja vastuuttomuus, kontrollointi, uhkailu, emotionaalinen hyväksikäyttö, taloudellinen riisto ja kontrollointi, seksuaalinen väkivalta ja pahoinpitely, henkinen väkivalta, joka voidaan nähdä sekä fyysisen väkivallan syyksi että sitä edeltäväksi vaiheeksi. (Notko 2011.)

Väkivaltatutkimusten mukaan parisuhdeväkivallan uhriksi joutuvat yleisimmin naiset, jotka elävät heikossa sosiaalisissa olosuhteissa, joiden raskaus on suunnittelematon tai ei-toivottu sekä raskaana olevat teini-ikäiset tytöt (Piispa 2004, Perttu 2004, Hydén 2005, Harne & Radford 2008). Väkivaltaisissa suhteissa elävillä naisilla on Piispan (2011) mukaan alhainen koulutustaso, heidän taloudellinen tilanteensa on heikko ja he käyttävät runsaasti päihteitä tai heillä on vain vähän vaihtoehtoja oman elämänsä hallintaan. Perheessä pitkään jatkunut väkivalta on myös saattanut vääristää naisen käsitystä todellisuudesta, minkä vuoksi hänelle on voinut muodostua epärealistinen kuva kodin turvallisuudesta (Oranen 2012).

Pitkään väkivaltaisessa parisuhteessa eläneiden naisten äitiys traumatisoituu ja haavoittuneisuus syvenee. Äitien kyky huolehtia itsestään ja lapsistaan heikentyy samalla kun turvallisuus vähenee, sillä äidit eivät kriisitilanteissa tunnista lastensa tarpeita tai kykene reagoimaan heidän hätäänsä. (Keskinen 2005, 303; Ekbrand 2006.) Orasen (2012, 232) mukaan kriiseissä äidit saattavat suojella itseään uskottelemalla, että lapset ovat olleet turvassa esimerkiksi väkivallan ja kaiken pahan ulottumattomissa. Lapsen näkökulmasta asia ei useinkaan ole näin.

Väkivallan näkeminen haavoittaa lasta lähes yhtä paljon kuin se, että häntä itseään pahoinpidellään. Väkivaltaisissa perheissä lapset jäävät usein osattomiksi perushoidosta, turvallisuudesta tai emotionaalisesta lämmöstä. Väkivalta vaikuttaa lapsen monella tavalla. Koti voi olla lapselle henkisesti ja fyysisesti vaarallinen paikka, jos turvallisia aikuisia ei ole. Myös lasten syrjäytyminen voi olla todellinen uhka. (Cleaver 2007, Oranen 2012, Paavilainen & Flinck 2014.) Kodin seinien sisäpuolella tapahtuva väkivalta, jossa uhri ja tekijä ovat aikuisia, käsitetään usein vain aikuisten väliseksi tapahtumaksi. On haluttu uskoa, että lapset ovat väkivallan näkemisen suhteen sivullisia ja suojassa. Pahoinpitelyn rajaa on pidetty lasten fyysisessä koskemattomuudessa. (Oranen 2012, Øverlien 2014.)

Väkivalta ei rajoitu vain miesten teoiksi, vaan myös naisilla ja äideillä saattaa olla taipumusta käyttäytyä väkivaltaisesti lapsiaan ja miehiään kohtaan. Väkivallantekijällä on usein omakohtaisia lapsuuden kokemuksia väkivallasta, ja väkivallan siirtymisen riski sukupolvien ketjussa eteenpäin on olemassa. (Törrönen 2009a, Törrönen 2009c.) Sidebothamin ja Heronin (2006) tutkimuksessa todetaan kuitenkin, ettei lapsena koettu laiminlyönti tai fyysinen pahoinpitely välttämättä johda omien lasten kaltoinkohteluun. Poikkeuksena tästä on kuitenkin äidin lapsena kokema seksuaalinen hyväksikäyttö, joka kohotti riskiä kohdella kaltoin lapsia. Ensi- ja turvakodin *Vaiettu naiseus* -hankkeen yhteydessä kävi ilmi, että naisten on vaikeampi tunnustaa ja myöntää väkivaltaisuuttaan kuin miesten. Naisen väkivallan takana on usein ylisukupolvinen väkivallan perimä. (Törrönen 2009a, Törrönen 2009c, Ellonen, Pösö & Peltonen 2015.)

Hiitola (2011) on tutkinut, millaisia merkityksiä vanhempien tekemälle väkivallalle luodaan huostaanotto-asiakirjoissa. Tutkimuksesta käy ilmi, että huostaanottoasiakirjoissa äidin väkivaltaisuuteen kiinnitetään enemmän huomiota kuin isän väkivaltaisuuteen. Äitien väkivaltaisuudesta kerrotaan seikka-peräisemmin verrattuna isien tekemään väkivaltaan. (Hiitola 2015.) Tämä johdattaa siinä, että väkivalta ei sovi naisen rooliin äitinä ja hoivaajana (Lattu 2008).

Väkivaltaa esiintyy usein huostaanotettujen lasten perheissä (Hiitola & Heinonen 2009, Wells & Marcenko 2011). Mikäli uhri vaikenee kokemastaan, kuten hyvin usein tapahtuu, perheväkivaltaan puuttuminen on vaikeaa. Vanhemmuuden näkökulmasta vaikenemisen taustalla voi olla pelkoa lasten huostaanotosta. (Lindqvist 2009, Törrönen 2009c, Notko 2011.) Miksi nainen jää väkivaltaiseen parisuhteeseen? Syitä voi olla monia, kuten taloudelliset syyt, pelko lasten huostaanotosta, ei haluta leimautua huonoksi äidiksi tai naiset ajattelevat, että lapsi tarvitsee isää. (Harne & Radford 2008.) Lindqvistin (2009) haastattelemat sosiaalityöntekijät kertoivat, että väkivaltaan puuttumisessa ja väkivaltaa kokeneiden auttamisessa välttämätöntä on mahdollisimman laaja ja saumaton ammattilaisten yhteistyö. Väkivaltaisesta parisuhteen lopettaminen ei useinkaan onnistu ilman turvallisia olosuhteita ja ulkopuolisten tukea. Husson (2003) mukaan väkivallan vaikutuksia sukupuolten välisiin suhteisiin ja väkivallan osapuolten elämään ja toimintaan ei ole ymmärretty, eikä väkivallan seurausten laajuutta ja vakavuutta yhteiskunnallisena ongelmana ole riittävästi hahmotettu.

Julkisuudessa on puhuttu lapsen oikeudesta tavata isäänsä vanhempien eron jälkeen, mutta kun eron syynä on ollut parisuhdeväkivalta, tulee puhua myös siitä, onko väkivaltaisella isällä oikeutta tavata lastaan. Myös lastensuojelussa pitäisi pohtia, onko vaimoan tai lasten äitiä kohtaan väkivaltaisesti käyttäytyvä mies hyvä isä lapsilleen, vaikkei hän suoranaisesti pahoinpitelisi heitä. (Nousiainen 2004.)

Äitiys ja mielenterveyden ongelmat

Synnyttäneiden äitien masennus on varsin yleistä: naisista noin 10–15 prosenttia on diagnosoitu masentuneiksi lapsen synnyttyä ja sairaalahoitoa vaativaan lapsivuodepsykoosiin sairastuu noin 3 prosenttia synnyttäneistä naisista. Lisäksi noin 50–70 prosenttia äideistä kokee niin sanotun "baby bluesin" eli masennusta lievemmän alakulon. Synnytyksen jälkeinen masennus on yksilöllistä. Oireet lievittyvät usein itsestään 2–6 kuukauden kuluessa. On tosin mahdollista, että äiti kokee masennuksen oireita vielä vuodenkin kuluttua synnytyksestä. Myös taloudelliset ongelmat, yksinhuoltajuus, köyhyys tai muut vaikeat kokemukset vaikuttavat osaltaan synnytyksen jälkeiseen masentuneisuuteen. (Sidebotham & Hedon 2006, Hiilamo & Saarikallio-Torp 2011, Halbreich 2010, Solantaus 2012, Mäkipää 2014.)

Äitien masennuksen syistä on esitetty erilaisia näkemyksiä. Osa tutkimuksista kuvaa masennusta ennusteeltaan hyvänä ja toipumista nopeana, jotkut taas toteavat sen olevan pitkäkestoinen sairaus, joka on riski myöhemmille mielenterveyden häiriöille. Osalla synnytyksen jälkeen masentuneista äideistä on ollut masennusta tai muuta psyykkistä oirehdintaa jo aiemmin. (Tammentie 2009.)

Erityinen riski masentua on niillä naisilla, jotka eivät omassa varhaislapsuudessaan ole saaneet hoivaa omalta äidiltään. He ahdistuvat uudessa roolissaan eivätkä pysty tarjoamaan lapselleen kokemuksia, joista ovat itse aikanaan jääneet paitsi. (Brodén & Kivirauma 2006.) Masentuminen, alistuminen tai itsetunnon heikkous ovat usein osa näiden äitien elämää myös aikuisena. Hyvä lapsuus ei kuitenkaan takaa välttymistä elämän karikoilta. (Nousiainen 2004.) Identiteettiä särkevät ja traumaattiset tapahtumat, jotka jäävät käsittelemättä, etsivät jollakin tavalla tietään ulos. Oireita voivat olla päihteidenkäyttö, itsetuhoisen käyttäytyminen tai väkivaltaisuus. (Väyrynen 2007.)

Masentuneilla äideillä raskaudenaikaisten odotusten ja lapsen syntymän jälkeisen todellisuuden välillä saattaa olla ristiriita, sillä vauvan hoitamisen sitovuus ja muutokset perhesuhteissa voivat yllättää tuoreet vanhemmat. Vastasyntyneen lapsen vanhemmat saattavat pyrkiä täydellisyyteen vanhempina ja väsyvät myös sen vuoksi. Äidiksi tulo ja lapsen hoitaminen saattavat niin ikään palauttaa naisen mieleen varhaisia kaipauksia, pettymyksiä ja ristiriitoja suhteessa oman äitiin, mikä voi aiheuttaa masennusta. (Tammentie 2009.)

Arjesta ja lasten kasvatuksesta suoriutuminen voivat muodostua äidille ylivoimaiseksi. Sisäinen ristiriita itsensä kanssa saattaa aiheuttaa minuuden särkymisen. Äitiysidentiteetin haurastumisen taustalla on usein yksilöllisiä ja ympäristöstä johtuvia tekijöitä. Identiteetin särkyminen määritellään masennus-

tilaksi tai reaktiiviseksi depressioksi, joka voi vaihdella vaikeudeltaan ja voimakkuudeltaan. Tämän kaltaista tilaa on saattanut edeltää voimakas psyykinen stressi tai lähiympäristössä tapahtuneet muutokset. (Holopainen 1998, Nätkin 2001, Ruisniemi 2006a, Kelhä 2009.)

Aina masennus ei näy niin sanottuna jaksamattomuutena mutta masentuneena äiti ei jaksa reagoida lapseensa eikä toimia peilikuvana, josta lapsi näkisi itsensä sellaisena kuin on. Alavireisellä, poissaolevalla tai masennukseen taipuvaisella äidillä saattaa olla vaikeata vastata lapsen katseeseen tai innostua tästä. Tämä merkitsee lapselle ikään kuin auringonpimennystä: äiti ei ole enää käytettävissä eikä reagoi häneen. (Brodén & Kivirauma 2006, Reenkola 2008.)

Psykologisissa tutkimuksissa synnytyksen jälkeistä masennusta on tarkasteltu lähinnä äidin ja vauvan välisen vuorovaikutuksen ja äidiksi kasvamisen näkökulmasta. Suhteen syntyminen lapseen jo raskausaikana on katsottu merkittäväksi lapseen kiintymisen välineeksi. Vanhemman pitkään kestävästä matlavireisyydestä voi olla haittaa lapsen kehitykselle. Mitä pienemmästä lapsesta on kysymys, sitä kokonaisvaltaisemmin vanhemman psyykinen sairastuminen vaikuttaa häneen. Lapselle tärkeä tunneyhteys vanhempaan voi vaarantua masennukseen liittyvien vuorovaikutuksen puutteiden takia. (Brodén & Kivirauma 2006.) Synnytyksen jälkeinen depressio voi herättää äideissä syyllisyyttä tai häpeää. Tunteuksistaan puhuminen lääkärille tai neuvolan henkilökunnalle voi olla vaikeaa. Synnytyksen jälkeinen masennustila voi jäädä vaille asianmukaista hoitoa, jos synnyttäneet äidit eivät hae apua. (Sarkkinen & Juutilainen 2011.)

Masennuksen oireita ei välttämättä aina tunnisteta sairauden oireiksi. Synnytyksen jälkeistä masennusta hoidetaan terapian tai lääkkeiden avulla. Hoidon yhteydessä on tärkeää ottaa puheeksi myös lasten tilanteet. Vanhemman masennus voi kietoutua osaksi lapsen minuutta. (Tammentie 2009, Jähi, Koponen & Männikkö 2011, 186.)

Äitiys ja päihteet

Päihteitä käyttävien vanhempien vanhemmuuteen keskittyvä hoidon tutkimus on Pajulon ja Kallandin (2008, 171) mukaan kansainvälisissäkin tutkimuksissa melko harvinaista. Historiallisesti ja kulttuurisesti äitiys ja päihteidenkäyttö ovat sulkenet toisensa pois. Suomalaisessa sukupuolijärjestelmässä ja kansallismielisissä liikkeissä raittiita äitejä ja terveitä lapsia on pidetty kansakunnan perustana. (Nätkin 2006a.) Tätä taustaa vasten tarkasteltuna päihdeongelman äidin asema suomalaisessa yhteiskunnassa ei ole helppo. Äitiyden taitojen oletetaan olevan hallinnassa äidiksi tulon myötä riippumatta äidin omasta taustasta. (Törmä 2011.) Äitien päihteidenkäyttö on tuomittu laajasti ja päihderiippuvuus mielletty perinteisesti itsehankituksi sairaudeksi (Ahlström 2005). Päihteitä runsaasti käyttävän naisen identiteetti kiinnittyy päihteitä käyttävään kulttuuriin, ja sieltä siirtyminen äitiyden maailmaan on usein pitkä ja vaativa prosessi. Lapseen keskittyminen on jokaiselle äidille iso elämänmuutos, ja päihdeongelmalliselle äidille se on sitä vielä enemmän. (Hyytinen 2008.) Äitien päihdeidenkäytön taustalla on usein myös hoitamattomia mielenterveysongelmia ja

selvittämättömiä traumaattisia kokemuksia ja menetyksiä. Raskaus on kuitenkin päihteitä käyttävälle naiselle mahdollisuus elämänmuutokseen. (Pajulo 2011, Belt 2013.)

Päihderiippuvuudesta kärsivät äidit ovat ennen viimeaikaista kiinnostusta ja hoitojärjestelmän laajennusta jätetty yksin selviämään ongelmiensa kanssa. Päihdeongelmainen äiti on hoidossa usein erilainen ja poikkeavaksi leimattu. Potilaana hän ongelmineen saattaa hämmentää esimerkiksi synnytysosastolla, jossa normaalisti keskitytään vierihoito- ja imetysmyönteisyyskampanjoihin. Paitsi perhekokonaisuuteen myös isien päihteidenkäyttöön tulee kiinnittää huomiota eikä vain keskittyä syyllistämään äitejä. (Nätkin 2006b.)

Päihderiippuvaiset äidit nähdään usein hankalina ja epäkiitollisina hoidettavina, vaikka he kaipaisivat erityistä tukea kehittääkseen vanhemmuuteen liittyviä taitoja ja apua varhaisen vuorovaikutussuhteen luomiseen. Erityisen vaativaksi päihderiippuvaisten äitien hoidon tekee se, että suurten sisäisten ja ulkoisten muutosten tulee tapahtua nopeasti ja yhtä aikaa, jotta estetään lapsen fyysinen ja psyykinen haavoittuminen. Vauva ei voi odottaa äidin kuntoutumista eikä toisaalta äidin päihdeettömyyskään välttämättä takaa riittävän hyvää vanhemmuutta. Päihteitä käyttävien äitien hoidon päämäärä on estää äidin turvattomuuden ja traumojen kokemusten siirtyminen lapsen kannettaviksi, sillä äidin ja vauvan varhaisen vuorovaikutussuhteen tukemisen avulla on mahdollista katkaista sukupolvelta toiselle jatkunut syrjäytymisen kierre. (Andersson 2008, Stormbom 2008, Belt 2013.)

Äitien päihdeongelmien taustalla on miehiä useammin heikko itsetunto, heikommat selviytymiskeinot, lapsuudenperheessä esiintynyt alkoholismi, masennus, syömishäiriöt tai muut mielenterveyden ongelmat. Lapsena koettu seksuaalinen hyväksikäyttö tai huolenpidon laiminlyönti on alkoholiongelmallisilla naisilla yleisempää kuin muilla naisilla. (Mäkelä 2003, 180; Husso 2003.) Päihderiippuvaisen äidin tausta on Holopaisen (1998), Hyytisen (2008) ja Törmän (2011) mukaan usein rikkonainen ja hän on kokenut puutteita huolenpidossa, vaille jäämisiä sekä hylkäämisiä. Onkin suuri riski, että äiti siirtää näitä kokemuksia omalle lapselleen, vaikka hän haluaisikin olla tälle mahdollisimman hyvä äiti ja olisi alun perin halunnut lapsen siksi, että voisi lapsen kautta korjata sen mitä vaille on itse jäänyt. (Vuori, A 2003.)

Niin sanotun kiintymyshormonin erityksen on todettu olevan päihteitä käyttävillä äideillä normaalia heikompaa. Päihteet valtaavat sen osan äidin aivojen mielihyvakeskuksesta, joka kuuluisi lapselle. Päihteet ja vanhemmuudesta koettu mielihyvä kilpailevat samoista hermoradoista vanhemman aivoissa, ja vanhemmuudesta saatu tyydytys ja ilo ovat usein vaimeampia. Mentalisaatiokyky tarkoittaa vanhemman yritystä tunnistaa ja ymmärtää sekä omia että lapsen tunteita ja kokemuksia. Oleellisinta ei ole tietää sitä, mitä lapsi tuntee, vaan kiinnostus pohtia kokemusta sekä oman ja lapsen perspektiivistä käsin. Hyvä mentalisaatiokyky tuo vanhemman ajatteluun väljyyttä ja vaihtoehtoja, vähentää lapsen käyttäytymisen väärintulkintoja ja luo tilan lapsen todellisen persoonallisuuden kehittymiselle. Mentalisaatiokyvyn merkitystä vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa lapsen koko kehityksen aikana on korostettu

viimeisen kymmenen vuoden aikana. Äidin mentalisaatiokyvyn kehittämistä pidetään tärkeänä päihderiippuvuuden hoidossa, jotta hän kiinnostuisi vauvan kokemuksista, kehityksestä ja persoonasta jo varhaisessa vaiheessa. (Berridge & Robinson 2002, Pajulo 2011, 2012, Suchman, Pajulo & Mayes 2013.)

Päihderiippuvuus heikentää kykyä sietää ja säädellä stressiä sekä lisää impulsiivisuutta ja ennakoimatonta käytöstä. Vanhemmuus esimerkiksi itkuisen pienen lapsen tai uhmaikäisen kanssa koettelee juuri stressinsietokykyä. Päihteille odotusaikana altistunut lapsi on myös usein vaikeammin lohdutettava ja hoidettava: lapsi tarvitsisi vanhemmalta erityisen tarkkaa ja sensitiivistä hoivaa. Tämä yhdistelmä johtaa usein siihen, että vanhemman ja lapsen vuorovaikutus muodostuu negatiiviseksi ja vanhemman stressi kasvaa, mikä puolestaan altistaa entisestään päihteiden käytölle sekä lapsen laiminlyönneille. (Suchman ym. 2013.) Äiti voi kokea lapsensa riistäjänä, joka vie hänen aikaansa ja asettaa hänelle vaatimuksia. Hän voi vastata lapsen itkuun vihamielisesti tai jättää lapsen hoitamatta. (Vuori, A 2003, Andersson 2008, Suchman ym. 2013.)

Päihtyneenä äiti myös toimii eri tavalla kuin normaalisti. Päihteidenkäytön jälkeen hän kenties pyrkii sovitteluun päihteidenkäyttöön esimerkiksi osoittamalla ylipursuavaa hellyyttä lapselleen. Hän voi hoivata lasta jonakin hetkenä hyvin antaumuksellisesti, toisena hetkenä käyttäytyä kylmästi ja torjuvasti. Päihteitä käyttävä äiti saattaa pitää kotihoitoa parempana vaihtoehtona, eikä sen vuoksi halua viedä lasta päiväkotiin. (Kivitie-Kallio & Autti-Rämö 2012, 196–199.)

Päihdeperheiden lasten keskeisempiä ongelmia ovat Hauglandin (2003, 5) mukaan heidän sopeutumisensa vahingolliseen kohteluun, vanhempien päihteidenkäyttöön ja väkivaltaan sekä ristiriitaisiin perhetilanteisiin. Päihdeperheiden lapsilla on havaittu jo varhaisessa vaiheessa kognitiivisia, emotionaalisia sekä käyttäytymiseen liittyviä ongelmia. Pulkkinen (1998) mukaan lapsen kehitystä haittaavia tekijöitä ovat muun muassa isän päihdeongelma ja väkivaltaisuus, äidin päihdeongelma, vanhempien mielenterveysongelmat ja itsemurhayritykset sekä läheisten harjoittama seksuaalinen hyväksikäyttö sekä lapsen fyysinen ja emotionaalinen hylkääminen. Beltin (2013) mukaan päihteitä käyttävien äitien lapsilla on riski ylisukupolvisen negatiivisen kierteen periytymiseen. Kierteen katkaisemiseksi tarvitaan yksilöllisistä ja katkeamatonta psyykkistä ja sosiaalista tukea.

Päihdeongelma on äitejä leimaava ja he tuntevat usein itsekkin siitä syyllisyyttä ja häpeää (Ruisniemi 2006b). Lapsen saaminen voikin havahduttaa naisen lopettamaan päihteidenkäytön, mutta lopettamiseen hän tarvitsee tukea. Mitä vaikeammista olosuhteista äidit ovat lähtöisin, sen vaikeampaa heidän on saada apua. (Ward, Brown & Westlake 2012.) Päihderiippuvainen vanhempi saattaa myös kieltää ongelmansa kokonaan, koska uhka lasten huostaanotosta voi olla todellinen (Kivitie-Kallio & Autti-Rämö 2012, 196–199). Nätkin (2006b, 29) mukaan päihdeongelmainen äiti ei välttämättä näe mitään yhteyttä lapsen huostaanoton ja oman päihdeongelmansa välillä.

Törmä (2011, 125) on haastatellut kahdeksaa Anonyymit alkoholitit -ohjelman avulla toipunutta äitiä. Äitien tarinoista rakentui kuva äidin ja lapsen

välisestä viha-rakkaussuhteesta. Alkoholiin tunnetasolla sitoutunut äiti kokee vanhemmuuden taakkana, jossa lapsi rajoittaa elämää. Törmän tutkimuksen äidit olivat kokeneet itseensä kohdistuvia, moralisoivia ja syrjiviä asenteita, jotka muodostuivat muuriksi myös heidän ja erilaisten auttavien järjestelmien välille. Äidit myönsivät oman kykenemättömyytensä äitiyteen juovana aikana, mutta samalla tutkimuksesta kävi ilmi äitien toivoneen, että joku olisi opettanut ja neuvonut heitä olemaan äiti. Äitinä toimimisen halua päihderiippuvuus ei siis lopullisesti nujerra, vaan tarve saada apua on äideillä usein ilmeinen. (Törmä 2011.)

Tehokkaimmiksi äitien päihderiippuvuuden hoitomuodoiksi ovat osoitautuneet kokonaisvaltaiset hoidot, joissa tuetaan äidin ja lapsen positiivista vuorovaikutusta ja rohkaistaan äidin psyykkistä eheytymistä ja äitiydessä onnistumista. Jotta hoitoa tarvitsevat äidit tunnistettaisiin ja heidät voitaisiin ohjata hoitoon, sosiaali- ja terveydenhuollossa tarvittaisiin Beltin (2013) mukaan laajaa verkostotyötä. Äitien mahdollisuus riittävän pitkäkestoiseen hoitosuhteeseen saman työntekijän kanssa on monesti edellytys sille, että he uskaltavat työstää traumaattisia kokemuksiaan. (Belt 2013.) Suomalaisen hoitojärjestelmän kyky tunnistaa naisen päihdeongelma on kuitenkin heikko. Tämä voi johtua yhteiskunnallisista, syvälle juurtuneista asenteista päihdeongelmaista naista kohtaan. Naisten hoitoonohjausongelmiin vastaaminen vaatii heidän elämäntilanteidensa erityispiirteiden, kuten äitiyden ja lasten hoidon kartoittamista ja huomioimista hoidon suunnittelussa. (Nätkin 2006b.)

Ruotsalainen tutkimus kertoo, että psykososiaalisten ongelmien kuten päihderiippuvaisuuden kanssa kamppailevien vanhempien vanhemmuutta voidaan tukea täsmällisten interventoiden avulla. Huolellisesti suunnitelluilla ohjelmilla voi olla pitkäkestoisia vaikutuksia sekä vanhemman hyvinvointiin että lasten terveyteen ja käyttäytymiseen. Äitien saamat positiiviset kokemukset hoidosta, siinä saatu myönteinen huomio ja luottamukselliseksi koetut ihmissuhteet voivat olla alku ja edellytys ylisukupolvisten vanhemmuuteen liittyvien ongelmien noidankehän katkaisemiselle. (Pajulo 2011, Angarne-Lindberg & Wadsby 2013, Belt 2013, Featherstone, White & Morris 2014.) Vanhempien kuntoutuminen on pitkällä silloin, kun he ovat tunnistaneet oman päihteidenkäytönsä lapsille aiheuttamat kärsimykset (Haugland 2003, 45).

Pajulon (2001) mukaan päihderiippuvaisten teini-äitien taustoihin liittyy omien vanhempien päihteidenkäyttöä ja seksuaalisista hyväksikäyttöä ja alle 15-vuotiaana kotoa poismuuttamista. Peruskoulu saattaa jäädä näiltä äideiltä kesken. Heidän ja heidän lastensa elämään voi liittyä monenlaisia riskejä: lapsi saattaa vaurioitua äidin raskaudenaikaisen päihteidenkäytön takia eikä äiti saamiensa puutteellisten vanhemmuuden mallien vuoksi kykene tarjoamaan hoivaa lapselleen. Teiniäidit altistuivat usein parisuhdeväkivallalle ja heillä on usein vähän raittiita ihmissuhteita. (Pajulo 2001.)

Vanhemmuudesta koetut paineet saattavat lisätä päihteidenkäyttöä. Lapsi tuo mukanaan uudenlaista huolta, vastuuta, stressiä ja syyllisyyttä. Lapsi saattaa olla itkuinen, kosketusherkkä, huonosti vuorovaikutukseen kykenevä sekä vaikeasti lohdutettava. Äitiyden kokemiseen ja sen laatuun vaikuttavat monet

jo aiemmin tunnetut päihdeongelman liitännäisriskit, kuten psyykkiset ongelmat, varhaiset omat vuorovaikutuskokemukset, heikko ihmissuhde-verkosto ja taloudelliset ongelmat. (Suchman ym. 2013.)

Itäpuisto (2005) on tutkinut, millaisia lapsuudenkokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläminen synnyttää. Hän haastatteli tutkimukseensa kolmeatoista aikuista, jotka ovat eläneet lapsuuttaan joko yhden tai kahden alkoholiongelmaiseksi määrittelemänsä vanhemman kanssa Päihdeongelmaisten vanhempien kanssa eläneet lapset pitivät Itäpuiston mukaan vanhempiensa perheen ulkopuolisina jäseninä, sillä näiden vanhemmuus oli lasten mielestä heikkoa. Osa lapsista myös koki vanhempansa sadistisiksi. Lapset pelkäsivät päihteitä käyttävää isää kun tämä oli kotona, kun taas päihdeongelmaisen äidin kotoa lähteminen pelotti lapsia enemmän. Itäpuiston mukaan ympäröivä yhteisö suhtautui leimaavasti ja hylkäävästi alkoholiongelmaisten perheiden lapsiin. Äidin päihteidenkäyttö on hänen mukaansa haitallisempi lapselle kuin isän päihteidenkäyttö. Myös lasten heitteillejätto on todennäköisempää äidin runsaan päihteidenkäytön ollessa kyseessä. (Itäpuisto 2005.)

Hesslen (1988) tutkimuksen huostaanotettujen lasten vanhemmat olivat kokeneet lapsuudessaan itsensä ei-toivotuksi. Lapsi voi päätellä olevansa ei-toivottu, vaikka tosiasiallisesti näin ei olisikaan. Vanhemman kiire, väsymys tai perheen muut pulmat voivat johtaa tällaiseen tulkintaan. Itsensä ei-toivotuksi lapsena kokeneet vanhemmat toimivat usein omassa vanhemmuudessaan omien vanhempiensa tavoin riippumatta siitä, yrittivätkö he toimia toisin vai samoin kuin omat vanhempansa. Vanhemmat, jotka pyrkivät toimimaan toisin, eivät onnistuneet, koska heiltä sosiaalisen eristäytyneisyyden ja omien vanhempiensa ei-hyväksyvän vanhemmuuden myötä puuttui vanhemmuuden malli. Hauglandin (2003) mukaan sekä vanhempien riippuvuus- että perheongelmien hoitamatta jättäminen ilmenee viimeistään peruskouluikäisten lasten mielenterveydellisinä ongelmina, ahdistuneisuutena, käyttäytymiseen liittyvinä ongelmina, itsearvostuksen puutteena ja varhaisen päihteiden käytön aloittamisena. Vanhemmilta opitut asosiaaliset käyttäytymismallit ilmenevät lasten vuorovaikutus-ongelmina aikuisten kanssa.

Päihdeperheissä aikuisten ja lasten suhteet saattavat Nätkinin (2003) mukaan vaihtua tavalla, jota ei pidetä suotavana, kun lapset alkavat vanhempiensa hoivaajiksi ja huolenpitäjiksi. Päihteiden ongelmakäyttö katkaisee vanhemmuuden tai tekee siitä ajoittaista. Lasten huostaanotot saattavat olla monisukupuolisia ja voivat johtaa perheiden syrjäytymiseen ja yhteiskunnan marginaaliin joutumiseen. Yhteiskunnan marginaalissa äidit ovat lapselle usein viimeinen perheside, eikä apua saada aina jaetun vanhemmuuden nimissä edes lapsen isältä.

Päihderiippuvuuden kehittymisen myötä, ihmisen riippuvuus niistä ihmisistä, jotka mahdollistavat ja hyväksyvät hänen päihteiden käyttönsä kasvaa ja samalla päihteidenkäyttäjän-identiteetti vahvistuu. Tällöin äitiysidentiteetti kuituu. Esimerkki sosiaalisesta identiteetistä, jota ihmisen yleensä on vaikea omaksua osaksi persoonallista identiteettiään, on tilanne, jossa lapsi otetaan huostaan. Vanhemmalta viedään vanhemmuuden sosiaalinen identiteetti. Saa-

dakseen tämän takaisin äiti joutuu todistamaan muille olevansa kykenevä hoitamaan lapsiaan. (Ruisniemi 2006a, 168.) Mitä enemmän naiset ovat kiinnittyneet huumeekulttuuriin, sitä voimakkaammin he saattavat kokea itsensä irralliseksi itsestään ja sitä enemmän se merkitsee heille kiinnijäämistä huumeita käyttäviin miehiin. Kun elämässä on useita vaille jäämisen kokemuksia jo lapsuudesta saakka, voi huomion saaminen miehiltä olla itsetuntoa kohottavaa ja antaa tunteen hyväksytyksi tulemisesta. (Väyrynen 2007, 128.)

Vanhempien on kuitenkin vaikea hoitaa perheen kriisitilanteita tai hakea apua vanhemmuutensa aktiivisen päihteidenkäytön aikana. Monesti vanhemmat haluavat hyvää lapselle, mutta eivät välttämättä osaa olla läsnä lapsilleen. (Landy & Menna 2006.) Jaskarin (2008) mukaan äidin läsnäolo merkitsee lapselle vanhemman saatavilla oloa. Ellei äiti tavoita omia tunteitaan, hän saattaa vähätellä omia ja samalla lapsensa tunteita ja tarpeita (Finni 2001, Andersson 2008).

2.3 Lasten huostaanotto äidin kannalta

Kuten Hiitolan (2015) tutkimus osoittaa, äiti on vanhemmista se, johon katse erityisesti kohdistuu lasten huostaanottotilanteissa. Hiitolan tutkimus käsitteli sosiaalityön ja muiden perheiden kanssa työskennelleiden ammattilaisten, kuten psykiatrien ja kasvatustieteilijöiden ammattilaisten kuvauksia vanhempien toiminnasta ja ominaisuuksista, vanhempien omia kertomuksia tilanteistaan sekä oikeuksien kirjaamia perusteluja päätöksilleen. Asiakirjat koskivat yhteensä 430 lasta. Hänen aineistonsa paikantui ajankohtaan, jossa lastensuojelulakia oli perusteellisesti muutettu varhaisemman tuen vahvistamisen suuntaan. Tutkimuksessaan Hiitola selvitti, millaisiin vanhemmuutta koskeviin normeihin huostaanottopäätökset perustuvat. Normeilla hänen mukaansa tarkoitetaan sellaisia vanhemmuutta koskevia kulttuurisia käsityksiä, joiden kautta joitakin ominaisuuksia arvotetaan ylitse muiden ja toisia pidetään sopimattomina.

Hiitolan (2015) tutkimustulokset kertovat, että sukupuoli ohjaa paitsi sitä, millaisia ongelmakategorioita vanhemmuuteen liitetään, myös sitä, kuinka laajasti vanhempia asiakirjoissa kuvaillaan. Puhe esimerkiksi isistä oli huomattavasti suppeampaa ja harvinaisempaa kuin puhe äideistä. Äitejä kuvailtiin eniten kyvyttöömiksi ja jaksamattomiksi ja isien taas kerrottiin useimmiten olevan väkivaltaisia tai käyttävän liikaa päihteitä. Asiakirjoissa korostui perheiden moniongelmaisuus. Väkipalasta, joka oli Hiitolan mukaan perheiden ongelmista kaikkein vakavin, jäi kuvailuissa varsin vähälle huomiolle. Väkipalasta myös kerrottiin sukupuolineutraalisti siten, ettei tekijän ja uhrin sukupuolta eritelty. Kun sosiaalityöntekijät ja oikeusistuimet pohtivat ratkaisuja perheiden ongelmiin, keskityttiin ratkaisuihin yleensä päihteiden käytön lopettamiseen väkivaltaan puuttumisen sijaan. Moniongelmaisissa perheissä päihteet näyttävät olevan asia, joka voidaan nostaa esiin ja johon osataan puuttua. Arvioiva katse kohdistuu usein äiteihin. Heidät saatettiin nähdä epäonnistuneen paitsi äiteinä myös isän käyttäytymisen rajaamisessa tai kontrolloinnissa, jolloin isän ongel-

mallinen käytös näyttäytyi äidin epäonnistumisena. Tämä oli selkeä eroavaisuus äitiyden ja isyyden kuvauksissa, sillä isiä ei kuvailtu epäonnistuneina äitien ongelmien vuoksi tai niihin liittyen. (Hiitola 2015.)

Myös Korpisen (2008) tutkimuksessa käsiteltiin hallinto-oikeudessa järjestettyjä lastensuojelun suullisia prosesseja sekä niihin osallistuneiden henkilöiden tapoja tuoda esiin omaa asiantuntijuuttaan eli sitä, millaista tietoa he tuottivat suullisissa käsittelyissä ja miten he tätä tietoa perustelivat. Aineisto kerättiin kolmen eri hallinto-oikeuden suullisista, yhteensä 21 istunnoista vuosina 1998–1999 ja 2002–2003. Hänen mukaansa sosiaalityön asiantuntijuus suullisessa käsittelyssä keskittyy niin sanotusti hallittavassa muodossa olevaan tietoon. Vanhempien asiantuntijuus taas kuvaa lastensuojeluviranomaisten tuottaman tiedon rinnalla asioiden useita puolia, kun taas lasten asiantuntijuus on eräänlaista aikuisen ehdoilla puhumista, sillä aikuiset tulkitsevat lapsen kokemuksia tarkoituksenaan suojella lasta. Tämä saattaa kuitenkin jättää lapsen näkemyksen pimentoon. (Korpinen 2008.)

Saurama (2002) kuvaa väitöskirjassaan helsinkiläistä lastensuojelun maailmaa 1950-luvulta 1970-luvun lopulle saakka. Hänen tutkimuksensa kertoo kipupisteitä, joita lasten vanhempien ja lastensuojelun työntekijöiden välillä on ollut. Aineistona Sauramalla oli vastentahtoisia huostaanottopäätöksiä koskevia tekstejä. 1950-luvulla suurin huostaanottojen ryhmä oli mielenterveysongelmista kärsivien äitien lasten huostaanotot. Tällöin sekä äiti että huostaanotetut lapset joutuivat holhouksenalaiseksi. Huostaanottopäätösten teksteissä kuvataan myös tapauksia, joissa lastensuojelijoiden huostaanottoesitys raukesi. Monissa sellaisissa tapauksissa kyse oli kurituksen ja pahoinpitelyn rajankäynnistä. 1960-luvulla lastensuojelun toimintakäytännöt joutuivat yhteiskunnallisen keskustelun kohteeksi. 1960-luvun loppupuolella naisten alkoholinkäyttö nousi lastensuojeluongelmaksi. Huostaanottomäärät kuitenkin laskivat. Kun pakko-huostaanottoja ei juurikaan tehty, lasten asema vaikeutui. 1970-luvulla vanhempien suostumuksella tapahtuneiden huostaanottojen kotiutuskysymykset nousivat merkittäviksi kiistelyn kohteiksi. Niin sanotut pakkohuostaanotot antoivat jatkuvasti tilaa muille lastensuojelun käytännöille. Tämän mahdollisti laajenevan hyvinvointivaltion julkisten palveluiden järjestelmä. Lastensuojelun omaksuma julkis- ja huolto-oikeudellinen keskustelu joutui antamaan tilaa yksityis- ja perheoikeudellisille käsitteille ja strategioille. (Saurama 2002.)

Pitkäsen (2011) raportissa kuvataan vanhempien kokemuksia lastensuojelutyöstä ja vanhemmuudesta lapsen sijoituksen aikana. Hän haastatteli neljäätoista lapsensa huostaanoton kokenutta vanhempaa. Haastateltaville oli muodostunut käsitys, että sosiaaliviranomaiset eivät odottaneet heidän toiminnaltaan mitään. He olivat myös epätietoisia oikeuksistaan vanhempana suhteessa lapseen (ks. myös Heino 1997). Vanhemmat kuitenkin halusivat tulla huomioiksi nimenomaan vanhempina eivätkä vain aikuisina, joiden elämäntilannetta tarkastellaan erillään huostaanotetusta lapsesta (Pitkänen 2011, Featherstone ym. 2014).

Koisti-Auer (2002, 2002) on selvittänyt SOS-lapsikyliin sijoitettujen lasten biologisten vanhempien kokemuksia tuesta lasten huostaanoton jälkeen. Kyse-

lyyn osallistui 27 lapsikylässä sijoitettuina olleiden lasten vanhempaa sekä 26 kuntaa. Tulosten mukaan vanhempien suhtautuminen huostaanottoon ja sijoitukseen oli muuttunut ajan kuluessa myönteisemmäksi. Myönteisyyteen vaikutti lasten viihtyminen SOS-lapsikylässä, lasten hyvinvointi ja onnistuminen elämässä, lapsikylän tarjoamat monipuoliset harrastusmahdollisuudet, sisarususten mahdollisuus kasvaa yhdessä sekä biologisen vanhemman ja lapsikylä-äidin tai -vanhempien välinen hyvä keskinäinen suhde. Lähes puolet SOS-lapsikyliin sijoitettujen lasten vanhemmista oli Koisti-Aurin mukaan jäänyt ilman minkäänlaista tukea tai apua lasten huostaanoton jälkeen. Osa vanhemmista ei sitä halunnut tai ei pyynnöistä huolimatta sitä saanut. Kunnissa ei ollut tarjolla huostaanotettujen lasten vanhemmille tarkoitettuja palveluja, keskusteluryhmiä tai kriisiapua. Yli kolmasosa tutkimuksen kunnista ei tarjonnut mitään apua vanhemmille. Vanhemmat kuitenkin odottivat saavansa tukea sosiaalityöntekijöiltä. (Koisti-Auerin 2000, 2002.) Muun muassa tätä tarvetta ja puutetta vuonna 2008 voimaan tulleen lastensuojeluin on tarkoitus korjata (Taskinen 2010).

Lasten huostaanoton yhteydessä vanhemmat kokevat usein voimakkaita ja ristiriitaisia tunteita. Lapsi ja hänen vanhempansa sekä lapsen biologinen suku tarvitsevat apua tilanteeseen. Huostaanotto voi olla vanhemmille sokki. Tässä tilanteessa vanhempien voi olla vaikea ymmärtää järkipuhetta. Huostaanotosta johtuviin kriiseihin on kuitenkin mahdollista saada asiantuntija-apua esimerkiksi terveyskeskuksista, perhe- ja lastenneuvoloista tai mielenterveyspalvelun kautta. (Taskinen 2010.) Kuitenkin vanhempien voi olla huostaanoton jälkeen vaikea ottaa vastaan apua samoilta viranomaisilta tai tahoilta, jotka ovat huostaanottopäätöksen tehneet (Kujala 2012a).

Lapsen huostaanotossa äidin rooli ja vastuu lapsen arjesta siirtyy muille ja äitiys muodostuu kokonaan uudeltaisesta lähtökohdasta, jonka keskiössä ei ole enää lapsen ja äidin välinen hoivasuhde. Huostaanoton yhteydessä ulkopuoliset ammattilaistahot arvioivat naisen äitiyttä; äidin elintapojen ja -olosuhteiden odotetaan myös muuttuvan. (Pitkänen 2011, Hiitola 2015.)

Lasten huostaanoton yhteydessä on puhuttu jaetusta vanhemmuudesta. (Sinko & Virokannas 2009). Sijaisvanhemmat saattavat kyseenalaistaa jaettua vanhemmuutta, varsinkin jos he ovat kokeneet ristiriitaisia tilanteita biologisten vanhempien kanssa. Lapsen sijaisvanhemmat saattavat mieltää itsensä lapsen psykologiksi vanhemmiksi sekä painottaa kasvatuksellista rooliaan. (Lankinen 2006.) Kuitenkin Lankisen tutkimuksen sijaisvanhemmat korostivat myös yhteydenpidon tärkeyttä ja luottamuksellisen suhteen rakentamista lapsen vanhempien kanssa.

Featherstone (1999) puolestaan kertoo esimerkin äidistä, joka laiminlöi ja pahoinpiteli lastaan sillä seurauksella, että lapsi lopulta kuoli. Sosiaalihuollon toiminta nousi puheenaiheeksi, sillä äiti oli aiemmin toistuvasti vedonnut sosiaaliviranomaisiin, että he ottaisivat lapsen huostaan. Äiti tiedosti vaikeutensa huolehtia lapsestaan, mutta hän ei tullut kuulluksi. Tapaus osoittaa sen, että vapaaehtoista äitiydestä luopumista pidetään lähes mahdottomuutena. Äidin pitäisi viimeiseen asti olla äiti, vaikka hän itse kokisi ja tuntisi, ettei siihen ky-

kene. Featherstone huomauttaa, että äidin kuuleminen ja vakavasti ottaminen olisi mahdollisesti pelastanut lapsen. Syy miksi äiti ei tullut kuulluksi voi olla myös se, että sosiaalityöntekijät ovat usein itsekin äitejä, ja tällöin heidän voi olla vaikea ymmärtää, että joku haluaisi luopua äitiydestään vapaaehtoisesti. Featherstonen mukaan pärjääviksi kasvatettujen naisten voi olla vaikea sulattaa toisten tarvitsevuutta ja riippuvuutta muista, ja he voivat siksi käyttäytyä rankaisevasti heikompia naisia kohtaan. (Featherstone 1999.)

Lasten huostaanottoa ja sijoittamista saatetaan tarjota lastensuojeluperheiden vanhemmille tai sillä voidaan myös uhata heitä. Kuormittunut äiti ei välttämättä näe hankalaa tilannettaan, jossa hän perheensä kanssa elää. (Hiilamo & Kangas 2010.) Lastensuojelutyössä on myös tiedostettu, ettei pelkkään myönteisyyteen ja kannustamiseen perustuva vanhempien kohtaaminen ole auttanut kaikkein vaikeimmissa elämäntilanteissa eläviä lapsiperheitä (Sinko 2005).

Aika ajoin keskustellaan siitä, tehdäänkö lasten huostaanotot liian aikaisin, hätiköiden vai kenties liian myöhään. On pohdittu, pitäisikö huostaanottojen olla yksittäistapauksissa pelkästään väliaikaisia vai kestoajan pitkäaikaisiksi tarkoitettuja. Keskustelua on käyty myös varhaisesta puuttumisesta, nopeasta puuttumisesta, lapsen edusta sekä hänen pahoinvoinnistaan. Vanhempia on myös syyllistetty - aiheetta ja aiheesta. Lähtökohtaisesti vanhempia ei saisi syyllistää, mutta vastuuseen saattaminen lienee kuitenkin sallittua, sillä se voi saada aikaan muutosta heidän elämässään. (Heino 1997, Nousiainen 2004, Mahkonen 2010.)

Huostaanotettujen lasten vanhemmilla on usein taloudellisesti tiukkaa. Vuonna 2004 sijoitettujen lasten äideistä oli toimeentulotuen piirissä 44 prosenttia ja isistä 31 prosenttia. Toimeentulotuen käyttö oli erityisen yleistä nuorilla sijoitettujen lasten vanhemmilla. Huostaanotettujen lasten vanhemmilla toimeentulotukiasiakkuus on usein pitkäaikaista, sillä toimeentulotukea saavien osuus on suuri, kun sitä tarkastellaan ajassa kolme vuotta ennen lapsen huostaanottoa ja kolme vuotta sen jälkeen. (Saarikallio-Torp ym. 2010.)

Huostaanotto prosessi

Seuraavaksi selvitän lasten huostaanotto prosessia 1983 lastensuojelulain mukaan, koska äitien lasten huostaanotto sekä aineiston kerääminen toteutuivat tämän lain voimassaolon aikana. Huostaanoton ja sijoittamisen tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen ja kehitystä tukevaan kasvatukseen (Lastensuojelulaki 683/1983, 417/2007, Cleaver 2007). Lapsen voidaan katsoa tulleen laiminlyödyksi, jos hän on joutunut ottamaan vastuuta itsestään tai sisaruksistaan sillä tavoin, että hänen kehityksensä ja perusturvallisuutensa ovat vaarantuneet. Lapsi tai nuori saattaa myös reagoida perheen vaikeuksiin sairastumalla vakavasti, käyttämällä päihteitä, tekemällä rikoksia tai käyttäytymällä itsetuhoisesti eivätkä hänen vanhempansa jaksaa tai osaa puuttua lapsen käytökseen. (Saastamoinen 2010, Rätty 2012.)

Lapsen edun nimissä esitetty huolenilmaus on yleensä niin vahva todiste, että sitä vastaan ei yhteiskunnallisessa keskustelussa yleensä väitetä. Oletetaan, että kukaan ei tahdo lapselle pahaa. (Nätkin & Vuori 2007.) Voi kuitenkin olla

niin, että esimerkiksi itse omassa lapsuudessaan laiminlyödyksi tullut äiti ei hyvistä aikeistaan huolimatta osaa antaa lapselleen sitä hoivaa ja huolenpitoa mitä tämä tarvitsisi. Tunteiden ja käytännön tasolla vanhempi voi antaa vain sitä, mitä hän on itse saanut, etenkin jos hän ei ole itse tietoinen omista kokemuksistaan. (Kalland & Pajulo 2008.) Huostaanoton myötä virallinen kasvatusvastuu siirtyy biologisilta vanhemmilta ensin kunnan sosiaalitoimelle ja sitten sijaisvanhemmille (Laurila 2003, Pitkänen 2011). Päätösvalta lasten asioista pysyy joiltain osin biologisilla vanhemmilla (Lastensuojelulaki 683/1983).

Lapsen huostaanotto on prosessi, jota ennen monet vaihtoehdot, kuten avohuollon tukitoimet, esimerkiksi tukiperhetoiminta, on jo käytetty. Huostaanotto on viimesijainen interventio, ja se on mahdollista tehdä vasta, kun seuraavat kolme kriteeriä täyttyvät samanaikaisesti: 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, taikka lapsi vaarantaa vakavasti omaa terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä rikoksia tai muuta niihin rinnastettavaa käyttäytymistä, 2) avohuollon palvelut tai tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisia tai mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja 3) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Lastensuojelulaki 683/1983.)

Lapsen ollessa välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeessa, hänet voidaan ottaa sosiaalilautakunnan huostaan alistamatta päätöstä lääninoikeuden vahvistettavaksi. Kiireellinen huostaanotto lakkaa 14 päivässä päätöksen tekemisestä, ellei sitä sanottuna aikana oteta huostaanottoasiana käsiteltäväksi. Huostaanotetulle lapselle laaditaan huoltosuunnitelma, johon kirjataan sijaishuollon tavoitteet sekä erityisen tuen järjestäminen niin lapselle kuin hänen vanhemmilleen. Huoltosuunnitelman lisäksi dokumentoidaan se, miten lapsen yhteydenpito lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa toteutetaan tai rajoitetaan. (Lastensuojelulaki 683/1983.)

Biologiset vanhemmat saavat tiedon lapsen huostaanottopäätöksestä viranomaiselta, joka on päätöksen tehnyt, eli sosiaalitoimelta. Biologisilla vanhemmilla on oikeus hakea muutosta hallinto-oikeudelta sekä lapsensa huostaanottopäätökseen että sijaishuollon muotoon. (Taskinen 2010, 106.) Sosiaalitoimen tulee kuitenkin vanhempien ja muiden huoltajien kanssa jatkaa yhteistyötä. Päätöksen huostaanoton purkamisesta tekee sosiaalihuollon johtava viranhaltija, kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on valmistellut asian. (Taskinen 2010.)

Lastensuojelunasiakkuus alkaa lastensuojelutarpeen toteamuksesta. Lapsen tarve erityiseen suojeluun voi tulla ilmi perheen saaman etuuden, palvelun tai lastensuojeluilmoituksen yhteydessä. Asia voi tulla vireille myös vanhemman oman yhteydenoton tai lapsen kanssa työskentelevän henkilön ilmoittamana. (Taskinen 2010.) Mikäli lastensuojelutarve todetaan, ryhdytään toimenpiteisiin ja laaditaan huoltosuunnitelma. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen ei automaattisesti johda lastensuojeluasiakkuuteen, ja ellei tarvetta todeta, lastensuojeluasiakkuus ei myöskään ala. Mikäli tarve todetaan, tehdään lastensuojeluin (683/1983) mukaan kiireellinen huostaanotto tai nykylain (417/2007) mu-

kaan kiireellinen sijoitus ja laaditaan huoltosuunnitelma. Ensisijainen toimenpide on kuitenkin avohuollon tukitoimi. Lapsi esimerkiksi voidaan sijoittaa avohuollollisesti biologiseen perheeseen tai perhettä tuetaan eri tukimuodoin. Avohuollon tukitoimet saattavat korjata lapsen tilanteen, jolloin lastensuojelutarve poistuu ja asiakkuus päättyy.

Nykyinen lastensuojelulaki astui voimaan vuoden 2008 alusta. Laki on muuttunut muun muassa biologisten vanhempien tukemisen osalta tämän tutkimuksen aineistokeruun jälkeen. Esimerkiksi vuoden 1983 laissa käsite kiireellinen huostaanotto on kirjattu nykylakiin (417/2007) kiireelliseksi sijoitukseksi ja huoltosuunnitelma (683/1983) asiakassuunnitelmaksi (417/2007). Viimeinen lastensuojelulakiin vaikuttava lakiuudistus astui voimaan huhtikuussa 2015. Keskeinen lastensuojeluun vaikuttava muutos on lastensuojelutarpeen selviytyksen tilalle tullut palvelutarpeen arviointi (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014).

Lapsen huostaanottoon päädyttäessä sekä entisen (683/1983) että nykyisen lain (417/2007) mukaan sosiaalilautakunta päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä olinpaikasta. Vähintään kuusi kuukautta sijaishuollossa myös avohuollossa ollut lapsi tai nuori siirtyy jälkihuoltoon täytettyään 18 vuotta. Sijaishuoltoon päädyttäessä heille laaditaan jälkihuoltosuunnitelma, jonka tarkoitus on tukea lasta tai nuorta, hänen vanhempiaan ja huoltajiaan, joiden hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on. Myös biologisille vanhemmille tulee laatia voimassa olleen lastensuojelulain (417/2007) mukaan asiakassuunnitelma heidän vanhemmuutensa tukemiseksi. Lapsen etuna on se, että hänen vanhempiaan tuetaan myös huostaanoton jälkeen. (Räty 2012, 322; Eronen 2013.) Lastensuojelutarpeen selvityksessä kartoitetaan lapsen tarpeet ja kasvuolosuhteet, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuudet huolehtia lapsesta. (Lastensuojelulaki 683/1983, 417/2007). Lastensuojeluprosessi on monimutkainen vaikeasti käsiteltävä prosessi. Heinon (1997) mukaan lastensuojelun asiakkuus muotoutuu prosessissa, jossa asiakas itse ei varmuudella tiedä olevansa tarkkailun, arvioinnin ja määrittelyn kohteena – vaikka saattaakin sellaista aavistella.

Jos huoltaja ja 12 vuotta täyttänyt lapsi eivät vastusta huostaanottoa, kyseessä on suostumukseen perustuva huostaanotto. Asiaa valmistelee sosiaalityöntekijä, mutta hän ei kuitenkaan yksin päättää lapsen huostaanotosta ja siihen liittyvästä sijaishuoltoon sijoittamisesta, vaan päätöksen tekee johtava viranhaltija (Räty 2012, 54). Jos lapsen huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustavat huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, kyseessä on tahdonvastainen huostaanotto. Asian ratkaisee tällöin hallinto-oikeus lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. (Lastensuojelulaki 417/2007, Taskinen 2010, Heino 1997, 2013.)

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi. Kun sijaishuollon tarvetta ei enää ole, sosiaalihuollon johtava viranhaltija tekee päätöksen huostassapidon lopettamisesta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Huostassaolo lakkaa viimeistään, kun lapsi täyttää 18 vuotta. Lastensuojelussa pyritään perheen uudelleen yhdistämiseen, mikäli se on mahdollista eikä ole lapsen edun vastaista. (Taskinen 2010, Heino 2013.) Vanhempi voi oman aktiiv-

visuuden seurauksena hakea lapsen huostaanoton purkua. Kun purkua mietitään, lapsi voidaan sijoittaa biologisen äitinsä tai vanhempiensa luokse väliaikaisella sijoituspäätöksellä. Ellei biologisen äidin eikä lapsen elämässä ilmaannu ongelmia, lapsen huostaanotto purkautuu automaattisesti noin puolen vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on sijoitettu takaisin biologisen äidin luokse. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Tarkempia lasten huostaanottojen taustoja ei Suomessa ole selvitetty. Myöskään lastensuojeluperheiden ja huostaanoton taustatekijöitä ei ole perusteellisesti tutkittu. Huostaanoton syytä on kuitenkin käsitelty tutkimuskirjallisuudessa. Marttunen (2008), Hiitola ja Heinonen (2009), Hiilamo ja Saarikallio-Torp (2011) ja Godzinsky (2012) toteavat Suomessa lapsia otettavan eniten huostaan vanhempien päihdeongelmien ja mielenterveysongelmien sekä parisuhdeväkivallan takia. Huostaanottojen taustalla on harvoin kuitenkaan yhtä määräävää syytä, vaan usein perheissä on varsin paljon kasautuneita ongelmia (Pösö 2010). Huostaanottoasiakirjojen perusteissa mainitaan usein termi "riittämätön vanhemmuus", jolla kuvataan erilaisia, vaikeasti määriteltäviä ongelmia vanhemmuudessa. Sellaisia ovat esimerkiksi vaikeus asettaa rajoja lapsille, vanhemman uupumus, puutteellinen vuorovaikutus ja erilaiset elämänhallinnan ongelmat. (Hiitola & Heinonen 2009, Hiilamo & Saarikallio-Torp 2011, Hiitola 2015.) Vanhempien, erityisesti äitien, päihteidenkäyttö ja mielenterveysongelmat saattavat tulla ilmi kaikkein nuorimpien lasten huostaanottotapauksissa. Wellsin ja Marcenkon (2011) mukaan hädänalaisessa tilanteissa elävät ja tunne-elämän alueella haavoittuneet äidit saattavat kaltoinkohdella lapsiaan.

Jos lähtökohtana on pelkästään lapsen tarpeista lähtevä lapsen edun määrittely, ja unohdetaan lapsen biologinen tausta, voidaan ajautua lapsen kannalta hänen etunsa vastaiseen lopputulokseen. Tärkeitä ovat ratkaisut, jotka turvaavat lapselle hyvän hoidon ja kasvatuksen ja lapsen oikeuden vanhempiinsa. Lastensuojelulain tarkoituksena on myös vanhemmuuden tukeminen ja perheen yhdistäminen. Näitä tavoitteita ei voi saavuttaa kuitenkaan sillä tavalla, että lapsen edun kustannuksella hoidettaisiin vanhempia tai ryhdyttäisiin perheen yhdistämiseen, jos se on lapsen edun vastaista. (Räty 2012, 12–13.)

Pösön (2010) mukaan lastensuojelu tekee merkittäviä perheen oikeuksia koskevia päätöksiä ajoittain epävarmana siitä, seuraako päätöksistä toivottuja muutoksia. On traagista, ettei päätöksiä voi jättää tekemättäkään, kun esimerkiksi asiakkaaksi ottamattomuudella voi olla lapselle yhtä lailla merkittäviä seurauksia kuin asiakkaaksi ottamisella.

Vuonna 2013 sijoitetuista lapsista ja nuorista 39 prosenttia (7 035) laitoshuollossa, 37 prosenttia (6 626) oli perhehoidossa, 13 prosenttia (2 349) ammatillisessa perhekotihoidossa ja loput 11 prosenttia (2 012) muussa sijoituksessa. Perhesijoitusten osuus on laskenut tasaisesti jo pitkään, ja vastaavasti laitoshuollon osuus on kasvanut (Kuoppala & Säkkinen 2014).

Äitiys lasten huostaanoton jälkeen

Äitiys on lastensuojeluun liittyvän keskustelun keskeinen teema. Nousiaisen (2004) mukaan epäonnistumisen kokemukset kuten lasten huostaanotto voivat

muuttaa naisen äitiyden ristiriitaiseksi ja kompleksiseksi. Nousiainen tarkasteli lapsistaan erillään asuvien naisten äitiyskokemuksia, erityisesti sitä, miten naisen identiteetti lapsistaan erillään asuvana äitinä rakentui. Aineistona hänellä oli 18 naisen haastattelussa tuotetut elämäkertomukset sekä kolmen naisen kirjoittamat äitiyteen liittyvät muistot.

Lapsistaan erillään asuvien naisten äitiyteen liittyy vahvuuden ja murtumisen ristiriita. Nainen voi syyllisyyden tunteistaan huolimatta kokea olevansa hyvä ja vastuullinen äiti. Lapsistaan erillään asuva äiti saattaa myös kokea, että hän voi antaa lapselleen vain vähän äitiyttä. Äitiyden murtuma liittyykin syyllisyyteen, syyllistämiseen ja huonoksi äidiksi leimautumiseen. Huostaanotetun lapsen äiti on heikoilla, koska ongelmallisen elämäntilanteen vuoksi hänen äitiytensä ei ehkä näyttäydy sellaisena kuin mihin hän toisenlaisessa tilanteessa kykenisi. (Nousiainen 2004.) Perhehoitoon sijoitetun lapsen äiti saattaa kokea menettäneensä lapsensa lopullisesti, ja viranomaistuen saaminen äitiyden ylläpitämiseen tässä tilanteessa on usein vähäistä (Sinko & Virokannas 2009).

Viranomaisten tapa puhua lastensuojeluperheiden vanhemmista perustuu lähinnä vanhempien menneisyyden arviointiin. Lastensuojelun työntekijät kiinnittävät huomiota äitien riittämättömyyteen vanhemmina sekä rutiinien laiminlyönteihin arjessa. Työntekijät ovat huolissaan lastensuojeluperheiden äitien rajoittuneesta sosiaalisesta ympäristöstä, vanhemmuuden puutteista ja olosuhteista, joissa he elivät lastensa kanssa. (Korpinen 2008.) Sijoituspäätöstä tehdessä arvioidaan sekä äidin valmiutta vanhemmuuteen että mahdollisia ongelmia, jotka uhkaavat lapsen kasvua ja kehitystä (Niemelä 2000, Korpinen 2008). Päihteitä käyttävät naiset on nähty niin sanottuina huonoina naisina, minkä takia lapset joudutaan ottamaan heiltä yhteiskunnan huostaan (Nätkin 2006a). Hyvä ja huono äitiys muotoutuvat yhteiskunnallisissa keskusteluissa usein yksioikoisesti alkoholinkäytön perusteella (Oksanen 2006, 70–73). Perheessä päihteitä käyttävään isään ei kohdistu vastaavia asenteita, eikä äidin otaksuta vieraantuvan perheestä samalla tavoin kuin isän (Nätkin 2009, 69).

Lapsen huostaanoton yhteydessä puhutaan usein kadonneesta tai hukassa olevasta vanhemmuudesta. Jokisen (2005) mukaan termillä tarkoitetaan useimmiten äidin köyhyyttä, syrjäytymistä ja päihteiden käyttöä. Termiä käytettäessä tarkoitetaan useammin äitiä. Vanhempi ei halua kuitenkaan samaistua hukassa olevaan vanhemmuuteen eikä epävarma vanhempi paljasta olevansa hukassa. Jos hän näin toteaisi, hän voisi alkaa neuvotella toimintansa edellytyksistä, eikä välttämättä olisikaan hukassa. (Jokinen 2005.)

Lapsen huostaanoton myötä vanhemmuus muuttuu ja saa uudenlaisia määritelmiä. Biologisten vanhempien mielestä etävanhemmuus ja jaettu vanhemmuus määritelmänä tuovat esille lapsen ja vanhemman erillisistä asuinpaikoista aiheutuvat rakenteelliset vaikutukset ja tilanteen, jossa vanhemmuuteen liittyviä asioita toteuttaa useampi henkilö. (Pitkänen 2011.) Kujalan (2012a) mukaan etävanhemmuus terminä kuvaa vanhempien mielestä paremmin vanhempien roolia ja heidän kokemaansa vanhemmuuden laatua kuin biologinen vanhemmuus, sillä etävanhemmuus koetaan normaalimmaksi ja enemmän vanhemmuutta sisältäväksi kuin biologisen vanhemmuuden käsite. Myös käsi-

tettä "lapsen oma vanhempi" tai "syntymävanhempi" on pidetty hyvänä puhuttaessa biologisesta vanhemmuudesta. (Kujala 2012a.) Rinnakkaisen vanhemmuuden vanhemman oma rooli korostuu lapsen elämässä sijaishuoltomuodon ohella. Toisaalta sijaisäidin ja biologisen äidin jaettu äitiys ja yhteinen vastuu lapsesta saatetaan nähdä sijaishuollossa hieman hankalana. (Pitkänen 2011.)

Lastensuojelulla on usein ristiriitainen asema huostaanotetun lapsen äidin kertomuksissa, ehkä siitä syystä, että lastensuojelu on samanaikaisesti sekä kontrolloija että tukija, sekä huostaanottaja että auttaja. Katkeruus, viha ja autetuksi tulemisen tunne vaihtelevat suhteessa lastensuojeluun. Lastensuojelun puuttumista saatetaan toivoa mutta sitä myös pelätään. Lapsen huostaanotto kokemuksena voi tuntua äitiyden särkymisenä ja siten myös voi sulkea äidin yhteiskunnan ulkopuolelle. (Granfelt 1998.)

Liljan (2010) tutkimuksen mukaan vuosina 2006–2009 ilmestyneistä Perhehoito-lehtien artikkeleissa lapsen biologinen vanhempi esiintyi osattomana ja sivustaseuraajana eikä häntä kuvattu aktiivisena toimijana. Artikkeleissa biologiset vanhemmat esiintyivät tuen tarvitsijoina, vanhemmuuden jakajina, yhteydenpitäjinä, taustatietoina ja epäonnistuneina vanhempina. Näitä osa-alueita yhdisti peruskäsitys biologisista vanhemmista, eli osattomuus vanhemmuuteen. Biologiset vanhemmat olivat lastensuojelun ammattilaisten puheissa moniongelmaisia tai päihdeongelmaisia, mikä esitettiin syyksi sille, että lapsi oli otettu huostaan. Lapsen biologinen vanhempi jää usein lasten huostaanoton jälkeen osattomaksi ja sivustaseuraajiksi aktiivisen toimijan sijaan. (Lilja 2010, 50–51.)

Lastensuojelutyössä toimenpiteisiin keskittyvä vanhemman kohtaaminen voi herättää vanhemmissa ärtymystä. Mikäli työntekijöille ei ole muodostunut luottamuksellisia suhteita biologisiin vanhempiin, voivat vanhemmat pelkistä heihin kohdistuneista toimenpiteistä kiivastuneina kokea perusoikeuksiaan loukattavan. Tällaisissa tilanteissa vanhemmat voivat käyttää erilaisia vaikuttamisen keinoja hyväkseen ja uhata esimerkiksi asian tuonnilla julkisuuteen. (Saurama 2002.) Lasten huostaanotto yleensä lisää äitiyden epäonnistumisen, häpeän ja syyllisyyden tunteita. Lastensuojelussa on vuosia yritetty toteuttaa "jaettua vanhemmuutta" mutta sen toteuttaminen käytännössä on osoittautunut vaikeaksi. (Sinko & Virokannas 2009.) Äidin kokema syyllisyys voi olla muutoksen alku, mutta se voi myös lamaannuttaa hänet (Rautakorpi 2007). Syyllisyys oikein kanavoituna on uutta luova ja muutosta aikaansaava tunne. Kyse voi olla elämänmuutoksesta, jossa äiti kohtaa itsensä, pohtien omaa identiteettiään äitinä. (Nousiainen 2004.) Syyllisyyden kokemusten työstäminen avaa tietä aiempaa vapautuneempaan ja vastuullisempaan elämään (Granfelt 2006).

Vanhemmuuden tukeminen

Vanhempien voi olla vaikea kuvata millaista tukea he tarvitsevat. Vaikka he olisivatkin saaneet tukea lapsen huostaanoton jälkeen, he saattavat silti kokea jääneensä tuen ulkopuolelle. (Pitkänen 2011, 39; Hiitola 2015.) Nykyisessä lastensuojelulaissa (417/2007) painotetaan aiempaa enemmän biologisten vanhempien tukemista. Rädyn (2012) mukaan ehkäisevä lastensuojelutyö korostaa erityisesti äitiys- ja lastenneuvolan ja muun terveydenhuollon sekä lasten päi-

vähoidon, koulun ja nuorisotyön roolia ja merkitystä vanhemmuuden tukemisessa. Nämä toimet voivat olla myös avoimuollollisia tukitoimia.

Lastensuojelutyöntekijöiden huolena on monesti pelkoa lapsen turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Joissakin tapauksissa äiti tuodaan esiin muiden tukea tarvitsevana henkilönä, joka ei kykene vastaamaan lapsen tarpeisiin vaikka tätä rakastaakin (Korpinen 2008). Puhe vanhemmuudesta muodostuu toistuvasti normaalin ja poikkeavan erotteluun. Tieto siitä, mikä on normaalia, saadaan peilaamalla vanhemmuutta niihin perheisiin, joissa vanhemmilla on psyykkisiä tai sosiaalisia ongelmia ja jotka siksi päätyvät esimerkiksi lastensuojelun tai mielenterveyspalveluiden piiriin. Tavallista vanhemmuutta on vaikea hahmottaa muutoin kuin sen kautta, mitä se ei ole. (Vuori 2003.)

Äitien tukemisesta esimerkiksi äiti-vauvapsykoterapiaryhmissä on saatu hyviä kokemuksia (Belt 2013). Usein ajatellaan, että päihteitä ja etenkin huumeita käyttäviä äitejä on vaikea auttaa ja sitouttaa. Näin ei välttämättä kuitenkaan ole, vaan oikeanlaisen hoidon ja kuntoutuksen avulla äitien negatiivisten kokemusten ja käyttäytymismallien siirtyminen sukupolvelta toiselle voidaan estää. Beltin (2013) tutkimuksen mukaan noin 80 prosenttia äideistä kykeni jättämään päihteet ja sitoutui avohoitoon. Onnistumisen edellytyksenä oli hänen mukaansa päihdeongelman tunnistaminen, varhainen hoitoonohjaus sekä vähintään 9–12 kuukautta kestävä hoitosuhde yhteen tai kahteen työntekijään.

Päihdeongelmallisille äideille tyypilliset ja lapselle erityisen vahingolliset vuorovaikutusmallit, eli vihamielinen ja tunkeileva käyttäytyminen lasta kohtaan saattaa vähentyä sekä ryhmämuotoisessa että yksilöllisessä hoidossa. Ryhmäpsykoterapiaa saaneet äidit ovat kokeneet vertaisryhmän tuen ja turvallisuuden tunteen auttaneen heitä vaikeiden asioiden kohtaamisessa ja tunnetilojen hallinnassa. Tukea saaneet äidit myös toivoivat, ettei heitä jätettäisi yksin liian aikaisin. (Pajulo 2011, Belt 2013.)

Rautakorpi (2007) käsitteli tutkimuksessaan huostaanotettujen lasten äitien kokemuksia lastensuojelun asiakkuudesta ja huostaanotto- ja sijaishuolto-prosessista. Hän haastatteli kolmeatoista lapsensa huostaanoton kokenutta äitiä selvittääkseen, millaista tukea äidit ovat saaneet prosessin aikana. Osa äideistä oli ennen lasten huostaanottoa itse hakenut apua vaikeaan perhetilanteeseen, ja osa taas oli kokenut, että heitä painostettiin suostumaan huostaanottoon. Kaikki huostaanotot tapahtuivat tilanteessa, jossa äideillä oli hyvin vähän voimavaroja ja heidän elämässään oli monenlaisia vaikeuksia. Kun lapsi otettiin huostaan, äiti jäi yhä kamppailemaan omien vaikeuksiensa keskelle ja selviämään huostaanoton tuomasta tuskasta yksin. Äidit kuvailivat voimavarojensa olleen niin vähissä, että avun hakeminen itselle oli vaikeaa. Vaikka äideillä olisikin ollut voimia ja halua etsiä apua huostaanottokriisin läpikäymiseen, ei apua juuri ollut saatavilla. (Rautakorpi 2007.)

Lastensuojelujärjestelmä keskittyy huostaanotettujen lasten suojeluun, mutta saattaa jättää biologisten vanhempien tukemisen varsin vaatimattomaksi. Biologisten vanhempien tukeminen ei ole useinkaan ensisijainen asia eikä perheiden yhdistämistä tai lasten takaisin muuttamista biologiseen perheeseen aina edes harkita, vaikka tiedetään, että lapsen sijoittaminen ei ratkaise perheen

ongelmia. Tärkeää on se, miten perhettä tuetaan sijoituksen aikana. (O'Brien 2004.)

Wells ja Marcenko (2011) toteavat, että lapsensa huostaanoton kokeneiden äitien äitiysidentiteettiä voidaan vahvistaa lisäämällä heidän osallisuuttaan huostaanotettujen lastensa elämässä. Suomessa sosiaalityö ei ole Nätkinin ja Vuoren (2007) mukaan aikaisempina vuosikymmeninä paljoakaan tukenut perheitä tai äitien ja lasten suhteita, vaan se on keskittynyt lähinnä lapsen pelastamiseen. Toisaalta on myös niin, että mikäli äidillä on huollettavanaan alaikäisiä lapsia, hän saa nopeammin tukea ja apua, sillä äitien ja perheiden tukemisella katsotaan olevan ennaltaehkäisevä vaikutus. Naisten itsensä kannalta käytäntö on erityisen haastava, sillä lapsen tai lasten huostaanoton jälkeen äidin oikeus erilaisiin tukitoimiin saattaa päätyä vaikka äitien tiedetään tarvitsevan apua lapsen menetyksestä ja äitiyden odotusten murentumisesta aiheutuvan surunsa käsittelyyn. (Sinko & Virokannas 2009, Lydén 2010.) Vanhemmat ovat kuitenkin pitäneet tärkeänä huostaanottohetkellä ja sen jälkeen saamaansa tukeen. Käytännön sosiaalityössä äitien tukemiseen jää kuitenkin liian vähän aikaa, ja biologiset vanhemmat saattavat kokea itsensä ulkopuolisiksi lapsen sijoituksen aikana tapahtuvassa sosiaalityössä. (Pitkänen 2011, 67, 121; Featherstone ym. 2014.) Sosiaalityöntekijät uskovat kuitenkin vertaisryhmien ja kriisiterapian tukevan vanhempia parhaiten huostaanoton aiheuttamassa kriisissä. Kunnat toivovatkin järjestöiltä apua vanhempien keskusteluryhmien järjestämiseen. (Koistinen-Auer 2000.)

SOS-lapsikylän uusimmasta raportista (Vanhanen 2014) selviää vanhempien erityisasema lasten kokemuksissa. Lapset kertoivat siinä kaipaavansa omia vanhempiaan ja kokivat biologiset vanhemmat elämän tärkeimmiksi henkilöiksi silloinkin, kun vanhemmat ovat pitkiä aikoja poissa lasten elämästä tai kuolleet. Moni sijoitettu lapsi saattaa kokea elämänsä ainoana puutteena sen, ettei heillä ole mahdollisuutta tavata vanhempiaan useammin tai asua heidän kanssaan. Sininauhaliitto (Salonen 2012) on kartoittanut asiakkaidensa (naisia ja miehiä n=233) sosiaalisia verkostoja kysymällä, keitä ovat asiakkaille läheisimmät tai tärkeimmät ihmiset, tapaavatko he näitä ihmisiä mielestään tarpeeksi ja mitkä tekijät mahdollisesti ovat tapaamisten esteinä. Tulosten perusteella asiakkaille läheisimmät ja tärkeimmät ihmissuhteet olivat lapset, myös sellaisissa tapauksissa, joissa yhteydenpito oli vähäistä tai sitä ei ollut lainkaan. Yli puolet haastatteluun osallistuneista tapasi läheisiään niin usein kuin halusivatkin. Esteitä tapaamiselle olivat muun muassa välimatkat ja taloudelliset syyt, ristiriidat tai henkilökohtaiset ongelmat.

Lapsesta luopuminen äidin kriisinä

Lapsesta luopuminen, tapahtui se miten tahansa, on useimmissa tapauksissa vanhemmalle vaikea kokemus ja aiheuttaa luonnollisia kriisireaktioita. Joissakin tapauksissa suru ja pettymys voivat tuntua niin raskaita, ettei äiti kykene olemaan yhteydessä lapseen vaan hylkää hänet. Lapsesta luopumisen prosessointi on vaikeaa, vaikka siihen saisi tukeakin; yksin sen läpikäyminen voi olla jopa mahdotonta. (Granfelt 1998, Kujala 2012b.) Naisten kodittomuutta tutkinut

Granfelt (1998) puhuu särkyneen äitiyden käsitteestä. Tätä ilmaisua hän perustelee sillä, että lapsesta luopuminen esiintyy kodittomien naisten kertomuksissa murhenäytelmänä, johon liittyy usein myös muita menetyksiä. Vanhemmat ovat kuvanneet lasten huostaanottoa myös lapsesta luopumisena tai menetyksenä (Kujala 2012a).

Pitkäsen (2011) tutkimuksessa vanhemmat kokivat huostaanoton toisaalta haasteeksi mutta myös mahdollisuudeksi. Huostaanotto ei aina merkitse sitä, että huolenpito ja vastuu päättyisivät, vaikka jokapäiväinen lapsen elämään kuuluminen ei olisikaan mahdollista (Nousiainen 2004). Lapsen huostaanoton myötä vanhemman arjen rutiinit kuitenkin muuttuvat ja kontaktit lapsiin voivat loitontua (Granfelt 1998, Väyrynen 2006). Uudenlainen tapa toteuttaa vanhemmuutta ja löytää tasapaino itsensä kanssa voi myös olla vaikeaa (Rautakorpi 2007).

Lapsen huostaanoton yhteydessä korostetaan lapsen etua. Suomelan (2004) mukaan lapsella tai hänen vanhemmalla ei kuitenkaan ole oikeutta määritellä sitä, mikä on lapsen tai perheen etu kussakin erikseen harkittavassa tilanteessa. Suomela väittää, ettei kansalaisella ole todellista oikeutta osallistua itseään ja perhettään koskevaan päätöksentekoon silloin, kun viranomainen tekee intervention perheen asioihin. Rädyn (2012) mukaan lapsen etua on vaikea yleisesti tai tyhjentävästi määritellä sillä kysymys on aina yksilökohtaisesta harkinnasta, johon vaikuttavat lapsen ikä ja olosuhteet ja vanhempien kyky vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Lastensuojelun alkuarvio perustuu joko lapsikeskeiseen arviointiin tai lapsen elämään perheessä (Hietämäki 2015). Perhekeskeisessä arvioinnissa perheellä tarkoitetaan lapsen ja hänen sisarustensa sekä vanhempiensa tai heistä toisen muodostamaa yksikköä. Arvioinnissa tarkastellaan vanhempien velvollisuuksia toimia lapsen edun mukaisesti; vanhempien tarpeista tai heidän oikeutetuistakaan vaatimuksista se sen sijaan ei voi lähteä, vaikka vanhempien näkökulma arvioinnissa otetaankin huomioon. (Räty 2012, Hietämäki 2015.)

Laurila (2003) vertaa huostaanotetun lapsen vanhempien kriisityöskentelyä lapsensa kuoleman kautta menettäneiden vanhempien kriisiin. On sanottu, että lapsen kuolemasta ei toivu koskaan, mutta surun kanssa voi oppia elämään. Biologisten äitien huostaanottokokemuksiin liittyen voidaan puhua samantapaisesta ilmiöstä. Rautakorven (2007, 104) haastattelemat äidit vertasivat huostaanottoa lapsen kuolemaan. Tämä kertonee siitä, että äidit pitivät lapsen huostaanottoa yhtenä pahimmista koettelemuksista, mitä äiti voi kokea. Laurilan (2003) mukaan vanhemmilla on tapana luoda mielikuvia lapsensa tulevaisuudesta. Lapsen huostaanoton tai kuoleman myötä yhteinen tulevaisuus lapsen kanssa voi tuntua kaukaiselta. Tämä kirpaisee aina uudelleen, kun lapsen ikäluokka kohtaa uusia vaiheita.

Vanhempien jääminen yksin lasten huostaanoton jälkeen on traagista heidän itsensä kannalta, mutta myös sijoitetun lapsen olisi tärkeää tietää, että hänen äidistään pidetään huolta. Vanhempien ja lasten välinen biologinen side saattaa olla voimakas, sen huomioiminen huostaanottotilanteessa on tärkeää. (Sinkkonen 2001, 179–180.) Lähtiessään biologisesta kodistaan huostaanoton

seurauksena lapset jäävät usein kiinni entiseen ja kantavat mukana sijaiskodissaan entisen kodin kokemuksia (Hämäläinen 2012, 119).

Lapsestaan luopumaan joutuneen vanhemman voi ilman ulkopuolista tukea olla vaikea omasta kriisitilanteestaan johtuvan voimattomuuden, syyllisyyden ja häpeän tunteiden vuoksi pitää säännöllistä yhteyttä lapseen. Vanhempi tarvitsee kuitenkin tukea kohdatessaan esimerkiksi lapsensa kiintymyksen sijaisvanhempiin ja vierailujen aiheuttaman tunnekuohun. (Kujala 2003.)

Lapsen huostaanotto aiheuttaa lähes aina vanhemmalle kriisin, josta toipuminen on yksilöllistä. Reaktioiden voimakkuus ja kesto vaihtelevat. Prosessin vaiheet ovat kuitenkin samat. Sokkivaiheen aikana vanhemman on useimmiten vaikea ottaa vastaan apua, kun kaikki tuntuu epätodelliselta. (Rautakorpi 2007, Kujala 2012b.) Perhehoitoliitto soveltaa huostaanotettujen lasten vanhempien kriisin käsittelyyn Rutterin (1998) kuvaamia erokokemuksen vaiheita. Näitä ovat: 1) sokkivaihe, 2) reaktiovaihe, 3) käsittelyvaihe ja 4) uudelleensuuntautumisen vaihe. Taulukoon 1 on koottu eri vaiheisiin liittyviä tyypillisiä tunnusmerkkejä.

TAULUKKO 1 Vanhemman kriisin eri vaiheiden tunnusmerkkejä lapsen huostaanoton jälkeen

Sokkivaihe	Reaktiovaihe	Käsittelyvaihe	Uudelleensuuntautumisen vaihe
<ul style="list-style-type: none"> • Epätodellisuuden tunne • Ajatukset jumittuvat tapahtuneeseen • Itkuherkkyys • Lamaantumisen • Havaintokyky kaventuu • Pakonomainen toiminta • Kesto muutamasta päivästä muutamaan viikkoon 	<ul style="list-style-type: none"> • Suru, suuttumus, ruumiilliset reaktiot • Ruokahalun muutokset, uni-vaikeudet, tupakan, päihteiden, uni- ja rauhoittavien lääkkeiden käytön lisääntyminen • Vaikeus kohdata muita lapsia ja vanhempia yhdessä • Eristäytyminen • Viha itseä, sosiaalityöntekijöitä, Jumalaa ja lastakin kohtaan • Syyllisyyden tunteita • Kokemuksen läpikäyminen yhä uudelleen 	<ul style="list-style-type: none"> • Masentuneisuutta, välinpitämättömyyden tunteita • Kelvottomuuden ja arvottomuuden tunteita, itsetuhoajatuksia • Sairastumisherkkyys lisääntyy • Yksinäisyyden ja tyhjyyden tunne • Tilanteen muutostyöryityksiä ulkoisilla keinoilla 	<ul style="list-style-type: none"> • Arjen sujuvuus lisääntyy • Ruokahalu ja unirytm normalisoituvat • Ei jatkuvia, pakonomaisia ja ahdistavia ajatuksia lapsen sijoittamiseen liittyen • Kiinnostus ulkomaailmaa kohtaan palaa • Sopimusten noudattaminen • Voimavarat tapahtuneen käsittelyyn lisääntyvät • Lapsen tukeminen vahvistuu

Ensimmäinen vaihe – sokkivaihe. Lapsen huostaanotto on vanhemmalle yleensä järkytys, johon usein liittyy epätodellisia tunteita: vanhemmasta tilanne saattaa tuntua esimerkiksi pahalta unelta. Lapsen liittyvät muistot ja luopumisen ki-

peys täyttävät mielen, havaintokyky kaventuu ja arkea pyöritetään rutiininomaisesti. Lapsen sijaiskodin olosuhteet ja sijaisvanhempien kyky huolehtia lapsesta mietityttävät vanhempaa - tai hän voi pyrkiä olemaan ajattelematta ahdistavaa tilannetta. Itku voi olla herkässä ja välillä vanhempi voi lamaantua kokonaan. Tämä vaihe kestää muutamasta päivästä muutama viikkoon. (Rutter 1998, 7-9.)

Toinen vaihe - reaktiovaihe. Kun ensijärkytyksen turtumuksesta on selvitty, vanhempi voi tuntea surua, suuttumusta tai jopa ruumiillisia kipuja. Jotkut menettävät ruokahalunsa tai ylensyövät. Joillakin voi olla nukahtamisongelmia, itkuherkkyyttä tai päihdyttävien aineiden väärinkäyttöä. Toiset reagoivat eristäytymällä peläten ihmisten suhtautumista tilanteeseen. Lapsensa huostaanoton kokenut voi tuntea vihaa Jumalaa, itseään, yhteiskuntaa tai vieraita ihmisiä kohtaan. Sosiaaliviranomaiset, tuomioistuimien ja muut viranomaiset saattavat olla myös vihan kohteina. Reaktiovaiheessa vanhempi käy yleensä tilannetta läpi yhä uudestaan. Mieleen voi tulla myös sellaisia ajatuksia, että lapsi olikin vaikea tahallaan ja on parempi, että lapsi on poissa. Toisaalta harmittaa, että lapsen vuoksi on käytävä läpi tällainen tilanne. On tavallista, että vanhempi pelästyy omaa vihaisuuttaan ja kokee siitä syyllisyyttä. Vihan vuoksi hän saattaa vältellä lapsen ja viranomaisten tapaamisia. Viha on kuitenkin luonnollinen tunne kriiseissä ja voi antaa voimaa muuttaa asioita parempaan suuntaan. (Rutter 1998, 7-9.)

Kolmas vaihe - käsittelyvaihe. Kun suuttumus ja viha hälvenevät, vanhempi voi joutua masennuksen valtaan ja kokea epätoivoa. Mikään ei kiinnosta, olo tuntuu arvottomalta ja mieleen voi nousta jopa itsemurha-ajatuksia. Sairastumisherkkyys voi lisääntyä. Lapsensa huostaanoton kokenut yksinhuoltajaäiti saattaa tuntea itsensä epätoivoisen yksinäiseksi ilman lapsia, sillä elämässä on tapahtunut täydellinen muutos eikä arkipäivässä ole aiemmin ollutta sisältöä. Tässä vaiheessa on tavallista yrittää muuttaa tilannetta esimerkiksi asuin- ja työpaikkaa vaihtamalla ja tekemällä asioita, joita ei ennen ole tehnyt. Syyllisyyden tunteet saattavat vaivata myös sen takia, että elämä yhtäältä tuntuu helpommalta ilman lapsia. Toisaalta voi olla surua siitä, että lapset ovat poissa. (Rutter 1998, 7-9.)

Neljäs vaihe - uudelleensuuntautuminen. Kuukausien kuluttua lasten huostaanotosta alkaa yleensä vaihe, jossa asiat tuntuvat olevan paremmin. Puhutaan sopeutumisesta. Arkielämä asettuu uomiinsa, ruokahalu ja unirytmiksi normalisoituvat. Lapsen sijoitukseen ei liity enää jatkuvia, pakonomaisia ja yhtä ahdistavia ajatuksia kuin huostaanoton alkuaikoina. Kiinnostus ulkomaailmaa kohtaan palaa ja vanhemmalle yleensä syntyy halu tavata lasta ja noudattaa tapamiseen liittyviä sopimuksia. Lapsen kanssa vietetty aika alkaa tuntua hyvältä ja voimia on jopa enemmän kuin ennen lapsen sijoitusta, jolloin elämän ongelmat painoivat päälle. Tarve muihin ihmissuhteisiin herää. Pahin kriisi alkaa olla ohi ja vanhemmalla saattaa olla voimia selvittää niitä asioita, joiden vuoksi hän joutui lapsesta eroon. Nyt alkaa mahdollisuus olla etävanhempi, joka omalta osaltaan tukee lapsen kehitystä. (Rutter 1998, 7-9.)

2.4 Voimaantuminen ja eheytyminen ilmiönä

Voimaantumisen määrittelemistä pidetään vaikeana, vaikka ilmiön olemassaolo tunnustetaan. Helpoiten voimaantumisen ymmärtää sen puuttumisen kautta. Voimaantuminen on prosessi, jossa yksilö saa voimaa omaan elämäänsä. Se, mitä tämä voima on tai mitä sen tuloksena voidaan saavuttaa, liittyy aina kulloiseenkin kontekstiin. Voimaantumista kuvaillaan aktiivisesti osallistuvaksi prosessiksi, jossa yksilöt kykenevät paremmin kontrolloimaan itseään ja toimintaansa sekä saavat sosiaalista oikeutta, rohkeutta ja taitoa vaikuttaa asioihin. (Mahlakaarto 2010, Maynard, Gilson & Mathieu 2012.) Voimaantumisen käsite muotoutuu useista viitekehyksistä käsin. Käsite *empowerment* on suomennettu sekä valtaistumiseksi että voimaantumiseksi. (Mattila 2008.) Voimaantumista kuvataan kyvykkääksi tulemisen prosessiksi, jossa elämään annetut mahdollisuudet toteutuvat (Sheppard 2006).

Voimaantumiselle (empowerment) on muitakin suomenkielisiä vastineita, kuten *valtaannuttaminen*, *valtaantuminen*, *täysvaltaistaminen* (Nermes 1998), *täysi-valtaistuminen* (Adams 2003), *valtautuminen* (Antikainen 1996, Hokkanen 2014) *valtaistuminen* (Kuokkanen 2003, 2005, Kivipelto & Kotiranta 2011), *voimavarais-tuminen* (Haverinen 2003), *voimavarakeskeisyys* (Kettunen, Poskiparta & Karhila 2002), *voimaannuttaminen*, *voimaantuminen*, *sisäisen voimantunteen kokeminen ja sisäisen voiman vapauttaminen*. (Siitonen 1999, Siitonen, Repola & Robinson 2002, Uusitalo 2003, Heikkilä & Heikkilä 2005.) Lehtosen (2008) mukaan käsite *voimavarasuuntautuneisuus* liittyy voimaantumiseen. Eräs uusimmista suomennoksista on *omavoimaistuminen* (Eriksson 2007), joka tarkoittaa omien voimavarojen tunnistamista ja käyttöön saamista. Voimaantumista on tutkittu myös työyhteisöissä sekä yksilöiden ja tiimien että organisaatioiden tasoilla (Maynard ym. 2012).

Voimaantuessaan ihminen löytää sisäisen itsensä sekä yhteyden omiin tunteisiin. Yhteyden löytäminen itseen välittyy kokemuksina, jotka voivat olla monimerkityksellisiä. Kysymys on ihmisen suhteesta siihen, kuka hän on ja keneksi hän itsensä tuntee. Voimaantumisprosessissa kielteiset tunteet yleensä vähenee merkittävästi, mutta toisaalta ne voivat nostaa esiin uudella tavalla tunteisiin vaikuttavia kokemuksia. Itseä kohtaan nousseet tunteet saattavat olla menetyksen, pettymyksen surun ja vihan tunteita, joilla toisaalta on oma tehtävänsä tasapainon löytymisessä. Tunteiden tasaantuessa ihminen muuttuu itseään kohtaan armollisemmaksi ja toisaalta hän tunnistaa rajansa paremmin. (Mahlakaarto 2010.)

Tunteiden tiedostamisella ja niiden työstämisellä on yhteys esimerkiksi masennuksen lieventymiseen (Valkonen 2007). Äitiyteen liittyy usein kielteisiä tunteita kuten väsymystä, yksinäisyyttä, surua ja syyllisyyttä. Näiden tunteiden avulla äideillä on kuitenkin mahdollisuus kasvaa vahvemmiksi, ne ovat vastuullisuuden ja aikuisuuden perusta. Tasapainoinen äiti on itsensä kanssa sinut. Hän tunnistaa vaikeudet mutta ei anna niiden vaikuttaa äitiyden tilaan. (Berg 2008.)

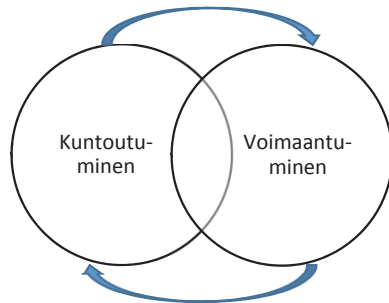
Voimaantuessaan ihminen löytää myönteisiä ominaisuuksia itsestään ja elämästään. Hän vapautuu uhrin asemasta itsenäiseksi ja valtautuneeksi toimijaksi. Voimaantumisprosessissa ihminen kohtaa myös itselleen vaikeita asioita ja ongelmista puhutaan niiden oikeilla nimillä. Voimaantumisprosessissa ihminen tekee itseään ja kokemuksiaan näkyväksi, itselle ja toisille. (Siitonen 1999, Adams 2003.) Siitosen (1999) mukaan keskeistä on ihmisen sisäisen voimaantumisen rakentuminen. Vaikka voimaantuminen on itsestä lähtevä prosessi, tarvitaan prosessin tueksi sosiaalista vuorovaikutusta.

Kuronen (2004) käsittelee voimaantumista sosiaalityön käsitteenä ja käytännön työorientaationa. Hänen mukaansa voimaantumisessa on kyse prosessista, jossa ihmiset toimijoina pyrkivät parantamaan elämänsä hallintaa. Esimerkiksi väkivaltaa kokeneiden naisten kanssa valtaistava työote tarjoaa mahdollisuuden käsitellä väkivallan seurauksia ja vahvistaa heidän toimijuuttaan väkivallasta irrottautumiseksi. (Kuronen 2004.) Adams (2003) puolestaan näkee voimaantumisen juurien kumpuavan itseavusta, joka on osa vertaistuen perinnettä. Hän liittyy voimaantumisen radikaaliin sosiaalityöhön. Asiakaslähtöisyys, valinnanvapaus, reflektiivisyys ja dialogisuus ovat tapoja, jotka aktivoivat asiakasta osallistuvaan ja voimaannuttavaan toimintaan. Työntekijän tulee voimaantua itse, ennen kuin hän voi tukea toisten voimaantumisen prosessia. (Adams 2003.)

Sosiaalityöntekijät perustelevat yksilöä koskevia päätöksiään laillisuudella sekä ammatillisten ja eettisten koodien ja arvojärjestelmien seuraamisella huomioimatta asiakkaan sosiaalista kontekstia. Asiakkaan yksilöllisiä olosuhteita ei aina tunneta eikä huomioida päätöksiä tehtäessä, jolloin asiakas ei saa riittävää tukea ja apua. Esimerkiksi, kun lapsen ja vanhemman etujen välillä on ristiriita, sosiaalityöntekijä pitää kiinni laillisuudesta ja lakisääteisistä velvollisuuksista. Jos sosiaalityöntekijät työskentelevät voimaantumisen periaatteen mukaisesti, he liittoutuvat asiakkaidensa kanssa. Tällöin yksilöä kunnioitetaan, vaikka hänen käyttäytymistään ei hyväksyttäisi. (Lindqvist 2009.)

Tässä tutkimuksessa eheytyminen ja voimaantuminen liittyvät toisiinsa. Eheytyminen ja voimaantumisen suhdetta kuvataan osuvasti Beltin (2013) tutkimuksessa. Beltin tutkimuksen päihteitä käyttävien äitien taustalla oli usein sekava elämäntilanne, paljon hoitamattomia mielenterveysongelmia ja selvittämättömiä traumaattisia kokemuksia, hylkäämiskokemuksia ja menetyksiä. Nämä äitien kokemukset ovat asioita, joista heidän olisi eheydyttävä. (Belt 2013.)

Näen kuntoutumisen, toipumisen, eheytyksen ja voimaantumisen, käsitteinä samaa tai lomittain samaa tarkoittavana (kuviot 1 ja 2). Kuntoutuminen ja voimaantuminen liittyvät samanlaiseen empiiriseen ilmiöön siten, että kumpikin aikaansaa voimaantumista ja kuntoutumista. Kuvio 1 kuvaa tarkemmin asiaa.

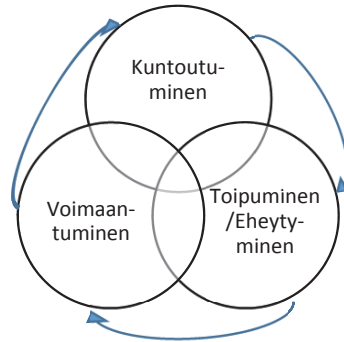
KUVIO 1 Kuntoutumisen ja voimaantumisen yhteys

Tarve eheytyä juontaa juurensa usein yksilön lapsuuteen, mutta myös myöhemmin koettuihin kokemuksiin, laiminlyönteihin, hylkäämisiin ja hyväksikäyttöihin. Kysymys on ihmisen tunne-elämän alueella loukatuksi tulemisesta varhaisessa vaiheessa tavalla, joka myöhemmin haittaa elämää. Vakavalla tavalla vaille jäänyt lapsi muodostaa käsityksen itsestään, ettei hän ole rakastettu. Lapsi sisäistää vääristymät ja voi altistua riippuvuuksille, masentuneisuudelle, väkivalta- ja arvottomuuden kokemuksille. (Sheppard 2006, Törmä 2011, Aparicio ym. 2015.)

Eheytymisprosessin seurauksena ihminen vapautuu elämää tuhoavista ajattelu- ja toimintamalleista ja etsii niiden tilalle vahvistavia malleja. Muutokseen tarvitaan aikaa ja tietoisuuden lisääntymistä. Eheytyminen kutsuu ihmistä työstämään ongelmiansa ydintä ja syntyjuuria. Sen keskeisiä piirteitä on oppia ajattelemaan ja arvostamaan itseään kykenevänä ja puutteellisenä mutta arvokkaana ihmisenä. (Ryan & Ryan 2005, Kanerva 2011, Aparicio ym. 2015.) Mitä perusteellisemmin ihminen oppii tuntemaan ja ymmärtämään itseään, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä on tehdä hyviä valintoja. Eheytymisprosessi on olennainen osa voimaantumista, jossa ihmisestä kasvaa yksilö, joka hän todella on. (Sheppard 2006, Maynard ym. 2012, Oinas-Kukkonen 2013.)

Alla olevan kuvion 2 avulla koetan selkeyttää käsitystäni voimaantumisesta. Yksilön kuntoutuminen käynnistyy havahtumisesta, kuntoutumisen ja eheytyksen tarpeen tunnistamisesta, omasta halusta tai ulkoisesta paineesta. Kuviossa 2 tämä tarkoittaa yksilön sijoittumista kuntoutumisen ja eheytyksen osalle. Kuntoutumisen edistyessä yksilö liikkuu toipumisen, eheytyksen ja voimaantumisen alueella. Prosessin alussa yksilö kuntoutuu esimerkiksi riippuvuuksista tai hän tulee tietoiseksi käsittelemättä jääneistä vaikeista kokemuksistaan. Syvempi itsensä ymmärtäminen edellyttää toipumista ja eheytymistä, jonka seurauksena ihminen voimaantuu. Toipumisen ja eheytyksen prosessissa työstetään tunteita ja kokemuksia sekä sitä, kuka olen, mistä tulen ja minne olen menossa. Toisin sanoen, yksilö tulee tietoisemmaksi itsestään. Prosessia ylläpitää yksilön erehtymisen tarve. Voimaantumista kuvaa kokonaisuus, joka huostaanoton jälkeisessä prosessissa teoreettisesti on mahdollista. Tästä

asetelmasta voimaantumisprosessi etenee monin eri tavoin. Ei voi voimaantua kuitenkaan ilman eheytymistä tai toipumista. Voimaantumista edeltää omien kokemusten tiedostaminen ja tunnistaminen.

KUVIO 2 Kuntoutumisen, toipumisen, eheytyksen ja voimaantumisen yhteys

Kokemukset vaille jäämisestä juurtuvat syvälle ihmisen mieleen, ilmentyen myöhemmin esimerkiksi vihan ja pelon tunteina. Ihminen ei välttämättä muista varhaislapsuutensa aikaisia kokemuksia, mutta hänen tunteensa saattaa muistaa. Vaikeita tunteita lapsuudessaan kokenut ihminen kasvaa älyllisesti, fyysisesti, henkisesti ja hengellisesti mutta hänen tunne-elämänsä voi jäädä lapsuusiikään, koska hän ei ole koskaan saanut jäsenneyksi tunteitaan muihin kehittyvän minänsä arvioihin. (Keating 1999, Aparicio ym. 2015.)

Hänninen (1999) kuvaa ihmisenä eheytymistä. Elämän merkityksen kokemisen kannalta kaikkein tärkein asia on hänen mukaansa *sisäinen tarina*, jonka avulla ihminen tulkitsee itselleen elämänsä tapahtumia. Sisäisen tarinan avulla tehdään menneisyyttä ymmärrettäväksi ja ennakoitua tulevaisuutta. Tarina määrittelee tapahtumien merkitystä ja muotoilee niihin liittyviä tunteita. Sisäisen tarinan ymmärtäminen auttaa ihmistä tulemaan tietoisiksi kokemuksistaan; ihminen myös muotoilee sisäisessä tarinassaan tulevaisuuttaan. Elämänmuutoksessa elämäntarinaa ikäänkuin kirjoitetaan uudelleen siten, että muutos kutoutuu sen osaksi. Siinä sisäinen tarina joutuu käytännön testiin ja muutoshasteiden alaiseksi. Muutosprosessin yhteydessä tulevaisuudelle luodaan ikäänkuin uusi käsikirjoitus menneisyyttä hyväksi käyttäen ja tulkiten sitä uudelleen. Esimerkiksi oman lapsen huostaanotto voi olla tällaisen elämäntarinan jatkuvuuden taitekohta. (Hänninen 1999.)

Eheytyessään ihminen löytää elämäänsä uusia merkityksiä. Törmän (2011) tutkimuksessa äidit kuvasivat eheytymistään vapauttavana ja voimaannuttavana prosessina. Päihteisiin syntynyt merkityksellinen suhde kääntyy merkitykselliseksi suhteeksi raitista elämäntapaa kohtaan. Mahlakaarto (2010, 60) näkee ihmisen sisäisen eheytyksen ja voimaantumisen liittyvän toisiinsa. Eheytymistä hän kuvaa levollisuuden ja tyyneyden kokemukseksi, kielteisten tunteiden vähenemiseksi, itsetuntemuksen lisääntymiseksi ja itsensä kokemiseksi voi-

makkaana. Voimaantuminen Mahlakaarron (2010) mukaan vahvistaa ihmisen tietoisuutta itsestään ja omista rajoistaan. Voimaantuessaan yksilö vapautuu uhrin asemasta itsenäiseksi ja valtautuneeksi toimijaksi (Adams 2003). Läheisyyden-, rakkauden- ja hoivantarpeen sekä haavoittuneisuuden kieltäminen saattavat estää ihmistä olemasta ja tulemasta omaksi tuntevaksi persoonaksi. Tällöin tasapainoinen elämä ja ihmissuhteet voivat tuntua ulottumattomilta. (Malinen 2010, Oinas-Kukkonen 2013.)

Voimaantumista voidaan tarkastella empiirisen ja potentiaalisen minän avulla. Empiirinen minä rakentuu yrityksistä ja erehdyksistä. Voimaantumisprosessin aikana yksilö havaitsee valintojensa ja ratkaisujensa seuraukset. Potentiaalinen minä avaa ihmiselle hänen todelliset voimavarat, usein piilossa olevat osaamisen alueet. Voimaantumisprosessissa yksilö saavuttaa todellisemmän ymmärryksen itsestään. (Sheppard 2006.)

Ihmisen eheytyemisestä puhuttaessa, jotakin hänen elämässään on mennyt rikki ja sen hän haluaa korjata. Hän on kokenut tuleensa loukatuksi, rikotuksi tai kokenut jotakin traumaattista, mikä haittaa hänen elämäänsä. Esimerkiksi lasten huostaanoton jälkeen äideillä saattaa herätä tarve tehdä itsensä kanssa töitä ja muuttaa elämäänsä. Eheytyminen polku on kulkenut traumaattisten kokemustensa käsittelemisen kautta. Laitisen (2011) mukaan opiskelu, työ, harrastukset ja merkittävät ihmissuhteet voivat olla naisia voimaannuttavia tekijöitä. Voimaantunutta naiseutta kuvaa myös itsenä oleminen sekä oman tilan ja toimijuuden vahvistuminen, ratkaisujen tekeminen ja toisin toimiminen. Äitien kokemus rakentuu menneisyyden huostaanottokokemuksen ja nykyhetken kautta. Äidit itse rakentavat merkityksiä kokemusten kautta. Voimavarojen loppuessa tarina on huono, voimaantumisessa huonosta tarinasta muodostuu hyvä tarina.

Ellei lapsensa huostaanoton kokeneilla äideillä ole mahdollisuutta sanoittaa tunteitaan ja kokemuksiaan, heidän voimaantumisensa ei ole mahdollista. Itsensä näkyväksi tekeminen paitsi itselle myös toisille on tasapainoa elämäänsä etsiville äideille tärkeää. Näen voimaantumisen tarkoittavan myös sen tiedostamista, mistä kukin on tullut (menneisyys), missä hän on nyt (nykyhetki) ja mihin hän elämässään lapsen huostaanoton jälkeen pyrkii (tulevaisuus). Voimaantuminen tarkoittaa, että äidit yhä kasvavassa määrin ottavat oman elämänsä haltuun. Hyväksyessään epäonnistumisensa ja menneisyytensä äidit antavat itselleen uuden mahdollisuuden elää uutta elämää lasten huostaanoton jälkeen. Itsensä kohtaaminen on äitien voimaantumisen edellytys.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni toteutumista. Aloitan kokemuksen tutkimisesta, sitten esittelen tutkimusongelmat ja kuvaan aineiston keräämisen sekä kerron haastateltavien perustiedot. Sen jälkeen kuvaan tutkimukseni analyysia sekä pohdin eettisistä kysymyksiä. Arvioin myös omaa paikaani tutkijana, millaisesta positiosta käsin tarkastelen lapsensa huostaanoton kokeneiden äitien kokemuksia. Lopuksi esittelen lyhyesti yleisellä tasolla äitien elämäntilanteet tutkimuksen käynnistyessä ja sen myöhemmässä vaiheessa.

3.1 Kokemuksen tutkiminen

Fenomenologisessa ja hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä ovat tutkimuksen teon kannalta keskeisiä kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden tulkinnat. Kokemus ymmärretään laajasti ihmisten kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteen, maailmaan, jossa hän elää. Eläminen on havainnointia ja samalla myös koetun ymmärtävää jäsentämistä. (Laine 2010, 28–29, 31.) Kokemuksella viitataan henkilökohtaisiin elämäntapahtumiin ja tunteisiin ja niiden tulkintoihin. Sitä mitä kokemuksella tarkoitetaan, ei aina määritellä. Kokemuksia tulee analysoida kuitenkin kriittisesti, jotta saavutettaisiin tutkimuksen kannalta käsitteellisiä ja teoreettisia tasoja. (Saresma 2010, 61.)

Tutkimukseni on luonteeltaan kvalitatiivinen. Kvalitatiivinen tutkimus soveltuu sellaisten alueiden tutkimukseen, joista ei entuudestaan ole paljon tietoa. (Varto 1992, Laine 2010.) Tukeudun fenomenologisen tutkimuksen perinteeseen, koska katson menetelmän antavan huostaanotettujen lasten äitien kokemusten tavoittamisessa parhaan mahdollisen tavan ymmärtää heidän kokemuksiaan. Fenomenologia sopii menetelmänä sellaisten asioiden tutkimiseen, joita on tutkittu vähän. Fenomenologian tarkoitus on katsoa pidemmälle, kuin mitä ensin ulkoisen havainnon kautta nähdään. Lasten huostaanotoista biologisten äitien kokemuksina ei ole kovin paljon tutkimustietoa.

Fenomenologinen merkitysteoria perustuu oletukseen, että ihmisen toiminta on tarkoituksellista ja että ihmisen suhteessa omaan todellisuuteen, omiin kokemuksiin on merkityksiä täynnä. Merkitykset syntyvät ihmisenä kasvamisen myötä ja siitä mihin ja missä yhteisössä esimerkiksi perheessä hän kasvaa ja johon hänet kasvatetaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009.) Kokemukset ja elämykset kuvastavat ihmiselle jotakin hänen elämästään. Kokemuksille löydetään merkityksiä. Jotkut tunnistavat ja ymmärtävät kokemustensa merkityksen ja vaikutuksen nykyhetkeen helpommin, toisaalta ihmisen on vaikea tai jopa mahdotonkin käsittää, mistä hänen kokemuksensa on peräisin. Vaikka kokemus jäisi epäselväksi, elämys ja merkitys voivat silti olla todellisia. (Perttula 2009.)

Fenomenologiassa ihminen ymmärretään suhteessa omaan todellisuuteen. Häntä ei nähdä irrallisena tuosta suhteesta. Jonkun ihmisen suhde toiseen, esimerkiksi äidin ja lapsen välinen suhde, ilmenee hänen kokemuksissaan. Kokemukset muotoutuvat merkitysten mukaan. (Laine 2010, 29.) Tutkimukseni äidit määrittivät lapsensa huostaanoton kokeneina äiteinä. Lasten huostaanotto ja lapsista erillään asuminen, oli heidän todellisuuttaan. Heidän äitiytensä ja äitilapsisuhteensa sekä lasten huostaanoton jälkeen tapahtuneet asiat olivat yhtäältä merkittäviä toisaalta käännteentekeviä heidän elämässään.

Fenomenologisessa tutkimuksessa ei pyritä löytämään yleismaailmallisia yleistyksiä vaan ymmärtämään jonkin tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkityksmaailmaa. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisen suhdetta elämäntodellisuuteen. (Varto 1992, Laine 2010.) Fenomenologisessa tutkimusprosessissa edetään yksittäisistä havainnoista ilmiöön liittyviin syvempiin merkityksiin. Tarkoitus on päästä näkemään tutkittava ilmiö mahdollisimman pelkistettynä ilman ennako-oletuksia ilmiön luonteesta. (Varto 1992, 86–92.) Tulkinnessa edetään yksittäisen ilmiön oivaltavasta havainnoinnista toisiaan seuraavien tutkimusvaiheiden kautta tilanteeseen, jossa on mahdollista nähdä ilmiöön liittyviä syvempiä merkityksiä (Eskola & Suoranta 2008). Fenomenologinen tutkimus kulkee vaiheittain portaalta toiselle. Näin toimien pyritään vähentämään tutkijan omien välittömien tulkintojen vaikutusta lopputulokseen. Ennalta määrittävää teoreettista viitekehystä ei käytetä ohjaamaan tutkimusta. Tarkoitus on kuvata tutkittavien kokemukset mahdollisimman alkuperäisinä. Fenomenologisessa ihmiskäsityksessä tutkimuksen tekemisen kannalta keskeisiä ovat yksilön kokemukset ja merkityssuhteet. (Laine 2010, 40.) Kokemuksia tutkitaan useimmiten haastattelun keinoin, esimerkiksi Kelhä (2009) on tutkinut naisten äidiksi tulon kokemuksia ja Aparicio ym. (2015) ovat tutkineet sukupolvenketjussa tapahtuneita lasten huostaanottoja. Tutkimuksessa oli teiniäitejä, joilla oli sekä omakohtainen kokemus huostaanotoista että kokemus oman lapsen huostaanotoista.

Metodi linjaa Laineen (2010) mukaan ajattelutapaa ja tutkimusotetta. Fenomenologisen metodin soveltaminen muodostuu kulloisenkin tutkimuksen eri tekijöiden tuloksena. Tutkijan on käytettävä tilannekohtaista harkintaa niin, että hän voi saavuttaa toisen kokemuksen, elämysmaailman ja hänen ilmaisunsa merkitykset mahdollisimman aidosti. Lehtomaan (2009, 163) mukaan tutkijan tavoite fenomenologisessa tutkimuksessa on ymmärtää kokemuksellinen ilmiö

sellaisena kuin se on ja pyrkiä kuvamaan se niin, että se säilyttää oman merkitysyhteytensä muuttumatta tutkijan merkitysyhteydeksi. Lehtomaan mukaan tämä edellyttää tutkijalta tietoista pyrkimystä ennakko-oletuksettomuuteen.

Kokemuksella on kolme ominaisuutta, joilla on menetelmällisiä seuraamuksia. Se on kokonaisvaltainen tapahtuma, usein se on myös ainutkertainen, yksilöllinen tapahtuma. Kokemus on myös mentaalinen, henkinen tapahtuma. Erilaisista painotuksista riippumatta, ajatus kokemuksesta, merkityksestä, tulkinnasta ja ymmärtämisestä on ymmärtävän psykologian ydin. (Latomaa 2012.)

Feministisessä teoriassa kokemusta pidetään keskeisenä, mutta toisaalta myös kiisteltynä käsitteenä. Feministisessä tutkimuksessa korostetaan naisten kokemusten merkitystä, mutta myös tiedostetaan kokemusten korostamiseen liittyviä vaaroja. Oletus jonkun kokemuksen oikeaoppisuudesta voi sulkea pois toisenlaisia kokemuksia. Myös henkilökohtaiseen kokemukseen vetoaminen yhdenmukaistaa tapojamme havainnoida maailmaa ja kuvata sitä. Esimerkiksi usein julkisuudessa käyty keskustelu lastenhoidosta asettaa naisen akselille hyvä äiti – huono äiti. Kokemuksemme ovat muuntuvia, ne syntyvät ja muotoutuvat suhteessa tulkintoihimme ja toisiin ihmisiin ympäröivässä maailmassa. Kokemus on prosessi, ei lopputulos. (Saresma 2010, 59–62.)

3.2 Tutkimusongelmat ja aineiston hankinta

Tutkimukseni tavoitteena on ymmärtää ja kuvata naisten kokemuksia äitiydestä, lastensa huostaanotoista sekä voimaantumisen. Tavoitteena on selvittää, minkälaisen sisällön lapsensa huostaanoton kokeneet äidit antavat äitiydelle ennen ja jälkeen lasten huostaanoton, millaiseksi heidän elämänsä on muodostunut ja minkälaista tukea he ovat saaneet sen jälkeen, kun lapset on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Selvitän myös, mitkä tekijät ovat vahvistaneet tai heikentäneet äitien voimaantumisen kokemuksia sekä millaista tukea he ovat saaneet huostaanotto-prosessin aikana. Tutkimuksessani etsin vastauksia kysymyksiin:

1. Miten äidit kuvaavat ihmissuhteitaan ja äitiyttään ennen ja jälkeen lasten huostaanoton?
2. Millaisia kokemuksia äideillä on oman lapsensa huostaanotosta?
3. Millaiset ovat äitien mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa lastensa asioihin huostaanoton jälkeen?
4. Millaista tarvetta tukeen äideillä on ollut ja millaista tukea he ovat saaneet?
5. Mitkä tekijät ovat vahvistaneet ja mitkä heikentäneet äitien kokemuksia voimaantumisen?

Tässä tutkimuksessa keskipisteenä ovat lapsensa huostaanoton kokeneet äidit. Tarkastelu fokusoituu naisten äitiyden, lasten huostaanoton ja voimaantumisen kokemuksiin. Tutkimukseni ei käsittele lasten, isien, lastensuojelun työntekijöiden tai sijaisvanhempien kokemuksia huostaanotoista eikä huostaanottoihin

liittyviä oikeudellisia kysymyksiä. Lasten tilanteita käsittelen kuitenkin äitien kokemina.

Tutkimukseni aineisto muodostuu yhdeksästätoista huostaanotettujen lasten äitien teemahaastatteluista (liite 2). Ensin haastattelin seitsemän äitiä vuonna 2004, sitten viisi äitiä vuonna 2008 (lisäaineisto). Uusintamittauksen tarkoitus oli ilmiön syvällisempi ymmärtäminen. Toinen tutkimukseni aineisto, jota kutsun seuranta-aineistoksi, muodostuu vuonna 2004 haastattelemistani seitsemän äidin uusintahaastattelusta (seuranta-aineisto), jotka tein vuonna 2008. Tutkimushaastatteluun osallistuneita äitejä oli yhteensä 12.

Naisille ja heidän lapsilleen tarkoitetussa Naisten talossa, jossa työskentelin, asioi naisia, jotka kamppailivat monenlaisten kysymysten kanssa. Asiakkaina olivat myös oman lapsensa huostaanoton kokeneita äitejä. Naisten talolla oli mahdollisuus asioida ilman ajanvarausta ja osallistuminen toimintaan perustui vapaaehtoisuuteen. Työskennellessäni äitien vertaistukiryhmissä tutustuin lähemmin heidän kokemuksiinsa huostaanotettujen lasten äiteinä.

Naisten ja äitien kokemukset herättivät kiinnostukseni ryhtyä tutkimaan heidän lasten huostaanottoon liittyviä kokemuksiaan. Äitien kokemusten tutkiminen lastensa huostaanotoista edellytti heidän halukkuuttaan ja suostumustaan osallistua tutkimukseeni. Haastateltavani ovat allekirjoituksillaan antaneet minulle suostumuksensa käyttää haastattelussa keräämiäni tietoja väitöskirjaani varten. Tutkimusaineistoni keräämiseen sain tutkimusluvan Sininauhaliiton toiminnanjohtajalta vuonna 2004. Tuolloin osa haastateltavista oli mukana Sininauhaliiton Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamassa hankkeessa.

Olen tavoittanut haastateltavani työni kautta. Työssäni tapasin pääasiassa äitejä, joilla oli päihteidenkäytön kanssa ongelmia, siksi juuri heitä on tässä tutkimuksessa mukana eniten. En kuitenkaan etsinyt tähän tutkimukseen ainoastaan päihteitä käyttäviä äitejä vaan äitejä, joilla oli kokemus lasten huostaanotosta. Äidit valikoituivat tutkimukseeni pääsääntöisesti työni mutta myös yhteistyöverkostojeni kautta. En kuitenkaan ollut valitsemassa äitejä vertaisryhmiin enkä kaikkia äitejä tutkimukseenikaan. Naisten talon toiminnan aikana toimin ohjaajana kahdessa eri huostaanotettujen lasten äitien vertaistukiryhmässä. Päävastuu ryhmistä oli työparillani. Kolme tutkimukseni äitiä osallistui ryhmiin, joissa toimin toisena ohjaajana. Nämä kolme äitiä haastattelin ryhmäprosessin päätyttyä, kaksi äitiä noin kahden vuoden kuluttua ja kolmas äiti noin viiden vuoden kuluttua ryhmän päättymisestä. Puolet tutkimukseni äideistä oli ennen haastattelua osallistunut sijoitettujen lasten äitien vertaisryhmäprosessiin, joko Naisten talolla tai myöhemmin muualla toteutuneissa ryhmissä. Viisi äitiä ei ollut osallistunut vertaisryhmiin. Tutkimuksessani oli yhdeksän äitiä, joita en tuntenut mutta osan heistä olin nähnyt ohimennen Naisten talolla, jossa työskentelin vuosina 2002–2005. Kenenkään haastateltavien kanssa minulla ei ollut kahdenkeskistä hoitosuhdetta, enkä tuntenut kaikkia äitejä edes nimeltä. Kolme äitiä tapasin haastattelutilanteessa ensimmäistä kertaa. Tutkimuksessani kiinnostukseni keskittyy tutkittavien äitiyden, lasten huostaanottojen sekä voimaantumisen kokemuksiin.

Haastattelun toteutus

Tutkimukseni aineistohankintamenetelmä on teemahaastattelu. Se perustuu etukäteen mietittyihin teemoihin ja aihealueisiin, joita tutkija haluaa haastattelussa käsiteltävän. (Eskola & Vastamäki 2010, 26.) En voi sanoa noudattavani puhtaasti fenomenologista tutkimusotetta, jossa ihanteellisin aineistokeruun menetelmä olisi avoin haastattelu. Toisen kerran tavatessasi äidit, haastattelu sujui enemmän avoimen haastattelun periaatteen mukaisesti. Haastattelut eivät kokonaisuudessaan rajoittuneet tiukasti noudattamaan etukäteen laadittua kysymysrunkoa ja olen tietoisesti pyrkinyt siihen, että haastateltavat kertoisivat mahdollisimman vapaamuotoisesti kokemuksistaan.

Haastattelu on eräänlaista keskustelua, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja usein tutkijan ehdoilla (Laine 2010). Vuorovaikutustilanteessa haastateltava kertoo yhden kokemuksensa suhteuttaen sen siihen, mitä hän olettaa haastattelijan ajattelevan (Oinas 2004). Tarkoitukseni oli laadullisen tiedon saaminen haastateltavien omasta näkökulmasta. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on lisätä tietoisuutta ja tehdä ilmiö ymmärrettäväksi (Syrjälä & Numminen 1988, 1; Alasuutari 2011). Ruusuvuoren ja Tiittulan (2009) mukaan tutkimushaastattelulla on tarkoitus ja erityiset osallistujaroolit. Haastatteliija on tietämätön osapuoli, ja tieto on haastateltavalla. Haastatteluun ryhdytään tutkijan aloitteesta, ja tutkija myös yleensä ohjaa tai vähintäänkin suuntaa keskustelua tiettyihin puheenaiheisiin. Tutkijalla ei ole mahdollisuutta tehdä tarkentavia kysymyksiä tai havaintoja jälkikäteen, sillä aineistonkeruu on peruuttamaton vaihe tutkimuksessa (Valli 2010). Toisaalta haastattelun idea on yksinkertainen: kun halutaan tietää, mitä joku ajattelee jostakin asiasta, yksinkertaisinta ja tehokkainta on kysyä sitä häneltä. Tutkija pyrkii vuorovaikutuksessa saamaan selville haastateltavilta tutkimuksen aihepiiriin mukaiset asiat. Tutkija itse on aineistokeruun väline. (Eskola & Vastamäki 2010, Oinas 2004.) Haastattelun yhteydessä tein havaintoja äitien reaktioista, kuten kysymyksistä, jotka itkettivät heitä tai toisaalta, mitkä asiat olivat heille iloisia.

Haastattelun seuranta-aineistoa varten äidit samoja teemoja käyttäen kuin ensimmäisellä haastattelukerralla. Haastatteluteemat käsittelivät taustatietojen lisäksi äitiyttä, lasten huostaanottoa, erokokemuksia lapsista, ihmissuhdeverkostoa sekä kokemuksia vertaisryhmistä ja tuesta (liite 1). Haastatteluhetket muodostuivat keskustelunomaisiksi, syvähaastattelua muistuttaviksi tilanteiksi. Siekkisen (2010) mukaan syvähaastattelumenetelmästä löytyy monia laadullisten haastattelutyyppeiden ominaisuuksia, jotka vaikuttavat haastattelukysymysten esitystapaan. Menetelmä perustuu vapaamuotoiseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin kontakteihin. Sen juuret ovat terapeuttisessa ja psykiatrisessa haastattelussa, mutta sitä käytetään myös tutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. Syvähaastattelu sopii menneisyyden tapahtumien, heikosti tiedostettujen ja arkaluontoisten asioiden tarkasteluun. Menetelmä muistuttaa keskusteluhaastattelua, jolle on tyypillistä spontaani tiedonvaihto tai keskustelu. Kysymykset eivät kuitenkaan ole yhtä tilannesidonnaisia kuin keskusteluhaastattelussa. Toisaalta syvähaastattelu on lähellä standardoitua avointa haastattelua siinä mielessä, että syvähaastattelussa tieto tavoitetaan parhaiten avoimilla kysymyksillä.

Syvähaastattelussa haastattelija ja haastateltava keskustelevat tietyistä aiheista, mutta kaikkien haastateltavien kanssa ei välttämättä käydä läpi kaikkia teema-alueita. (Siekkinen 2010.) Kun kysymys on strukturoimaton, on haastateltavan helppo puhua siitä, mikä hänelle on tärkeää (Syrjälä & Numminen, 1988).

Hirsjärven ja Hurmeen (2008, 47) mukaan teemahaastattelussa on se etu, että se ei rajoita haastattelua kvantitatiiviseen tai kvalitatiiviseen ulottuvuuteen, eikä se ota kantaa siihen, miten syvälle aiheen käsittelyssä mennään. Teemahaastattelu kertoo oleellisen haastattelusta, eli haastattelu etenee yksityiskohtaisten kysymysten sijaan keskeisten teemojen varassa. Teemahaastattelussa keskeistä on, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamat merkitykset ovat huomionarvoisia sekä se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa.

Äitien tarve puhua kokemuksistaan tuli esille tutkimushaastattelujen aikana. Haastattelun kannalta koin tämän myönteisenä asiana. Haastattelun yhteydessä äideillä oli mahdollisuus pohtia lapsen huostaanottoa ja samalla se oli hetki, jossa äidit saivat mahdollisuuden katsoa elämäänsä monine kokemuksineen. Omasta elämästä kertominen tutkijalle, joka ei edustanut viranomaista, saattoi madaltaa äitien kynnystä puhua aroista asioista. Haastattelun päätyttyä äidit kertoivat, että haastattelu sai heidät ajattelemaan menneitä tapahtumia. Tätä mahdollisuutta en kuitenkaan etukäteen osannut ajatella enkä suunnitella. Eräs äiti kertoi, että haastattelun aikana hän sai mahdollisuuden pohtia menneitä kokemuksia lasten huostaanotosta. Äidit kertoivat kokeneensa haastatteluhetket antoisina. Yhden äidin haastatteluun kului aikaa noin kaksi tuntia.

Teemahaastattelu on usein luonteeltaan niin henkilökohtainen, ettei ole sopivaa lopettaa haastattelua heti kun omat tavoitteet on saavutettu (Hirsjärvi & Hurme 2008, 90). Koska tämän tutkimuksen teemat liittyivät henkilökohtaisiin ja arkaluonteisiin tietoihin ja kokemuksiin, tarjosin jokaiselle haastateltavalle mahdollisuuden kertoa tunnoistaan varsinaisen haastattelun jälkeen.

Naisten talon toiminnan aikana toteutettiin yhteensä neljä huostaanotettujen lasten äitien vertaisryhmää. Ensimmäinen ryhmä toteutettiin syksyllä 2002. Äidit ohjautuivat ryhmiin sosiaalitoimen kautta. Osallistuminen ryhmiin oli vapaaehtoista. Ryhmätoiminnan tarkoitus oli rohkaista äitejä käsittelemään lapsen huostaanoton aiheuttamaa kriisiä sekä tukea heitä huostaanoton jälkeisessä elämässä. (Kujala 2003.) Naisten talon toiminta lakkautettiin vuonna 2005.

Haastateltavien perustiedot

Ensimmäisen tutkimusaineistoni äidit olivat haastatteluhetkellä iältään 29–48-vuotiaita (taulukko 2). Vuonna 2004 äideillä (7 äitiä) oli yhteensä 20 lasta ja 2008 heillä (12 äitiä) oli niitä yhteensä 30, joista huostaanotettuja oli 25. Nuorin huostaanotettu lapsi oli 2 kuukauden ikäinen ja vanhin 16 vuotta täyttänyt. Huostaanotetuissa lapsissa oli 7 tyttöä ja 18 poikaa. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että poikien osuus huostaanotetuista ja sijoitetuista lapsista on yleensä tyttöjen osuutta suurempi (Hiitola ja Heinonen 2009, Godzinsky 2012).

TAULUKKO 2 Äitien iät, huostaanotettujen lasten lukumäärä, lasten huostaanottoikä, aika huostaanotoista ja huostaanottojen purkamisvuodet

Äidit	Äitien iät 2004/2008	Huos- taanotettujen lasten lkm	Lasten huos- taanottoikä	Aika (vuosina) huostaanotosta ensimmäisessä haastattelussa	Huos- taanotto purkautu- nut, vuosi
Äiti 1	29/33	1	3	1	2007
Äiti 2	30/34	1	1 ½	2	
Äiti 3	31/35	1	5	8	1998
Äiti 4	- /31	1	1	7	2006
Äiti 5	34/38	2	3, 4	1	
Äiti 6	- / 35	3	2 kk, 2, 4	13., 9., ja 4	
Äiti 7	- / 35	3	6, 4, 3	13	
Äiti 8	36/40	5	14, 10, 8, 5, 3	1	
Äiti 9	- / 37	1	5	10	2008
Äiti 10	- / 40	2	9, 12	2	
Äiti 11	42/46	1	1	2	2007
Äiti 12	48/52	4	12,15, 16,12*	7., 5 ja 1	

*Lapset huostaanotettiin eri vuosina.

Kolme äideistä synnytti ensimmäisen lapsensa alle 20-vuotiaana, seitsemän kahdenkymmenen ja kolmenkymmenen vuoden välillä ja kaksi yli 31-vuotiaana (taulukko 3). Lapsia äideillä oli yhdestä viiteen. Kuudella äidillä oli yksi, neljällä 2–3 sekä lopuilla neljä tai enemmän lasta. Äitien lasten huostaanoton syyt olivat samansuuntaiset lasten huostaanottotilastojen kanssa (Hiitola & Heinonen 2009). Seitsemän äitiä kertoi oman päihteidenkäyttönsä olevan syy lasten huostaanottoon. Runsaasti päihteitä käyttävien äitien parisuhteissa ilmeni myös parisuhdeväkivaltaa, mutta he eivät maininneet sitä varsinaisesti syyksi lasten huostaanottoon. Kaksi äitiä mainitsi pitkään jatkuneen parisuhdeväkivallan johtaneen heidän lastensa huostaanottoon. Kolmen äidin lasten huostaanoton syynä oli heidän oma psyykinen sairautensa sekä lasten itsetuhoisuus, väkivaltainen käyttäytyminen tai lasten päihteidenkäyttö (taulukko 3). Lasten huostaanotoista oli kulunut aikaa vähimmillään noin 10 kuukautta ja pisimmillään kolmetoista vuotta.

TAULUKKO 3 Äidiksi tulon ikä ja äitien näkemykset lasten huostaanottojen syistä

Äidiksi tulon ikä, vuotta	Äi- dit	Päihderiip- puvuus	Mielenterveys ja/tai lasten oireilut	Väki- valta	Huostaanote- tut lapset lkm
15-19	3	3			5
20-29	7	2	3	2	15
30-39	2	2			5
	12	7	3	2	25

Äitien koulutustaustat vaihtelivat korkeakoulututkinnon ja peruskoulun suorittaneiden välillä. Osalle heistä koulunkäynti oli päättynyt peruskouluun. Haastatteluhetkellä kolme äitiä oli työttömänä, kolme oli työssä, yksi kuntouttavassa

työssä, neljä opiskeli ja yksi oli äitiyslomalla. Huomionarvoista oli se, että kuusi äitiä edusti hoiva-alaa tai he kouluttautuivat parhaillaan alalle. Osa äideistä oli työskennellyt lyhyitä satunnaisia työjaksoja ja osalla heistä ei ollut työkokemusta. Äidit olivat haastatteluhetkellä kirjoilla kuudella eri paikkakunnalla.

Äitien huostaanotetut lapset sijoitettiin sijaisperheisiin, lastensuojelulaitoksiin, ammatilliseen perhekotihoitoon sekä sukulaissijoitukseen. Vuonna 2008 yhteensä viiden äidin lasten huostaanotto oli purkautunut. Jotkut lapset olivat kasvaneet aikuiseksi (taulukot 2 ja 4). Tutkimusprosessin aikana kolmen sijaisperheisiin sijoitetun lapsen huostaanotto purkaantui sekä lastensuojelulaitokseen että sukulaissijoitukseen sijoitetuista purkaantui yhden lapsen huostaanotto.

TAULUKKO 4 Huostaanotettujen lasten sijoituspaikat, huostaanoton päätyminen ja täysi-ikäisyyden saavuttaneet lapset

Lasten sijoituspaikat	Lasten lkm	Huostaanotto purkautunut 2008 mennessä	Aikuistuneet 2008	lapset
Sijaisperhe (Perhehoito)	13	3		
Lastensuojelulaitos	6	1	4	
Perhekoti	4		1	
Sukulaissijoitus	2	1		
Yhteensä	25	5	5	

Heinon ja Johnsonin (2010) tutkimuksessa todetaan, että Suomessa perhehoitoon lapsena sijoitetut menestyvät parhaiten ja eroavat vähiten koulutustasoltaan koko 23–24 vuotiaiden ikäryhmästä. Kuitenkin myös heitä jää perusasteen koulutustasolle sukupuolesta riippumatta kaksi kertaa enemmän kuin kaikista samaan ikäluokkaan kuuluvista. Yksi äiti kertoi olleensa huostassa lapsuudessaan.

3.3 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysissä aineisto järjestetään sellaiseen muotoon, että sitä on mahdollista eritellä vastausten etsimiseksi tutkimusongelmiin. Laadullisen tutkimuksen aineistolähtöinen analyysi tiivistetyksi ilmaistuna tarkoittaa teorian rakentamista empiirisestä aineistosta. Näin ollen tutkimuksessa lähdetään liikkeelle ilman ennakoasetelmia tai määritelmiä. Aineistolähtöinen analyysi sopii käytettäväksi silloin, kun tarvitaan perustietoa jonkun ilmiön olemuksesta. (Eskola & Suoranta 2008, 19.) Empiirisessä tutkimuksessa ihmisten arki ja heidän kokemusten tavoittaminen kiinnostaa (Ulvinen 2012, 66).

Aineistoin analyysi alkoi litteroimalla äitien haastattelut. Tekstiä kertyi noin 500 sivua. Tekstien kanssa toimin Eskolan ja Vastamäen (2010) mukaisesti järjestämällä aineistoa litteroinnin jälkeen uudestaan teemoittain eli niin, että jokaisen teeman alla on samaa teemaa käsittelevät vastaukset. Tämän jälkeen aineiston tarkasteleminen teema kerrallaan oli luontevaa ja parhaiten kuvaavia

vastauksia oli mahdollista katsoa tarkemmin. Kirjoitin äitien haastatteluista myös tiivistelmät, (luvut 3.5 ja 3.6) minkä yhteydessä valikoin olennaiset asiat.

Rakensin aineiston pohjalta niin sanotun teemakortiston, johon siirsin haastattelutekstiä teemoittain myöhemmin tehtäviä valintoja ja analyysia varten. Teemakortistoon poimin tutkimuskysymysten ja tutkimusteemojen kannalta keskeisimmät aiheet ja järjestin alkuperäisestä tekstistä poimimani haastattelukatkelmat kunkin tutkimuskysymyksen osalta taulukkoon, teemakortistoon. (Eskola ja Suoranta 2008.) Esimerkiksi äitiyttä tai lasten huostaanottoa käsittelevät teemat siirsin omiin sarakkeisiin. Käsittelin tekstejä tällä tavoin jokaista tutkimuskysymystä kohden. Seuranta-aineiston äitien haastattelukatkelmille lisäsin taulukkoon oman sarakkeen. Tällöin pystyin vertailemaan äitien vuosina 2004 ja 2008 antamia vastauksia keskenään. Menetelmä auttoi äitien tärkeiden tapahtumien ja kokemusten tarkastelua. Taulukosta valitsemani haastattelukatkelmat värjäsin punaisella helpottaakseni niiden haastattelukatkelmien seuraamista, jotka olin jo valinnut tutkimusraporttiin (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009). Merkitsin seuranta-aineiston äitien kommentit keksimilläni nimillä sekä isolla S kirjaimilla, esimerkiksi Vuokko 2008, S.

Analysoin tutkimustuloksia käyttäen sisällön analyysia sekä teemoittelua. Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan teemoitetulla tarkoitetaan, että analyysivaiheessa tarkastellaan sellaisia aineistossa esiintyviä piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastatettavalle. Aineistossa ilmenevillä harvinaisilla, samankaltaisilla sekä erilaisilla piirteillä on myös paikansa analyysissä. Analyysissä esiin tulleet teemat pohjautuvat kuitenkin tukijan tulkintoihin haastateltavien mainitsemisista asioista. Eskolan ja Vastamäen (2010, 43) mukaan teemoittamalla aineisto saadaan jäsenettyä ja pelkistettyä. Teemahaastattelun yhtenä vahvuutena pidetään sitä, että kynnys aineistosta analyysiin ei ole niin korkea kuin usein laadullisen aineiston kanssa (Eskola & Vastamäki 2010).

Tutkija päätyy usein tutkimaan sellaisia kokemuksia, joiden aihe on hänelle jollakin tavalla joko omakohtaisesti tuttu tai hän on muuten kiinnostunut siitä. Ihminen haluaa ymmärtää asioita, joista hän on kiinnostunut. (Saresma 2010.) Tästä ei kuitenkaan ole haittaa tutkimuksen toteuttamiselle. Tutkijan on kuitenkin luotettava aineiston herättämiin ensitunteisiin, ymmärrykseen ja intuitioon. (Perttula 2009.)

Tutkijan jonkinlainen esiyymmärrys on merkitysten ymmärtämisen edellytys. Tutkija ei aloita tutkimustyötään tyhjästä. (Laine 2010.) Oma esiyymmärrykseni kumpuaa työkokemuksesta naisten ja äitien parissa, joten tutkijana tarkastelen äitien kokemuksia työhistoriastani käsin. Työskennellessäni päihteistä kuntoutuvien naisten parissa näin, millaisessa tilanteessa huostaanotetun lapsen äiti voi olla yrittäessään tasapainotella viranomaisten, sijaishuoltajien ja oman lapsensa tapaamiseen liittyvien asioiden kanssa ja samalla työskennellä oman kuntoutumisensa hyväksi. Esimerkiksi toimiminen huostaanotettujen lasten äitien vertaisryhmissä toisena ohjaajana antoi kuvan huostaanotettujen lasten äitien kokemuksista. Niinpä oletan työkokemukseni heijastuvan tutkimuksessani äitien kokemuksia tarkastellessani. Oman esiyymmärrykseni myötävaikutuksella pyrin tekemään vain hieman tunnettua teemaa paremmin tiede-

tyksi. Äitien kokemuksia tutkiessani tulin tietämään äitien vaikeat taustat ja olosuhteet, joita he olivat ennen lasten syntymää ja sen jälkeen kokeneet. Lasten huostaanotto oli yksi vaikeammista kokemuksista heidän aiempien kokemusten joukossa. Vaikuttavin tekijä heidän lastensa menettämiseen liittyi heidän aiempiin traumaattisiin kokemuksiin. Myötätuntoni huostaanotettujen lasten äitejä kohtaan lisääntyi tutkimusta tehdessäni huomattavasti.

Tutkijan on kysyttävä itseltään, kuinka hän voi laajentaa omaa subjektiivista näkökulmaansa ymmärtääkseen toisen ilmaisujen erityisyyden, ja sen, mitä hän ei välittömästi pysty toisen tarkoittamassa merkityksessä ymmärtämään, koska hänen esiymmärryksensä pyrkii tulkitsemaan toisen puheen omista lähtökohdista käsin. Tutkijan on oltava kriittinen, kyseenalaistaakseen oman tulkintansa. (Laine 2010, 34.) Aineistoa analysoidessani olen huomioinut työtaustani, mutta on todennäköistä, että työtaustani näkyy tavassani kirjoittaa. Eläminen samassa kulttuuripiirissä ja lähellä tutkittavien merkitysmaailmoja voi olla Laineen (2010, 32–33) mukaan tutkijalle mahdollista. Tällöin merkitysten ymmärtämisen lähtökohtana on se, mikä on yhteistä ja tuttua sekä tulkitäjälle että tutkittavalle.

Arvostan äitien minulle kertomia kokemuksia ja sitä todellisuutta, jota he ovat avoimesti tuoneet esille. Olen halunnut tuoda esille heidän kokemuksensa sellaisena kuin sen olen ymmärtänyt. Alasuutarin (2011, 234) mukaan tutkijan tulee kuitenkin pystyä katselemaan itsestäänselvyyksien taakse. Tutkimuksen tarkoitus hänen mukaansa on oletettujen ajatusmallien kyseenalaistaminen ja tietoisuuden laajentaminen.

Krokin (2009, 359) mukaan tulkitsemistapamme perustuu luonnolliseen näkökantaan, jota voidaan kutsua myös tutkimuksen itsestään selviksi lähtökohtaletuksiksi tai esiymmärryksiksi. Keskeistä fenomenologisessa lähestymistavassa on luonnollisesta näkökannasta poispääseminen ja ilmiön tavoittaminen sellaisenaan. Fenomenologisessa lähestymistavassa on erilaisia näkemäksiä siitä, miten tämä tulee toteuttaa ja voidaanko ilmiöitä tavoittaa.

Koska tutkimusaiheeni on sensitiivinen, olen tutkimuksen kaikissa vaiheissa miettinyt, millä tavalla ilmaisen tutkimukseni tuloksia ja millaisen merkityksen ja tulkinnan valitsemilleni äitien kokemuksille annan. Jotkut tulkintani voivat tuntua loukkauksilta, jotkut kenties näkevät saman asian toisella tavalla. Olen pyrkinyt kuvaamaan äitien minulle kertomia kokemuksia parhaani mukaan ja samalla kokenut tuskaa tulkinnoistani siitä, että en ole löytänyt sopivia sanoja kuvatakseni heidän kokemuksiaan tai minulta on voinut jäädä huomioidatta jokin merkittävä asia. Arkojen, kipeiden ja henkilökohtaisten aiheiden tutkiminen vaatii tutkijalta tietoa ja valmistautumista koko tutkimusprosessiin aineistonkeruusta tutkimusraportin kirjoittamiseen (Kallinen, Pirskanen ja Rautio 2015). Granfeltin (2006) tavoin voidaan kysyä, vahingoittaako tutkija haastateltavien tilanteita käyttämällä heidän sitaattejaan kuvatessaan esimerkiksi lapsiin kohdistuvaa piittaamattomuutta tai hallitsematonta päihteidenkäyttöä.

Laineen (2010, 28) mukaan fenomenologinen metodi ei ole kaavamaisesti opittavissa oleva keräämisen ja tulkitsemisen väline. Metodi vaatii tutkijalta jatkuvaa perusteiden pohtimista tutkimuksen eri vaiheissa esiin tulevien on-

gelmien yhteydessä. Tutkimuksen perustana olevia filosofisia ongelmia ovat ihmiskäsitys eli se millainen ihminen on tutkimuskohteena ja miten ihmisestä voidaan saada tietoa ja millaista se on luonteeltaan.

3.4 Eettiset kysymykset, tutkijan positio ja tutkimuksen luotettavuus

Äitiys ja lasten huostaanotto tutkimusaiheena on luonteeltaan sensitiivinen ja aiheeltaan arkaluonteinen. Heikkilän (2002, 165, 176) mukaan tutkija saattaa joutua vaikeiden eettisten kysymysten eteen jo siitä syystä, että tutkimuksen aihe on arkaluontoinen. Tutkija joutuu tekemään eettistä pohdintoja vaativia valintoja tutkimustyön jokaisessa vaiheessa: päättäessään tavasta lähestyä tutkimuskohdetta, tehdessään johtopäätöksiä ja esitellessään tutkimustuloksia tiedeyhteisölle ja tuodessaan niitä julkisuuteen. Tulosten tulkinta on yhtäältä tutkijan etuoikeus ja toisaalta velvollisuus. Tieteellinen taito ei ole kuitenkaan sitä, että tuotetaan ainoastaan tuloksia vaan, että osataan tehdä myös tulkinta tutkimustuloksista. (Heikkilä 2002, Kallinen ym. 2015.)

Kun mieli asettuu tutkijan ajatuksissa jäsenyneenä paikalleen (oikein tai väärin), tarkoittaa se, että tutkija ymmärtää mielen avulla tutkimuskohteensa ja se suhde, joka näin tulee ymmärretyksi mielen ja tutkimuskohteen välissä, on merkityssuhde (Varto 1992, 56). Ihmistieteellinen tutkimus ei koskaan voi kuitenkaan olla täysin objektiivista ja tekijästään riippumatonta, koska tutkija on aina osa tutkimaansa ilmiötä (Saresma 2010). Tutkimusprosessin edetessä kehittyvät tutkijan esiymmärrys, omat näkemykset ja tulkinnat sekä perusteet, joiden pohjalta hän tekee tulkintoja. Tulkinta on kuitenkin aina ehdollinen, yksipuolinen, epätäydellinen ja inhimillinen käsitys tutkittavasta ilmiöstä. (Laine 2010.) Tutkijan ymmärryksen vahvistuminen on tärkeää tutkimusprosessin edetessä. Myös tutkittavien omaan elämään liittyvä ymmärrys ja kokemukset voivat muuttua ja kehittyä. Perttulan (2009, 124) mukaan tunteet ovat kokemuksia, jotka ilmentävät ihmisen tajunnallista suhdetta aiheeseen niin avoimena kuin se on ihmiselle mahdollista. Tunteen välitön suhde elämäntilanteeseen auttaa ihmistä sopeutumaan kulloiseenkin kohdattavaan aiheeseen ja kun aikajännettä pidennetään, sama koskee sopeutumista asioihin, joita elämässä tulee vastaan.

Voidaan kysyä, kenen etua haastattelu ajaa ja saako haastateltava tilanteesta muuta kuin hyvän mielen siitä, että on voinut auttaa tiedettä. Eskolan ja Vastamäen (2010, 27) mukaan haastatteluun suostumiseen saattaa liittyä motiivoivia tekijöitä. Esimerkiksi haastateltavalle tarjoutuu mahdollisuus tuoda esiin mielipiteensä. Tutkimukseen osallistuminen tarjoaa ikään kuin kanavan tai tilan, jonka kautta tavallisella ihmisellä on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin. Tutkittavilla voi olla halu kertoa omista kokemuksistaan, saada ajatuksensa muiden tietoon tai hän voi kokea omat vastauksensa arvokkaiksi. Äidit perustelivat tutkimukseen osallistumista sillä, että se hyödyttäisi yhteiskuntaa ja toisek-

si haastateltavien omien kokemusten kertominen auttaisi mahdollisesti muita samassa tilanteessa olevia äitejä.

Oinaksen (2004) mukaan tutkijalla on sekä ensimmäinen että viimeinen sana; hän määrittelee tutkimuksen kohteen, haastattelukysymykset ja sen, mikä on tutkimuksen kannalta haastattelutilanteessa tärkeää. Myös haastattelutilanteen jälkeen tutkijalla on vapaat kädet käsitellä aineistoa valitsemallaan tavalla, nostaa esiin siitä tiettyjä aiheita ja jättää toisia huomioimatta. Olen ollut tietoinen tästä ja myös siitä, että haastattelujen pohjalta kirjoitetussa tekstissä näkyy tutkijan tulkinta. Aineiston analyysi ja päätelmät perustuvat tulkintoihini ja antavat näköiseni tulkinnan tutkimusaineistosta. Kirjoitusprosessini taustalla on ollut ajatus, että vapaus ja vastuu kulkevat käsi kädessä. Työkokemukseni ja esiyemmärykseni ovat kulkeneet tutkimuksessani mukana.

Aineistoa käsitellessäni ja tutkimuksen tuloksia raportoidessani olen tehnyt parhaani, ettei missään tutkimukseni vaiheessa tule esille äideistä mitään sellaista tietoa, joka vaarantaisi heidän yksityisyyttään, henkilöllisyyttään, paljastaisi heidän lastensa sukupuolta tai äitien ja lasten asuinpaikkakuntaa. Tutkimukseni aineisto koostuu varsin pienestä joukosta äitejä, joten tunnistamisen riski on olemassa. Tutkimukseni äidit voivat myös tunnistaa toisensa, esimerkiksi sellaiset äidit, jotka ovat osallistuneet erilaisiin tapahtumiin, jossa he ovat oppineet tuntemaan toisensa. Identiteetin suojan vahvistamiseksi vaihdoin tutkimusprosessin aikana pari kertaa äideille keksimäni peitenimet, koska olin työryhmissä esitellyt työtäni ja halusin varmistaa, ettei luonnosvaiheessa olleesta työstäni tunnistettaisi äitejä haastattelujen perusteella. Analyysia varten olen antanut äideille peitenimet kukkien mukaan.

Käsittelyvaiheessa olen ottanut erityisesti huomioon, ettei mikään tilannekuvaus, lapsen sukupuoli tai äitien haastatteluissa antamat tiedot paljasta heidän henkilöllisyyttään. Näistä huomioista ja toimenpiteistä huolimatta äitien kokemuksista kertominen on vaatinut huolellisuutta ja se on ollut aikaa vievää. Olen käyttänyt hakasulkeita niissä kohdissa, joissa äidit kertoivat heidän identiteettiään paljastavaa tietoa. Esimerkiksi lapsen nimen paikalle olen kirjoittanut [lapsi] tai sijaisäidin etunimen tullessa esille olen kirjoittanut [sijaisäiti].

Luotettavuutta parantavat äitien runsaat sitaatit, jotka olen pyrkinyt esittämään alkuperäisinä. Käyttämäni aineistokatkelmat ovat pääosin sanatarkkoja lainauksia. Tutkimustulosten värikyyden takaamiseksi säilytin haastateltavien murteet mutta joitakin puhekielen täytesanoja (tota, ja, niinku) ja toistoja olen poistanut.

Äitien kokemukset ovat koskettaneet minua monella tavalla. Tutkimukseni pääteemat esimerkiksi äitiys, lasten huostaanotot ja niiden taustalla tapahtuneet asiat tuntuivat vaikeilta asioilta kohdata. Äitien vaikeista ja traumaattisista kokemuksista kirjottaminen neutraalisti on ollut haastavaa. Teksteissä saattaa heijastua tutkijan tunteet, joskus jopa hieman paatoksellisena tai tunteisiin vetoavana kirjoitustyylinä. Jokaisen äidin haastattelun jälkeen olen miettinyt inhimillistä ja epäinhimillistä pahuutta, jota he, minun kanssasisareni, tutkimukseni äidit ovat kokeneet ja josta myös Laitisen ja Hurtigin (2006) *Pahan kosketus* kirjassa tuodaan esille. Olen pohtinut, millä sanoilla kuvailen äitien kokemia

kärsimyksiä tai miten tulkitseen valitsemiani haastattelusitaatteja, etten synnyttäisi haastattelemilleni äideille lisää mielipahaa tai leimaisi heitä entisestään. Toisaalta en ole halunnut myöskään asettua äitien puolelle järjestelmiä vastaan tai päinvastoin. Myönnän Eskolan ja Suorannan (2008) tapaan, että vaikka tutki- ja kuinka pyrkisi kuuntelemaan ja ymmärtämään haastateltaviaan, niin silti häntä voivat alitajuisesti ohjata tutkimuksensa tarkoitukset ja hänen oma taustansa.

Tuloslukuja kirjoittaessani havaitsin, etten aina ollut kuunnellut keskittyneesti haastateltaviani. Havaitsin myös etten ymmärtänyt, osannut tai edes aina halunnut kuulla kaikkea sitä, mitä haastateltavillani olisi ollut mahdollisesti lisättävänä joihinkin teemoihin, mikäli olisin huomannut esittää tarkentavia kysymyksiä. Jälkeenpäin huomasin haastattelussa kiirehtineeni kommentoimaan äitien vastauksia tai otin seuraavan kysymyksen liian hätäisesti käsitte-lyyn. Näin ollen jokin teema on voinut jäädä liian vähälle käsittelylle, ja sen myötä jotakin tärkeää on jäänyt tulematta esille, esimerkiksi lasten mahdolliset kokemukset väkivallasta. Haastateltavien kokemukset olivat minulle jossain määrin tuttuja ja oletin tietäväni heidän kokemuksistaan jotakin. Tämä saattoi myös vaikuttaa siihen, etten tarkentanut kaikkia kysymyksiäni mutta toisaalta tuttuus vahvisti valmiuttani toteuttaa haastattelu.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta yhtenä heikkoutena pidän sitä, että kommentoin haastattelun yhteydessä äitien vastauksia tavalla, joka on saattanut vaikuttaa heidän vastauksiinsa. Myös oma esiymmärrykseni on voinut vaikuttaa huomionkykyyni, ohittamalla tutkittavien kommentit liian nopeasti tai tulkinnassani äitien kokemuksista painottuivat liikaa oma käsitykseni. Lisäksi joissakin tilanteissa saatoin huomaamattani siirtyä tutkijan roolista työrooliin esittämällä ohjaavia kommentteja, kuten *olisi hyvä tunnistaa häpeän tunteita, ettei se estäisi olemasta se ihminen joka oikeasti on tai lapsikin ehkä koettelee sua, mä näkisin, että se on sellanen luottamuksen osoitus, kun lapsi käyttäytyy noin*. Törrösen (2009b) tutkimuksen naiset kertoivat ottaneensa usein puheeksi, joko suoraan tai vihjaillen, oman väkivaltaisuutensa, mutta puheeseen ei tartuttu. Nyt jälkikäteen mietin, kokivatko haastateltavani samanlaisia tunteita. Eronen (2012a) pohtii tutkimuksessaan, kuunteliko hän vai oliko hän haastatteluhetkellä keskellä omaa ajatusketjuaan. Löysivätkö hänen haastateltavansa hänestä kuuntelijan? Entä oman tutkimukseni äidit, kuulinko, mitä he halusivat minulle kertoa ja tulkitsinko heidän kokemuksiaan heidän tarkoittamallaan tavalla?

Jos saisin uuden mahdollisuuden lähteä tutkimaan huostaanotettujen lasten äitien kokemuksia, tutustuisin taustakirjallisuuteen huolellisemmin, tämentäisin tutkimuskysymyksiäni sekä esittäisin huomattavasti enemmän tarkentavia kysymyksiä äideille. Selvittäisin myös narratiivinen tutkimusotteen mahdollisuutta kuvata äitien kokemuksista. Äitien hyvinvointia kartoittavat kysymykset olisivat mahdollisesti tuottaneet merkityksellisempää tietoa, mikäli olisin käyttänyt enemmän aikaa kysymysten laatimiseen.

3.5 Äitien elämäntilanne tutkimuksen käynnistyessä

Esittelen äidit keksimieni nimien mukaan aakkosjärjestyksessä. Kerron heidän lastensa lukumäärät ja äidiksi tulon iän, huostaanoton syyt sekä keskeiset asiat äitien elämässä ennen ja jälkeen lasten huostaanoton. Äitien ihmissuhteilla oli merkittävä osuus lasten huostaanottoon liittyen, joten lasten isät ja naisten miesystävät sekä lasten sijaisvanhemmat ja muut äitien elämään vaikuttaneet ihmissuhteet tulevat esittelyssä kuvatuiksi. Kuvailen myös äitien tämänhetkisiä olosuhteita. Haastattelut on tehty vuosina 2004 ja 2008.

Iiriksellä on kaksi lasta. Esikoinen syntyi hänen ollessaan 30-vuotias. Reilun vuoden päästä syntyi toinen lapsi. Lasten isä asui perheen kanssa, mutta osallistui lasten hoitoon vähän. Iris erosi lasten isästä ja muutti toiselle paikkakunnalle. Tästä ja useista päihdekuntoutusjaksoista huolimatta hänen päihdeidenkäyttönsä jatkui. Muun muassa tästä syystä hänen lapsensa otettiin huostaan vajaa vuosi sitten. Lasten huostaanoton jälkeen hänestä tuntui, että elämä on merkityksetöntä. Iiriksen taustalla on rankkoja hyväksikäyttö- ja raiskauskoemuksia, jotka vaikeuttivat hänen elämäänsä. Iris kaipasi tukea päihdeongelmaansa, ammatinvalintaan ja kokemustensa käsittelemiseen. Iiriksen suhde lasten sijaisvanhempiin on hyvä. Haastatteluhetkellä Iris oli työttömänä.

Jasmine esikoinen syntyi hänen ollessaan 21-vuotias ja toinen lapsi kolmen vuoden päästä. Jasmine asui väkivaltaisen miesystävänsä kanssa, mutta mies ei ollut lasten isä. Sosiaali- ja terveysviranomaiset olivat kehottaneet Jasminea katkaisemaan suhteen mieheen. Suhde olikin kertaalleen poikki ja lapset väliaikaisesti huostassa. Lapset tulivat takaisin kotiin. Jasmine antoi miehelle toisen mahdollisuuden. Väkivaltaiset tilanteet jatkuivat entiseen tapaan ja pian hän pakeni lasten kanssa turvaan. Tämän jälkeen lapset otettiin huostaan kaksi vuotta sitten. Lasten huostaanoton seurauksena häpeän, syyllisyyden ja erityisesti pelon tunteet sekä itsemurha-ajatukset piinasivat häntä. Nuorimmaisen, alle kouluikäisen lapsen isän itsemurha mietitytti häntä, onko lapsi isänsä itsemurhasta selvinnyt. Tapahtunutta on käsitelty lapsen ja auttajien kanssa, mutta Jasmine epäilee, ettei asiaa ole riittävästi käsitelty lapsen kanssa. Jasminella on hyvä suhde huostassa olleen lapsen sijaisvanhempiin. Hänen vanhin lapsensa asuu omassa asunnossaan. Leikki-ikäisenä vanhin lapsi kaipasi isäänsä, mutta tämä ei silloin pitänyt yhteyttä. Nykyään isänsä kanssa yhteyttä pitävä lapsi ei halua olla tekemisessä äitinsä kanssa. Jasmine on valmistunut äskettäin terveydenhuoltoalalle, ja tällä hetkellä hänellä on koulutusta vastaava määräaikainen työsuhde.

Kanervalla on yksi lapsi, joka syntyi hänen ollessaan 25-vuotias. Hän koki lapsen syntymän hetket vaikeana, koska tiesi, että lapsi viedään synnytyssairaalasta sijaiskotiin. Kanerva sai kuitenkin lapsensa kolmen kuukauden ikäisenä takaisin luokseen ja lapsi oli hänen hoidossaan puolitoista vuotta. Kanervan sairaus uusiutui ja lapsi sijoitettiin pitkäaikaisesti reilut kaksi vuotta sitten. Lapsen huostaanoton syyksi hän kertoo mielenterveytensä heikentymisen. Kanerva toivoo lapselleen parempaa elämää ja lapsuutta, mitä hänellä itsellään on omas-

sa lapsuudessaan ollut. Kanervan mielestä lapsella on hyvä sijaisperhe, jossa häntä rakastetaan. Lapsen säännöllinen tapaaminen ja muiden asioiden selviäminen on tasapainottanut hänen elämäänsä. Haastatteluhetkellä Kanerva valmisteli päättötyötä korkeakouluun.

Kielolla on yksi lapsi, joka syntyi hänen ollessaan 24-vuotias. Lapsen syntymän jälkeen Kielo masentui ja yritti itsemurhaa. Lapsi otettiin kiireellisesti huostaan kaksi vuotta sitten. Kielo lamaantui ja oli yli vuoden sairaslomalla. Tänä aikana hän ei kyennyt käsittelemään lapsen huostaanottoa millään tavoin. Hän ei ole hyväksynyt huostaanottoa, eikä ole erityisen hyvissä väleissä lapsen sijaisperheen kanssa. Toinnuttuaan lamaannuksesta hän haki lapsensa huostaanoton purkua. Kielon tavoitteena oli vanhemmuuden ja äitiyden kokeminen käytännössä sekä lähemmän kosketuksen saaminen lapseensa. Kielo tapaa säännöllisesti sijaisperheessä olevaa lastaan noin kolmen viikon välein. Lapsen isältä on toistaiseksi lapsen tapaaminen kielletty. Kielo opiskelee korkeakoulussa. Haastatteluhetkellä hän on saanut hieman otetta opiskeluunsa.

Kukka on tutkimukseni äideistä nuorin ensisynnyttäjä, eli 15-vuotias. 18-vuotiaana hänellä oli kolme lasta. Kukan kaikki kolme lasta otettiin huostaan pitkään jatkuneen päihteidenkäytön ja kotona tapahtuneen väkivaltatilanteen jälkeen. Lapset sijoitettiin eri perheisiin. Vuoden päästä Kukka synnytti neljännen lapsensa, joka on ollut mummonsä hoidossa kaksivuotiaasta lähtien. Kukka tapaa säännöllisesti eri sijaisperheissä ja mummon luona asuvia lapsiaan. Kuusi vuotta lasten huostaanoton jälkeen Kukka tuli uskoon ja hänen elämänsä muuttui merkittävästi. Tällä hetkellä hän elää aviossa uuden kumppaninsa ja kahden lapsensa kanssa. Suhde sijaishuollossa oleviin lapsiin on säilynyt hyvänä vaikka huostaanotosta on kulunut yli kymmenen vuotta. Kukkalle on alun ristiriitojen jälkeen muodostunut hyvä suhde sijaisperheeseen, jossa hänen kaksi lastaan ovat sijoitettuna. Vanhimman lapsen sijaisvanhempiin suhde on hyvä, mutta ei yhtä hyvä kuin nuorempien lasten sijaisvanhempien. Huostassaolleiden lasten isät eivät tapaa lapsiaan. Kukka on valmistunut terveydenhuoltoalalle. Haastatteluhetkellä hän oli äitiysvapaalla.

Liljan ainut lapsi syntyi hänen ollessaan 38-vuotias. Vasta raskauden neljännellä kuukaudella hän havaitsi olevansa raskaana. Lapsen syntymä oli vaikea siinä mielessä, että tulevan lapsen isä ei myöntänyt isyyttään. Lilja mietti aborttiakin - tai lapsen isä ehdotti sitä - mutta ajatteli, ettei selviä siitä. Lapsen syntymän jälkeen Liljan päihteidenkäyttö lisääntyi. Hän ei kuitenkaan koskaan jättänyt lastaan yksin. Lapsi otettiin huostaan vuoden ikäisenä. Tämän jälkeen Lilja yritti itsemurhaa ja oli omien sanojensa mukaan romahtamispisteessä. Hän hakeutui omaehtoisesti päihdekuntoutukseen ja sitoutui pitkäkestoiseen hoitoprosessiin. Hän hyötyi hoidosta. Hän tapaa sijaisperheessä asuvaa lastaan kolmen viikon välein. Lapsen isä ei ole halunnut olla tekemisessä lapsen kanssa siitä lähtien, kun Lilja ilmoitti hakevansa elatusapua. Koska lapsen isä ei myöntänyt isyyttään, tehtiin isyystesti. Liljalla on hyvä yhteys lapsen sijaisvanhempiin. He ovat tukeneet Liljaa monessa tilanteessa. Liljalla on sosiaalialan tutkinto, mutta hän on menettänyt työpaikkansa päihteidenkäytön takia.

Marketan esikoinen syntyi hänen ollessaan 24-vuotias. Hän oli naimisissa maahanmuuttajataustaisen ja väkivaltaisesti käyttäytyvän lapsen isän kanssa. Marketan oli vaikea myöntää, että parisuhde lapsen isään oli väkivaltainen. Hän kuitenkin haki apua sekä väkivallan seurauksista aiheutuviin vammoihin että masennukseensa. Häntä neuvottiin hakeutumaan eroon miehestään mutta hän ei onnistunut tässä. Lapsen huostaanoton syy oli siis pitkään jatkunut parisuhdeväkivalta. Marketta pääsi eroon miehestään lähestymiskiellon keinoin. Marketan elämä rauhoittui ja hän sai lapsensa takaisin muutaman vuoden kulluttua. Lapsi oli huostassa noin viisi vuotta. Haastatteluhetkeen mennessä lapsi oli asunut äidin kanssa noin kaksi vuotta. Lapsen sijaisperhe toimii tukiperheenä lapselle. Marketan ja lapsen sijaisvanhempien suhde on hyvä. Lapsen isästä ei ole kuulunut moneen vuoteen mitään. Marketalla oli määräaikainen työsuhde.

Onerva synnytti ainoan lapsensa 19-vuotiaana. Hänen päihteidenkäyttönsä alkoi 13-vuotiaana, mutta hän lopetti niiden käytön ja tupakanpolton heti, kun sai tietää raskaudestaan. Hän eli raittiina lapsensa kanssa 5 vuotta. Onervan lapsuudenkodissa vanhemmat käyttivät päihteitä. Hänen isänsä oli myös väkivaltainen sekä Onervaa että tämän äitiä kohtaan. Onervalla on ollut myös väkivaltaisia parisuhteita. Onerva tuli raskaaksi toiselle miehelle. Raskaus keskeytyi ja mies jätti Onervan. Tässä vaiheessa Onerva luovutti vapaaehtoisesti 5-vuotiaan lapsensa tämän sukulaiselle, ja alkoi uudestaan käyttää huumeita viiden raittiin vuoden jälkeen. Lapsen isän kuolema pysäytti hänet kolme vuotta sitten. Onervan elämä muuttui, hän sai töitä ja aloitti opiskelut. Murrosikään tultessaan lapsi muutti äidille. Onerva valmisteleekin parin kuukauden päästä pidettäviä häitään. Onervan lapsi ja hänen miesystävänsä kaksi lasta asuvat perheessä. Onerva opiskelee hoitoalan tutkintoa.

Orvokin esikoinen syntyi hänen ollessaan 21-vuotias. Lapsi otettiin huostaan kahden kuukauden ikäisenä. Toinen lapsi otettiin huostaan 2-vuotiaana ja kolmas 4-vuotiaana. Lasten huostaanoton syiksi Orvokki mainitsee oman pitkäkestoisen päihteidenkäytön ja lasten hoidon laiminlyönnin. Lapset on sijoitettu eri perheisiin. Lasten isät ovat poissa hänen ja lasten elämästä. Haastatteluhetkellä Orvokki oli sovitulla päihdekuntoutusjaksolla. Hänen lähimenneisytydessään on kahden ja puolen vuoden vankilatuomio törkeästä pahoinpitelystä. Orvokki tapaa sekä vanhinta että nuorinta lastaan. Keskimäinen lapsi ei halua tavata häntä. Orvokin mielestä lapsilla on kuitenkin hyvä olla sijaisperheessä. Suhteet lasten sijaisperheisiin vaihtelevat hyvästä kohteliaisiin suhteisiin.

Tertulla on neljä lasta. Esikoinen syntyi hänen ollessaan 29-vuotias. Lasten isä asui perheen kanssa mutta ei juurikaan osallistunut lasten hoitamiseen. Terttu jäi usein lasten kanssa vaikeaan tilanteeseen, lasten isän poistuessa kotoa. Kaikki Tertun lapset ovat tarvinneet erityistukea. Lapset mutta erityisesti vanhin reagoi isänsä väkivaltaisuuteen toimimalla väkivaltaisesti ja itsetuhoisesti. Vaikeassa tilanteessa Tertun ja lasten välille muodostui liian läheinen ja epäterve suhde. Vaikeiden tilanteiden jatkuessa hänen mielestään kehkeytyi suunnitelma laajennetusta itsemurhasta, jossa hän ja lapset tulisivat kuolemaan. Tämä

olisi tapahtunut nokkakolarina rekan kanssa. Ammattilaiset ehkä aavistivat hänen aikeensa ja yrittivät auttaa. Laajennettu itsemurhasuunnitelma raukesi vasta kun vanhin lapsista otettiin huostaan. Lopulta kaikki hänen lapsensa otettiin huostaan. Huostaanoton syy lienee lasten oireilut, mutta myös Tertun uupuminen. Tertun suhde lasten sijaishuoltajiin on ollut lasten huostassaolon aikana ristiriitainen. Hänellä on hoitoalan tutkinto ja haastatteluhetkellä hän työskenteli määräaikaisessa työsuhteessa. Terttu on eronnut lasten isästä ja avioitunut uudelleen.

Ulpu tuli äidiksi 18-vuotiaana. Hänen lapsensa huostaanotettiin 5-vuotiaana Ulpun päihteidenkäytön vuoksi. Ulpu itsekin on kokenut huostaanoton murrosikäisenä. Ulpu sai lapsensa takaisin vajaan vuoden huostaanoton jälkeen kovan taistelun jälkeen. Tämän jälkeen hän muutti lapsensa kanssa toiselle paikkakunnalle, jotta pääsisi irti huumeita käyttävistä kavereistaan. Muutto toiselle paikkakunnalle oli Ulpun tervehtymisen kannalta oikea ratkaisu. Haastatteluhetkellä Ulpu on ollut yhtäjaksoisesti ilman päihteitä pari vuotta. Ulpun elämää on varjostanut sekä oma että läheisten päihteidenkäyttö, väkivalta ja viime aikoina myös lähiomaisten kuolemat. Ulpu oli aloittanut hoitoalan opinnot mutta on sairauslomalla masennuksen vuoksi. Lapsen isä tapaa säännöllisesti lasta.

Vuokko synnytti esikoisensa 20-vuotiaana. Neljä seuraavaa lasta syntyi vuoden kahden välein. Lasten syntymän jälkeen hän oli kotiäitinä aina lasten huostaanottoon saakka. Lasten isä eli perheen kanssa vuosia. Väkivaltainen parisuhde ja vanhempien päihdeongelma on hankaloittanut monella tavalla perheen elämää. Päihtyneenä Vuokko itsekin on käyttäytynyt väkivaltaisesti esimerkiksi lapsiaan kohtaan. Uupumuksesta, masennuksesta, arjen pyörittämisestä sekä lasten hoidosta muodostui Vuokolle raskas taakka. Erään kerran Vuokko jätti lapset kotiin ja lähti ystävien luokse iltaa viettämään. Seuraavana aamuna hän heräsi juoppoputkasta. Aamulla lapset otettiin huostaan, syyksi kerrottiin lasten heitteillejättö. Lapset ja Vuokko vastustivat huostaanottoa. Lasten muutettua sijaisperheeseen, hän ymmärsi, ettei tule helposti saamaan lapsiaan takaisin. Tähän Vuokko reagoi itsemurhayrityksellä. Hän suhtautuu ristiriitaisesti lasten sijaisperheessä olemiseen.

3.6 Äitien elämäntilanne tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa

Haastattelin seuranta-aineistoni seitsemän äitiä toisen kerran vuonna 2008. Edellisestä äitien ja minun tapaamisesta oli kulunut neljä vuotta. Toinen haastattelun runko oli ensimmäisessä haastattelussa käyttämäni teemojen mukainen. Äidit kertoivat toisessa haastattelussa kokemuksistaan, joista he vaikenivat ensimmäisessä haastattelussa. Saattaa olla, että ensimmäisessä haastattelussa esimerkiksi traumaattisista kokemuksista puhuminen oli liian vaikeaa. Mahdollisesti äidit eivät ensimmäisen haastattelun yhteydessä tunnistanee vaikeita kokemuksiaan.

Seuraavaksi kerron äitien elämänmuutoksista, heidän osallisuudestaan lasten elämässä, ihmissuhteistaan, heidän voinnistaan sekä tämänhetkisestä elämäntilanteista. Lähes jokaisen äidin haastattelussa tulee esille heidän menneisyyden traumaattiset kokemukset. Kuitenkin kuudella äidillä elämä oli selkeästi muuttunut parempaan suuntaan. Kolmen äidin lasten huostaanotto oli purettu. Viidellä seuranta-aineiston äidillä oli uusi parisuhde ja yhdelle heistä oli syntynyt kaksi lasta. Monet äideistä kertoivat saaneensa myös tukea.

Iirksen lapset ovat edelleen sijaisperheessä ja hänen yhteytensä lapsiin ja lasten sijaisvanhempiin on pysynyt hyvänä. Lasten huostaanoton jälkeen Iris muutti kauemmaksi lasten sijoituspaikkakunnalta, mutta se ei ole hankaloittanut lasten tapaamisia. Iris on seuranta-aineiston ainoa äiti, jonka elämä oli luisunut lasten huostaanoton jälkeen huonompaan suuntaan. Haastattelussa selviää, että häntä on lapsena käytetty seksuaalisesti hyväksi. Viime aikoina kokemusta on käsitelty päihdekuntoutuksen yhteydessä. Lapsuuden kokemukset ovat vaikuttaneet haitallisesti hänen elämäänsä. Vaikuttaa siltä, että lapsena koettu seksuaalinen hyväksikäyttö jätti pitkäkestoisen jopa pysyväisluonteisen haavan hänen elämäänsä ja mahdollisuudet tasapainoiseen äitiyteen heikkenivät lapsuuden traumaattisen kokemuksen seurauksena. Näitä kokemuksia kuvastaa myös se, ettei Iris koe kuuluvansa millään tavalla yhteiskuntaan. Hän kokee itsensä yksinäiseksi ja epäonnistujaksi.

Kanervan lapsi elää arkeaan samassa sijaisperheessä. Tarkoitus on, että tulevaisuudessa lapsi viettäisi enemmän aikaa Kanervan kanssa. Lapsen kasvamisen ja itsenäistymisen myötä Kanervan on ollut helpompi kiintyä lapseensa. Sijaisperheen äidin ja Kanervan yhteistyö sujuu edelleen hyvin. Kanerva kertoo vakavasta fyysisestä sairaudesta, jonka vuoksi hän on nyt sairaseläkkeellä. Hänen opiskelunsa ovat kuitenkin edenneet niin pitkälle, että suunnitteilla on väitöskirjan tekeminen. Kanerva kaipaa tukihenkilöä, jonka kanssa hän voisi jakaa kokemuksiaan sijaisperheessä asuvan lapsensa asioista. Sulhanen, äiti ja viimeaikoina myös isä muodostavat Kanervan ihmissuhdeverkoston. Kanerva valmistee lähiaikoina pidettäviä hääjuhliään.

Kielon viisi vuotta sijaisperheessä ollut lapsi on sijoitettu hänen luokseen noin vuosi sitten. Hän kertoo avioituneensa kolme vuotta sitten. Perheeseen on syntynyt kaksi lasta. Perhetyöntekijät käyvät säännöllisesti tapaamassa Kieloa ja lapsia. Haastattelussa käy selville Kielon käsittelemättä jäänyt nuoruuden aikainen raiskauskokemus, jonka hän oli yrittänyt unohtaa ja painaa alitajuntaan. Reilu vuosi lapsen huostaanotosta Kielo pääsi masentuneille naisille tarkoitettuun tanssiterapiaan. Tällä oli käänteentekevä vaikutus hänen elämäänsä. Toipuminen käynnistyy ja hänelle selviää masennuksen syy. Kielon lapsi otettiin huostaan hänen itsemurhayrityksen vuoksi. Raiskauskokemuksen vaikutusta Kielon itsemurhayritykseen on vaikea arvioida, mutta kokemus on haitannut hänen elämäänsä monella tavalla. Haastatteluhetkellä hän oli äitisisvapaalla.

Liljan elämä on neljän vuoden aikana muuttunut merkittävästi parempaan suuntaan. Hänen raittiutensa on kestänyt yli neljä vuotta. Hän on myös koulutustaan vastaavassa työssä. Liljan viisi vuotta huostassa ollut lapsi sijoitettiin

takaisin hänen luokseen noin vuosi sitten. Vastuu lapsen kasvatuksesta tuntui Liljasta aluksi raskaalta, kuitenkin lapsen kokoaikainen huoltajuus on sujunut hyvin. Ystävät ovat auttaneet lapsenhoidossa. Kuitenkin vuorotyö ja yksinhuoltajuus vievät hänen voimiaan ja väsyneenä tulee lapselle sanottua sellaista, mistä omatunto soimaa. Lapsen ja isän välillä ei edelleenkään ole yhteyttä, vaikka lapsen isä asuu samalla paikkakunnalla. Liljan ja sijaisvanhempien suhde on pysynyt avoimena ja läheisenä. Lapsi vieraillee sijaisperheessään kaksi kertaa kuukaudessa. Liljan elämä vaikuttaa hieman yksinäiseltä.

Tertun aikuistuneet lapset asuvat omillaan. Ainoastaan nuorin on sijoitettuna. Tertun elämä on rauhoittunut, mutta menneisyyden muistot ja vaikeat kokemukset palaavat usein hänen mieleensä. Terttua epäiltiin lapsensa seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jonka vuoksi lapsen tapaamisia rajoitettiin. Sijaishuoltajat tulkittivat lapsen käyttäytymisen äitinsä tapaamisten yhteydessä seksuaaliseksi. Epäily selvitettiin ja myöhemmin Tertun ja lapsen tapaamiset sujivat hyvin. Tertun ongelmana on ollut rajojen asettaminen lapsille ja niistä kiinni pitäminen. Lasten ongelmat ovat jatkuneet lasten huostaanoton jälkeenkin. Yksi hänen lapsistaan käyttää suonensisäisesti huumeita ja toinen lapsi viiltelee ran-teitaan. Jaksakseen Terttu on ottanut etäisyyttä huumeita käyttävään lapseensa. Lasten isä pitää satunnaisesti yhteyttä lapsiinsa. Terttu on avioitunut kolman-nen kerran viikkoa ennen haastatteluamme. Hän on valmistunut myös toiseen hoitoalan ammattiin neljän vuoden aikana.

Ulpun lapsi on asunut hänen kanssaan useamman vuoden. Murrosikään kasvanut lapsi harrastaa urheilua, kuitenkin Ulpun huolenaiheina ovat lapsen peliriippuvuus ja päihteidenkäyttö. Ulpun elämä on tasapainottunut kaksivuotisen psykoterapian jälkeen. Päihteettömyys, lääkkeettömyys ja tupakoimattomuus ovat Ulpun elämässä uusia asioita. Hän on myös avioitunut neljän vuoden aikana. Ulpulla on hyvä yhteys sisarensa ja tämän lapsiin. Ulpu uskoo, että hänen omat kokemuksensa ovat voimavarana samaa kokeneiden tukemisessa. Hän toimii vertaisohjaajana huostaanotettujen lasten vanhempien ryhmässä. Hänen opintonsa ovat edelleen kesken.

Vuokon neljä lasta ovat edelleen huostassa. Yksi lapsista on muuttanut tu-ettuun asumismuotoon. Vuokko odottaa, että lapset muuttaisivat hänen luokseen, vaikka toisaalta hänestä tuntuu, että lasten nykyinen sijaisperhe on kuitenkin paras paikka heille. Yli vuoden kestävän terapian ansiosta hän on pohtinut lastensa kokemuksia ja myöntää aiheuttaneensa lapsille kärsimyksiä, joita ei enää voi muuttaa. Hän puhuukin huomattavasti vastuullisemmin elämästään ja esimerkiksi lapsilleen aiheuttamasta kärsimyksestä. Vuokko on huolissaan kahden vanhemman lapsen henkisestä pahoinvoinnista. Vanhimmalla lapsella on vakava päihdeongelma ja omassa asunnossaan asuvan alaikäisen lapsen raskaus oli keskeytynyt. Myös hänen nuoremmilla lapsillaan on ilmennyt väki-valtaista käyttäytymistä. Vuokon päihteidenkäyttö on vähentynyt neljän vuoden aikana huomattavasti. Hän on myös avioitunut uuden miehensä kanssa. Kuitenkaan mies ei asu hänen kanssaan samassa osoitteessa.

4 ÄITIYDEN RAKENTUMINEN ENNEN HUOSTAANOTTOA

Tässä luvussa käsittelen ensimmäisen tutkimuskysymyksen mukaisesti naisten äitiyttä ja ihmissuhteita ennen lasten huostaanottoa. Tarkastelun keskipisteenä ovat äitien sekä lapsuuden- että myöhemmät kokemukset, joiden oletan vaikuttaneen heidän äitiyteensä. Käsittelen myös toista tutkimuskysymystä, eli äitien kokemuksia lasten huostaanotoista. Lopuksi käsittelen huostaanoton syitä.

4.1 Äitien traumaattiset lapsuudenkokemukset

Aineistossani oli runsaasti äitien kuvauksia heidän vaikeista lapsuuden ja nuoruuden kokemuksistaan. Kuvaillessaan lapsuuttaan äidit kertoivat vanhempiensa päihde- ja mielenterveysongelmista ja heidän väkivaltaisista suhteistaan. Lähes kaikki äidit kertoivat - toiset niukemmin toiset enemmän - traumaattisista kokemuksista, joita he ennen äidiksi tuloaan olivat kokeneet. Samaa välinpitämättömyyttä, hylkäämisiä ja huolenpidon laiminlyöntejä sekä väkivaltaa, jota äidit näkivät ja kokivat omassa lapsuudenkodissa, he kohtasivat myös aikuisiässä ja omassa perheissään. Vasta lasten huostaanoton jälkeen äidit yhdistivät lapsuudenkodin kokemusten vaikutukset omassa elämässään.

Päihde- tai väkivaltaperheissä kasvaneet äidit kertoivat aloittaneensa päihteidenkäytön 13-14-vuotiaana. Onerva kertoi äidin ja hänen välisestä suhteesta, joka ei koskaan muodostunut läheiseksi ja terveeksi äiti-lapsisuhteeksi. Lapsuudessaan hoivaa vaille jäänyt lapsi voi äidiksi tultuaan tiedostamattaan hoitaa itseään lapsensa kautta, saadakseen sitä, mistä itse on jäänyt vaille (Kalland & Pajulo 2008). Onerva kertoi varhaisesta päihteidenkäytön aloittamisesta. *Mä olin 13-vuotiaasta asti käyttänyt huumeita ja mä katkolla tulin raskaaksi.* Kukka kertoi, ettei hänen päihteidenkäyttönsä haitannut äitiyttä:

Mä olin silloin 15-vuotias. Ei ollu vielä sitä päihteiden käyttöä silloin kuvioissa. Tai oli kuvioissa, mutta ei ollu niin rajua, että se olis sanotaan haitannu sitä äitiyttä tai muutenkaan elämää.

Yksi tutkimukseni äitejä haavoittava kokemus oli heidän omien vanhempiensa keskinäinen väkivalta mutta vahingollisempaa oli väkivalta, joka kohdistui heihin itseensä. Marttalan (2011, 43) mukaan traumaattiseen riippuvuuteen on todettu johtavan lämmön ja rankaisun sekä ennakoimattoman väkivallan ja avuttomuuden kokemusten vuorottelu. Uhrin omanarvontunto on ikään kuin väkivallan tekijän kämmenellä. Ulpu kertoi omien vastoinkäymistensä palauttaneen hänen mieleensä lapsuudenaikaiset kokemukset. Eräs tällainen hänen muistamansa kokemus, jonka hän kertoi nähneensä lapsena, oli se, kun hänen isänsä sammutti tupakan hänen äitinsä selkään. Ulpu kertoi suhteen oman lapsensa isään olleen kuitenkin omien vanhempiensa suhdetta parempi.

Se ero on ehkä meillä et mun isä ja äiti oli, mun isä oli tosi törkee mun äitiä kohtaan eron jälkeen ja sitä kesti siihen sen [isän] kuolemaan asti. Mutta me [lapsen isä] ei riidellä [lapsen] asioista.

Varovasti lapsuuttaan kuvailleet äidit kertoivat yhdellä tai kahdella lauseella kokemuksiaan. Kukka ei avannut tarkemmin, mitä hän lapsuudenkodissaan oli kokenut, mutta hän sanoi: *Ite oon saanu elää aika semmosen rikkiäisenkin lapsuuden.* Äitien lapsuudenkokemukset oletettavasti vaikuttivat heidän myöhemmin tekemiinsä ratkaisuihin. Kukka kertoi ihmissuhteistaan:

Eihän mulla ollu niin sanottuja normaaleja ihmissuhteita, että kaikki jollain tapaa liitty pähiteisiin. Sitten oli näitä väkivaltaisia miesystäviä.

Värysen (2007, 93) tutkimuksen naiset olivat kokeneet identiteettiään uhkaavia, särkeviä ja loukkaavia kokemuksia jo ennen päihteiden käytön aloittamista. Hänen tutkimuksensa naisten elämä oli säröillyt lapsena koetun väkivallan, inestien tai vanhempien päihdeongelmien seurauksena. Onerva kertoi käsittelevänsä yhä lapsuuden väkivaltakokemuksia.

Mulla on kotona ollu sellanen isä, joka hakkas meit pienenä, jos me ei pystytty tehdä jotain. Se on mulla vieläkin minkä kanssa mä joudun joka päivä tehdä töitä. Et mun ei tarvi pelätä epäonnistumista.

Lapsuudessa koetut vaikeat ja traumatisoivat kokemukset on voitu häpeällisinä ja käsittämättöminä salata ja piilottaa omaan ruumiiseen (Laitinen 2004, Värysen 2007, 183). Tässä tutkimuksessa väkivaltaa lapsuudessaan kokeneiden äitien elämä ohjautui usein väkivaltaisiin parisuhteisiin, kuten Onerva seuraavassa haastattelukatkelmassa kertoi: *Tämä oli todella väkivaltainen tää ihminen ja narssistinen persoonallisuushäiriö. Hän hakkas mua ihan älyttömästi, loppuvaiheessa ampukin.*

Traagisimmat äitien lapsuuden kokemukset olivat fyysisten ja seksuaalisten rajojen rikkoutuminen. Näiden kokemusten hoitamatta jättäminen haittasi heidän naiseksi kasvamistaan. Äidit yrittivät häivyttää inestikokemuksiaan pois tietoisuudesta, uskoen näin pääsevänsä niistä eroon. Värysen (2007) mukaan käsittelemättöminä inestikokemukset muistuttavat itsestään eri tilanteissa. Äitien haavoittavat lapsuudenkokemukset näyttivät haittaavan heidän äitiyttään ja vaikeat, pois tietoisuudesta lykätyt kokemukset veivät heidän voimi-

aan. Seuraavassa haastattelukatkelmassa Iiris on tiedostanut kuntoutumisen ja eheytyksen tarpeen (ks. kuvio 2) hänen kertoessaan lapsuudenkokemuksistaan vuonna 2004.

Mä uskon, että sieltä aikaisemmista vaiheista niin kauheeta sellaisia traumoja, joittenka selvittäminen, että mä löytäisin tavallaan oman itteni ja sen itsetunnon. Tavallaan sen arvon mikä on niissä jo viety, että mä tajuan. Esimerkiksi en mä oo ikinä voinu seurustella, että mä olisin selvin päin. Mä oon pelänny niin kauheesti miehiä ja sitä intiimiyttä. Mä oon peläny olevani hirveen huono, epäonnistunut. Mä toivon, että jos löytyy se ratkaisu sillä, että käyään läpi se raiskaus ja nää. Sitä kautta löytäs jotenkin sen eheyden, ettei ainakaan sen takia tarvi juoa.

Ensimmäisessä haastattelussa vuonna 2004, ohitin tiedostamattani Iiriksen esille tuoman kokemuksen raiskauksesta. Toisen haastattelun alussa, ennen kuin ehdin käynnistää nauhoitusta, Iiris otti puheeksi inestikokemuksen, jonka hän lapsena koki. Pyysin Iiristä kertomaan kokemuksesta lisää. Iiris kertoi:

Mun pappahan hukku silloin, kun mä synnyin ja niin sit sillä [mummolla] oli tää uusi miesystävä, niin se käytti mua hyväksi. Mä olin niin kauan osannu tyrkätä sen mielestä pois sen asian, miten paljon lie tehny silloin lapsena ihan töitä, että sitä ei oiskaan. Kun mä olin jotenkin silloin murkkuiässä, se naiseksi kasvaminen oli ihan hakuudessa, että kyllä ne on vaikuttanut siihen. (Iiris 2008, S.)

Myös Väyrysen (2007) tutkimuksen naiset kuvasivat pahoja kokemuksiaan. Väyrysen tulkin mukaan naisten päihneiden käyttö oli keino paeta ikäviä kokemuksia. Osa hänen tutkimuksensa naisista oli kokenut lapsena inestiiä ja väkivaltaa ja heidän lapsuuttaan varjosti myös vanhempien päihde- ja mielen-terveysongelmat. Kiistatta myös tutkimukseni äitien lapsuuden inestikokemuksilla on ollut kielteinen vaikutus heidän äitiyteensä, kuten Iiriksen kertomissa kokemuksissa tulee esille. Iiriksen kokemukset seurasivat hänen mukaansa 5-vuotiaasta lähtien. Hän kertoi, miten suvussa vaiettiin asiasta.

Me ollaan sillain sovittu, että niin kauan kun mummo elää, niin ei tarvi siitä ei puhuta. Mähän tajusin sen vasta sitten kun mä [esikoista] oliko jo syntynyt tai ootin. Silloin vasta valkeni, että muillekin [läheisille] on käynyt sitä samaa. Mut hän on sitten taas kuollu ajat sitten. Mun toiset [sukulaiset] sano vaan, että on varmaan viisainta, että pietään sillain hiljaisuudessa, että ei mummon tarvi sitä tietää elämänsä viimeisinä hetkinä. (Iiris 2008, S.)

Kaikkein heikoimman perheenjäsenen eli lapsen kannettavaksi saatetaan sälyttää aikuisille kuuluvia asioita. Laitisen (2004, 166) mukaan läheissuhteet voivat muodostaa ikään kuin suojan lapsen ja seksuaalisen hyväksikäytön ympärille, mutta eivät kuitenkaan täytä niiden yhteiskunnallisesti toivottuja merkityksiä suhteessa lapseen. Perhe ei anna suojaa ja turvaa lapselle, vaan riistää hänen oikeuksiaan usein tämän tietämättä tai ymmärtämättä.

Sosiaalityössä kohdataan perheitä, joissa kaltoinkohtelu on jatkunut vanhemman omasta lapsuudesta tämän vanhemmuuteen. Sosiaalitieteellisissä tutkimuksissa on myös havaittu kaltoinkohtelun ylisukupolvisuutta. Mikäli vanhemman side omaan lapsuuteen jää etäiseksi, hänen on vaikea kohdata oman lapsensa tunteita ja tarpeita. (Vuori, A 2003.) Tutkimukseni Iiris koetti ker-

toa ammatti-ihmisille vaikeista kokemuksistaan saamatta kuitenkaan riittävästi tukea ja hoitoa kokemustensa käsittelyyn. Lapsuuden rajojen rikkoutuminen saattaa siis altistaa toistuville kaltoinkohtelun kokemuksille avun hakemisen yhteydessäkin.

Mä oon joutunu eri paikoissa kertomaan näitä asioita niin on tullut ilmi, lapsena hyväksikäyttö ja sitten myöhemmässä vaiheessa jopa raiskaus ja tää väkivaltainen parisuhde. Ne on kuitenkin jätetty aika hoitamatta ne asiat. Kyllä se jako on tehty selkeesti. Psykologi sano, hän ei kauheesti halua, kyllä hän välillä. Se alkoholi tulee siihen puheeseen, mutta hän ei niinkö keskity siihen, ja toisaalta sitten päihdepuolella välttämättä ei riitä taas sitten ne taidot näin hankaliin tapauksiin, sitten tavallaan mitä siellä menneessä on. (Iiris 2008, S.)

Laitinen (2004, 256) mainitsee tutkimuksensa henkilöiden pakenevan hyväksikäyttökokemuksiaan päihteisiin ja riistäviin ihmissuhteisiin ikään kuin hakeakseen toistuvaa häpäisyä ja rangaistusta niistä. Laitisen haastateltavat häpesivät päihteiden hallitsemaa elämäänsä ja kyvyttömyyttään tarjota lapsilleen turvallista kasvuympäristöä ja sitä, miten he olivat olleet hirveitä lapsilleen. Lapsena koettu sukupuolen, väkivallan ja vallan sidos heijastuu omaan vanhemmuuteen monin tavoin. Äitiys aktualisoi myös häpeän ja syyllisyyden sekä kokemuksen itsestä huonona ja vääränlaisena vanhempana. (Husso 2003.)

Yksi äiti kertoi vanhempiensa mielenterveys sairauksien siirtyneen sekä hänen että lasten elämään. Kanerva kertoi psyykkisestä sairaudestaan, jonka hän arveli perineensä isältään. Hän ei kuitenkaan kerro tarkemmin millaista sukupolvelta toiselle siirtyvää piirrettä hän on huomannut lapsensa elämässä. Kolmen sukupolven ketjussa siirtyneitä ominaisuuksia on kuitenkin tulkittavissa seuraavassa Kanervan haastattelukatkelmassa.

Kun tietää oman ja isän tämmöset heikot puolet, niin kyllä sen näkee siinä [lapsen] elämässä, että ne löytyy sieltä, ja sitten niitä pystyy ymmärtämään paljon helpommin, kun huomaa, että aha tossa on tommosta vikaa se on sieltä ja sieltä kotoisin. Tommoseen mä oon törmänny ittekin lapsuudessani. Se on vähän ristiriitaista, kun mä tiedän sen, että tämä mun sairaus on tullut isän puolelta. Hänellä on ollut samaa vikaa. (Kanerva 2008, S.)

Äitien väkivaltakokemukset eivät sijoittuneet ainoastaan lapsuuteen. Lapsen isä tai äidin miesystävä oli usein myös päihkeitä käyttävä väkivaltainen mies. Äitien kuvailemat lapsuuden kokemukset näyttivät nyt jatkuvan heidän omissa perhe- ja lähisuhteissaan. Äitien on vaikea tunnistaa ja tunnustaa oma haavoittuneisuutensa sekä lastensa tarpeet. (Keskinen 2005, Cleaver 2007, Väyrynen 2007.) Kallandin ja Pajulon (2008) mukaan äitien päihdekuntoutuksen yhteydessä on mahdollista käsitellä vaikeita kokemuksia ja muokata niitä uudelleen sekä poimia ne kokemukset, joita he haluavat toistaa omien lastensa kanssa. Tällaista mahdollisuutta ei kuitenkaan tullut ilmi yhdenkään tutkimukseni äidin haastattelussa.

4.2 Kokemuksia äidiksi tulemisesta

Kysyin äideiltä miltä heistä tuntui tulla äidiksi? He kertoivat suhtautuneensa äidiksi tuloon sekä myönteisesti että ristiriitaisesti. Tullessaan tietoiseksi raskaudestaan, osa äideistä koki olleensa onnentunteen kukkuloilla. Jotkut äidit kertoivat, ettei raskaus sopinut siihen elämäntilanteeseen, jossa he elivät. Joillakin äideillä raskaus oli pitkällä, ennen kuin he tulivat tietoiseksi siitä. Kun lapsi syntyi, se oli kuitenkin monen äidin mielestä hieno kokemus. Kelhä (2009) on tutkinut äitiyden rakentumista tarkastellen naisten lapsuudenkokemuksia, aikaa ennen lapsen syntymää, äidiksi tuloa sekä äitinä olon kokemuksia. Myös Kelhän äidit kokivat ristiriitaisia tunteita äidiksi tultuaan. Aineistomme eroaa sen suhteen, että hänen tutkimuksensa äideillä ei näyttänyt olleen lasten huostaanotkokemuksia. Useilla äideillä näyttää kuitenkin olevan ristiriitaisia äitiyteen liittyviä tunteita. Mitä enemmän äitien elämässä on riskitekijöitä, sen suurempi riski hänellä on kokea ristiriitaa itsensä ja äitiytensä kanssa. Tutkimukseni äideillä ei näyttänyt kovin moni asia olleen tasapainossa, heidän tullessaan äidiksi.

Kelhän (2009, 48) tutkimuksen äidit kertoivat aina halunneensa lapsia ja, että lapsen saaminen oli ollut heille itsestänselvyyttä. Omassa aineistossani äidit kuvailivat äidiksi tuloaan siihenastisen elämänsä parhaimmaksi kokemukseksi, vaikka he ymmärsivät, että lapsen syntymään liittyi myös pelkoa tai ettei heidän elämäntilanteensa ollut paras mahdollinen lapsen syntymiselle. Tutkimukseni äideille ikään ja elämäntilanteeseen katsomatta lapsen saaminen oli myönteinen asia. Äidit kuvailivat lastensa syntymiä seuraavasti:

Mahtavalta. Se oli ehkä sen hetkisen elämän kaikista mahtavin kokemus, että tulla äidiksi, se sattui olemaan äitiensä päivä. (Vuokko)

Kyllähän se oli maailman paras kokemus, mitä olen elämässäni kokenut. Että vaikka se oli uusi asia ja toi mukanaan sitten ihan hirveen paljon kaikkea haasteita ja ihmeellisiä juttuja niin silti mä näin ja koin sen tosi ihanana asiana. Ja ihan täysillä lähdin siihen mukaan. Sitten siinä tietysti mikä oli muuten elämäntilanne silloin, kun mä lapsen sain, niin ehkä se muu tilanne ei siinä ollu sitten kaikista paras mahdollinen siihen lapsen syntymään. (Marketta)

Sehän oli ihan valtava, mahtava kokemus, että mä olin toivonut sitä. Mä olin hirveen onnellinen, se tapahtui ja se oli valtava elämänmuutos, semmosesta aktiivisesta opiskelijanuoruudesta sitten hypätä kokopäivätoimiseen äitiyteen. Se oli erilaista. (Kielo)

Naiset kuitenkin kertoivat, etteivät he kokeneet olleensa kovin valmiita äidiksi. Itsensä etsiminen naisena ja äitinä näytti tulleen välttämättömäksi kohdata. Iris kertoi etsineensä itseään ja äitinä olemistaan. Hän kertoi epävarmuuden tunteistaan ja siitä, osaako hän toimia lapsensa kanssa oikein. Iris vaati itseltään täydellisyyttä äitinä. Näin hän muisteli äitiyden alkua:

Kun ajattelee, että se ensimmäinen lapsi syntyi, niin silloin haki tietysti itteensä ja äitinä olemista. Se oli aika semmosta tavallista, että heräiltiin vähän väliä syömään. Se oli aika kokonaisvaltaista, jotenkin tuntui, että kaikki energia meni siihen, että tekekö kaikki sen lapsen kanssa oikein. Se oli ihan sitä kylvettämistä, syöttämistä nukut-

tamista ja sitten tietysti, jossain vaiheessa siinä alkoi voimatkin hiipua, kun ootin siten toista heti perään ja sitten kun alkoi olla jo kauheen iso maha.

Kelhän (2009, 48) mukaan äidit pohtivat ennen raskautta ja sen aikana äidiksi tulemistä ja äitinä olemista sekä toiveita ja pelkoja, joita äitiys toisi väistämättä mukanaan. Tutkimukseni äideillä tällainen pohdinta näytti jäävän vähäiseksi tai ainakaan he eivät tuoneet näin kokemuksiaan esille. Lilja kertoi saaneensa aikoinaan lääkäriltä lausunnon, ettei hän tule saamaan lapsia, eikä siten osannut mitenkään varautua raskaaksi tulemiseen. Raskaus kuitenkin herätti kysymyksiä. Hän pohti, kykeneekö äidiksi tulevalle lapselleen. Raskaus ja äitiyteen liittyvä itsetutkistelu saattoi houkutella hänessä esiin vastuullista vanhemmuutta. Liljalla oli ikänsä puolesta enemmän elämänkokemusta kuin muilla tutkimukseni äideillä. Hän kertoo kokemuksistaan:

Sehän oli ihana ihmeellinen tapaus. Kun aikanaan olin ollut naimisissa, lääkärit sanoivat, että mä en pysty saamaan lapsia. Sen jälkeen yritettiin lasta, eikä saatu. Se oli yllätys, mä olin itekii. Mä en kerinny hirveesti perehtyä siihen, että olen tulossa äidiksi, olin tosiaan jo neljännellä kuulla raskaana ennen kuin mä sitten vasta tajusin, että mä tosiaan olen raskaana. Se oli ihmeellinen tapaus, mä ajattelin, [itkee] mahtavaltahan se tuntui tietysti. Se justiin, kun on ikää jo niin paljon, miten sitten sopeutuu vielä sen lapsen kanssa elämiseen, kun on tottunut olemaan yksin ja menemään. Alkuvaiheessa harkitsin ihan aborttia, tai oikeastaan se [lapsen] isä sitä silloin esitti. Ajattelin kuitenkin, että en mä selviä siitäkään jos sen teen.

Kahdeksan äitiä kertoi raskauden ja lapsen tulon hämmentävän heitä. Kuitenkin he halusivat tarjota tulevalle lapselleen turvallisen perheen ja kodin. Iiris kertoi pelosta, joka liittyi lapsen tuloon. Hän ei ollut suunnitellut raskautta siihen elämäntilanteeseen ja perhe-elämä tuntui epävarmalta ja ristiriitaiselta. Suhde lasten isään myös mietitytti. Iiris pohti äidiksi tuloa lasten turvallisuuden kannalta.

Se oli aika hämmentävää ja pelottavaakin, kun sitä ei oltu sillä tavalla suunniteltu. Sitten siinä oli hyvin ristiriitaista, kun mä en tiennyt jatkaako tämän lapsen isän kanssa vai en. Sitten halus sen perheen sille lapselle siihen ympärille, niin se oli aika sillä tavalla ens alkuun hyvin ristiriitaista. Mutta kyllä se sitten mahtavalta tuntui, että se maha rupes kasvamaan, tunsin sen lapsen liikkeet ja sitten se syntymä se oli aivan mahtava kokemus. Vaikka ensin tuntui, että mitä mä osaan tälle pienelle lapselle tehdä.

Odottamaton raskaus voi herättää myös syyllisyyden tunteita ja aiheuttaa psyykkistä painolastia lapsen ja äidin välille. Äidin oma tarvitsevuus saattaa kasvaa, ja vauvan tarvitsevuus voi tuntua raskaalta. Päihteitä paljon käyttävien äitien sosiaalinen ihmissuhdeverkosto on yleensä heikko, eikä siitä ole juuriakaan tueksi äidille. (Pajulo & Kalland 2008, 161.) Äidiksi tulon edellä odotukset ja ajatukset lapsen syntymästä ja perhe-elämästä voivat olla myös epärealistiset tai romanttisen ruusuiset. Käytännön arki lasten kanssa kuitenkin sisältää paljon työtä, yllätyksiä ja pettymyksiä. (Berg 2008.) Käsitys siitä, mitä äitiyteen liittyy, voi olla nuorelle äidille epäselvää (Hyytinen, Andersson & Kuorelahti 2008, 11–12). Haastateltavani kertoivat myös haaveilleensa lapsen hankkimisesta ja perheen perustamisesta. Terttu kertoi halunneensa äidiksi, vaikka vastuu lap-

sesta tuntui alkuun raskaalta. Lapsen syntymän jälkeen Terttu kertoi havahtuneensa äitiyden elinikäisyyteen. Häntä askarrutti se, miksi hän on tehnyt lapsen pahaan maailmaan.

Mä halusin hirveesti äidiksi ja mä halusin perheen. Mutta onneksi mulla oli yks lastentarhaopettaja kertonu, että hänestä oli hirveetä, kun se vauva syntyi ja se vastuun kokeminen. Et mulle oli joku sanonu, että voi tulla tällaisia tuntemuksia. Sit ku [lapsi] synty, mä tajusin, ett mä oon loppuikäni äiti. Mä oon vastuussa tosta ihmisestä, niin se oli hirveen rankka kokemus, se vastuu. Onneksi mulle oli puhunu joku tästä, et se voi tuntua siltä. Mut sit ku ne muut lapset synty, niin se ei ollu enää, se oli itsestään selvyys laps tarvii sisaruksia mutta jotenkin semmonen tunne, että mä synnyttän näin kauheeseen maailmaan lapsen, ja sit mä oon vastuussa, et se oli aika rankka.

Kelhä (2009) pohtii miten ja millaisissa olosuhteissa naiset tekevät päätöksiä ja valintoja lasten hankkimisesta. Nuoret äidit kertoivat aina halunneensa lapsia, varttuneemmilla saattoi olla kyse oikeasta ajasta tulla äidiksi tai sopivan kumppanin löytämisestä tai vauvakuumeen puhkeamisesta. Sevónin ja Huttusen (2002) mukaan naisen halu saada lapsia on usein tärkeä, mutta vaikeasti selitettävä haave tai motiivi lapsen hankinnalle. Äidin psyykkinen sairastuminen lapsen syntymän yhteydessä saattaa vahvistaa äidin ristiriitaisia tunteita. Kanerva kertoi:

Minä olin silloin kun [lapsi] synty niin hoidossa psykiatrisella osastolla, ja se ei ollu kauheen miellyttävää, kun tiesi, että heti kun [lapsi] on siinä kunnossa, että pääsee sairaalasta synnyttyään lähtemään, niin hän menee sijaisperheeseen. Elikkä se ei ollut mitään kauheen onnellista aikaa.

Ruisniemen (2006) tutkimuksen päihdeongelmaiset hoitoon hakeutuneet vanhemmat kokivat oman vanhemmuutensa ahdistavana. Suhtautuminen itseän ja vanhemmuuteen kuitenkin muuttui kuntoutuksen aikana. Vanhemmuuden identiteetin vahvistumisen myötä hänen aineistonsa vanhemmat liittivät itseensä määreitä, jotka vaikuttivat myös heidän minäkuvaansa, kuten esimerkiksi "olen aikuinen", "vastuullinen" tai "tiedän miten toimin". Ensi- ja turvakodin äideille tarkoitetut hoitomuodot tarjoavat äideille mahdollisuuden saada ohjasta omaan kuntoutumiseensa sekä lastensa hoitamiseen. Tuen saaminen on usein päihdeongelmien kanssa kamppaileville äideille välttämätöntä, vaikka he eivät itse vielä olisikaan valmiita sitä vastaanottamaan. (Hyytinen ym. 2008, 11–13.) Orvokille tarjottiin Ensi- ja turvakodilta tukea lasten hoitoon mutta hän kertoi, ettei ollut valmis tähän vielä lapsen ollessa vauvaikäinen. Vuosien kuluttua lasten huostaanoton jälkeen, Orvokki kertoi, ettei ollut valmis äidiksi lasten syntyessä ja ollessa pieniä. Ensimmäisen huostaanotetun lapsen tilalle hän halusi toisen lapsen. Hän ymmärsi tämän vasta paljon myöhemmin, mutta ei silloin, kun lapset asuivat hänen kanssaan. Hän kertoi:

Mä en oikeastaan tajunnu, että mä oon raskaana ja eihän siitä tullu yhtään mitään. Sitten [toinen lapsi] synty, [lapsilla] on vuosi ja kolme kuukautta ikäeroa, elikkä ei paljoa mitään. Jotenkin kun mä oon sitä jälkeenpäin miettiny, niin en mä oo ollu yhtään valmis siihen koko touhuun. Mä kai yritin paikata sitä, että multa oli viety lapsi ja mä halusin siihen uuden tilalle. Mikä on tottakai täysin väärä tapa, syy tähän lapseen, mutta kun mä en ajatellut sitä sillä tavalla. Mä en tajunnu sitä et, mä tajuan sen nyt, 12 vuotta myöhemmin.

Suomessa mielenterveys- tai päihdeongelmien kanssa kamppailevat äidit ovat usein jääneet yksin selviytymään lastensa kanssa. Viime aikoina on Suomen terveydenhuollossa kuitenkin hieman paremmin reagoitu tähän. Norjassa on lailla säädetty raskaana olevien päihteitä käyttävien naisten pakkohoidosta. Siellä on perustettu hoitoyhteisöjä päihteitä runsaasti käyttäneille äideille. (Nätkin 2006b.) Huumeita käyttävän äidin hoitoon hakeutumisen kynnyks saattaa olla edelleen korkea, koska lapsen menettämisen pelko vaikeuttaa ongelmasta puhumista ja hoitoon hakeutumista (Ojanen 2006, Väyrynen 2007, 41).

Raskausaika voi myös motivoida äitejä irrottautumaan päihteiden käytöstä (Andersson 2008, 19). Onervalle tapahtui näin. Hän lopetti päihteidenkäytön heti, kun hän sai tietää lapsen tulosta, vieläpä ilman päihdekatkaisua, tukea tai hoitoa. Valmiudet ottaa vauva vastaan ja toimia äitinä, eivät Onervan tapauksessa olleet kuitenkaan ihanteelliset. Lapsen odotus antoi hänelle kuitenkin voimaa lopettaa huumeidenkäyttö. Lapsen kanssa eläessään tuen saaminen ei tuntunut tarpeelliselta, koska hän pystyi lopettamaan päihteiden käytön ilman vaikeuksia. Onervan ja tulevan lapsen isän ympärillä oli ihmisiä, jotka tarjosivat heille tukea heidän uudessa elämäntilanteessaan. Onerva kertoo raskauden alkuvaiheista:

Mä lopetin saman tien kaikki huumeet, ihan kun seinään lopetin tupakanpoltonkin ja jotenkin asiat vaan loksautti. Mä huomasin ja mä tajusin sen, että mä oon tulossa raskaaksi ja sanoin sitten [lapsen] isälle, että mä teen tän lapsen, sanot sä mitä tahansa. Et mä en vedä enää mitään. Lapsen isä sano, että et sä rupee yksin tekeen lasta, et me yhdessä skarpataan. Se tuntu tosi hienolta silloin. Meillä oli niin iso tukiverkosto (tulevan) [lapsen] isovanhemmista siellä tai isoisästä.

Nätkinin (2006b, 24) mukaan Suomen terveydenhuolto ei ole kyennyt vastaamaan päihdeongelmaisten naisten äitiyteen sellaisella tavalla, jolla huomioitaisiin heidän kysymyksiään ja tarpeitaan. Päihteitä käyttävää äitiä ja hänen lastaan hoitavat enemmän kolmannen sektorin toimijat kuin julkinen sektori. Onerva kertoi neuvolassa avoimesti päihteidenkäytöstään. Tämä saattoi olla avunpyyntö häneltä, mutta näin sitä ei neuvolassa kuitenkaan tulkittu. Hän kertoi: *Neuvolassa kerroin rehellisesti et oon entinen päihteidenkäyttäjä. Sieltä en saanu tukea, ne ois halunnu, että mä annan sen lapsen saman tien laitokselta pois.*

Miten 1990-luvun neuvolat olisivat voineet tukea paremmin Onervan kaltaisia päihteidenkäytön lopettaneita äitejä? Olisiko hänellä ollut raskauden alkuvaiheessa mahdollisuuttakaan päästä kuntoutusjaksolle, koska hänhän oli lopettanut päihteidenkäytön? Onerva kertoi lapsen syntymästä ja ensimmäisistä tunnelmistaan äitinä näin:

Se oli ihan mielettömän hienoa. Ihan (itkee) se oli mä oon sanonu aina, se oli Jumalalta lahja mulle, mut mä en ymmärtänyt. Kyllä se tietysti pelottavaltakin tuntui. Siinä just sen raskauden aikana vähän selvis (päihteistä). Mä rupesin tajuun sen, että okei musta tulee äiti ja mä olin hoitanu hirveesti lapsia sekaisin ollessa, koska oli näitä narkomaaniperheitä missä mä pyörin, niin mä olin aina se, joka jäin niitten lasten kanssa. Mä olin niille lapsille sellainen tuki jo ihan pienenäkin. Mä en voinu, mä oon ite päihdeperheestä, se oli jotenkin mä jäin aina niitten lasten kanssa.

Onervan elämä lapsen kanssa ajautui kuitenkin liian lähellä päihteitä käyttäviä ihmisiä. Se tuntui huolestuttavalta raittiina pysymisen kannalta. Voi olla, ettei hänellä ollut mahdollisuuttakaan lähteä lapsen kanssa muualle asumaan, koska hänen asuinpaikassaan oli myös hänen ihmissuhdeverkostonsa. Muualla asuessa yksinäisyyden tunne olisi ehkä lisääntynyt. Olosuhteet näyttivät arveluttavilta, mutta toisaalta ystävien lähelle asumaan jääminen tuntui ymmärrettävältä, koska ystävistä oli apua arjesta selviytymisessä. Raittiit ihmissuhteet kuitenkin puuttuivat tai niitä oli vähän. Kontaktit hoitaviin tahoihin saattoivat olla satunnaisia. Onerva kertoi elämästään tällaisessa tilanteessa:

Mulla oli sitten sellaisia ihmisiä ilmaantunut ympärille, jotka halus mua auttaa. Eli [lapsen] isän ystävien perheet tuli mun avuksi. Ne valvo sen vauvan kanssa, et mä sain nukkua. Mulla oli vaan jotenkin mahtava se tilanne, että ne vaan ilmaantui ne ihmiset jostakin. Mä löysin sen oman ystäväpiirin, mut niitten elämä kummiskin kietoutui silleen iltaisin ja viikonloppuisin pilvenpolttoon ja tämmöseen kaljan juontiin. Mä en ees silloin polttanut tupakkaa. Mä olin melkein 5 vuotta ilman.

Päihteitä käyttävät äidit saattavat uskotella itselleen päihdeongelman katoavan äidiksi tulon myötä kuin ihmeen kautta tai he voivat vähätellä oman päihdeidenkäyttönsä vaikutusta lapseen (Andersson 2008). Lapsen syntyminen puolestaan saattaa muuttaa myönteisellä tavalla äidin elämää, mutta samalla se tuo väsymyksen, huolen ja uupumuksen tunteita. Äitiys vaatii naiselta paljon enemmän kuin mitä hän mahdollisesti unelmissaan on ajatellut. (Sevón 2009.) Raskaus voi kuitenkin Väyrysen (2007) mukaan motivoida naisia irtaantumaa päihteistä ja avata näkökulmia huumeettoman identiteetin rakentamiseen. Äidiksi tuleminen ja oleminen voi pelottaa kahdesta syystä, ensiksi riittäkö äidin voimavarat hyvään äitiyteen ja toiseksi, miten vaikeita kokemuksia läpikäynyt äiti otetaan vastaan neuvolassa ja muissa yhteiskunnan tarjoamissa palveluissa. Myös äitien synnytyksenjälkeinen masennus ja masennus yleensä jäivät useissa tapauksissa hoidotta. Moni äiti kertoi sairastuneensa masennukseen lapsen syntymän jälkeen, siinä vaiheessa, kun lapset olivat pieniä ja asuivat vielä heidän kanssaan.

4.3 Äitien arki ennen lasten huostaanottoa

Käsittelen seuraavaksi naisten äitiyttä ennen lasten huostaanottoa ja mitä äidit kertoivat lastensa kanssa tehneensä. Pisimmillään äidit elivät yhdessä lastensa kanssa 13 vuotta ja lyhimmillään kaksi kuukautta. Tavallisimpia äitien kuvailemia arkirutiineja olivat lapsen perustarpeista, puhtaudesta, ruokailuista ja ulkoiluista huolehtiminen. Kysyin äideiltä, millaista heidän äitiytensä oli silloin kun lapset asuivat heidän kanssaan. Pyysin heitä kuvailemaan tavallista arkipäivää, mitä he tekivät lastensa kanssa ja mitä asioita äidit pitivät tärkeänä. He kertoivat arjen pyörittämisen olleen yllättävän raskasta ja uuvuttavaa. Osa äideistä kuitenkin kertoi nauttineensa äitiydestään vaikeuksista huolimatta. Terttu kertoi neljän lapsensa kanssa eletyistä onnen sekä koettelemusten hetkistä:

Se lasten kanssa tekeminen ulkoilut kaikki se, mä vein niitä uimaan, sit ne leikki. Mä nautin lapsista hirveesti. Mä nautin äitiydestä ja monista asioista. Tietysti oli monia vaikeitakin asioita, mut kyllä mä osasin nauttia siitä.

Äitien haastattelussa käy ilmi, että heidän arki lasten kanssa osoittautui yllättävän vaikeaksi. Myös alakuloisuus ja arjesta selviytymiseen liittyvät huolet tulivat esille heidän puheistaan. Iris kertoi arjesta lasten kanssa:

Semmonen pienen arkirutiinin pyörittämiseen, se oli yllättävän vaikeeta mulle, yksin kahen pienen kanssa, että ruoanlaitot ja kaupassakäynnit, piti ajoittaa aina sinne. Selasta tavallista leikittiin ja lukemisesta mä oon aina tykänny, mä oon lukenu niille, ihan pienestä asti. Aika sumeeta se loppujen lopuksi oli, musta tuntu, että ne kaikki päivät oli ihan samanlaisia ja että se oli arjen pyörittäminen siinä vaan.

Sen muistaminen, millaisista asioista äitien ja heidän lastensa arki muodostui ennen huostaanottoa, oli yksi haastatteluissa esille tullut aihe. Lasten huostaanotosta huolimatta tai ehkä juuri siksi, äidit joilla ei ollut päihteidenkäytön kanssa ongelmia, muistivat päihteitä käyttäviin äiteihin verrattuna paremmin, mitä he lasten kanssa tekivät. Tämä oli mielenkiintoinen kysymys siinä mielessä, että osa äideistä ei osannut vastata tähän kysymykseen. Jäin miettimään, mah-toiko äitien elämä olla niin kaoottista, ettei heille jäänyt muistikuvaa siitä, millaisista asioista arki lasten kanssa muodostui ennen huostaanottoa. Muistamattomuus voi johtua myös lapsen pitkäaikaisesta sairaudesta. Lilja kertoi:

Ensimmäiset kolme kuukautta, kun sillä oli koliikki, mä olin itekin niin jotenkin sillai, meni se ensimmäinen aika sumussa. Mä en itekkään paljo muista siitä mitään, yöllä sain valvoa yhtä kyytiä.

Yksinhuoltajavanhemman huoli ja vastuu lapsesta moninkertaistuu, vanhemman taustalla olleiden käsittelemättömien traumojen seurauksena. Naisen elämässä voi olla tapahtumia, jotka ovat pimennossa, muistojen sirpaleina, ajatusten tavoittamattomissa, ehkä vain kehon tuntoina. (Törrönen 2009c.) Äidin muistikuva lapsen ensimmäisten vuosien vaiheista voi olla hämärän peitossa, jos äidin elämäntilanne on ollut kuormittava. Muistamattomuus voi toimia myös jonkinlaisena suojana. (Ojanen 2006.) Yksinäisyys, mielenterveydelliset syyt, päihdeongelma, parisuhdeväkivalta ja mahdollisesti pelko lasten huostaanotoista, saattoivat olla tekijöitä, jotka sumensivat äitien muistamista tai muistamattomuutta. Iris mainitsi kolme kertaa haastattelun aikana, että hänen muistikuvansa lasten kanssa vietetystä ajasta oli sumea: *Se oli aika tuskasta ja sittenhän kun toinenkin lapsi siinä syntyi, se oli itse asiassa aika sumeeta mulle mitä me on niinkö tehty.*

Äitien päihtymystila sekä huostaanottohetkellä että muina aikoina saattoi myös vaikeuttaa sen muistamista, mitä missäkin tilanteessa oli tapahtunut. Tämän vuoksi tapahtumat olivat saattaneet unohtua heidän mielistään tai peittyä muiden ongelmien alle. Kysyin äideiltä, minkälaisista asioista heidän ja lasten arki muodostui. Mitä he tekivät lastensa kanssa? Seuraavassa sitaatissa Vuokko ei vastaa suoraan kysymykseen, mutta hän muisti, että yritti pyörittää arkea.

Siihen aikaan vielä kuitenkin arki pyöri silleen, oli joitakin päiviä silleen, että oltiin vähän siipi maassa eteenpäin, mutta sen arjen yritti pyörittää. Sotkusta meillä oli silloin loppuaikana jatkuvasti vaikka sitten muksujen kanssa oltiin.

Kanerva kuvaili tekemisiään lapsensa kanssa näin:

Mä olin yksinhuoltaja siihen aikaan. Me asuttiin [X:ssa] ja tuota se oli aika väsyttävää aikaa kun [lapsi] oli ihan pieni vauva ja sitä piti ruokkia välillä yöllä ja välillä päivällä. Mutta se oli ihan käytännön arkielämää niin, että laps oli vaan mukana ja mentiin kauppaan ja laps oli mukana.

Riittävää äitiyttä kuvatessaan naiset kertoivat äitiyden olevan sitä, että lapsilla on puhtaat vaatteet, heillä on ruokaa ja hyvä hoitopaikka esimerkiksi päiväkodissa. Tärkeää heille oli myös se, että lasta kohtaan ollaan rehellisiä tai että lapsella on nenä niistettynä. Jasmine kertoi, että perusäitiyteen kuuluu huolehtia, että lapsella on: *Puhtaat vaatteet ja puhas nenä ja kotiruokaa ja ihan ne persusasiat. Niistä mä aina pitänyt kiinni tosi vankasti.* Lapsesta huolehtiminen ja kasvattaminen vaativat kuitenkin enemmän kuin vain puhtaita vaatteita, lämpöä, lepoa ja ruokaa (Andersson 2008).

Äidit kertoivat myös lapsistaan, joiden kanssa heillä oli suuria vaikeuksia. He kertoivat huomiota vaativista, väkivaltaisesti käyttäytyvistä ja temperamenttisista lapsistaan sekä lapsista joilla oli koliikkivaivoja. Suurimpia ongelmia olivat kuitenkin äitien väsyminen ja loppuun palaminen. Terttu kertoi:

Olin tyytyväinen, kun lapsi oli poissa kotoa. Äitinä tämä on aivan kauheata ajatella, mutta lapsi oli niin kestävä, koska hän vei kaiken huomion kotona ollessaan. Se oli hirveintä.

Vaikka osa äideistä ei muistanut tai osannut kertoa, millaista arki lasten kanssa oli ollut, sain kuitenkin vaikutelman äitien haastattelussa, että lapsilla on oma paikansa heidän sydämissä. Lasten kanssa vietetty aika tuntui useasta äideistä olevan hämärän peitossa. Ehkä osalla äideistä siksi, että lasten kanssa vietettyyn aikaan liittyi päihteenkäyttöä ja parisuhdeväkivaltaa, josta ei uskaltanut puhua kellekään. Ehkä todellisten kotiolojen paljastuminenkin pelotti. Ei ollut kehtää, joille olisi tohtinut kertoa pelkäämättä seurauksia.

4.4 Vaikeat olosuhteet ja kokemukset huostaanoton syinä

Seuraavaksi käsittelen tekijöitä, jotka oletettavasti vaikuttivat lasten huostaanottoihin. Seitsemän äitiä kertoi lasten huostaanoton syyksi oman päihteenkäytön. Kolme äitiä kertoi mielenterveyden tai uupumuksen olleen syy lasten huostaanottoon. Myös lasten vaikeudet oireilevine käytöksineen vaikuttivat huostaanottopäätöksiin. Kaksi äitiä kertoi lasten huostaanoton syyksi kokemansa parisuhdeväkivallan. Lasten huostaanottoon johtaneet syyt olivat samansuuntaisia aiempien tutkimusten ja raporttien kanssa. Huostaanottojen taustalla on kuitenkin harvoin vain yhtä määräävää syytä, ja useimmiten perheessä on

monenlaista hätää (Pösö 2010, Hiilamo & Saarikallio-Torp 2011). Lasten väkivaltainen käyttäytyminen, päihteidenkäyttö tai itsemurhayritykset voivat olla myös huostaanottojen taustalla (Hiitola & Heinonen 2009).

Kadonneet isät ja naisten miehet

Äitien haastatteluissa lasten isät näyttäytyivät poissaolevina. Kaikki tutkimukseni naiset yhtä äitiä lukuun ottamatta olivat yksinhuoltajia juuri ennen lasten huostaanottoa. Yhtäältä lasten isien (18 isää) läsnäolo perheissä näytti lisänneen äitien räsitusä toisaalta heidän poissaolonsa tuntui äideistä raskaalta. Isän vähäininkin yhteys lapsiin päättyi lähes kaikissa tapauksissa viimeistään lasten huostaanoton tapahduä. Haastateltavista ainoastaan Marketta ja hänen lapsensa isä näytti elävän yhdessä lapsen huostaanottohetkellä. Isän yhteys lapseen ja tämän äitiin päättyi kuitenkin lapsen huostaanoton jatkuessa. Marketta kertoi:

Mut silloin, kun [lapsi] oli vielä siellä sijaisperheessä, niin silloin viimeksi on sitten isä pitänyt häneen yhteyttä. Siitäkin on jo kuitenkin varmaan muutamia vuosia.

Vastuu lapsen hoidosta oli äideillä. Jo äitien raskausa aikana lasten isät kieltäytyivät vanhemmuudestaan. Eräs isä kiisti isyytensä. Lilja kertoi tulevan lapsensa isän ehdottaneen hänelle aborttia. Tämä tuntui Liljasta liian vaikealta ratkaisulta. Lapsen tulo pelotti, mutta se oli Liljan mielestä ratkaisuna kuitenkin parempi kuin lapsen isän ehdottama abortti. Seuraava sitaatti kuvaa sitä, miten yksin äidit jäivät tullessaan raskaaksi. Lilja kertoi:

Ei millään lailla isä halunnut olla, tosiaan se esitti sitä aborttia, mä en sitä tehny, niin se ei halunnut olla millään lailla lapsen kanssa tekemisessä. Tietysti sitten pelotti vähäsen, yksinhuoltajuus ja siten alkoholi-ongelmat pystyykö olemaan [ilman alkoholia].

Kaikki isät eivät livistäneet tilanteesta, mutta he eivät äitien kertoman mukaan osallistuneet kuitenkaan lastensa hoitoon, vaikka alkuun asuivat perheen kanssa. Isien vähäinen kasvatusvastuu saattoi johtua myös siitä, että äidit rajoittivat sekä isien toimintaa että heidän oma-aloitteellisuuttaan suhteessa lapsiinsa. Näytti siltä, että äidit eivät hyväksyneet isien tapoja kasvattaa lapsiaan. Toisaalta lasten isät saattoivat tilaisuuden salliessa vetäytyä vastuusta ja tyytyä passiivisena seurailemaan taustalla. Jasmine ja Vuokko kertovat:

Sit oli jotakin semmosia asioita, kun hän [lapsen isä] rupes mua neuvomaan jossakin kasvatusasioissa, niin mä sanoin ihan suoraan, niin kauan kun sä et tässä mun huushollissa asu niin älä puutu. Et mä kasvatan [lapsen]. (Jasmine)

Mä kerroin [lasten] isälle sen, mitä tehdään ja sanoin lapsillekin sen päälle, että te teette niin kuin minä oon sanonu, teidän täytyy totella isää. (Vuokko)

Isien yhteys lapsiinsa katkesi lähes kokonaan huostaanottojen jälkeen. Yksi isä kuitenkin yritti pitää harvakseltaan yhteyttä lapsiinsa, mutta toisaalta oli isiä joiden yhteydenpitoa rajoitettiin kahteen tapaamiskertaan vuodessa. Iiris kertoi lastensa isästä, joka asui hänen kanssaan samassa taloudessa:

Hänhän ei jaksakaan olla eikä kasvattaa sitä arkea. Kyllä hän hetken saattaa jottain neuvoa ja opastaa, mutta se on ehkä muutama hetki kuukaudessa tai nykyään kaksi kertaa vuodessa, jouluna ja lasten syntymäpäivänä.

Lasten ja isien suhdetta ja suhteen ylläpitoa ei äitien haastattelussa tule esille, paitsi yhden äidin kertomana. Sosiaalitoimi tuki isää taloudellisesti, jotta tämä pääsi kauempaakin lastaan tapaamaan. Isän tapaamiset järjestettiin kerran kuukaudessa äidin ja lapsen yhteisessä kodissa. Lapsen huostaanotto oli purettu. Ulpu kertoo lapsensa ja tämän isän suhteesta:

[Lapsen] isän kanssa me ollaan niin eri taajuuksilla, mut mä oon ollut tyytyväinen. Se on hoitanu viimeisinä vuosina vastuun siitä isyydestä. Se ei oo normaali isäsuhte, niillä on kaverisuhde. Ne pelaa, kattoo telkkaa, ja jotain läyryy keskenään. Hauskaa niillä tuntuu olevan, pelaa skippoo. [Isä] ei soita koskaan sen kuukauden aikana, ei ne oo missään tekemisessä muuta kun sen ajan, kun se on täällä. Ja saa maksusitoumuksen siihen [lapsen] ruokarahaan. Se käy ne (rahat) nostamassa ja mä maksan [lapsen isän] ruoat edelleen ja nyt sitten mä oon halunnu tukea sitä heidän yhdessäoloa.

Äidit puhuivat lapsen suhteesta päihteitä käyttävään isään. Vuokko esimerkiksi kertoi lasten isän ja lasten välisestä suhteesta. Hän näki lasten isän päihdeongelmaisena, mutta ei itseään. Seuraavassa esimerkissä Vuokko kuvailee kasvatusvastuuta ja isän tapaa olla lastensa kanssa:

Isällä ei ollu oikeastaan minkäänlaista otetta siihen hommaan. Siihen vaikutti paljon se, että isä oli alkoholisti. Eihän se silloin, kun se päissään oli, hoitanutkaan lapsia, mutta silloin, kun se ei ollut päihtynyt, niin kyllä lasten isäsuhte oli niin rikki, ei ne luottanu isäänsä. Isä ei ollu kunnioituksen arvoinen. Se ei ollu turvallinen eikä lempeä. Lapsen ei sitä ihan pienenä huomannut, mutta tuonne 4-5-vuotiaaseen kyllä ne sen huomaa, jos isä on ollu monta päivää päissään ja yhtäkkiä on selvin päin, laps ei pysy siinä mukana, sille jää sellanen epävarma olo. Kyllä mä ne kasvatin (huokaus).

Edellä Vuokko kertoi ensimmäisessä haastattelussa vuonna 2004, ettei hänen lapsensa luottaneet eivätkä kunnioittaneet päihteitä käyttävää isäänsä. Vuokko ei mainitse sitä, luottivatko hänen lapsensa enemmän häneen kuin isäänsä. Toisessa haastattelussa vuonna 2008 hän kertoo kuulleen lapseltaan kommentin, joka kosketti syvästi häntä. Hän kertoi, mitä hänen lapsensa oli sanonut hänestä äitinä: *Mikään ei ole niin hirveätä, kun nähdä oma äiti humalassa.* (Vuokko 2008, S.)

Äidit kertoivat vaikeista kokemuksista, jotka liittyivät lasten isiin. Iris kertoi sulkeutuneensa lukittuun vessaan lasten isän lyödessä pesäpallomailalla ovea. Kukan miesystävä pahoinpiteli hänet kerran viikossa. Terttu kertoi lasten isän yrityksestä syyttää perheen talo palamaan:

Meillä oli ollu näitä, että [lasten isä] oli polttanu, syyttäny talon palaan ja näitä väkivaltilanteita sun muita. Meillä oli tosi vaikeeta, [lasten isä] lähti silloin, ja meillä oli väkivaltilanteita kotona, kun [lapsi] käyttäytyi niin, ne oli aivan hirveitä koulussa. Mulla oli se vastuu koska se (lasten isä) pysty häipyyn, lähtemään ja jättämään mut ja lapset vaikka minkälaisen tilanteeseen.

Kaksi äitiä kertoi lasten isistä, joille oli tapahtunut jotakin sellaista, josta oli vaikea kysyä. Näissä tilanteissa minulle tuli hienotunteisuuden raja vastaan. Kaverna kertoi lapsensa isästä, joka sairastui vakavasti lapsen syntymän aikoihin.

Lapsen syntymästä lähtien isä oli ollut sairaalahoitossa. Kanerva kertoi, että lapsen isä tulee elämään luultavasti loppuelämänsä sairaalassa. Kanervalla ei ole varmaa tietoa siitä, ymmärtääkö lapsen isä, että hänellä on lapsi. *Hänen [lapsen isän] pitäisi olla tietoinen asiasta, mutta se, että miten sitte hänen päänsä taas tässä asiassa toimii; saattaa olla hyvin, että hän ei ymmärrä asiasta yhtään mitään.* Kanerva kuvaa vaikeaksi kokemiaan keskustelunaiheita, joita tulevaisuudessa voi lapsen kiinnostuksen aktivoiduttua tulla ajankohtaiseksi. Kanervan kertoman mukaan lapsi ei ole osoittanut kiinnostusta isäänsä kohtaan, mutta lapsi voi tiedustella sekä isästään että siitä miksi hänet on otettu huostaan. Vuonna 2008 Kanerva kertoi, että oli asiaa miettinyt lapsen sijaisäidin kanssa.

Me ollaan tässä sijaisäidin kanssa jännityksellä odoteltu sitä, että missä vaiheessa [lapsi] rupee kysyyn, että jos mulla on kaks äitiä niin miksi mulla ei oo kahta isää. Se asia otetaan puheeksi siinä vaiheessa kun [lapsi] osaa itse asiasta kysyä. (Kanerva 2008, S.)

Lapsen isän itsemurha oli toinen vaikea asia. Vuosienkin päästä lapsen isän teko kalvoi äidin mieltä. Jasmine kertoi nuorimmaisen lapsensa isästä, joka vapauduttuaan vankilasta teki itsemurhan lapsen ollessa viisi. Jasmine oli siinä vaiheessa kahden lapsen yksinhuoltaja. Jasmine kertoi lapsen isän valinnoista:

[Lapsi] oli silloin 5 ½-vuotias, siitä on seitsemän vuotta, kun hänen isänsä teki itsemurhan. Se oli aika rankka, rankka, rankka juttu kyllä. Eli hän ei ole reiluun seitsemään vuoteen ollu meidän elämässä muuten kuin muistoissa ja valokuvissa ja sitten (nauraa) [toisen lapsen] isä on nyt [lapsensa] kanssa tekemisessä, ollu muutaman viikon, että ei siinä ollukaan kun 17 vuotta välissä (nauraa).

Haastattelun aikana en kiinnittänyt huomiota siihen, että Jasmine nauroi kertoessaan lapsensa isän itsemurhasta. Tulkitsen hänen nauruunsa kätkeytyneen tapahtuneen asian käsittelemättömyyttä, joka purkautui nauruna. Samassa haastattelukatkelmassa Jasmine nauroi vielä toisenkin kerran, kertoessaan toisen lapsensa isästä. Tässä kohtaa nauru kuulosti ironiselta. Ironisen naurun taakse kätkeytyi mahdollisesti pettymystä siitä, että vanhimman lapsen isä ei pitänyt yhteyttä lapseensa tämän ollessa pieni. Lapsen odottaessa isäänsä, isä antoi odottaa itseään. Isä otti yhteyttä lapseensa vasta sitten, kun tämä oli kasvanut aikuiseksi. Jasmine kuvailee vanhimman lapsensa reagointia ja isän ikävää:

[Lapsi] oli 1v. ja 4 kk kun mä otin [lapsen] kainaloon ja sanoin miehelle että adios. Lapsen isä ei sitten pitäny mitään yhteyttä, yhteyttä. [Lapsi] ootti isää kovasti aina käymään. Aina kun ovikello soi, puhelin soi, isi tulee, isi soittaa. Eipä se sit soit-tanukkaan. Vaikka se fyysisesti asu kyllä lähellä, ei pitäny mitään yhteyttä, yhteyttä.

Kansainvälinen tutkimus kertoo teini-ikäisten nuorten tarvitsevan paljon tukea, kun heidän vanhempansa on tehnyt itsemurhan. Tutkimuksessa todetaan, että on tärkeää tukea perheitä, jotka ovat menettäneet perheenjäsenen itsemurhan kautta. Tuella voidaan ehkäistä perheenjäsenten tulevien psyykkisten sairauksien puhkeamista. (Wilcox, Kuramoto, Lichtenstein, Langstrom, Brent & Runeson 2010.) Jasmine oli huolissaan siitä, oliko lapsi käsitelty riittävästi isänsä

itsemurhaa ja, tuleeko isän itsemurha vaikuttamaan lapsen tulevaisuuteen. Hänen mukaansa lapsi kuitenkin ikävöi isäänsä vielä vuosienkin päästä.

Me ollaan kumminkin aina isistä puhuttu, muisteltu isää kaikkia näitä isänpäivänä. Jos me ei haudalla olla käyty, niin me pannaan kynttilä kotona palamaan tai isän syntymäpäivänä niin otetaan valokuva ja laitetaan kynttilä palamaan ja jutellaan kaikkia mitä [lapsi] ite muistaa vanhoja reissuja. Se ei oo semmonen, että siitä ei sais puhua tai näin. Mut mitä [lapsi] kaikenmaailman muissa palaverissa, kun se sano ja on ollu jossakin [kuntoutuksessa] näitä tällöisiä palaveria, niin kyl joka kerta se siellä sen tuo esille, että hän toivois, että isä eläisi. Se on sille kova pala ja varsinkin tässä iässä.

Elatusmaksu lapsen isän kanssa ja siihen liittyvä ristiriita, tuli esille yhden äidin haastattelussa. Äiti kertoi päätöksestään hakea elatusapua lapsen isältä, joka ei myöntänyt isyyttään eikä lapsen syntymän jälkeen ollut tekemisessä lapsensa kanssa. Äiti ryhtyi selvittämään lapsen isyyttä. Selvitystä hän perusteli sillä, että lapsella on oikeus saada tietää, kuka hänen isänsä on siinä vaiheessa, kun hän mahdollisesti tulee sitä kysymään. Lilja kertoi tällaisesta tilanteesta vuonna 2004:

Lilja: Jonkun verran oli [lapsen] isä vielä kuvioissa mukana silloin, kun [lapsi] syntyi, et me joskus käytiin ja oltiin sielläkin yötä. Mutta sit se loppu kokonaan, kun mä ilmoitin, että mä haen häneltä elatusta. [Sosiaalitoimi oli mukana] ainoastaan sen verran, että piti, sieltä tuli se lappu, että se isyys joutuu selvittämään. Mä kävin silloin alussa ilmoittamassa, että mä en tiedä kuka on isä, että kunta maksoi sen elatustuen alussa. Sitten kuitenkin päätin, että kyllä [lapsen] pitää jossain vaiheessa saada tietää, kuka se oikea isä on. Sitten kun se rupee kyselemään, eihän siitä mitään tule jos vaan sanoo että hiljaista (ei puhu mitään).

TH: Tehtiinkö isyydesti?

Lilja: Tehtiin. [Lapsen] isä vaatii, se yritti viimeiseen asti, hän vaati, että verikokeet tehdään. Eihän se [lapsen isä] sitä alun pitäenkään, eihän se sitä [lasta] myönnä omaksi. Mutta ei ollut mitään epäilystäkään ettenkö mä nyt tiennyt, kuka se on. Mutta se oli aika raskas tämä projekti.

Oletettavasti jotakin Liljan lapsen isän ajatuksissa vuosien aikana muuttui. Lilja itsekin oli asiasta tehnyt havaintoja. Vuonna 2008 haastattelussa Lilja kertoi tavanneensa lapsensa kanssa yllättäen lapsen isän. Tässä tilanteessa lapsi ei tiennyt kohdanneensa isänsä. Lilja kertoo kohtaamistilanteesta isän kanssa.

(Isä) on siinä (liikkeessä) töissä ja kun me ollaan käyty siellä [lapsen] kanssa. Tässä kerran tuli oikeen juttelemaan, kun [lapsen] kanssa oltiin ja tuijotti kyllä [lasta] koko ajan. Mä ootin koko ajan, että milloin [lapsi] kysyy, että mitä sää katot häntä huomioi. Että jotakin sen isän päässäkin pyörii, ei vain voi tunnustaa. (Lilja 2008, S.)

Miesystävistä ja lasten isistä oli luultavasti jotakin iloa äideille ja lapsille, sillä äidit jatkoivat suhdetta vaikeista kokemuksistaan huolimatta. Toisaalta lapsen huostaanotto toi äideille helpotusta ainakin sen suhteen, että heidän lapsensa saivat sijaisperheiden isistä isän sijaisen. Näin Iiris koki: *Isästähän ne luopu heti, isä on ollu sitte nimellään koko ajan. Sitten tään [sijais]perheen isä on isä.*

Äitien haastattelussa käsiteltiin myös heidän suhdettaan omaan isään. Aineistossani on erään äidin kokemus omaan isään liittyen. Äidin suhde isäänsä oli ollut poikki yli kymmenen vuotta. Kanerva kertoi tulevasta miehestään, jonka myötävaikutuksesta yhteys omaan isään avautui uudelleen:

Nyt kun [mies] tuli elämään niin sen jälkeen rupesin oleen isänkin kanssa yhteydessä. Voidaan sanoa, että isä on tullut takaisin elämään. Siinä meni yli 10 vuotta. (Kanerva 2008, S.)

Kuvauksia isien ja lasten suhteen tukemisesta huostaanoton jälkeen ei tule haastatteluissa esille, paitsi yhden äidin kertomana. Joidenkin lasten isien taustoihin nähden, oli kenties parempi olla tukematta heidän ja heidän lastensa yhteyttä. Tulkitseen isien poissaolon olleen äideille kuitenkin parempi vaihtoehto elää lapsensa kanssa kuin yhteiselon lasten isien kanssa. Isien poissaolo yhtäältä lisäsi äitien vastuuta ja toisaalta lasten isien tai äitien miesystävien läsnäolo altisti heitä päihteidenkäytölle ja saattoi vaarantaa myös perheen turvallisuutta. Nätkin (2006a) toteaa, että ammattilaisten keskustelu on viime vuosina keskittynyt pääasiassa äitiin, lapseen tai sikiöön ennaltaehkäisevänä lastensuojeluna. Sen sijaan perheestään irtileikattu isä on muuttunut keskusteluissa lähes näkymättömäksi.

Päihderiippuvuus äitiyttä haittaavana tekijänä

Runsas päihteidenkäyttö oli tämän tutkimuksen äitien yleisin syy lasten huostaanottoihin. Muitakin syitä, kuten parisuhdeväkivalta, mielenterveyden ongelmat ja äitien itsetuhoisuus olivat päihteitä käyttävien äitien taustalla. Käsittelemässä osiossa kuitenkin vain päihteitä käyttäneiden äitien kuvauksia. Äidit kuvasivat kokemuksiaan lastensa huostaanotoista sanoilla *totaalinen sokki* tai *järkytys*. Iris kertoo lastensa huostaanoton syitä:

Mulle huostaanotosta on sanottu hirveen monenlaisia syitä, ettei ilmeisesti oo selkeästi yhtä syytä. Yks selkeähän on mun juominen ja alkoholiongelma, kun sitä oli kuitenkin jatkunut niin kauan, ei siitä toipuminenkaan kestä hetkessä. Toinen oli, että kun mä vielä jouun keskittymään siihen toipumiseen, ja mulla on 2 hyvin pientä lasta ja kun on vielä vilkkaita ja vaativia lapsia ja mä oon niitten kanssa yksin. Mä en jaksa, se on vaan ajan kysymys, mä saattaisin jaksaa ½ vuotta ja sitten oltaisi taas, että äiti jaksaa ½ vuotta ja sitten väsähtää. Papereissa on lukenut, että mun mielenterveysongelmat mikä on masennus, joka on lääkityksellä. Kyllähän itsetuhoajatuksia on, ei normaalia oo mutta silloin kun oli hirveet univelat. Tuntuu, että mittään ei jaksa ja lasten isäkin on saattanut painostaa. On tuntunut, että mä en pääse täältä millään muulla keinoilla, että mun elämä on jäänyt näin tähän jumiin, mä en pääse muuten pois kuin kuolemalla.

Päihteitä käyttäneet äidit kertoivat kaksoiselämästään peitellessään päihteidenkäyttöä. Eräs äiti kertoi olleensa poissaoleva äiti, toinen taas kertoi ajattelevansa ja toimivansa lapsen tavoin ja kolmannella äidillä oli mielessä päihteet. Silti he eivät mieltäneet päihteidenkäyttöään lasten kannalta vahingolliseksi tai itseään huonoiksi äideiksi. Ongelmien kasautuessa ja tullessa ilmi, tilanne perheessä oli kriisiytynyt. Orvokki kertoo omista kokemuksistaan:

Sitäkään mä en sillä hetkellä ymmärtäny mitä mä teen, mulla oli niin hirveesti näitä omia juttuja olevinaan. Sit mä koitin elää sellasta kaksoiselämää. Mähän asuin silloin [päihdeyksikössä] ja koitin sitten juoa salaa [työntekijältä].

Mikä on riittävän hyvää äitiyttä, ei ole yksinkertainen kysymys, mikäli äidin näkemys hyvästä äitiydestä poikkeaa lastensuojeluviranomaisten näkemyksestä

(Andersson 2008). Mikäli äiti tunnistaa perheensä pulmat, omat tarpeet ja tunteet hän mahdollisesti tunnistaa myös lapsensa tarpeet. Millaisena vanhempi näkee lapsen, vaikuttaa siihen miten hän lasta kohtelee, esimerkiksi näkeekö vanhempi lapsessaan persoonan, jolla on tunteet. (Hundeide & Bergman 2011.) Lapsen tarpeiden täyttymisen katsotaan olevan yhteydessä siihen, että hänen arkeensa kuuluu ainakin yksi luotettava aikuinen, joka on aidosti häneen kiintynyt (Puolimatka 2011). Entä jos ei sitä yhtä aikuistakaan ole?

Äitien päihteidenkäytöstä olivat huolissaan myös heidän sukulaisensa. He olivat äitien elämää seurattaessa nähneet perheen tilanteen ja olivat aktiivisia lastensuojeluilmoitusten kanssa. Lasten mummot tai isomummot eivät hyväksyneet äitien tapaa elää pienten lasten kanssa, joten he puuttuivat tilanteisiin tarmokkaasti. Ulpu kertoo, kuka teki lastensuojeluilmoituksen ja miksi lapsi otettiin huostaan.

Suurin syy oli kannabiksen käyttö, ja huostaanottotilanne oli sellainen, että mun äiti oli soittanu sosiaaliin ja [lapsi] oli jo tarhassa. Mä olin edellisenä iltana ollut liikenteessä. Mun veli oli hoitanu [lasta] ja mä olin tosi huonossa kunnossa. Sosiaali tuli silloin aamulla ja sanoi, että [lapsi] viedään. Me juteltiin, ja siinä ei ollut mitään sanottavaa. Ne haki sen tarhasta. Mut se tilanne oli varmaan sellanen, että mie muistan sen loppuelämäni, kun mä olin sen lastenkodin pihalla. Se [lapsen] katse ja se hakkas siihen ikkunaan, kaksi hoitajaa piti sitä väkisin kiinni.

Sukulaiset tulivat esille merkittävänä lasten elämää tukevana tai pelastavana henkilöinä. Seuraavassa esimerkissä Orvokin lapsen isän isoäiti pelasti lapsen vaikeasta tilanteesta.

[Lapsen] isän mummo asui samassa talossa kun minä. [Lapsi] oli paljon siellä hoidossa ja nehän katteli sitä touhua jonkun aikaa, sit ne päätti et nyt tulee loppu tähän, ja veivät [lapsen] sitten [lastenkotiin].

Äitien oli vaikea tunnistaa ja tunnustaa haittoja, joita heidän päihteidenkäyttönä oletettavasti aiheutti heidän lapsilleen. Äitien pitkään jatkuneen päihteidenkäytön aikana lapset todennäköisesti tulivat laiminlyödyiksi. Lapsi saattoi olla suuremman osan ajasta jonkun muun kuin oman äidin hoidossa. Seuraava Orvokin haastattelukatkelma kertoo sosiaalitoimen kiinnittäneen huomiota tällaiseen tapaukseen. Haastattelutilanteessa äidin mielipide kyseistä tilanteesta oli muuttunut, mutta äiti vaikuttaa välinpitämättömältä kuvatussa tilanteessa.

Siinä tapahtui niin, että [lapsi] oli kokoajan hoidossa, lähimain ihan kokoajan. Sosuuilla oli sitten tieto siitä ja ne kävi aika usein mun luona. Ne ei saanu mua koskaan kiinni siitä. Ne saattoi tulla ihan mihin aikaan tahansa. Ne tuli kerran yhtenä aamuna ja siinä oli yks mun kaveri. Sillä oli kaksi kaljaa ja mä sanoin, että anna mulle se toinen, että mulla on hirveen huono olo ja se anto sen toisen. Sitten ne kaksi sosiaalityöntekijää kysyi, missäs [lapsi] on? Mä sanoin, että naapurissa hoidossa. Sit ne kysy, että meinasitko sä hakee sen sieltä? Meinasin, meinasin.

Orvokin kertomassa esimerkissä voi nähdä piirteitä Berridgen & Robinsonin (2002) ja Suchmanin ym. (2013) tutkimuksessa esiin nostetusta näkökulmasta eli siitä, kuinka päihteet valtaavat sen osan äitien aivojen mielihyvakeskuksesta, joka kuuluisi lapselle. Kaikesta huolimatta äidit olisivat tahtoneet pitää lapset

itsellään, kriisiytyneissä kotitilanteista huolimatta. He kuitenkin myönsivät haastattelussa, että päihteidenkäytön ja parisuhdeväkivallan ohessa lasten hoitaminen ei ollut sitä mitä sen olisi pitänyt olla. Kukka kertoi sisällään kamppaillevasta kahdesta minuudesta, kaksi äitiä, jotka toimivat eri tavoin. Hänellä oli 18-vuotiaana äitinä kolme lasta. Hän kertoo äitiyteensä liittyvistä vaikeuksista ja kolmesta asiasta, joita hänen elämässään oli ennen kuin hänen lapsensa otettiin huostaan:

Se oli silloin varmasti aika varsinkin, kun käytti päihteitä enemmän, niin kyllä se oli raskasta, silleen. Sit mulla oli siinä vaiheessa väkivaltainen miesystävä. Nyt mä jälkeinpäin ymmärrän sen, että mulla oli varmaan synnytyksen jälkeistäkin masennusta ja kaikesta tullutta masennusta. Musta tuntuu, että mä elin vähän semmosta, että mulla oli viikonloppuminä ja viikkominä. Toki eihän se arkikaan ollu semmosta, mitä nyt ehkä pitäis olla.

Päihteitä runsaasti käyttävän äidin yhteys itseen ja omiin tunteisiin saattoi ilmeitä välinpitämättömyytenä sekä itseä että lapsia kohtaan. Ulkopuolisin silmin katsottuna voi näyttää siltä, ettei hän pidä tärkeänä lapsen emotionaalisista tarpeista huolehtimista, eikä sitä miten tärkeää lapselle huolehtiva äiti on (Nätkin 2006b, Cleaver 2007). Lasten kasvattamisessa vanhempi joutuu toistuvasti tilanteisiin, jotka koettelevat hänen kärsivällisyyttään ja voimiaan. Kasvattaminen edellyttää kasvavan lapsen tarpeiden täyttämistä joskus jopa niin, että vanhemman omat tarpeet jäävät täyttymättä. (Puolimatka 2011, 306.) Seuraavat kaksi äitiä kuvailevat tilanteita, miten he suhtautuivat lasten tarvitsevuuteen. Iiris ja Orvokki kertoivat äitinä olemisen vaikeuksista ennen lasten huostaanottoa:

En yhtään vähättele sitä alkoholiasiaa mutta se, että mulle sanottiin, että mä oon liian kiltti. Mä en kestä niitten itkua ja kiukuttelua, että mä annan periksi. (Iiris)

Ainakin silloin [vanhempien lasten] kohalla niin meillä oli aina kämppä täynnä porukkaa ja ihan sekaisin, jälkeinpäin. Ehkä mä en siinä loppuvaiheessa sitten kauheesti en ottanut kuuleviin korviin sitä. Mä olin kokoajan puhelimesta sopimassa jonkun kanssa jostain juomisjutuista, hommaamassa siihen hoitajaa. Mä en enää sillä lailla jaksanu keskittyä siihen [lapseen], kun se ei saanu sitä huomioo ja mulla oli aina kiire. Mä en jaksanu huolehtia siitä. En mä oikeastaan mä iteäni huonona äitinä oo tälleen muissa asioissa. (Orvokki)

Vanhemmat saattavat pitää omaa elämäntapaa normaalina tai oikeutettuna, vaikka lapset ilmiselvästi kärsisivät esimerkiksi vanhempiensa juomisesta (Itäpuisto 2008, 73). Äidit myönsivät jälkeinpäin, etteivät he olleet valmiita äideiksi lastensa syntyessä. Lasten ensimmäisten vuosien aikana he elivät elämäänsä enemmän päihteidenkäyttäjien tavoin kuin pienten lasten äiteinä. Ulpu kertoi, että hänen ajatusmaailmansa ja äitiytensä oli jollain osa-alueilla lapsen kanssa samalla tasolla. Hän kertoi, että olisi kyennyt tarjoamaan lapselleen parempaakin, mutta hän ei ymmärtänyt tätä silloin, kun lapsi oli pieni.

Mä en silloin nähny sitä, että mä pystyn tarjoamaan parempaakin. Mä olin varmaan niin rikkinäinen silloin, siinä itekkin oli tietyllä tavalla lapsi, vaikka oli aikuinen, jossain asioissa sillain lapsen ajatusmaailma.

Päihteitä käyttävät äidit säätelevät elämäänsä ja tunnetilojansa päihteiden avulla. Tunteiden tasapainon tavoittaminen edellyttää toisaalta oman haavoittuvuuden, keskeneräisyyden ja tietämättömyyden sietämistä ja toisaalta voimaa etsiä uutta. (Stormbom, 2008, Sutinen 2010.) Ulpu kertoi rakastavansa lastaan sekä nauttivansa tästä ja äitinä olostaan silloinkin, kun raittiina eläminen vaati häneltä ponnisteluja. Hän kertoi: *Mä varmasti rakastin sammalla lailla lasta. Kyl mä nautin sitä äitinä olosta silloinkin.* Ajattelen, että lasten rakastaminen ei sinänsä ollut äitien ongelma vaan heidän eri tavoin läsnäollut haavoittuneisuutensa, joka ilmeni esimerkiksi päihteidenkäyttönä tai henkisenä poissaoloina.

Päihteidenkäytön kanssa kamppailleet äidit kertoivat pyytäneensä apua heille tuntemattomilta ihmisiltä, kuten ravintolan tarjoilijalta tai poliisilta. Tulkitsen äitien avunpyyntöön liittyvän sekä hädän ja huolen paitsi itsestään myös kotiin jätetyistä lapsistaan. Tämä tuntuu kuitenkin hieman ristiriitaiselta, koska äidit olivat itse aikaansaaneet tilanteen, jossa heidän huolensa lapsista heräsi. Seuraavassa haastattelukatkelmassa Iiris kertoo tehneensä lastensuojeluilmoituksen, jonka voi tulkita myös avunpyynnöksi. Hän kertoi:

Me oltiin muutettu [x-kaupunkiin] ja kerittiin asua 2 viikkoa. Mulla oli tietysti taustalla, mä olin pelännyt sitä muuttoa ja se oli hankala ja olin väsynyt ja sitten kävelin läheiseen baariin ja tilasin hirmumäärän siihen drinkkejä ja sanoin sille tarjoilijalle, että mulla on 2 pientä lasta kotona, että mä en nyt enää jaksa, että nyt soita jonnekin apua. Kiireellinen huostaanotto sehän sitten tapahtui, saman tien sitten tultiin [kriisikeskuksesta] haettiin [lapset] vietiin tonne [lastenkotiin] ja mä sitten lähin siitä keskussairaalan kautta katkolle ja kuntoutukseen.

Sosiaalityöntekijät tulkitsivat tällaisen tilanteen enemmän lasten heitteillejättönä kuin avunpyyntönä. Vuokon lasten huostaanotoissa oli yhtäläisyyttä Iiruksen huostaanottotapaukseen verrattuna. Vuokko lähti ystäville iltaa viettämään. Neljä alaikäistä lasta jäi yksin kotiin. Ystävien luona tilanne kärjistyi uhkaavaksi. Paikalle kutsutut poliisit toimittivat Vuokon putkaan. Vuokko kertoi pyytäneensä tässä tilanteessa apua lapsilleen:

Mä olin ite juoppoputkassa silloin yöllä ja mä sanoin, kun mua sinne lähetettiin yksityisasunnosta viemään, koska tämä mies sanoi, että mä oon itselleni vaaraksi. Mä soitin [kriisikeskukseen] ja sanoin, että mulla on 4 alaikäistä lasta kotona, sinne on jonkun mentävä. Mä annoin avaimet poliisille ja sanoin teidän pitää mennä sinne, että jonkun on mentävä sinne. Kukaan ei mennyt sinne, et nää lapset olivat koko yön siellä keskenään. Mä pääsin putkasta, soitin [miesystävälle] ja sanoin, että tuu hakeen mut pois täältä. Mä en ensin oikein ymmärtänyt, mitä [miesystävä] sano, hetkinen kai mä meen nyt äkkiä kotia, ei ne voi vieä lapsia noin vaan. Mä sanoin, ei tää voi olla totta.

Näytti siltä, että äidit eivät mieltäneet, että lasten jättäminen kotiin ilman aikuista tulkittaisiin heitteille jättämiseksi. Sellaiseksi se kuitenkin Vuokon lasten tapauksessa lasten luokse kiiruhtaneiden sosiaalityöntekijöiden toimesta todettiin. Sosiaaliviranomaiset ilmoittivat Vuokolle:

Viranomaisilta kajahti, että tässä tehdään kiireellinen huostaanotto syynä heitteillejättö. Vastusta asiaa tai oo vastustamatta tähän tulee vaikka poliisit sitten paikalle, että sitten lapset lähtee nyt. Sijaisvanhemmat on jo tulossa. Mä sanoin tulossa jo.

Pajulon ja Kallandin (2008, 165) mukaan päihteitä nuoresta asti käyttäneen äidin kyky reflektoida lapsensa näkyvää käyttäytymistä ei välttämättä kehity, vaikka äiti saisikin tukea. Tämä johtuu heidän mukaansa kahdesta syystä: äidillä on runsaasti traumaattisia kokemuksia omasta varhaislapsuudessaan tai hän on aloittanut päihteidenkäytön erityisen varhain. Reflektiivinen funktio tarkoittaa äidin kykyä asettua pohtimaan lapsensa kokemuksia arkipäivän tilanteissa eli kykyä pysähtyä sen kysymyksen äärelle, mikä tunne tai kokemus lapsella mahtaa juuri sillä hetkellä olla, kun tämä reagoi tietyllä tavalla. Kyky kytkeä päällepäin näkyvä lapsen käyttäytyminen ja sen takana oleva kokemus toisiinsa – sekä äidin oma että lapsen – on reflektiivisyyden ydintä.

Lapsen tuomaan mielihyvään kiinni pääseminen voi päihteitä käyttävillä äideillä olla esteiden takana. Esteitä voivat olla päihteidenkäytön lisäksi myös äidin omat varhaislapsuuden ristiriitaiset kokemukset, turvallisuutta uhkaavat sosiaaliset suhteet, köyhyys, syyllisyys ja näiden aiheuttama stressitila. (Pajulo & Kalland, 2008.) Lapsuudessa huolenpidosta vaille jääneet päihdeperheessä kasvaneet äidit kuitenkin yrittivät ainakin hetkittäin tehdä parhaansa lastensa äitinä. Onervan äitiys muodostui hänen jaksamisensa ja hyvinvointinsa äärrajoilla. Hän halusi antaa lapselleen enemmän sitä, mistä itse on jäänyt paitsi.

Elämä oli ihan sitä normaalia, aamulla leikkipuistoon tai hiekkalaatikolle. Jos ei pysynyt niin askarreltiin kotona. Mä oon hirveen sellainen tekevä sen lapsen kanssa. Mä oon lapsen tasolla itekkin ja mä pärjään lapsen kanssa. Se siinä on, kun oot ite jäänyt siihen jonnekin milloin oon aloittanu vetämisen niin mä saan hirveen hyvin kontaktin lapsiin.

Kallandin ja Pajulon (2008, 161) mukaan päihdeongelmaisen äidin riski sijoittaa omia negatiivisia hoivakokemuksiaan suhteessa omaan lapseensa, on suuri. Mielikuvien ja voimakkaiden tunnekokemusten palautuminen mieleen voi olla äidille erityisen ahdistavaa, koska kyky käsitellä ja säädellä omaa tunnetilaa on usein keskimääräistä heikompi. Itsensä hyväksi äideiksi aikoinaan mieltäneiden naisten mielipiteet itsestään äiteinä muuttuivat. Jotakin tapahtui Onervan kokemusmaailmassa. Hän kertoi:

Mäkin olin niin hyvä äiti ennen sitä. Sit mä huomasin, että en mä ookkaan mitään. Et mä elin sen äitiyden varassa. Ja sit vietiin se lapsi pois, niin se oli ihan sama, jos mä olisin palannu takas kaatopaikalle.

Vanhempien runsaan päihteidenkäytön seurauksena lapsi voi tulla torjutuksi ja laiminlyödyksi. Lapsen mukautuminen päihdeperheessä vallitseviin olosuhteisiin on uhka hänen kehitykselle. (Haugland 2003.) Äidin ja lapsen suhde on perusta, jonka varassa lapsen itsetunto kasvaa ja kehittyy. Tämä edellyttää vanhemman henkistä ja emotionaalista läsnäoloa lapsen elämässä. (Hundeide & Bergman 2011.) Seuraavassa haastattelukatkelmassa käy ilmi henkisen ja emotionaalisen läsnäolon vaikeus lapsen elämässä silloinkin, kun päihteiden käytössä oli tauko. Orvokki kertoo kokemuksistaan ennen toisen lapsen huostaanottoa.

[Lapsen] kans me tehtiin siis ku mä olin selvin päin, sellaisia normaaliasioita, elikkä leikittiin, ulkoilttiin paitsi, että mä olin aina puoliksi sellanen poissaoleva. Kun mua kiinnosti se viina niin älyttömästi. Kyllä ihan varmasti kaikkein eniten näistä mun lapsista, et [keskimmäinen lapsihan] ei oo halunnu mua tavata ollenkaan. Mä olin semmonen poissaoleva äiti, vaikka olin paikalla, niin en siltikään ollut läsnä. Ja sitten kun mä en hirveesti jaksanu ryypätä, niin mullahan oli pirtti levällään ja en siltikään jaksanu oikeastaan yhtään mitään ja niitä kuskattiin hoitoon jatkuvasti.

Äitejä ei voida opettaa äidiksi, mutta heitä voidaan auttaa pohtimaan ja tutki-
maan lasta, itseään ja kummankin tunteita ja käyttäytymistä sekä niiden välistä
yhteyttä (Jaskari 2008, 128). Berridgenin ja Robinsonin (2002) mukaan päihtei-
den aivoihin jättämä mielihyvän muistijälki on sitä voimakkaampi, mitä var-
hemmin murrosikäisenä päihtekäyttö on alkanut.

Mielenterveys äitiyteen vaikuttavana tekijänä

Kolme tutkimukseni äitiä kertoi mielenterveyden heikentymisen vaikuttaneen
heidän äitiyteensä ja jaksamiseensa. Usealla tutkimukseni äidillä oli ollut itse-
tuhoajatuksia ja -yrityksiä. Yksi äiti oli yrittänyt itsemurhaa, jonka jälkeen lapsi
otettiin kiireellisesti huostaan. Melkein kaikki äidit puhuivat väsymisestä tai
jaksamisen ääri rajoista, mutta nämä eivät olleet ainoita syitä lasten huostaanot-
toihin. Seitsemän äitiä kertoi synnytyksen jälkeisestä masennuksesta. Masen-
nuksen ja väsymyksen tunnistaminen tapahtui paljon myöhemmin, huostaanot-
totilanteen jälkeen. Elämä lapsen kanssa osoittautui sellaiseksi, mihin he eivät
osanneet varautua. Äidit kertoivat lastenhoidon vaativuudesta, liian tiiviistä
suhteesta lapseen tai äidit tulkitsivat lapsensa erityistukea tarvitseväksi lapseksi.
Tarkastelen äitien mielenterveysteemaa koko aineistoa silmällä pitäen. Seuraa-
vissa haastattelukatkelmissa kuvataan äitien kokemuksia masennuksesta, joka
ilmeni myös väsymyksenä:

Synnytyksen jälkeen mulla oli ei mitään masennusta, mutta selvästi huomasin hor-
monitoiminnasta, että tuli semmosia kauhukuvia. Jos [lapsi] oli ulkona vaunuissa,
mä ajattelin, että joku menee iskee sitä puukolla. Siis tämmösiä mä tajusin järjellä, et-
tä tää ei oo, että ne vaan tuli. Sitten muitten lasten kohdalla, se oli seesteisempää, ei
ollu voimaton se tunne. (Terttu)

Nyt mä jälkeenpäin ymmärrän sen, että mulla oli varmaan synnytyksen jälkeistäkin
masennusta ja kaikesta tullutta masennusta. Että varmasti oli äitiys aika paljon hu-
kassa. (Kukka)

Mä ehkä käsitan sen nyt näin jälkeenpäin, että saatoin olla ihan masentunutkin, mut-
ta en mä sitä siinä hetkessä ehkä ajatellut, että onko tää nyt masennusta tai mitä tää
on. (Marketta)

Äitien mielenterveys heikentyi väsymisen myötä. Jokisen (1996) mukaan äitejä
ei ole tarkoitettu pärjäämään yksin lapsen kanssa, joten toisten aikuisten tuki on
välttämätöntä. Mikäli äidin ihmissuhdeverkostosta puuttuvat terveet elämää
tukevat aikuiskontaktit, äiti voi väsyä ja masentua huomaamattaan. Tutkimuk-
seni äideillä oli vähän heidän elämänsä tukevia ihmissuhteita. Terttu kertoi
arjestaan ennen lasten huostaanottoa: *Yritin saada [lasta] tutkimuksiin, mä romah-*

din, mä varmaan koin semmosen hermoromahduksen, mä itkin kaksi päivää. Se oli hirveetä (itkee). Äitien väsyminen vaikutti heidän äitiyteensä. Vuokko kertoi tästä:

Henkisesti mä olin aivan loppu. Mä olin fyysisesti hirvittävän väsynyt. En pystynyt kyllä olemaan täyspainoisesti äiti. Että väsymys ja masennus vaikutti silleen lapsiin, ehkä lapset tottu siihen, mutta niin ei ois saanu olla.

Terttu kertoi seikkaperäisesti vaikeuksistaan, joita hänellä oli lasten, erityisesti vanhemman lapsensa kanssa. Hän haki monenlaista apua lapselleen. Terttu kertoi pyytäneensä loppuvaiheessa jopa lastensa huostaanottoa, koska hänen terveytensä ja lasten asosiaalisuus, ylivilkkaus ja aggressiivinen käyttäytyminen olivat vieneet hänet jaksamisensa ääri rajoille. Hän kertoi:

[Lapsi] oli vaikea tai tosi työläs. Mä hain sille apua jo pienestä. Sen kanssa oli niitä kouluvaikeuksia, kotona vaikeuksia. Mä olin ihan loppu, mä olin aivan loppu. Mä tiesin, että mä en selviä sen lapsen kans. Mä en tiedä tiesinkö mä silloin tämmösestä sijoittamisista, mutta sen mä tiesin, mä en jaksa sen lapsen kanssa.

Äitien uupumusta saattoi lisätä heidän ja heidän lastensa eriytymättömät suhteet. Väsyneenä ja masentuneena äiti voi etsiä turvaa myös lapseltaan. Marketta kertoo kokemuksistaan ennen lapsen huostaanottoa.

[Lapsi] oli kyllä kauheen kiinni minussa, että muutenkin muistan sen ajan sellasena aikana, että mä olin kokoajan lapsen kanssa kiinni. Oltiin toisissamme kiinni. Lapsi vaati multa ihan hirveesti huomiota ja mä en taas sitten saanu oikein apua mistään siinä vaiheessa. Se oli varmaan yks syy, minkä takia mä olin välillä tosi uupunutkin. Mä en päässy ite irtaantumaan siitä ollenkaan, levähtämään

Äitien ja lasten suhde saattoi muodostua liian kiinteäksi tai kummankin minuuden rajat olivat epäselvät. Tällainen epäselvyys suhteessa lapseen tuli esille Tertun puheessa. Suhde lapseen muodostui ongelmaksi myös sen suhteen, että hänellä oli vaikeuksia asettaa lapsilleen terveitä rajoja. Terttu kertoi väsymyksestään, ja arveli hänen ja lapsen välisen suhteen vaikuttaneen tähän:

Mä olin varmaan niin ehkä väsyny ja masentunut, että mulla ei ollu sillai voimavaroja. Ei oo sitä erillisyyttä oman minän rajoja ollu mun ja lapsen välillä ehkä. Et mä oon samaa samassa, liian voimakas tunne tai joku epäselvyys siinä, rajattomuus. Ei tämän rakkautta ja rajaton, vaan rajattomuus lapsen ja mun minuuden välillä. Minkä mä luulisin, että ei oo hyvä, ei minulle eikä varsinkaan lapselle.

Yhtäältä yksinhuoltajina ja kuormittuneina äidit eivät kyenneet vastaamaan kaikilta osin lasten tarvitsevuuteen. Toisaalta äitien pitkään kestänyt väsymystila lisäsi lasten tarvitsevuutta. Äidit kokivat ulkopuolisten asettaneen vaatimuksia olla tietynlainen äiti. Terttu kertoi tästä:

Kaikki on sellaista sählinkiä välillä. Sit kun niitä on monta lasta peräkkäin 4 ja kaikki halus sitä ja tätä ja tota. Itekin siinä ei ollu sitä jätettyttä olla sillai aikuinen. Musta tuntui monesti, että mä oon lapsi niitten kanssa. Me ollaan kaikki lapsia. Sit toiset vaan huusi, sun pitää olla jämäpti tai oli sellanen tunne, et ne huutaa, miksi sä et oo, miksi sä oot, miksi sä et tee, miksi sä et, miksi sä et laita rajoja, miks ja miks ja miks. Mistä mä olisin ne laittanu, kun mä en tajunnu, ei mulla ei ollu mistä laittaa mitään.

Äitien sairastuminen masennukseen tai psykoosiin oli yksi syy, jonka perusteella lapset otettiin huostaan. Haastattelussa Kanerva kertoi, ainakin periaatteessa olevan totta, ettei hän pysty sairautensa vuoksi itse kasvattamaan lastaan. Lie-neekö Kanerva jo mielessään luopunut lapsestaan, koska fyysinen luopuminen vaikutti olevan hänelle kohtalaisen helppo ratkaisu.

Mä sairastuin. Silloin jouduin [sairaalaan] psykiatriselle osastolle hoitoon. Lääkäri antoi sieltä lausunnon sosiaalitoimeen, katsoi, että minulla ei ole mahdollisuutta kasvattaa omaa lastani. Sen jälkeen [lapsi] huostaanotettiin ja sijoitettiin pitkäaikaisesti tähän [x] perheeseen. Ja se johtuu kaikki ihan siitä, että minä sairastan skitsofreniaa. Katsotaan, että mä en pysty pitkäaikaisesti kasvattamaan lasta, ja se periaatteessa on ihan totta, tänä kesänä vietin kaksi kuukautta sairaalassa osastolla.

Äitien masennusta lisäävä ja äityttä haittaava tekijä oli heidän alitajuntaansa piilotetut traumaattiset kokemukset, jotka palautuivat mieliin, kun heistä tuli äitejä. Haastateltavani kertoivat tehneensä aikoinaan töitä unohtaakseen vaikeat kokemuksensa. Alitajuntaan painetut kokemukset kuitenkin nakersivat heidän mielenterveyttään. Kaksi seuranta-aineistoni äitiä kertoi lapsuudessa tai nuoruudessa koetuista seksuaalisista hyväksikäytöistä. Kielo kertoi haastattelussa vuonna 2008 18-vuotiaana kokemastaan seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jonka hän oli yrittänyt siirtää pois mielestään:

Yksittäinen asia alko mua lannistaa, että tästä nyt vaan eteenpäin. Kun mulla tuli hankalaa elämässä niin siihän se aktivoitui. Sen takia mulla ihan meni, mä menin syvälle sinne masennukseen. Tavallaan tajusin sen, että miksi mä oon niin ankara itseäni kohtaan. Piiskaan itteäni vaan eteenpäin. Se tavallaan semmonen vaikka se olin yhden illan kokemus, mut se oli niin raju trauma (raiskaus) ja sit alko sen, et mä en et multa meni kokonaan pohja omalta iteltäni. Et mä en arvostanut itteäni tippaakaan. Sillä tavalla piiskasini itseäni kokoajan parempiin ja parempiin suorituksiin. Et mä vaadin siinä elämäntilanteessa kaikkea mahdollista, iteltä ihan hirveitä. (Kielo 2008, S.)

Vaikutti siltä, että seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneet äidit vaativat itseltään täydellisiä suorituksia. Heidän oli vaikea kokea mielihyvää mistään. Mikäli he omasta mielestään eivät suoriutuneet onnistuneesti ja täydellisesti tehtävistään, he eivät myöskään tunteneet siitä mielihyvää. Iris kertoi kokemuksistaan:

Se on mulle vaikea olla se, koska mä vaadin iteltä täydellisyyttä kaikessa. Se on raskasta ellää, jos sä et ikinä, vaikka tekis miten täydellisen, et oo tyytyväinen. Niin se ei tuu se mielihyvä sitten mistään. (Iris 2008, S.)

Täydellisyyttä tavoittelevat äidit yrittivät unohtaa itsensä ja vaikeat kokemuksensa omistautumalla lapsensa huomioimiseen jopa oman itsensä kustannuksella. Kielo kertoi laittaneensa lapsensa edun oman hyvinvointinsa edelle. *Lapsi on aina ollu ykkönen, että ehkä siinä suhteessa, että oon laittanu sen lapsen edelle, en niinkään oo miettinyt itteäni niin paljon siinä.* Äitien traumaattiset kokemukset ilmenivät kuitenkin heidän arjessaan ja äitiydessään. Kielo kertoi useista yrityksistä selviytyä masennuksesta lapsen syntymän jälkeen. Hän oli avohoidon piirissä, mutta Kielon mainitsemista monista hoitokontakteista huolimatta masennuksen syy jäi selvittämättä. Kielo kuvailee elämää lapsen kanssa:

[Mä] sairastuin masennukseen ja se meni nopeesti pahaksi, mä jouduin sairaalaan kuukaudeksi ja mun [lapsi] oli silloin [lastenkodilla]. Me sit oltiin taas yhdessä kotona. Sit me oltiin semmosella tuetulla lomalla, sen lomaltapaluun jälkeen mulla alkoi taas menemään huonosti. Mä päädyin siihen, että mä meen takas sairaalaan ja mun [lapsi] meni takas [lastenkotiin]. Mä olin siellä sairaalassa kuukauden ja taas palattiin kotiin. Siten vielä siinä oli muutto asunnosta toiseen.

Kielo kertoi pelkäävänsä minuuden hajoamista. Tähän liittyi traumaattinen kokemus, joka jäi huomiotta hänen sairastumisensa yhteydessä. Haastattelin Kieloä ensimmäisen kerran vuonna 2004 ja toisen kerran vuonna 2008. Toisessa haastattelutapaamisessa hän kertoi tarkemmin lapsen huostaanoton liittyvistä kokemuksistaan. Kielo kertoi masennuksen alkuvaiheen tuntemuksiaan.

Mun masennus silloin jo alko, et mä aloin pikku hiljaa hajoamaan. Silloin mun elämäntilanne oli hirveen kuormittava. Mut siltikin mulla oli semmonen, että miten ihmeessä mä menin niin syvälle sinne. Se mun tilanne meni niin pahaksi, että mä sitten yritin itsemurhaa lääkkeillä, mun [lapsi] oli silloin päiväkodissa sillä hetkellä. Mä sit soitin [Kriisikeskukseen] siitä, että mä oon ottanu lääkkeitä ja pyysin, että [lapsi] laitettaisiin [lastenkotiin]. (Kielo 2008, S.)

Äitien väsymisestä voi seurata vakaviakin tilanteita. Tavanomaiset psykososiaaliset stressitekijät, kuten sosiaalisen tuen puute, taloudelliset vaikeudet, epärealistiset odotukset äitiydestä ja suuri lapsiluku voivat Cacciatoren (2008) mukaan kasautuessaan johtaa äärimmäisiin tekoihin. Kun äiti tietoisesti tappaa yli vuoden ikäisen lapsensa, on hänen mukaansa kyseessä harvinainen poikkeustapauksen poikkeustapaus. Cacciatoren mukaan tällöin on kyse äidin mielen terveyden järkkymisestä, esimerkiksi hyvin vakavasta masennuksesta. Seuraa va Tertun lainaus kuvaa äärimmäistä hätää, jossa hän lasten kanssa oli:

Sit mullahan oli hirveen voimakkaasti, kun lapset oli pieniä nää vaikeudet oli vaikeita. Mulla oli se, että mä tapan meidät kaikki. Se oli aika pitkään semmonen juttu. Mä jossain vaiheessa tein niin, että mä en ottanu lapsia yhtäaikaan autoon. Se oli semmonen hirveen huoli ja pelottava ajatus, että tavallaan se oli semmonen ratkaisu, toisaalta semmosta lohduttavaa mä tiesin, että tästä pääsee ja niin mä tapan meidät kaikki. Mut sit toisaalta, se tuntu hirveeltä, kun mulla oli aina sillai, oli se ajatus. Mutta mulla ei ihan varmana miten se toteutuu. Miten mä toteutan, että se toteutuu, tosiaan onnistuu.

Janhusen ja Saloheimon (2008, 33–34, 37) mukaan ennen lapsen syntymää monet äidit eivät ole kokeneet tilanteita, jossa oma jaksaminen olisi joutunut ääri-rajaille. Lapsen syntymän jälkeen tilanne äidin jaksaminen suhteen voi muuttua. Äitien psyykkinen väsymys voi ilmetä epätoivon tunteina, masennuksena, yksinäisyytenä tai stressin oireina, jotka eivät helpotu lepäämällä.

Väkivaltakokemukset äitiyttä haittaavina tekijöinä

Tiesin työkokemuksesta parisuhdeväkivallan olevan yleistä esimerkiksi päihteitä käyttävien naisten elämässä, teema ei kuitenkaan tullut mieleeni haastattelua valmistellessani. Kuitenkin yksitoista äitiä mainitsi jossakin elämänsä vaiheissa tyttöinä, naisina tai äiteinä kokeneensa henkistä, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Äidit kertoivat väkivaltaisesta suhteesta eroonpääsemisen olleen vaikeaa. Lasten huostaanotto kuitenkin ratkaisi tämän ongelman. Parisuhdeväkivallan

lasten huostaanoton syyksi kertoneet äidit kokivat, ettei heidän äitiydessään sinänsä ollut mitään sellaista, minkä vuoksi heidän lapsensa olisi pitänyt ottaa huostaan. Jasmine kertoi: *Mä, oikeesti siis se mun äitiys, mikä mä oon äitinä lapsille niin, eihän se ole aiheuttanut lapsille sitä huostaanottoa.*

Kaksi äitiä mainitsikin parisuhdeväkivallan olleen syy ja yksi äiti kertoi sen olleen toinen syy lasten huostaanottoon oman päihteidenkäyttönsä lisäksi. Osa äideistä oli kokenut väkivaltaa isien, isoisien tai mummon miesystävän tekemänä lapsuudesta lähtien, sekä myöhemmin aviopuolisoiden, miesystävien tai lastensa isien tekemänä. Parisuhdeväkivaltaa kokeneille äideille tarjottiin kohtalaisen runsaasti tukea vielä siinä vaiheessa, kun heidän lapsensa asuivat kotona. Jotkut äidit jopa pääsivät vähäksi aikaa eroon väkivaltaisista miehistään, mutta ottivat heidät takaisin myöhemmin. Parisuhdeväkivaltaa kokeneet äidit kertoivat, etteivät he saaneet kuitenkaan sellaista tukea, joka olisi auttanut heitä pääsemään väkivaltaisesta suhteesta lopullisesti eroon. Vasta lasten huostaanoton yhteydessä tapahtunut väliintulo aikaansai muutoksen. Marketta kertoi, ettei sairaalassa lepääminen auttanut häntä hänen parisuhdeongelmassaan:

Mä olin tosi uupunut, olin niin kiinni lapsen hoitamisessa. Kaikki parisuhteen ongelmat, niin mä itse hain apua. Mä olin oikeesti niin väsynyt, että täytyy päästä leppäämään johonkin vähäksi aikaa. Siihen nyt liitty sitten yks tämmönen parisuhteeseen liittyvä juttu, minkä mä kuulin erään asian, mitä mun mies oli mun selän takana tehnyt, josta mä olin kauheen järkyttynyt sitten, niin tuntu, että mä en nyt hallitse niitä mun ajatuksia ollenkaan ja nyt en pysty lapsesta huolehtimaan tässä vaiheessa. Mun on pakko päästä johonkin selvittämään omat tunteet. Mä olin sairaalassa kaksi viikkoa ja [lapsi] oli sen ajan perhetukikodissa. Mut kaksi viikkoa siellä sairaalassa ei ehkä ollu kuitenkaan niin auttava juttu mulle koska, tää mies oli kokoajan mun kanssa yhteydessä, hän tuli sinne päivittäin käymään.

Harmillista en rohjennut kysyä Marketta haastattellessani, mistä hän järkyttyi ja mitä mies oli hänen selkensä takana tehnyt. Arvelen asian liittyvän miehen uskottomuuteen. Marketan kommentista edellä voi päätellä, että väkivaltaisesta parisuhteesta irtaantuminen sysättiin liikaa hänen vastuulleen. Marketta palasi sairaalasta takaisin kotiin olosuhteisiin, joista hän oli hetki sitten lähtenyt apua hakemaan. Hän kertoi väkivaltatilanteesta, josta seurasi lapsen huostaanotto.

Sitten vaan siinä kului jonkun verran aikaa, mä en muista niitä aikoja kauheen tarkkaan mut sit oli tämmönen väkivaltainen tilanne meillä ollu, missä sitten oli naapurit kutsunut poliisit paikalle ja tästä lähti tää huostaanotto sitten.

Parisuhdeväkivaltaa kokeneet äidit olivat keskustelleet sosiaalityöntekijöiden kanssa väkivallasta ja lasten huostaanotosta ennen lasten lopullista huostaanottoa. Väkivaltaiseen parisuhteeseen liittyy tietynlainen riippuvuussuhde eli epäterve ihmissidonnaisuus (Husso, 2003) tai läheisriippuvuus (Nätkin 2009, 72). Marketta kertoi riippuvuussuhteesta väkivaltaiseen mieheensä:

Siitä oli mulle jo joku maininnu, että jos tää jatkuu näin tää tilanne, eihän siinä lapsi voi olla teidän kanssa elämässä. Mutta se ei saanu mua näköjään sitten kuitenkaan toimimaan niin, mä olin sit ite niin riippuvainen varmaan siitä mun suhteesta siihen mieheen. En mä tiedä aina voi jossitella jälkeinpäin ja miettiä, että oisko siihen vielä joku keino voinu olla mikä olis auttanut sitten mua esimerkiksi pääsemään tästä miehestä eroon.

Parisuhteessa olleet äidit kuvailivat väkivaltaisesti käyttäytyviä miehiään mustasukkaisiksi ja kaksi äitiä arveli miesystävillään esiintyvän piirteitä narsistisesta persoonallisuushäiriöstä. Lapsuuden seksuaaliset hyväksikäytöt ja nuorena raiskatuksi tulemisen kokemukset kertautuivat äitien elämässä erilaisine väkivalta- ja hyväksikäyttömuotoineen. Äitien kuvailemat väkivaltilanteet parisuhteessa muuttuivat pitkittyessä yhä julmemmiksi. Parisuhdeväkivalta tapahtuu useimmiten kotona neljän seinän sisällä. Lapset saattavat olla ainoat väkivaltilanteiden todistajat perheessä. Perheen jäseniin väkivalta vaikuttaa jollakin tavalla aina. (Cleaver 2007, Oranen 2012.) Kukka kertoi miten perheen 6-vuotias lapsi reagoi äitinsä pahoinpitelyihin:

Mun miesystävä pääsääntöisesti asu meillä vaikka se ei kirjoilla ollu. Melkein vois sanoa, että joka viikonloppuista se väkivalta. Sitten toki kotipalvelukin oli sen huomannu, kun mulla oli tikkiä milloin missäkin, silmiä mustana. Vanhin [lapsista] puhu näistä väkivaltilanteista. [Lapsella] alko tulla tämmöstä, että minä lyön turpaan tätä minun miesystävää niin, että se ei äitiä enää lyö. Sit puheet oli tämmöstä. Sit tapahtui tämmönen tilanne, että hän aseitten kanssa sitten meillä kotona, ei ampuillu mutta mulla on tässä näin jossakin arpikin, että se ase, kiväärin piipulla ensin kaato mut maahan jotenkin, en muista mitä siinä nyt mutta sillä ja sitten.

Edellä kuvatusta tilanteesta oli kulunut aikaa yli kymmenen vuotta. Yhteinen elämä lasten kanssa päättyi Kukan ollessa 21-vuotias. Tuolloin hän oli kolmen pienen lapsen yksinhuoltaja, väkivaltaisessa suhteessa elävä nuori nainen, työtön, ilman ammattia ja päihteitä käyttävä äiti, jonka lapsia oltiin ottamassa huostaan. Väkivaltilanteen jälkeen Kukka ajatteli elämän jatkuvan lasten kanssa kuten tähänkin asti. Sitä mahdollisuutta ei hänelle enää annettu. Kukka kertoi:

Mä että kyl tää tilanne tästä nyt rauhottuu ja näin, et ei se [väkivaltainen mies] enää tänne tuu. Ne [poliisit] sano, että lapset lähtee joka tapauksessa, että lähet sinä tai et. Niin mä lähin sit kanssa.

Kukka ei oletettavasti mieltänyt tapahtunutta väkivaltilannetta sellaiseksi, mikä voisi olla syy lasten huostaanottoon. Ulkopuoliset eli tässä tapauksessa poliisit ymmärsivät tilanteen. Haavoittunut äiti haavoittaa paitsi omaa myös lastensa elämää. Ellei hän tunnista haavoittuneisuuttaan, on oletettavaa, ettei hän tunnista myöskään haavoittavia olosuhteita, joissa lastensa kanssa elää. Orasen (2012) mukaan väkivallan kokemukset ja -teot siirtyvät usein sukupolvelta toiselle, ja lapsuuden kodissa opitut ratkaisumallit saattavat seurata tyttöä hänen myöhempään elämäänsä. Lapsena opitut mallit vaikuttavat esimerkiksi tytön ihmissuhdevalintoihin ja lapsuutensa väkivaltaisissa perheissä eläneet äidit usein hakeutuivatkin aikuisena suhteisiin väkivaltaisten miesten kanssa (Husso 2003).

Hiitolan (2015) tutkimustuloksissa ilmenee, että vastuu perheen ongelmista siirretään usein äidille ja häntä joskus jopa syytetään isän väkivaltaisuudesta ja lapsen turvallisuuden vaarantamisesta. En voi olla varma, tapahtuiko tutkimukseni äitien tapauksissa näin. Toisaalta mietin, miksi väkivaltaa kokeneita äitejä ei kyetty auttamaan, vaikka he pyysivät apua. Kuitenkin tiedetään, että

äidin väkivallan pelko tai sen uhka on jo sinänsä haitaksi lapselle (Notko, Holma, Husso, Virkki, Laitila, Merikanto & Mäntysaari 2011, Oranen 2012).

Keskisen (2005, 303) mukaan väkivaltaisissa olosuhteissa elävät äidit eivät tunnista omia eivätkä lastensa tarpeita, jolloin lapset jäävät usein taka-alalle ja huonolle hoidolle. Koko perhe voi myös lamaantua väkivallan pelon ja uhan alla. Orasen (2012, 223, 226) mukaan parisuhdeväkivaltaan liittyy pelko lyödyksi tulemisesta, mikä voi olla väkivallan tekoa vaikeampi sietää. Äidit kertoivat pelänneensä olla kotona. Miten lapset olivat kokeneet kotona vallinneen pelon ilmapiirin? Jasmine kertoi, ettei äidin pelkäämässä paikassa voi kasvattaa lapsia.

Mä pelkäsin niin jumalattomasti kotona, mä ajattelin, että millä mä saan tän pelon loppumaan. Sit tuli se vaihe, että mä en uskaltanu liikkua missään. Mä en pitäny valoja en kännykkää päällä, ei telkkaria päälle en mitään, mä vaan pelkäsin ja tärisin. Kyllähän nyt jokainen äiti ymmärtää, että jos äiti itse ei uskalla omassa kotona olla, ei ole semmosta paikkaa niin turvallista paikkaa, että uskaltaisi lapsen sinne viedä, niin eihän siinä oo vaihtoehtoja.

Orasen (2012, 223) mukaan väkivallan uhka ei välttämättä katoa, vaikka väkivaltainen suhde päättyy. Perheeseen saattaa kuitenkin syntyä valtiyhjiö, mikäli väkivallalla on yritetty hallita myös lapsia. Äidin voimavarojen ollessa vähäiset, lasten pahoinpitelyn riski kasvaa. Väkivaltaiset kokemukset haastavat äitejä lapsilähtöiseen äitiyteen vielä senkin jälkeen, kun väkivaltainen mies on saatu hädettyä. Orasen (2012) ja Notkon ym. (2011) mukaan jo pelkkä väkivallan näkeminen on haavoittavaa. Jasmine kertoi:

Kun huostaanotto tai silloin kun ne meni sinne sijaisperheeseen ja mä ymmärrän, kun mä kerran olin sen [lapsen] saanu, ite mokannu sen, eli ottanut tämän miehen takasi. Kato mä oon niin hyväsydäminen, omanlainen, että pitää antaa toinen mahdollisuus. Mä annoin miehelle toisen mahdollisuuden. Mä mokasin ja sitten jouin [lapsen] kans läksin [turvaan]. Mä tiesin sen, että totta kai nyt se lähtee, oli vähän semmonen olo, että nyt se lähti viimeisen kerran. Ite oon nyt mokannu tän jutun, että [lasta] ei varmaan ihan äkkiä nää. Sit ku se meni sinne, niin mä tiesin, että se on sen puolisen vuotta voiaan sitä sijoitusta, et sit on tehtävä se huostaanotto. Mä tiesin siten mikä on eessä.

Kun väkivaltainen tilanne ja pakeneminen toistuivat, Jasmine aavisti lapsen huostaanoton tapahtuvan. Myöhemmin hän oli sitä mieltä, ettei lasta olisi tarvinnut ottaa huostaan, koska väkivaltainen mies hädettiin. Jasminen mieltä painoi kuitenkin käsittelemätön parisuhdeväkivalta, epämiellyttävät tunteet ja kuoleman pelko. Hän kertoi töistä palattuaan edelleen tarkistaneensa asuntonsa varmistaakseen, ettei mies ole päässyt sisälle hänen poissaollessaan.

Parisuhdeväkivalta on inhimillisiä kärsimyksiä aiheuttava yhteiskunnallinen ongelma. Se uhkaa välillisesti ja välittömästi sen kohteeksi joutuneiden ihmisten fyysistä ja psyykkistä terveyttä ja pahimmillaan jopa henkeä. (Marttala 2011.) Nykyään parisuhdeväkivaltaa ei pidetä yksityisasiana, vaikka sitä vielä toisinaan ajatellaankin sellaisena (Cleaver 2007, Lindqvist 2009, Notko 2011). Äidit kertoivat heidän henkeään uhkaavista tilanteista. Jasmine kertoi:

Poliisit haki mun kotoo. Mä olin yksin kotona, oli tullu semmosia uhkauksia, että sä et voi jää-ä kotiin, oli perjantai. Ne kysy, onko sulla paikkaa mihin mennä. Mä sanoin

ei. Mä sanoin, jos se kerta mun henkee uhkaa niin, en mä voi kenenkään mun tuttu-
jen luo mennä, kun se tuntee ne paikat. Et sit ne, jos me vietäis sut [turvaan]. Mä olin
siellä maanantaihin asti ja sitten ne sai järkättyä sosiaalitoimen kautta mut sinne
[paikkaan].

Väkivallasta traumatisoituneen äidin on lähes mahdotonta nähdä pelon keskel-
tä sekä itseään että lastensa tarpeita (Keskinen 2005, 305). Lapset aistivat jännit-
tyneisyyden ja kuulevat ja näkevät myös väkivallan merkkejä, vaikka he eivät
olisikaan paikalla itse väkivallantekoa näkemässä. Vanhemmat saattavat aliar-
vioida lasten kärsimyksiä eivätkä he välttämättä ole luotettava lähde sen arvi-
oimiseksi, kuinka paljon lapset ovat perheessä kokeneet väkivaltaa tai sen uh-
kaa. (Orasen 2012, 221.) Jasmine kertoi olleensa varma tapetuksi tulemisesta:
*Kyllä mä olin ihan varma, mä olin sata varma, että se tappaa mut. Heti kun se näkee se
tappaa.*

Parisuhdeväkivaltateeman ympärille liittyy myös terveyden- ja sairaan-
hoidon sekä sosiaaliset, eettiset ja oikeudelliset kysymykset (Lindqvist 2009).
Äitien haastatteluissa ei suoranaisesti tule esille, kuinka usein he hakeutuivat
vammojensa vuoksi lääkärin vastaanotolle. Kun äidit sitten ääritapauksissa ha-
kivat apua, ensiavussa korjattiin lähinnä fyysisiä vammoja. Ensiavun saatuaan
heidät lähetettiin takaisin kotiin eikä väkivaltakokemuksiin puututtu. Henkiset
haavat jäänevät näissä tapauksissa kokolailla huomiotta. Vasta äärimmäisessä
hädässä Marketta ja Kukka hakivat vammoihinsa apua lääkäreiltä. Kukka sanoi:
Mulla oli tikkiä milloin missäkin, silmiä mustana. Sosiaali- ja terveysministeriön
selvityksen (2007) mukaan väkivaltaa kokeneet naiset eivät hae apua tervey-
denhuollosta, ellei heillä ole siihen pakottavaa tarvetta. Jasminen sitaatti vahvis-
taa tätä käsitystä: *Väkivalta mitä se kotona mua hakkas, niin niistä ei mitään doku-
menttia, emmehän me niistä lääkärille mene.*

Väkivaltaisen suhteen aikana äideillä näytti olevan vaikeaa myöntää sekä
itselle että muille kokeneensa väkivaltaa. He salasivat kokemuksensa, vaikka
heidän kehossaan näkyi selkeitä merkkejä pahoinpitelyistä. Läheiset ja jopa täy-
sin ulkopuoliset ihmiset kiinnittivät huomiota heidän näkyviin vammoihinsa.
Marketta kertoi eräästä hänelle tuntemattomasta henkilöstä, joka kysyi, oliko
Marketan mies mahdollisesti väkivaltainen.

Mulla oli käsikin tässä oli sellanen pieni kipsi, niin joku ihan ulkopuolinen ihminen
tuli sit multa jotain kysymään, ja näki, että mä olin tän miehen seurassa, niin jotenkin
se tuli hiljaa multa kysymään, että onks tuo väkivaltainen tuo sun mies. Mä vaan, et-
tä ei oo. Mikä siinä sitten oli, et mä en uskaltanu ehkä silloin myöntää sitä koskaan.
Mä en kyllä pystyny, varmaan yritin sitä väkivaltaisuutta ja tämmöstäkin vähän pii-
lotella ja enkä oikein sitä itse myöntäny kaikkea, vaikka kyllähän musta näki var-
maan, että mä olin ihan mustelmilla ja muuten.

Parisuhdeväkivaltakysymyksissä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjes-
telmä on koettu riittämättömäksi ja avun suhteen koordinoimattomaksi. Kes-
keisenä ongelmana on naisten syyllistäminen ja syyllistyminen väkivallasta.
Toisaalta auttamisen kannalta tilanne voi johtaa siihen, että lasten huostaanoton
pelossa äidit eivät uskalla jatkaa hoitosuhteita. (Nyqvist 2004, 111–112.)

Äitien kotiin eristäminen, kontrollointi ja miehen mustasukkainen käyt-
täytyminen olivat tyypillisimmät henkisen väkivallan muodot, joista äidit ker-

toivat. Notkon (2011, 211) mukaan vahingoittaville suhteille on tyypillistä niiden sisäänsulkeva ja yksinäistävä voima. Koetusta kertominen ja avun hakeminen mahdollistuvat usein vasta pitkän ja voimakkaan vahingoittumisen kokemuksen jälkeen.

Äidit kertoivat väkivaltaisten miesystävien kohdelleen heitä suhteen alkuvaiheessa (yli)ystävällisesti. Myöhemmin miesten käytökseen tuli väkivaltaisia piirteitä. Parisuhdeväkivaltaa kuvatessaan tutkimukseni äitien kokemuksissa oli samankaltaisia piirteitä, kuten väkivallan säännöllisyyttä, miesten mustasukkaisuutta ja väkivallan raaistumista. Jasmine kertoi väkivallan raaistumisesta:

Mulla oli miesystävä, joka oli aivan ihana, miehet yleensä aluksi on. Sit rupes tulemaan mustasukkaisuutta, väkivaltaa sitä tuli vaan, se vyöry kuin lumipallo enemmän ja enemmän. Tilanne meni siihen, että mä olin niin peloissani, et mä en enää uskaltanu sanoa sille miehelle, että tos on ovi ja laita ulkopuolelta kiinni. Mä yritin sitkutella siinä tilanteessa. Tuli kerran viikossa turpaan ja kaikkee muuta ja yritin vaan sitkutella, ja toivoa, että kyl tää tästä loppuu tai en mä tiedä mä olin varmaan niin epätoivoinen. Mä en osannu toivoa ees mitään. Sit kärjistyi se tilanne väkivaltatilanteisiin, et mä jouin lasten kanssa lähteen kotoa aina karkuun, ties minne.

Äidit kertoivat kohdanneensa paha, väkivaltaa tai hyväksikäyttöä, jonka vaikutukset heijastuivat heidän elämäänsä vielä senkin jälkeen, kun pahoja asioita ei enää ollut heidän elämässään. Paha saa kasvot usein ihmisten välisissä suhteissa ja tilanteissa, joissa heidän ratkaisunsa ja valintansa sekä niitä seuraavat teot vaikuttavat lähi-ihmisten hyvinvointiin. Paha on osa ihmisyyttä, kokemusmaailmaa, auttajaa ja osapuolten välistä suhdetta. (Laitinen & Hurtig 2006.) Äitien pahat kokemukset purkautuivat vihan ja katkeruuden tunteina, mistä Kukka kertoi: *Koin vihaa ja katkeruutta ja kaikkia, tätä miestä kohtaan ja yhteiskuntaa ja kaikkia kohtaan, vähän murrosikäisen kapinaa.* Äidit kertoivat, että heidän väkivaltaiset miehensä olivat omalta osaltaan vaikuttaneet lasten huostaanottoon. Äidit tunsivat vihaa paitsi itseään myös ex-miehiään tai yhteiskuntaa kohtaan. Marketta kertoi katkeruuden ja vihan tunteistaan, joita hän tunsii lapsen isää kohtaan:

Mä olin kyllä jotenkin tosi katkera ja vihanen tälle mun miehelle. Kun mä jotenkin ajattelin, että se on niin paljon siitä ihmisestä kiinni tai et miten hän on mua kohdellu, miten näin sen pahan tulevan sitä kautta siihen meidän elämään jotenkin.

Jokaisen päihteiden vuoksi lapsensa huostaanoton kokeneen äidin elämässä väkivaltakokemukset olivat koskettaneet heidän elämäänsä. Väkivaltakokemukset näyttivät olleen tavanomaisia äitien elämässä. Ainoastaan yksi äiti ei maininnut haastattelussa kokeneensa väkivaltaa. Käsittelen äitien ihmissuhteita tarkemmin luvussa 7.

Väkivaltaiset äidit

Äidit kertoivat myös omasta väkivaltaisesta käyttäytymisestään. Äitien väkivalta ilmeni sekä verbaalisena että fyysisenä kohdistuen omiin lapsiin, sosiaalityöntekijöihin sekä äitien miesystäviin. Äitien väkivaltaisuus ilmeni sanallisena sosiaalityöntekijöitä kohtaan lapsen huostaanoton yhteydessä. Törkeästä väki-

valtarikoksesta tuomittiin yksi äiti. Haastattelussa monikaan äiti ei kerro pahoinpidelleensä lapsiaan, mutta toisaalta en huomannut kysymyksiä aiheesta esittääkään. Silti lapsiin kohdistunut väkivalta tuli haastatteluissa esille. Kaksi tutkimukseni äitiä kertoi käsitelleensä lapsiaan kovaotteisesti. Yhteensä neljä äitiä kertoi omista väkivallanteoistaan. Väkivalta omaa lasta kohtaan oli äideille vaikea hyväksyä. Terttu kertoi selvittäneensä välejään lapsensa kanssa väkivaltaa käyttäen:

Mä sanoin [lapselle] puhuttiin justiin viimeksi siitä, kun musta oli niin kauheeta, kun meillä oli jo sellasta, että käytiin käsiksi, tapeltiin [lapsen] kanssa. Käsiksi käytiin toisimme. [Lapsi] siihen vaan, että perhekodin sakki (mutinaa). Mä yritin sanoa sille, että mulle se oli hirveetä, musta se oli hirveetä lyödä sua. Musta se oli ihan hirveetä, et se oli liian pitkällä, kun me ollaan tukkanuottasilla.

Naisten väkivaltaisuutta ei pidetä enää epätavallisena. Riski käyttäytyä väkivaltaisesti saattaa lisääntyä vaikeissa elämäntilanteissa. On oletettavaa, että äitien masennus, päihteiden käyttö ja heihin kohdistuva väkivalta lisäävät heidän väkivaltaista käyttäytymistään. (Lattu 2008, Oranen 2012, Hiitola 2015.) Perheen aikuisten keskinäinen väkivalta moninkertaistaa lasten riskiä tulla pahoinpidellyksi (Keskinen 2005, Cleaver 2007, Oranen 2012). Väkivaltaisesti käyttäytyvät naiset ovat usein itse kokeneet lapsuudessaan väkivaltaa. Monesti väkivaltakokemukset ovat edelleen läsnä naisten omassa äitiydessä (Ellonen ym. 2015). Seuraava Vuokon sitaatti kuvaa hänen omaa väkivaltaista käyttäytymistään lapsiaan ja muita kohtaan sekä toisten häntä kohtaan tekemää väkivaltaa:

Mä elin sellaisessa parisuhteessa, jossa käytettiin väkivaltaa ja mä hyväksyin sen, että mua lyödään ja mä löin myös itse. Mä en voi sanoa, että mä kuritin lapsiakin, mä löin heitä. Tänä päivänä mä saan olla erittäin ylpeä siitä, että mä en enää lyö. Se, että mut pahoinpideltiin tammikuussa, se oli mun elämässä ensimmäinen kerta, kun mua lyötiin ja tosi lujaa, ja mä en lyöny takaisin.

Äidin väkivaltaisuus usein heijastuu lapsiin tavalla ja toisella. Väkivallasta piddättäytyminen oli Vuokolle ylpeyden aihe. Lyömättömyys merkitsi hänelle nyt sitä, ettei hän enää hyväksynyt itseensä kohdistuvaa väkivaltaa. Vuokko oli kuitenkin aiemmin ratkaissut hankalia tilanteita väkivallalla. Malli näytti siirtyneen myös Vuokon lasten keinoksi selviytyä. Hän kertoi lapsensa väkivaltaisuudesta: *Sit se, että mun [lapsi] on jo 16-vuotias ja rupes joutumaan semmisiin tilanteisiin reilu vuosi sitten, että se tulkittiin (väkivaltaiseksi).*

Vuokko kertoi, että häntä seurataan hänen väkivaltaisen käyttäytymisensä vuoksi. Sosiaaliviranomaisten seuranta auttoi häntä toisaalta sitoutumaan Lyömättömään linjaan sekä sai aikaan hänen elämässään myönteisiä asioita. Lyömätön Linja -palvelu on tarkoitettu henkilöille, jotka ovat käyttäneet tai pelkäävät käyttävänsä väkivaltaa perheessään tai muussa läheisissä suhteissa (Hautamäki 2014). Seuraavasta haastattelun katkelmasta selviää, miksi Vuokko ja hänen vanhin lapsensa olivat seurannassa:

Vuokko: Kun lapset huostaanotettiin, mä oon ollu seurannassa kokoajan, mun elämässä ei oo enää varaa olla rikkeitä. Mä oon aikaisemminkin sanonu [lapselle], että

sinä et lyö, sä tuut mun luo ja asiat selvitetään ja yleensä mä oon ne asiat selvittänytkin.

TH: Sä sanoit, että sua seurataan, kuka sua seuraa?

Vuokko: Sosiaaliviranomaiset. Jos mä tai lapset tekis jotain. Mutta mua ihmetyttää se tarkkailu sinänsä, että mua tarkkaillaan.

Äitien sanallinen väkivalta kohdistui erityisesti sosiaalityöntekijöihin, tilanteessa kun heidän lapsensa otettiin huostaan. Kun Ulpun lapsi otettiin huostaan, hän kertoi olleensa täynnä vihaa. Myöhemmin hän myönsi toimineensa lapsen huostaanottotilanteessa sopimattomasti. Sekavassa ja mieltä järkyttävässä tilanteessa hän menetti lapsen huostaanoton jälkeen jollakin tavalla itsekontrollin ja käyttäytyi sanallisesti uhkaavasti lastensuojelutyöntekijöitä vastaan.

Se oli varmaan sellanen tilanne, missä mikä laittoi minut kattoon peiliin (huostaanotto). Se oli järkytys, siis mä olin tosi vihaa täynnä ja soittelin jo aseita ja mä tapan ne työntekijät ja mä kuitenkin lähin hoitoon samana päivänä. Mut se oli tosi sellanen sekava tilanne. Mä menin ihan sellaseen sekavaan tilanteeseen, kun mä tiedostin sen, ett todellekin [lapsi] viedään.

Ulpun kokemus lapsen huostaanotosta kuvaa kuinka vaikealta lapsen huostaanotto voi äidistä tuntua. En arvioi Ulpun tappouhkauksen vakavuutta, mutta haastattelussa hän kertoi lapsen huostaanottoon liittyvien tappouhkauksen olevan epätoivoisen äidin puhetta. Hän suostui kuitenkin päihdekuntoutukseen samana päivänä, kun hänen lapsensa huostaanotettiin. Vuosia myöhemmin sosiaalityöntekijä kysyi Ulpulta, olivatko tämän ajatukset tappamisesta muuttuneet:

Muistan kun mä sosiaaliin sanoin, että jos mä en saa lasta kotiin, mä lähen istuun henkirikoksen niistä. Se kysy sitten vuosien päästä se sosiaalityöntekijä, että vieläkö sä [Ulpu] haluat tappaa mut? Sellaisia pullistelu-uhkauksia näitä mut onhan se.

Silloin tällöin viranomaisten on kuitenkin reagoitava äitien sanallisiin väkivaltapuheisiin. Esimerkiksi Orvokin lapsen huostaanottotilanteessa poliisit oli sosiaalityöntekijöiden pyynnöstä kutsuttu paikalle. Orvokki kertoi uhkauspuheistaan liittyen lapsensa huostaanottoon:

Mä olin hirveen vihanen tietysti ja sanoin sille [sosiaalityöntekijälle], että tuuppa kuule joskus mua tuolla vastaan niin tiiät sitten tulles ja näin. Sitten ne rupes pitään mua vaarallisena sen takia, kun mä olin noin sanonu.

Tavallisesti äitien uhkauspuheet jäivät puheen tasolle mutta ei aina. Orvokki kertoi väkivaltaisesta teosta, jota hän ei hallinnut. Juomisen lisääntyessä hänelle ja hänen miesystävälleen sukeutui riitoja. Erään riidan seurauksena Orvokin sietokyvyn raja ylittyi niin, että hän päihtyneessä tilassa puukotti miesystävänsä hengenvaarallisesti. Teosta Orvokki sai pitkän vankilatuomion, jonka aikana hän kertoi työstäneensä omia kokemuksiaan ja lastensa huostaanottoja. Vankila-aika antoi hänelle mahdollisuuden myös miettiä äitiytään ja elämäänsä uudestaan.

Siinä mielessä mä oon tyytyväinen, että mulla ei ollu mitään parin kuukauden tuomio, koska mä en olis muuttunu, mä en olis halunnu muuttua siinä ajassa. Mulla oli

sen verran pitkä tuomio, että mä kerkesin oikeesti ajatella niitä asioita ja lapsiani tän asian suhteen. Kävin [vankilassa] päihdekuntoutuksessa ja vielä päihdekurssin sitten tulin tänne kuntoutukseen. Sit mä luulin olevani vahvoilla omasta mielestäni, sitten tultiinkin korkealta ja kovaa alas. Nyt sit on saanu huomata, että kauheeta taistelua kuitenkin tää selvinpään pysyminen.

Tuomio oli pitkä, mutta ensikertalaisena Orvokin tuomio puolittui. Hän kertoi saaneensa tuomion nimikkeellä: *Törkee pahoinpitely väkivaltarikos. Mä sain 2 ½ vuotta ja siitä puolet.* Vankeuden aikana hän ei saanut tavata lapsiaan ja nuorimmaiselta lapselta hän myös halusi salata väkivaltarikoksensa. Salaamisella hän halusi suojella lasta, joka oli muutenkin huolissaan äidistään. Orvokki ei halunnut lisätä lapsen taakkaa tällä asialla. Hän kertoi:

Orvokki: [Lapsi] on semmonen sitten huolissaan, niin sen takiahan [häneltä] on salattu paljon asioita. Tosi paljon.

TH: Salattu?

Orvokki: Joo, mun tekosia, koska [lapsi] on sellanen, että se on huolissaan, niin mä haluan elää sillä tavalla, että sen ei tarvitse olla huolissaan.

Oletettavaa on, että lapsi tavalla tai toisella vaistoaan, tietää tai tuntee häneltä salattavan asian. Tosin Orvokin lapsi oli jo otettu huostaan, kun väkivaltatilanne tapahtui, mutta se ei poista sitä, etteikö lapsi aavistaisi jotakin. Naiselle hoi- van maailma voi olla se näyttämö, jossa hänen julmat ja tuhoavat puolensa pääsevät irti. Usein henkilön avuttomuus, riippuvuus ja hätä ovat niin ylivoimaisia, että ne voivat nostaa yksilöissä omia hyvin tiedostamattomia ja persoonallisuuden integroitumattomia väkivaltaisuuksia esille. (Törrönen 2009, 24b.)

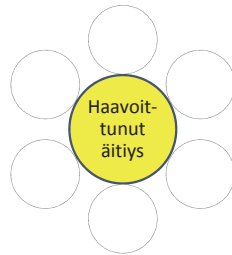
Lasten huostaanottoihin saattoi liittyä äideiltä tiedostamaton henkisen väkivallan käyttö lapsia kohtaan. Lasten laiminlyönti ja heitteillejätto voitaneen tulkita henkiseksi väkivallaksi. Kaikkien tutkimukseni äitien väkivaltaisuus ja väkivallan kokemukset näyttivät loppuneen kokonaan lasten huostaanoton jälkeen. Merkillistä on, että läheisissä suhteissa väkivaltaa käyttäneiden naisten on vaikea saada apua väkivaltaongelmiinsa. Ammattilaiset joko torjuvat väkivallan kokonaan tai selittävät sen johtuneen ulkoisista tilannetekijöistä. (Törrönen 2009b, Oranen 2012, 220.) Tämän kokivat myös tutkimukseni äidit asioidessaan esimerkiksi lääkärin vastaanotolla vammojensa kanssa. Ajoissa saatu oikeanlainen tuki saattaa ennaltaehkäistä äitien väkivaltaa lapsia kohtaan.

4.5 Yhteenveto

Tämän tutkimuksen äidit olivat haavoittuneet paljon ennen heidän äidiksi tuloaan. Haavoittuneisuus jatkui heidän äitiytensä aikanaikin. Äitien lapsuuden, nuoruuden ja varhaisaikuisuuden haavoittavat kokemukset heijastuivat heidän äitiyteensä. Äitien sopeutuminen esimerkiksi väkivaltaisiin olosuhteisiin, heidän masentuneisuutensa ja itsemurhayrityksensä tai päihteidenkäyttönsä olivat oireita aikaisemmista kokemuksista. Monin tavoin haavoittunut äiti ei näe lasta sellaisella tavalla, mikä lapsen kannalta olisi tärkeää (Keskinen 2005, Cleaver

2007). Kuvaan tutkimukseni äitien haavoittuneisuutta kukkakuvion (kuvio 3) avulla. Kuviossa kukan ydin kuvaa äidin haavoittuneisuutta. Tyhjät terälehdet kertovat siitä, että äitiys, kukkaan puhkeaminen ei ole edennyt toivotulla tavalla. Kaksi äitiyteen haitallisesti vaikuttavia ja toisiinsa kietoutuvia asioita olivat äitien päihteidenkäyttö ja väkivallan kokemukset. Monen äidin tapauksessa lapsen huostaanotto kuitenkin katkaisi pahan kierteen.

KUVIO 3 Huostaanotetun lapsen haavoittunut äiti

Sosiaalityöntekijät päätyvät huostaanottoratkaisuun tilanteissa, joissa vanhemmille on annettu monta mahdollisuutta, jotka eivät ole johtaneet toivottuihin tuloksiin. Jos perheen ja sosiaalityöntekijöiden välinen yhteistyö ei toimi, sopimukset ja lupaukset osoittautuvat katteettomiksi. Kun vanhemmat eivät niin sanotusti ryhdistäydy, sitoudu hoitoihin ja vastuuseen tai näe tarpeellisena muuttaa epäsosiaalista, lapselle haitalliseksi nähtyä elämäntyyliään, huostaanoton tarve on perusteltu. Vastuu tilanteen arvioinnista on näissä tapauksissa suoraan sosiaalityöntekijällä, eikä huostaanottovalmisteluihin johtava suvaitsevaisuuskyynnyksen ylittyminen edellytä ulkopuolisia reagoivia tahoja. (Kataja 2012, 155.) Stormbom (2008) toteaa, että yhtäältä vauvan tarpeet on täytettävä välittömästi, eikä vauvan voida antaa odottaa äidin kuntoutumista ja toisaalta Pajulo, Pyykkönen, Kalland, Sinkkonen, Helenius, Punamäki ja Suchman (2013) muistuttavat, että vaikean riippuvuusongelman kanssa kamppailevalla äidillä saattaa päihteet vallata sen osan aivoista, joka kuuluisi lapselle. Kuvio 3 (kukkakuviokuva) toistuu seuraavissa tuloslukuissa, täydentyen ja muuttuen analyysin edetessä.

5 HUOSTAANOTTO ÄITYTTÄ MUUTTAVANA PROSESSINA

Tässä luvussa käsittelen ensimmäisen tutkimuskysymyksen mukaisesti naisten kokemuksia äitiydestä lasten huostaanoton jälkeen. Aloitan äitien kokemista vahvuuksista ja huolista vanhempina ja kasvattajina. Kuvailen myös lapsen sijoituksen herättämiä äitien tunteita. Loppuosassa lukua käsittelen myös kolmatta tutkimuskysymystä, eli sitä, millaisia muutoksia naisten äitiydessä tapahtui ja millaisia olivat heidän mahdollisuutensa osallistua ja vaikuttaa lastensa elämään huostaanoton jälkeen.

5.1 Naisten vahvuudet ja koetut huolet äiteinä, vanhempina ja kasvattajina

Pyysin haastateltaviani kertomaan, millaisia vahvuuksia ja hyviä ominaisuuksia he näkivät itsessään äiteinä. Heidän oli vaikea kehua itseään ja sanoa: "olen hyvä äiti tässä tai tuossa asiassa". Kuitenkin haastattelun eri vaiheissa he kertoivat mieltäneensä itsensä hyväksi äideiksi. Hyviksi ominaisuuksiksi äidit mainitsivat rakkauden lapsia kohtaan. Vahvuutena he pitivät luottamuksellisia ja läheisiä suhteita lapsiinsa. Jasmine kertoi hiukan ironisesti. *Hah hah. Ai nyt kun lapset on huostaanotettu ja kaikki niin mä sitten tässä rupeen iteeni missä mä oon hyvä. Ei vaihteskaan.* Naiset kuvasivat itseään lempeiksi ja lapsistaan huolehtivaisiksi äideiksi. Hyvän äidin malli rakentui lapsuuden kokemusten kautta. Marketta ja Kanerva kertoivat vahvuuksistaan äitinä:

Näkisin, että mä oon kyllä todella sellanen huolehtivainen, lempeä, hellä ja jotenkin haluan kuunnella lasta paljon. Ne tulee päällimmäisenä mieleen. Tietysti yritän pitää lapsen hyvinvoinnista huolta, että kaikin puolin lapsella on hyvä olla. (Marketta)

Mä olen yrittänyt toimia hyvänä äitinä vähän siihen malliin, että mikä minusta on lapsena tuntunut hyvältä. Elikkä semmosia ää semmosia toimintamalleja, jotka niin kun olisi rehellisiä lasta kohtaan. (Kanerva)

Äidit vaikuttivat epävarmoilta kertoessaan sekä omista vahvuuksista että äitiyden unelmista. Seuraava Kukan kanssa käyty keskustelu kuvaa hyvin sitä, miten vaikea äitien oli kuvailla hyviä ominaisuuksia tai vahvuuksia itsestään.

Kukka: Aah vahvuuksia? Mitähän mä oon silloin kokenut? Aaa. Voi, että nyt tuli niin kyllä vaikee kysymys. Mitähän mä oon silloin kokenut, että mä oon ollu vahvuuksia. No voiko, en voiko ää en mä tiedä, en mä osaa sanoa.

TH: Joo. Missä sä oot hyvä äitinä nyt näitten kahden lapsen kanssa?

Kukka: Kato itteä on vaikea kehua. Musta tuntuu, että mulla on sellanen luottamuksellinen ja hyvä suhde - onko se vahvuutta - näihin lapsiin, sellanen läheinen, et mä oon hyvin, mä tykkään, että ne on hyvin läheisiä, että ne ei oo mulle [sellaisia], että älkää roikkuko mussa kiinni ja sillä tavalla. Sen mä ehkä ja koenkin, että on vahvuus. Ja mikähän mulla on muita. En mä osaa sanoa.

Äitien haastatteluissa kertomat kommentit olivat hieman ristiriitaisia keskenään. Yhtäältä heidän oli vaikea kertoa hyvistä ominaisuuksistaan ja toisaalta he kokivat olleensa kaikesta huolimatta äiteinä hyviä, vaikka he joidenkin lasten kanssa kertoivat epäonnistuneen. Kysyin äideiltä, millaisissa asioissa he kokivat olevansa hyviä äitejä. Orvokki vastasi:

Täytyy varmaan sanoa, että [vanhimpien lasten] kohdalla en oikeen missään. [Nuorimman] kohalla mä olin kuitenkin kypsempi sillä tavalla, että mulle oli tärkeää, että [lapsella] oli hyvä olla kotona ja tärkeää se, että lapsen täytyy saada uskaltaa näyttää ne huonotkin paikat. Sitten [nuorimmaisen] kanssa me touhuttiin paljon kaikkea yhdessä ja minä olin [lapselle] koko maailman tärkein henkilö. Se tuli aina perässä silloin pienempänä. [Nuorimmaisen] kanssa mä luulen, että mä oon onnistunut joissakin asioissa. [Hän] on kuitenkin eläny siihen nähden miten [vanhimmat lapset] niin kuitenkin paljon turvallisemman elämän minun kanssa.

Kysyin äideiltä, heidän näkemyksiään heikkouksistaan tai kehittämisen alueista äiteinä. Terttu kertoi kamppailleensa omien ja lapsen rajojen kanssa, Lilja mainitsi heikkoudekseen päihteydenkäytön. *Tää heikkous on tietysti ollut tämä viina sitten, ensimmäiset kolme neljä kuukautta meni hienosti, sitten rupes tulemaan niitä lipsumisia.* Hyvän äidin kulttuuriseen kuvaan kuuluu se, että hän rakastaa, kuuntelee ja neuvoo lastaan, sekä antaa tälle aikaansa (Perälä-Littunen 2004, Valkonen 2006). Lapsen rakastamiseen liittyy lapsen edun mukaiset teot. Äitien hyviin ominaisuuksiin ajatellaan kuuluvan paitsi lapsestaan myös itsestään huolehtiminen sekä molempien tarpeiden täytetyksi tuleminen. Äitiys on myös sosiaalista, sillä se liittyy ihmisen sosiaaliseen asemaan ja toisen ihmisen, lapsen, kanssa käytävään vuorovaikutukseen. (Angarne-Lindberg & Wadsby 2013, Aparicio ym. 2015.) Jaskarin (2008, 137) mukaan äidin kyky hoivata lastaan riittävällä tavalla on riippuvainen äidin kyvystä reflektoida lapsen tarpeita ja tunteita sekä erottaa ne omistaan. Äitejä voidaan kuitenkin auttaa pohtimaan, miten he parhaiten voisivat tukea lapsiaan ja miten löytää lapsessa vahvuuksia.

Kuntaliiton selvityksessä käsitellään erilaisia vanhemmuuden rooleja, jotka jakautuvat kolmeen tasoon: motivaatio-, tavoite- sekä tekorooleihin. Hierarkian kolmas osa eli tekoroolit ovat kaikkein merkityksellisimpiä lapsen kannal-

ta, koska juuri vanhemman tekojen kautta toteutuu se, mitä lapsi varsinaisesti vanhemmaltaan saa. Tekorooli vastaa muun muassa kysymykseen siitä, mitä lapsen vanhempi roolissaan tekee ja miten hän käyttäytyy. Motivaatioroolissaan vanhempi osoittaa erilaisin tavoin rakkautta lapselle. (Ylitalo 2011, 11-12.)

Lasten kasvatukseen liittyvä äitejä koetteleva vaikeus oli asettaa sopivia rajoja ja pitää niistä kiinni. Äidit saattoivat tuntea riittämättömyyttä ja epävarmuutta siitä, kuinka ja missä tilanteissa asettaa lapselleen sopivia rajoja. Äidit kertoivat, että heidän oli vaikea päättää, miten asiat lapsen kanssa tehdään eli ollako jämäkempi vai höllentääkö otetta. Iris kertoi huonon itsetunnon olevan yksi hänen äitiytään heikentävä tekijä:

Niihin heikkouksiin niin se, että itsetunto itellä hirmu huono, semmonen lasten kuriin saaminen. Ein sanominen, kun sitä on pelänny niin monta vuotta, niin ei sanominen lapsille se, että mä haen hirveesti, mä en tiää, miten mun pitäis päättää. Mä oon semmonen, joka ei osaa tehdä päätöksiä ja heijastuu myöskin epävarmuus sitten lapsiin. Koska vanhempienhan pitäisi pystyä selkeimmin sanomaan mitenkä asiat on, tehään eikä heilua siinä tekisikö näin vai tekisikö noin ja että nyt syöään, no ei sitten syöäkään, jos kerta ei maistu, pitäisi olla sellanen jämäkempi.

Vanhempi voi tehdä lapselleen palveluksen asettamalla tälle rajoja sekä asettamalla itse ikään kuin vastarooliin aikuisena, jolle lapsi uskaltaa olla esimerkiksi vihainen (Niemistö 2001, 49). Tällainen vastarooliin asettuminen näytti olevan tutkimukseni äideille vaikeaa, kuitenkin he tunnistivat rajojen merkityksen lapsen kasvatuksessa. Toisaalta äidit tunsivat syyllisyyttä, mikäli he pitivät lapsen rajoista kiinni. Lilja kertoi: *Tuntuu, että tulee aina leimatuksi. On ollu vähän ristiriitaja, kun oon ihan sitten sanonu [lapselle] oman mielipiteen.* (Lilja 2008, S.) Lilja kertoi kaivanneensa aikuisen tukea, kun lapsen kanssa on erimielisyyttä vaikka television katselusta. Lilja kertoi täsmällisyydestä lapselle asetettuihin rajoihin nähden:

Äiti on niin paha [lapsen mielestä], kun se ottaa sen kaukosäätimen kolmeksi päivää pois, että ei voi kattoo sitä juniorikanavaa mutta, että muualla saa tehdä mitä haluaa. Tulee nää kaikki kurinpidolliset, hän on aika kiltti. Mut aina välillä kaipaa, että siinä sais olla se toinenkin, kun jotakin tulee jostakin television katselusta semmosta erimielisyyksiä. Et siinä tuntuu. (Lilja 2008, S.)

Äideille ei ollut helppoa olla vanhempi, joka toimii aikuisen tavoin lapsen kanssa. Äidit saattoivat karttaa heille vaikeiden asioiden puheeksiottoa, peläten, että lapsen kanssa syntyy riitaa. Toisaalta äidit saattoivat kavahtaa liian tiukkaa kuria, mistä Jasminen ja hänen lapsensa tapauksessa saattoi olla kysymys.

Joskus kun yrittää oikeesti olla joku vakava jossakin asiassa tai selittää jotakin tärkeitä asioita, niin menee sit semmoseksi läpän heitoksi tälleen näin. Musta tuntuu, että mä en oo kauheen vakuuttava tai sillä tavalla, että mun auktoriteetti on jossain missä lie pöydän alla.

Joillekin äideille oli luontevampaa kertoa itsestään ja hyvistä ominaisuuksistaan mutta yhtäältä heidän oli vaikea kuvailla millaisia kehittämisen osa-alueita he äitiydessään näkivät ja toisaalta he eivät nähneet mitään kehittämisen alueita

itsessään. Vuokko kertoi, että hänellä *on ehkä ollut* heikkouksia, mutta enää niitä ei ole:

Nyt tämä on rajakysymys, koska mä oon muuttunut. Se heikkous mikä mulla on ehkä ollut ollu sitte, no se ei oo enää. Kun mä oon itsestään lasten kaa mutta mulla on ollu hyvin lyhyt pinna silloin, ehkä mun hermot ei yksinkertaisesti kestäny sitä perheen pyörittämistä, miehestä huolenpitämistä. Mutta, mikä tällä hetkellä olis heikkoutta. En mä osaa sanoa.

Osa äideistä oli sitä mieltä, ettei heidän elämässään ollut tapahtunut mitään sellaista, minkä vuoksi lapsi olisi pitänyt ottaa huostaan. Toiset näkivät itsensä erinomaisina kasvattajina vaikka lasten huostaanoton yhteydessä epäonnistumisen tunteet olivat kuitenkin voimakkaita. Äidit liittivät itsensä arvostamisen hyvään äitiyteen. Vuokko kertoi olleensa kasvattajana erinomainen. Ehkä hän kuitenkin enemmän tai vähemmän tietoisesti pyrki kehittämään itseään äitinä.

Kasvattajana mä nään itteni erittäin hyvänä. Mä oon oppinut arvostamaan elämässä monta asiaa, jotka mun elämästä on puuttunut. Ensinnäkin, mä oon oppinut arvostamaan itteäni naisena, mä oon oppinu rakastamaan itteäni, hyväksymään itteni ja nyt hyväksyn itteni ja nyt hyväksyn äitinä vaikka lapset onkin huostassa.

Toinen ehkä hieman harvinaisempi äitien esille tuoma ongelma oli liian läheinen, jopa lapsen rajoja häiritsevä äiti-lapsisuhde. Terttu kertoi hänen ja lapsensa liian läheisestä suhteesta, joka vaikeutti Tertun mielestä myös rajojen asettamista lapselle. Hänen oli vaikea päättää, miten lasten kanssa tulee toimia. Lapsen ja Tertun välisen suhteen, tietynlainen rajattomuus vaikutti hänen jaksamiseensa äitinä. Seuraava vuoden 2004 haastattelukatkelma selventää, mistä on kysymys:

Et mun mielestä sit semmonen päättämättömyys, et mä en oo todella tienny, mulla ei oo ollu semmosta. Silloin jos mä tiedän, mun on helpompi kieltää lapselta jonkun asian, jos mä tiedän, että mitä mieltä mä oon: mut sitten, kun mä oon niin, mä en tiedä itekkään, mitä mieltä mä oon.

Neljä vuotta myöhemmin vuonna 2008 kysyin Tertulta missä asioissa hän haluaisi kasvaa äitinä. Terttu kertoi yhä kamppailleensa omista rajoista suhteessa lapsiin, vaikka nämä olivatkin jo kasvaneet aikuisiksi. Hän kertoi saaneensa aviopuolisoltaan tukea etäisyyden ja läheisyyden säätelymiseen suhteessa aikuisiksi kasvaneisiin lapsiinsa:

Se rajojen vetäminen semmonen. Mut onhan tässä tapahtunut, mä oon joutunu mä oon hirveesti on tapahtunut varmaan viimeisen vuoden aikana. Sitten [aviomies] on omalla lailla auttanu siinä. (Terttu 2008, S.)

Äitiyteen vaikuttava tekijä oli lasten mahdollinen kiintyminen sijaisvanhempiin ja lasten kutsuminen sijaisäitiä äidiksi. Iris tuli hyvin toimeen lasten sijaisvanhempien kanssa. Silti hän kertoi tunteneensa epävarmuutta siitä, onko hän lastensa äiti vai ei: *Kyllä se välillä tuntuu, että menee niin sekavaksi se tolkkku, kun sitä ruppee selittää, että oon äiti mutta lapset ei asu mun luona. Ja se, että oonko äiti vai enkö oo.* Kysyin Iirikseltä, mitä hän ajattelee tästä. Hän vastasi:

Olen, oon. Sekin puhuttiin silloin [sijais]perheen äidin kanssa, kun hän kysyi, että onko mulle hankaluuksia se, jos lapset rupee kutsumaan häntä äidiksi, että tuntuuko se musta pahalle. Mä sanoin, jos se lasten elämää siellä perheessä selkiyttää, koska siellä on omia biologisia lapsia, että tää [sijaisäiti] on kaikille äiti. Ettei se oo heille [sijaisäidin nimi] ja toisille äiti, että niitten olis selkeempi olla siellä. Ei se mun äitiyttä se sana vie pois. Kyllä se välillä karahtaa, kun ne välillä sanoo [Iiris], että ne ei enää sano, että äiti, varsinkin nuorempi. Kyllä se välillä sattuu, mun on ymmärrettävä, että ei se, ketä ne sanoo äidiksi vie sitä multa. Silloin on ajateltava, että lasten on selkeempi siellä perheessä, se on äiti siellä. Vanhempi puhuu kyllä ihan selkeesti sijaisäidistä.

Lasten kiintyminen sijaisvanhempiin saattaa kuitenkin vahvistaa äitien ulkopuolisuudenkokemuksia ja lisätä tunnetta siitä, etteivät he kuulu lapsen elämään muutoin kuin biologisena äitinä. Biologisen äidin on jollakin tavalla tarvinnut antaa lapselle lupa kiintyä sijaisvanhempiinsa, mikä lapsen kehityksen kannalta saattaa olla hyvä asia. Asialla on toinenkin puoli: miten lastensuojelussa on haluttu nähdä lapsen biologisen äidin ja suvun merkityksen sijoitettujen lasten elämässä? Kuitenkin sijaisperheen vanhemmista muodostuu huostaanotetun lapsen ensisijaisia huoltajia. Kun lapsi asuu sijaisperheessä, sijaisvanhemmat ovat lapsen arjessa kokonaisvaltaisemmin läsnä biologiseen äitiin nähden. Vaikka biologinen äiti tapaakin lastaan säännöllisesti, hän ei välttämättä pääse sisälle lapsen elämään eikä ole läsnä silloin, kun lapsen elämässä tapahtuu merkittäviä asioita. Osa-aikaisesti lapsen elämässä mukana oleva biologinen äiti saattaa kokea itsensä ulkopuoliseksi. Kuvatessaan itseään äitinä, Kanerva ei tuo asioita esille lapsen vaan itsensä näkökulmasta. Äitiys merkitsee hänelle ilmeisesti tilaa, jossa päätetään lasta koskevista asioista.

[Sijaisäiti] on [lapsen] ensisijainen äiti tällä hetkellä. Jos on vaikeita asioita tai muita niin [sijaisäidin] kanssa hän haluaa hoitaa ihan arkielämän takiakin, kun se elämä kulkee siellä [X-ssä] ja minä olen [kaupungissa]. Esimerkiksi [lapsella] oli hammasraudat vuoden verran, niin kyllä se oli niin, että [sijaisäiti] sen homman hoiti, ei mulla ollut siihen osaa eikä arpaa. Tai kouluun menossa, tämmöset kouluun tutustumiset nehän teki [sijaisäidin] kanssa. Jos on läksyissä jotakin vaikeuksia, niin [sijaisäidin] puoleen hän on ainakin tähän mennessä kääntynyt. Silloin kun lapsi tulee mun luokse tai kun minä menen sinne, niin läksyt on aina tehty siinä vaiheessa kun minä menen paikalle. (Kanerva 2008, S.)

Äitien kuvaukset itsestä äiteinä jakoutuivat kahteen vastakkaisiin näkemyksiin. Yhtäältä äidit kokivat olleensa hyviä äitejä, toisaalta he kertoivat, etteivät olleet missään hyviä. He kertoivat myös vaikeuksista, joita he lastensa kanssa kokivat. Yhteinen piirre näytti olevan rajojen asettaminen lapsille ja niistä kiinni pitäminen. Kukaan äideistä ei kuitenkaan menettänyt toivoansa sen suhteen, että onko hän lapsen äiti tai hyvä äiti.

5.2 Äitien reaktiot lasten huostaanottoon

Äidit eivät tuoreeltaan hyväksyneet lapsensa huostaanottoa, vaan vastustivat sitä kiivaasti. Toiset äideistä olivat valmiita viemään asian oikeuteen asti, jotkut lamaantuivat joksikin aikaa toimintakyvyttömiksi. Lasten huostaanoton tapah-

duttua äidit kuvaukset ja näkemykset itsestään olivat negatiivisia. He kuvailivat itseään sanoilla *huono äiti, ongelmainen, syrjäytynyt tai epäonnistunut*. Seuraavassa Vuokko kertoo:

Alkuun tuntuu, että kävelen tuolla kadulla, huono äiti lapset huostaanotettu. Se että yleensäkin oot joku ongelmainen. Mulla oli sellainen leima otassa ja kukaan kumminkaan ei suostunu auttamaan mua tai kukaan ei ymmärtänyt.

Monen äidin ensimmäinen reaktio lasten huostaanotosta oli järkytys tai lamaannus. Kielto kertoi ensin järkyttyneensä kuullessaan päätöksen lapsensa huostaanotosta, mutta sitten sen todellisuus lamaannutti hänet. Hänellä ei ollut sanoja, joilla kuvata kokemuksiaan tai käsitellä tapahtunutta.

Mä olin varmaan sellaiset vuoden päivät järkyttynyt, et mä en oikein pystynyt millään tasolla käsittelemään sitä huostaanottoa. Mulla ei ollu oikeen sanoja eikä mitään millä mä olisin voinu puhua siitä. Sen takia siihen vaikutti se mun masennus, että niin kun sekin sitten esti sitä käsittelyä jonkun verran. Mut sit kun siitä pääsi, niin taas tuntui voimistuneen. Sen jälkeen pääsi se prosessi etenemään.

Sauraman (2002, 7) mukaan lasten huostaanottoihin kulminoitua vaikea eettinen ongelma on vanhempien kasvatusoikeuden kumoaminen ja perheen koskemattomuuden loukkaaminen. Lasten huostaanotto kokemuksena tuntui äideistä epäonnistumiselta sekä äiteinä että ihmisinä. Tunteentasolla he kokivat tullessaan poissuljetuiksi onnistuneiden ihmisten yhteiskunnasta. Toisessa haastattelussa vuonna 2008 Kielto kertoi epäonnistumisen kokemuksistaan kuitenkin pilke silmäkulmassa:

Se, et susta ei oo yhtikäs mihinkään. Sä et pysty omasta lapsesta ees huolehtimaan. Se täytyy ottaa pois sulta. Sä oot niin huono. Se oli jotenkin semmonen yhteiskunnan ja yhteisön päin kasvoihin lyöminen, susta ei oo mihinkään. Ethän sä voi tavallaan koskaan enää elää sellaista tavallista elämää eteenpäin tai jotenkin autetuksi vähän semmonen, ei saman arvosta elämää, kun normaalisti aikuiset ihmiset elävät. Tavallaan on syrjäytyneempi kuin syrjäytynyt. Jotenkin ihan siellä laidalla (nauretaan). Oikeesti silleen kiikun kaakun siinä, et huolitaanko yhtään mihinkään mukaan. (Kielto 2008, S.)

Todellisuus lasten huostaanotosta iski äitien tietoisuuteen voimakkaasti, jopa yli sen mitä he kestivät. Äidit tekivät äärimmäisen epätoivoisia tekoja, joista yleisin oli itsemurhayritys. Kahdeksan äitiä kahdestatoista oli yrittänyt tai harjennut itsemurhaa lasten huostaanoton jälkeen. Lilja kertoi epätoivon hetkistään:

Kun mä tosiaan kuulin, että [lapsi] otetaan huostaan, niin mä yritin polttaa sen talonki. Sitten sen jälkeen ruvettiin ettämään sitä hoitopaikkaa, mihin mä lähtisin. Ett se oli jo tiedossa, silloin kun mä ilmoitin sosiaalitoimistoon, että mä oon menossa tämänmööseen hoitopaikkaan sieltä sitten sanottiin, että se tehdään sitten sen jälkeen se huostaanotto. Mä reagoin sitten, kun mä kuulin, kävin siellä sosiaalitoimistossa ja sieltä ilmoitettiin, joko adoptio tai se huostaanotto, nyt ei oo muuta mahdollisuutta. Kyllä mä siinä vaiheessa yritin tappaä itteni mutta siinäkin oli se juominenkin taustalla.

Lasten huostaanottopäätös tuntui äideistä kuin viimeinenkin toivo olisi haihtunut ilmaan. Äidit kuvasivatkin kokemusta sanoilla, *mitään ei enää ollut tehtävissä*. Entisten ongelmien ja vaikeiden kokemusten lisäksi lasten huostaanotto näytti olevan liikaa. Vuokko kertoi, ettei kestänyt nähdä lastensa kärsimyksiä:

Mä yritin sitä itsemurhaakin, se johtuu ihan siitä koska mä en ole ollut työelämässä mukana, mutta ehkä se, että mä nään kuinka paljon lapset kärsi siitä ja mä en voi tehdä asialle mitään. Mä en henkisesti ite kestänyt sitä, vaikka jälkeenpäin mä oon enemmänkin kiitollinen, että se oli epäonnistunut se itsemurhayritys koska lapset ei, Luoja yksin tietää miten ne ois sittenkin selvinny varmaan jotenkin rikki ne ois menny ja pahasti.

Äitien itsemurhayritysten taustalla saattoi olla pettymyksen tai syyllisyyden tunteita, huolta lapsista ja ehkä ripaus itsesääliäkin. Äitien puheissa ilmeni myös huoli siitä, mitä he olivat elämäntavoillaan aiheuttaneet lapsilleen ja millaisia kärsimyksiä lapset olivat kokeneet. Jasmine kertoi:

Mä meinasin tappaakki itteni jossain vaiheessa. Mulle on sanottu älä tapa itteäs, että onhan sulla lapset. Itkua kahta kauheemmin. Mä sanoin, mitä mä oon niille lapsille, mitä tuskaa ja murhetta eiks se oo parempi, että mä tapan itteni enää vahingoita niitä, enää tuo niille pahaa mieltä mistään. Niin silloin mä ajattelin näin.

Kokemuksena lasten huostaanotto tuntui epäonnistumiselta, mutta samalla se pysäytti äidit ja pakotti heidät tarkastelemaan elämäänsä ja itseään äiteinä. Ulpu ja Jasmine kertoivat itsetutkiskeluhetkistään. Ulpu sanoi: *Se oli varmaan sellainen tilanne, mikä laittoi minut kattoon peiliin, se oli järkytys*. Jasmine kertoi itsetutkiskelun tuottaneen myönteisiä kokemuksia:

Oon katonu itteäni peiliin ja herran jestas sentään, kun mä oon katonu itteäni peiliin ja nähny niitä omiakkin virheitä ja vikoja ja tietenkin niitä vahvuuksia ja kaikkee. Tää on ollu semmon itsetutkistelun paikka ja niin kasvattava juttu.

Lapsen huostaanotto ei kosketa ainoastaan lapsen biologista perhettä, se koskettaa myös lapsen sisaruksia, serkkuja ja isovanhempia. Lapselle biologinen perhe ja suku voi olla sijaisperhettä merkittävämpi. Hämäläisen (2012) tutkimuksessa lapset nimesivät tärkeimmiksi ihmisiksi elämässään biologiset sukulaiset. Kielo kertoi, miltä lapsen huostaanotto voi tuntua lähisukulaisen näkökulmasta:

[Lapsen huostaanotto] ei pelkästään koske minua, vaan mun läheisiänikin, että tavallaan hekin on siinä mukana, tavallaan mun kanssa siellä laidalla. Siinä on vähän sellanen puolen valinta, jonka joutuu tekemään, et jos se on mun puolella, niin valitsee sen puolen, ja on mun kanssa siellä. Se on hirveen sellainen yhteisöstä pois ajava. (Kielo 2008, S.)

Lasten huostaanoton aikana äidit katselivat lasten valokuvia. Valokuvien katseleminen toisaalta veti puoleensa, mutta toisaalta se lisäsi äitien ikävää. Onerva kertoi: *Se ahistus ja semmonen mä en voinu pitää [lapsen] kuvia missään en mitään. Sitten kun mä olin yksin mä kaivoin ne eteen ja itkin itteni tyhjäksi*. Lasten valokuvien katseleminen oli äideille kuitenkin tärkeää, vaikka se herätti heissä raskaita tunteita. Jasmine kertoi lasten valokuvien katselemisen kuitenkin herättäneen myönteisiä muistoja hetkistä, joita hän oli viettänyt lastensa kanssa: *Hitsi mä oon*

monta kertaa aatellu, että ihan oikeesti, kun kättelee kaikkia niitä valokuvia tai muistelee jotain juttuja, niin ne on ollu hirveen iloisia, sosiaalisia ja reippaita.

Perheen hajoaminen aiheuttaa perheessä aina uuden kriisin huostaanottoon johtaneiden ongelmien lisäksi, vaikka lapsen sijoitus olisi hyvin pohjustettu ja tehty yhteistyössä. Kun lapset otetaan huostaan, äidit saattavat pyrkiä irti päihteisistä saadakseen lapsensa takaisin. Sariolan (2006, 141–142) tutkimuksen huumehoidossa olleet skotlantilaiset huostaanotettujen lasten äidit olivat valmiita melkein mihin vain, saadakseen lapsensa takaisin. Hän kysyykin, miksi lapset ovat tärkeitä äideille. Hänen tutkimuksensa huumeita käyttäneet äidit joutuivat luovimaan huumeiden käytön ja lasten hoidon välillä, mutta silti he halusivat huostaanotetun lapsensa takaisin.

Yksi tutkimukseni äiti järjesti itselleen asunnostaan hädän, jotta lapsi otettaisiin huostaan. Hän kertoi: *Siinä lukee syynä äidin päihteidenkäyttö ja asunnottomuus, koska mä hommasin hädän itelleen.* Tämä äiti ehkä haki sitä vapautta, josta Sariola (2006) tutkimuksessaan puhuu. Kuitenkaan suurinta osaa aineistoni äideistä ei kiinnostanut vapaus, jonka lasten huostaanotto heille tietyllä tavalla mahdollisti. Huostaanoton jälkeen lapset näyttivät olevan äideille entistä tärkeämpiä. Äitiys saa päihderiippuvaiset naiset välittämään lapsistaan jopa enemmän kuin vapaudesta, joka heille tarjoutuu lasten sijoituksen yhteydessä. Äitiydessä on jotakin erityistä, mikä vetää puoleensa. Siitä ei ole helppo luopua. (Sariola 2006.) Högbäckan (2014) tutkimuksen adoptoitavaksi lapsensa luovuttaneet äidit kokivat psyykkisiä oireita, ikävöidessään lastaan. Tutkimuksessa lapsensa adoptioon luovuttanut äiti yhä 12 vuoden päästä ikävöi lastaan. Äidin biologinen side lapseen on voimakas, sitä ei voi mikään tai kukaan täysin katkaista.

Lasten huostaanoton tapahduttua äitien monet pitkäkestoiset ongelmat päättyivät. Lasten huostaanotto voi olla ratkaiseva käänne muutokseen (Nätkin 2006b). Tyypillisemmät lasten huostaanoton yhteydessä tapahtuneet muutokset tutkimukseni äitien tapauksissa olivat päihteidenkäytössä tapahtuneet muutokset ja parisuhdeväkivallan loppuminen. Iiris kertoi olleen tyytyväinen, että oli lasten kanssa lähtenyt väkivaltaisen miehen luota pois. Kun lasten huostaanotto myöhemmin tapahtui, Iiris kertoi sen pysäyttäneen hänet.

Se on monen asian summa, ensinnäkin, että muutin pois tuolta miehen lähtettyviltä, mä sain mahdollisuuden edes herättyä. Välillä tekkee vieläkin virheitä ei auta sitä ei voi jäädä itkemään. Sit vaan uuestaan entistä sisukkaammin. Tietysti se, että varmaan nää huostaanotot ja muutkin tömmöset niin onhan ne pysäyttäny aina sitten ja eri vaiheet siinäkin prosessissa niin on pysäyttänyt.

Vaikeista kokemuksista huolimatta, äidit uskoivat ja luottivat siihen, että heidän elämällään on jokin tarkoitus. Merkityksellisyyden kokemus usein viime kädessä auttaa ihmistä jaksamaan vaikean elämäntilanteen keskellä (Kanerva 2011). Kaikille kokemuksilleen äidit eivät vielä olleet löytäneet merkitystä tai tarkoitusta, mutta silti he suhtautuivat elämäänsä positiivisesti. Onerva kertoi:

Kaikkihan johtuu vaan siitä, että meillä on ollu se yks ainut, joka on johtanut meitä eteenpäin. Mun aika ei ollu kuolla, mulla on joku elämän tarkoitus. Näin on tarkoitettu mennä ja jos [lapsi] joutu olemaan sen takia pois ja mun käydä pitkä tie, niin

Jumalalla on joku elämän tarkoitus meille. Tällä kaikella on syy johonkin, vaikka välillä on vaikea uskoa, että mikä se syy on. Mut se ne on nää ihmiset mun ympärillä ja yleensäkin elämä antaa voimaa mulle.

Kysyin äideiltä millaisia unelmia heillä oli tällä hetkellä. Odotin heidän kertovan unelmia, jotka liittyvät lasten huostaanoton purkautumiseen. Suurin osa äideistä kertoi unelmista, jotka jollakin tapaa kytkeytyivät lapsen hyvinvointiin. Kukan lapset huostaanotettiin yli kolmesta vuotta sitten. Hän oli sopeutunut lasten huostaanottoon. Käsitellessämme äitiyden unelmia ja lasten huostaanottoa huomioni kiinnittyi Kukan sylissä kolmen kuukauden ikäiseen vauvaan. Keskustellessamme äitiyden unelmista, Kukka alkoi itkeä. Vauva reagoi äitinsä itkuun, hätäytyi ja alkoi hänkin itkeä. Kukan itkuun liittyi toinenkin asia, johon kiinnitin huomiota. Hän olisi halunnut antaa lapsilleen parempaa, mitä pystyi antamaan ja mitä lapset saivat, kun he olivat vielä kotona. Aika, jonka Kukka oli elänyt kolmen ensimmäisen huostaanotetun lapsen kanssa, palautui haastattelutilanteessa hänen mieleensä ja haastattelu keskeytettiin hetkeksi.

TH: No, oliko sulla silloin unelmia äitinä?

Kukka: Oli paljon.

TH: Minkälaisia?

Kukka: Siis musta olis voinu elää sitä semmosta tavallista, aa nyt mua itkettä. Laita vaan päältä pois. [Haastattelu keskeytetään]

Ennen kuin jatkoimme haastattelua, Kukka kertoi yllättyneensä siitä, että lasten huostaanotosta puhuminen herätti edelleen voimakkaita tunteita. Kokemuksiin liittyneet unohdetut tunteet, joiden Kukka ajatteli jääneen historiaan, aktivoituivat haastattelun aikana. Jatkoimme haastattelua ja palasimme muistoissa niihin aikoihin, kun kaikki lapset vielä asuivat Kukan kanssa. Kukka kertoi halunneensa elää huostaanotettujen lastensa kanssa toisenlaista perhe-elämää ja äitiyttä, mitä hän silloin eli.

Kukka: Mä unelmoin, että mä olisin saanu elää tavallista äidin perheen elämää. Normaali-perheen elämää, jos nyt jotain voi sanoa normaaliperheeksi, tämmöstä mitä mä elän nyt. Yrityksiäkin oli, mut sit ne vaan aina kaatui. Tuli uus viikonloppu, ja sit olikin, että piti lähteä. Silti se jostain kumpus sieltä syvältä, että vois antaa lapselle sen.

TH: No mites sulla nyt, onko sulla unelmia äitinä?

Kukka: Kyllä mulla on. Unelmia on tietysti, että pystyis pitämään jonkinlaiset suhteet näihin huostaanottoetuihin ja, että antamaan heille nyt sitä aikaa, mitä ei pystynyt silloin antamaan. Sitten näien nykyisten kanssa, että pystyis olemaan heille rakastava ja pystyis luottamaan toisiin. Jotenkin haluais antaa paremman kuin mitä oli itsellään.

Puhuessamme äitiyden unelmista, äidit hämmentyivät ilmeisen selvästi. He eivät odottaneet tällaista kysymystä. Hämmentyneisyys tuli ilmi useamman äidin haastattelussa. Sain vaikutelman, etteivät he olleet tällä tavoin asioita miettineet. Sanavalmis Vuokkokin ihmetteli kysymystäni. Vuonna 2004 Vuokko kertoo:

TH: Onks sulla unelmia äitinä?

Vuokko: Unelmia äitinä.

TH: Niin onks sulla unelmia?
Vuokko: Siis tällä hetkellä

Haastattelussa vuonna 2008 Vuokon kanssa käyty keskustelu toistuu suurin piirtein samankaltaisena. Hän on yhtä ihmeissään äitiyden unelmia kysyttäessä. Lasten huostaanotosta oli kulunut aikaa noin viisi vuotta.

TH: Minkälaisia unelmia sinulla on äitinä?
Vuokko: Minkälaisia unelmia mulla on äitinä.
TH: Niin, tällä hetkellä?
Vuokko: Oikeastaan osa niistä unelmista on jo toteutunut. Tossa lasten, olen matkan varrella puhunut ois kiva kun olisi sellainen koti missä ei tarvi pelätä, että tulee jokin. Me vietettiin lasten kanssa ensimmäinen tänä juhannuksena, ettei ollu humalaisia lähellä. (Vuokko 2008, S.)

Yhtäältä äidit kertoivat lasten huostaanoton sokeeraavista kokemuksista, toisaalta heidän vaikeat ongelmat, kuten parisuhdeväkivalta lopuivat lasten huostaanoton yhteydessä. Kuitenkin lasten huostaanotto herätti heissä huononmuuden, epäonnistumisen ja syyllisyyden tunteita, joiden saattamana äitien elämä kuitenkin jatkui huostaanoton jälkeenkin. Äitien oli myös vaikea löytää sanoja kertoessaan äitiyden unelmia tai tulevaisuuden suunnitelmia.

5.3 Äitiyden muotoja lasten huostaanoton jälkeen

Lasten syntymä ja eritoten heidän huostaanottonsa muutti äitien elämää perin pohjin. Epätietoisuus siitä, tulisiko heillä koskaan äiteinä mahdollisuutta elää yhdessä huostaanotettujen lastensa kanssa ja toimia kokoaikaisesti lastensa äiteinä, huostaanoton yhteydessä oli raskas mieltä painava asia. Haastattelussa kävi ilmi millaiseksi äidit kokivat äitiytensä lasten huostaanoton jälkeen. Äidit kertoivat menettäneensä asemansa lastensa äiteinä tai he kokivat äitiytensä toissijaiseksi. He kertoivat kokeneensa itsensä enemmän lastensa kavereiksi kuin äideiksi.

Menetetty äitiys

Menetetyn äitiyden kokemukset olivat yksi tyypillisimmistä naisten äitiyden kuvauksia lasten huostaanoton jälkeen. Äidit käyttivät ilmaisuja, *ei mitään merkitystä*, *paperinmakuinen*, *vain biologinen äiti* tai *toissijainen äiti* kuvatessaan menetettyä äitiyttään. Puhuessaan lasten huostaanotoista he kertoivat menettäneensä äitiyden mutta samaan aikaan ilmaisivat halusta olla yhä lastensa äitejä. Kuvattaessaan menetettyä äitiyttä, naiset kertoivat, etteivät saaneet kutsua lastensa huoltopalaveriin. Äidit kertoivat kokeneensa, että heitä yritettiin sulkea eri tavoin pois huostaanotettujen lastensa elämästä. Äidit kokivat myös, että heitä kohdellaan holhoavalla tavalla tai heidän mielipiteitään ei otettu vakavasti. Kokemukset menetetyistä äitiydestä ilmenivät lasten asioita koskevissa palaverissa, johon osallistui kaksi sosiaalityöntekijää, sijaisperheen vanhemmat sekä

usein heidän tukena asiantuntija. Biologiset äidit olivat palavereissa yksin. Äidit kuvasivat kokemuksiaan lapsensa huoltopalaverista tästä asetelmasta käsin. Useammalla äidillä oli kerrottavana tällainen kokemus lapsensa huoltopalaverista. Seuraavassa katkelmassa Vuokko kertoo kokemuksia palaverista:

Jos äiti käy yksin niissä palavereissa, niin se lyödään täysin lyttyyn, jos äiti ite ei ota selville asioita ja omia oikeuksiaan. Siinä vaiheessa, kun sä rupeet viemään omia oikeuksia eteenpäin, sut lyödään, ei pelkästään sosiaaliviranomaisten puolesta, vaan siinä vaiheessa, kun sosiaaliviranomaiset ja sijaisvanhemmat rupee tekeen yhteistyötä, ne ohittaa sut. Se kuviokin on näin, että toisella puolella pöytää istuu sijaisäiti, sijaisä, vasemmalla puolella kaksi sosiaalityöntekijää, sä istut siinä keskellä. Kysymys on sun lapsesta, mikä ei näy siinä, mitä nää muut ihmiset päättää.

Nykyisen lastensuojelulain (417/2007) mukaan biologisille vanhemmille tulee lasten huostaanoton jälkeen laatia asiakassuunnitelma, heidän vanhemmuuttaan tukemaan. Tutkimukseni äitien lasten huostaanoton aikaan silloisessa lastensuojelulaissa (683/1983) todetaan, että perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on kussakin tapauksessa tehtävä huoltosuunnitelma ja lasten vanhempia tulee tukea huostaanoton jälkeen. Äidit kuitenkin kertoivat, ettei heitä tai heidän vanhemmuuttaan tuettu millään tavalla lasten huostaanoton jälkeen. Omin neuvoin palavereihin osallistunut Kielo koki tilanteen kiusallisena:

Oon kyllä aikalaila yksin, että ei oo oikeen mitään semmosta tahoja, joka olis suunniteltu sen biologisen vanhemman turvaksi. Niissä huoltosuunnitelmissa siellä on kaksi sosiaalityöntekijää, se sijaisperhe ja ehkä sen sijaisperheen vaikka sitten jotain tässä tapauksessa oli tää psykologi sit heidän näkemystä siinä tukemassa. Tässä tapauksessa minä yksinäni, että eipä siinä tai aika pattitilanne siinä sitten on, että siinä on monta henkilöä vastaan yksi.

Äitien haastattelussa tuli esille, ettei heidän kokemuksiinsa menetetyistä äitiydestä suhtauduttu vakavasti. Äidit kertoivat sosiaalityöntekijöiden olleen yhteydessä lasten asioissa ensisijaisesti sijaisperheen vanhempiin. He kritisoivatkin sitä, että heitä lasten biologisina vanhempina ohitettiin tällä tavalla tai heihin suhtauduttiin holhoavasti. Tieto palaverista kuitenkin tuli äidille, mikäli äidillä ja lapsen sijaisvanhemmilla olivat hyvät välit. Kanervan lapsen sijaisperheen äiti kutsui Kanervan lapsensa palaveriin. Huostaanotetun lapsen äitiä ei huomioitu samalla tavalla kuin sijaisperheen äitiä. Kanerva kertoo:

Siinä vaiheessa, kun me pidettiin tammasta kokousta, mikä tämä nyt on hoitopalaveri vai mikä se on nimeltään. Niin tälle sijaisäidille [sijaisäidin nimi] ilmoitettiin, että [sosiaalitoimistolta] tulee sinne sitten uus työntekijä mukaan siihen kokoukseen, mutta mulle ei ilmoitettu mitään, että semmonen pieni aliarvioiminen tai holhoava käytös, sitä esiintyy jonkun verran vielä.

Huostaanotettujen lasten huollosta, huoltopalavereiden järjestämisestä ja koolle-kutsusta vastaavat sosiaaliviranomaiset (Pösö 2010). Biologiset vanhemmat ovat kokeneet kuulemistilaisuudet vaikeiksi ja jännittäviksi. Äitien on vaikea muistaa kuulemistilaisuudessa käsiteltyjä asioita. Myös lapsen huoltoon liittyvät palaverit voivat tuntua vanhemmista kuormittavilta. (Kujala 2012b, 80.) Rautakorven (2007, 67) tutkimuksen äidit toivoivat sosiaalityöntekijöiltä tilan-

netajua ja sensitiivisyyttä lasten huostaanottotapauksissa. He kertoivat, että heidän kokemuksiaan vähäteltiin, eikä ymmärretty, miten kovalta koettelemukselta lapsen huostaanotto äideistä tuntui. Tutkimukseni äidit kertoivat, että heidän annettiin ymmärtää, että he ovat vain lapsensa biologisia äitejä. Vuokko kertoi, että lasten huostaanoton yhteydessä hänen äitiytensä riistettiin häneltä ja siirrettiin sijaisvanhemmille:

Mä menetin äitiyteni sillä hetkellä kun huostaanotto tapahtui. Se on aika tylyä tekstiä muutenkin palavereissa, että sulle tosissaan sanotaan sä oot vaan biologinen äiti ja kyllähän sillä ei loppupelissä oo mitään merkitystä. Jos äiti ite ei jaksa taistella äitiytensä eteen, äitiys riistetään, se siirtyy sijaisvanhemmille, valitettavasti.

Äidit kertoivat, ettei heidän äitiydelleen annettu sellaista arvoa, mikä sille heidän mielestään olisi kuulunut. Heidän mielestään biologisella äidillä pitäisi olla enenemän mahdollisuuksia vaikuttaa ja olla mukana lastensa elämässä. Kielo kertoi, että sijaisperheessä asuvan lapsen läsnäoloa hänen elämässään rajoitettiin ja häntä lapsen äitinä pidettiin mukana vain velvollisuudesta. Kielon näkemys perustui hänen kokemukseensa menetetyistä äitiydestä:

No eipä sillä äitiydellä niin kauheasti oo hirveesti merkitystä. Sitä vaan pidetään biologisena äitinä, ei sitä katsota enää sen kummemmin, että muunlainen äitiys et sitä ei oteta huomioon. Sitä ollaan vaan sen lapsen synnyttäjä, joka pitää roikottaa siinä (palavereissa) mukana.

Lapsen huostaanoton yhteydessä äidit saattavat kokea, että heiltä viedään vanhemmuuden sosiaalinen identiteetti, jolloin heidän on todistettava kyvykkyytensä muille ihmisille, jotta heidän äitiytensä identiteetti tunnustettaisiin. (Ruisniemi 2006a, 168.) Naisten puheista, jotka kokivat menettäneensä äitiyden, välitettiin kuitenkin se, että he arvostivat äitiyttään ja pitivät sitä merkityksellisenä. Äiti on äiti, eikä sitä tarvitse perustella. Vuokko kertoi:

Mä en voi puolustella todistelemaan, että mä kelpaan lasteni äidiksi, eihän äidin yleensä, äitihän on äiti. Mutta huostaanottotilanteessa äiti joutuu selittämään viranomaisille, että mä kykenen olemaan äiti. Se ei enää kuulukkaan silloin, se kuuluu viranomaiselle, viranomaiset päättää, onko se terveellistä vai ei.

Äidit kertoivat, että heidän tuli osoittaa sosiaalitoimelle pystyvänsä olemaan riittäviä, jopa aiempaa parempia äitejä lapselleen, jos aikovat saada lapsensa takaisin. Buehlerin, Rhodexen, Ormeen ja Cuddebackin (2006, 545–546) mukaan vaatimus hyvästä vanhemmuudesta on sijaisvanhempia kohtaan kuitenkin kovempi verrattuna biologisiin vanhempiin. Myös tutkimukseni äidit kertoivat kokeneensa, että heiltä odotettiin aiempaa parempaa äitiyttä. Kielo kertoi:

Pitää olla hirveen näyttö siitä, että tosiaan on jälleen kunnossa. Vaikka on se näyttökin, niin ei siltikään riitä, vaikka on lääkärin lausunto siitä, että on jo kunnossa, niin sitä tavallaan ei uskota.

Äitien haastatteluissa tuli esille, että heidän oli huostaanotetun lapsen biologisina äiteinä osoittauduttava muita äitejä paremmiksi äideiksi, mikäli he halusi-

vat saada lapsensa takaisin. Niin sanottu normaali äitiys, mitä se äitien tapauksessa tarkoittaneekaan, ei äitien mielestä enää riittänyt. Vuokko kertoi:

Jokainen äiti voi sanoa itseensä hyväksi äidiksi, mut siinä vaiheessa, kun lapset huostaanotetaan, sun on oltava hyvä äiti tai lapset ei tule enää kotiin. Sulta vaaditaan paljon enemmän kun niin sanotulta normaalilta kotiäidiltä. Se [normaali äitiys] ei enää riitä.

Äidit eivät kokeneet lasten huostaanotossa menettäneensä ainoastaan äitiytään, vaan he kertoivat myös äiti-lapsisuhteen menetyksestä. Lasten tapaamiset saattoivat jatkua, mutta suhde ei välttämättä ollut äiti-lapsisuhde, vaan enemmän kummitäti- tai täti suhde. Orvokki kertoi, että hänen kahden vanhimman lapsensa tapauksissa hän on menettänyt äiti-lapsisuhteen.

Meillä on [esikoisen] kanssa tämä äiti-lapsisuhde täysin menetetty, ja niin on [toisenkin] kanssa. [Nuorimmainen] on sitten se kenestä mä pidän kynsin hampain kiinni.

Naiset kertoivat menettäneensä sekä äitiytensä että lasten kanssa yhteisen arjen. Lapsetkin saattoivat kokea menettäneensä äidin huostaanoton yhteydessä. Hämmäläisen (2012, 22–123) tutkimuksen huostaanotetut lapset kokivat menettäneensä äitinsä sekä osan sisaruksistaan huostaanoton ja sijoituksen seurauksena. Hämmäläisen tutkimuksen lapset toivoivat näkevänsä useammin biologisia vanhempiaan ja sisaruksiaan. Vuokko kertoi äitiytensä olleen paperin makuinen:

Mun koko elämä on veetty niin paperille kun olla ja voi. Mulla on niin hyviä kuin huonoja puolia mutta jos mä en ois ollu näin vahva ihminen, mä en ois kestänyt tätä. Vielä joskus keväällä mä ajattelin, että mä taian luovuttaa.

Kokemukset menetetyistä äitiydestä eivät kuitenkaan lannistaneet äitejä lopullisesti. Lasten huostaanottojen jälkeen äitien kiinnostus lapsiaan kohtaan lisääntyi. He eivät mieltäneet itseään niin huonoksi äidiksi, eikä ratkaisuitaan sellaisiksi, joista seuraisi lasten huostaanotto. Jasmine kertoi, että huonon äidin lapset otetaan huostaan, hän ei ole sellainen. Kuitenkin hän kertoi ennakoineensa lastensa huostaanoton, mutta silti hänen oli vaikea uskoa sitä, kun se oli tapahtunut.

Kyl siinä äitiys vietiin siis kertalaakista käsistä, tavallaan se, että mä oon epäonnistunut, mua rupee itkettään vieläkin, kun mä puhun siitä. Kun epäonnistuu äitinä. Tavallaan 16 vuotta on vieny tässä lapsia yksin elämässä eteenpäin, ja lapset on terveitä ja fiksuja, kaikki on hyvin ja näin käy. Se oli jotenkin uskomatonta. Et ei mulle voi käydä näin. Kelle tahansa huonolle äidille ja holtittomalle äidille, jollekin alkoholisti- tai huumeäidille voi käydä noin. Ei hitsi mulle ei voi käydä näin. Ja sit se totta kai, et sitä oli niin syvissä syövereissä kyllä ajatustensa kanssa ja itsensä kanssa silloin, että ei tosikaan.

Äitiyden menettämiskokemusten myötä äidit kertoivat lapsen huostaanoton aikana menettäneensä myös mahdollisuuden nähdä lapsen kasvamisen ja kehittymisen vaiheita. Tällaisia olivat esimerkiksi lapsen konttaamaan, kävelemään tai puhumaan oppiminen. Äidit eivät voineet seurata liioin sijaisperheissä asu-

neiden lastensa koulun aloittamista. Lapsen kasvun ja kehityksen näkemättä jääminen liittyi Marketalla menetettyyn äitiyteen:

Kun [lapsi] on oppinu sitten enemmän maailmasta ymmärtämään, kävelemään ja ite tekemään asioita, niin siinä vaiheessa [lapsi] ei enää oo ollu mun luona. Se on vaan ihan pieni vauvaikä siinä sitten ollu mun kanssa.

Menetettyä äitiyttä kokeneet äidit kertoivat miettineensä, selviävätkö he koskaan täysin lasten huostaanotosta ja sen yhteydessä tapahtuneista lasten menetyksistä. Tunteiden tasolla toipuminen on vaikeaa, vaikka olisikin jokseenkin tasapainoinen huostaanoton kanssa. Kukka kertoi, ettei hän ehkä koskaan kokonaan toivu lasten ja äitiyden menettämisen kokemuksestaan:

Se semmonen äitiyden menetys tai lapsien menetys, niin musta tuntuu, että semmosesta ei ehkä pääse, vaikka sen käsittää itsessään, että ei se enää oo voimakas.

Lapsen huostaanotto jätti äiteihin eräänlaisen jäljen, myös äiteihin, jotka olivat hyväksyneet lapsensa huostaanoton. Äidit uskoivat kuitenkin siihen, että he ovat edelleen kykeneviä toiminaan lastensa äiteinä. Kanervan yhteys lapseensa näytti etäänntyneen huostaanoton jatkuessa. Hän toistaa haastattelun aikana, ettei hänestä ole äitihahmoksi. Kanerva kertoi vuonna 2004 olleensa tyytyväinen, kun aikoinaan hankki lapsen, mutta ei enää kaipaa lasta jokapäiväiseen elämäänsä:

Mä en kaipaa sitä 4-vuotiasta näsäviisasta [pikkulasta] itselleni. En tiedä onko se heikkous, mutta mä en oo mikään äitihahmo, semmonen. Mä en kaivannut sitä lasta itselleni silloin laisinkaan. Vaikka yhdessä vaiheessa olikin pieni puumi päällä, että pitäisi saada toinenkin laps. Mutta en kovin kaipaa lasta elämäni mitenkään sillä lailla.

Neljän vuoden päästä Kanervan mielipide lasten hankkimisen suhteen oli hie-man muuttunut hänen elämäntilanteensa muutoksen myötä. Kanervan toiveena on, että sijaishuollossa asuva lapsi pysyisi terveenä ja toteaa samassa, että lapsella pitäisi olla sisaruksia. Kanerva kertoo:

Mun mielestä lapsia pitää olla, lapsella pitää olla sisaruksia. Se ei ole kuin yksi osasy, minkä takia me on suunniteltu lapsen hankkimista, mutta kuitenkin se tulee siinä mukana. Et [huostaanotetulla lapsella] olisi sitten niin kun sisar tai velipuoli. Kyllähän se vaikuttaa sitten heidän elämäänsä. (Kanerva 2008, S.)

Lapsen huostaanotossa biologiset äidit kokivat menettäneensä jollakin tavalla ensisijaisuuden lastensa äiteinä. Joku heistä totesi, että he saavat olla mukana lapsen elämässä vain sen vuoksi, koska niin kuuluu tehdä.

Kaveriäitiys

Kun tutkimukseni äitien lapset oli sijoitettu ja lasten tapaamisista sovittu, uusi tilanne vaati äideiltä aikaa ja totuttelemista uudelleenlaiseen äitiyteen. Mitä pitempään lapset olivat asuneet sijaiskodissa, sitä etäämmäksi lasten elämästä äidit kokivat tullessa. He kertoivat kokeneensa lastensa tapaamisessa itsensä ulkopuolisiksi, lastensa leikkikavereiksi tai kaveriäideiksi. Lasten sijaishuollon aika-

na heidän äitiytensä muodostui enemmän kaverisuhteeksi. Myös ne äidit, jotka tapasivat lapsiaan säännöllisesti, kokivat näin.

Vuosia sijaisperheessä asuneiden lasten äidit kokivat suhteiden lapsiinsa muuttuneen etäisemmiksi. He eivät kokeneet itseään lastensa äideiksi mutta toisaalta he kuitenkin sanoivat olleensa äitejä lapsilleen. Samanaikaisesti äidit surivat sitä, ettei heillä ollut normaalia äiti-lapsisuhdetta lapseensa. Äidit puhuivat kaveriäitiydestä, joka vaikutti olevan enemmän negatiivinen kuin positiivinen asia, eikä se heidän mielestään ollut mitenkään tavoiteltava tilanne tai rooli. Tavatessaan lapsiaan Kukka kertoi, että hän on enemmän lastensa leikkikaveri kuin äiti. Hän kertoi mustasukkaisuudentunteista lastensa sijaisperheen äitiä kohtaan, koska hän sai huolehtia, kasvattaa ja olla hänen lastensa arjessa mukana enemmän kuin hän itse:

Kun he sijoitettiin eri paikkakunnalle, niin oli harvemmin (tapaamisia). Musta rupes tuntumaan, mä oon niitten leikkikaveri, en mä oo heidän äiti ja mulla tuntui, että mulla on viety äitiys. Joskus mä koin voin ihan sanoa, että koin mustasukkaisuutta siitä, että hei toi onkin mun lasten äiti enkä mä. En mä sitä enää koe sellasena. Koska niinhän se on, nehän on ne kasvattanut, ne on heidän vanhemmat enemmän kuin minä.

Äitien ja lasten suhde ei kaikissa tapauksissa ehtinyt muodostua äiti-lapsisuhteeksi sen vuoksi, että lapsi otettiin huostaan muutaman kuukauden ikäisenä. Orvokki kertoi tällaisesta tilanteesta. Hänen yhteytensä sijaisperheessä murrosikänsä kasvanneeseen lapseen oli kuitenkin jollakin tavalla pysynyt mutta hän koki olevansa lapselleen enemmän kaveri kuin äiti. Eräs kaverisuhdetta kuvaava seikka oli se, että lapsi kertoi äidille salaisuuksia, joita tämä ei ollut kertonut sijaisäidille. Salaisuuksien kertominen biologiselle kaveri-äidille saattoi olla lapsen mielestä helpompaa, koska äiti ei ollut läsnä lapsen elämässä päivittäin, esimerkiksi asettamassa rajoja. Orvokki kertoi:

[Vanhimman lapsen] kanssa meillähän ei ole mitään äiti-lapsisuhdetta. Meillä on enemmän semmoinen kaveruussuhde. [Lapsi] kertoo mulle salaisuuksia, mitä se ei oo tälle sijaisäidille kertonu. En mä ole sille äiti. [Lapsi] kun tulee käymään mun luona niin, me yleensä painutaan johonkin kaupunkiin soppailemaan tai jotain muuta.

Lapsen ja vanhemman suhteen kaverisuhteeksi muuttuminen saattoi äideistä tuntua epätavalliselta, kun tapaamiset eivät olleet sitä mitä he mahdollisesti siltä odottivat. Kaveri ei esimerkiksi aseta rajoja, kuten vastuullinen vanhempi, joka toimii jäämäkästi ja seisoo sanojensa takana (Böök & Perälä-Littunen 2010). Kaveriäitiyttä lisäävä seikka saattoi olla äitien heikko ote lapsiin. Heidän oli vaikea olla täsmällisiä tai olla menemättä liikaa lapsen tasolle. Jasmine kertoi:

Sanotaan, että on helpompi puhua nyt tästä hetkestä ja nyt kun toi [lapsi] 12 vuotta, niin kyl mä ehkä olen varmaan ihan liian lepsu ja ehkä liian, en mä tiedä mä puhun liian paljon samaa kieltä sen kanssa. Mut me pärjätään (nauraa).

Äitien suhteet huostassa olleisiin lapsiinsa määrittäytyivät sen mukaan, kuinka läheiseksi heidän suhteensa lastensa kanssa oli muodostunut ennen huostaanottoa. Orvokki kertoi suhteestaan keskimmäiseen lapseensa, joka otettiin huos-

taan 2-vuotiaana. Kaksi vuotta kestäneestä yhteisestä elämästä huolimatta lapsen ja Orvokin välille ei koskaan syntynyt läheistä suhdetta. Sen sijaan vanhimpaan lapseen Orvokki piti yhteyttä tiheämmin, vaikka oli tämän kanssa elänyt vain kaksi kuukautta. Orvokki kertoi keskimmäisen lapsensa todenneen, ettei hän tunne biologista äitiään. Orvokki kertoi suhteen lapseen olleen etäinen.

[Lapsesta] mä en osaa sanoa yhtään mitään, kun mä en oo nähny sitä nyt pariin vuoteen. [Hän] on itte sanonu näin, kun hän ei tunne mua, niin hän ei oikein osaa pitää mua äitinä.

Viisi vuotta myöhemmin syntyi Orvokin kolmas lapsi, jonka kanssa hän oli elänyt omasta mielestään suhteellisen hyvää aikaa yli neljä vuotta. Vaikka lapsi oli huostaanotettu, hän halusi silti säilyttää ja muodostaa läheisen äiti-lapsisuhteen nuorimmaisen lapsensa kanssa. Orvokki kertoi ponnistelleensa ollakseen nuorimmaiselle lapselleen äiti kaverin sijaan.

Sitten taas [nuorin lapsi] kun on silloin kun [lapsi] on mulla - on muuten huomenna tulossa käymään täällä - niin mä teen kyllä parhaani ollakseni sille [lapselle] äiti, enkä mikään kaveri.

Mitä kauemmin huostaanotetut lapset asuivat sijaisperheissä, sitä tiiviimmin he sinne olivat kiintyneet. Lasten kiintyminen sijaisperheisiin onnistui, mikäli äidit olivat hyväksyneet ja sopeutuneet huostaanottoon. Tämä oli sinänsä hyvä asia, mutta toisaalta mitä kauemmin lapsi oli ollut huostassa, sen selkeimmin äidit kokivat suhteen lapsiin muuttuneen etäisemmäksi ja enemmän kaverisuhdetta kuin äiti-lapsisuhdetta muistuttavaksi. Kaveriäitien vierailut lasten luona kuuluivat leikkien merkeissä. Lasten pitkään sijaisperheissä vietetty aika etäännytti äitejä niin, etteivät he enää olleet tietoisia, mitä heidän lapsilleen kuului. Esimerkiksi Iiriksen lapset olivat asuneet sijaisperheessä noin viisi vuotta.

Mä alan kohta puota kärryiltä, että miten ne kasvaa. Tietysti mitä kauemmin ne on tuolla, sitä vähemmän enää tiän mä niitten arkisista asioista. Oonhan mä siitä arjesta aika pihalla sillain. Eli mut nähään enemmän sellasena kaverina. Mä leikin niitten kanssa enemmän sillai kaverina oon, että se äiti-lapsisuhte on vähän hukassa siinä. Minä oon aikuinen ja he on lapsia. (Iiris 2008, S.)

Kaveriäidiksi itseään kutsunut Iiris kuitenkin halusi oppia tuntemaan lapsiaan paremmin ja tutustua heidän arkeensa paremmin. Tämä tapahtui vähitellen olemalla läsnä ja viettämällä aikaa yhdessä lapsen kanssa. Iiris kertoi, ettei enää tiennyt, mistä lapset pitivät, millaiset asiat heitä pelottavat tai mitä he ajattelivat.

Siinä tietysti on niin vähän aikaa (lasten tapaamisessa) yrittää saada selville, että mitä oikeesti kuuluu ja mistä ne esimerkiksi nykyään pitää. Kyllähän mä tiän jottain, että on partiota ja mut sitten niitä ihan semmosia, jotka tulee vähän ei tivaamalla tai kysymällä sillai vaivihkaa. Mä oon enemmän niistä jääny kyllä pihalle. (Iiris 2008, S.)

Äitien haastatteluista ei tule esille, että heitä ja heidän lastensa suhdetta olisi tuettu. Kaveriäideiksi itsensä nimenneet äidit kuitenkin kokivat, että lasten huostaanotto oli vieraannuttanut heitä toisistaan. Mielenkiintoista oli myös se,

että ennen huostaanottoa lastensa kanssa leikkineet äidit eivät kokeneet itseään kaveriäideiksi. Huostaanoton jälkeen heidän äitiytensä ja lasten tapaamisiin liittyi monesti pelkäämistään lasten kanssa leikkiminen, joka vahvisti kaveriäitiko-kemusta.

Hämäläisen (2012) tutkimuksen lapset pitivät tärkeänä yhteyttä biologiseen sukuun. Tutkimukseni äidit saattoivat olla liiankin varovaisia sijaisperheissä asuvien lastensa kanssa, ettei heidän välilleen syntyisi mitään, mikä erot-taisi heitä tai vaikeuttaisi seuraavia tapaamisia. Lastensuojelun työntekijät saat-toivat seurata sitä, miten lapset reagoivat biologisten äitien tapaamisiin tai äidit olettivat heidän näin tekevän.

Luovutettu äitiys

Tavallisesti tutkimukseni äidit pitivät lapsistaan kynsin hampain kiinni. Lapsen antaminen huostaan tai hänestä luopuminen ei tullut ensimmäisenä heidän mieleensä, vaikka tilanne kotona olisi ollut millainen tahansa. Onervan lapsen huostaanotto poikkesi kuitenkin muista tutkimukseni äitien kokemuksista. Hän-en lapsesta luopuminen näytti tapahtuneen vapaaehtoisesti. Hän oli lopetta-nut huumeiden käytön raskaaksi tullessaan. Ennen lapsen poisluovuttamista, hän oli elänyt tiiviisti lapsen ehdoilla viisi vuotta päihteittä. Hiukan ennen lap-sensa luovuttamista hänen elämässään tapahtui asioita, jotka näyttivät joudut-tavan hänen lapsesta luopumista. Hän esimerkiksi eli lapsen kanssa liian lähellä huumeidenkäyttäjää. Onerva menetti läheisiään ja ystäviään sekä kuoleman että parisuhteen katkeamisen kautta. Myös hänen ja lapsen isän suhde päättyi. Ih-missuhdeverkosto, josta hän kertoi saaneensa eniten tukea, katosi. Onerva ker-toi keskeytyneestä raskaudestaan ja miehestä, jolle hän odotti lasta. Tulkitsen näiden vastoinkäymisten vaikuttaneen hänen uupumiseensa. Onerva kertoi yksinäisyydestä ja peloista, liittyen siihen, että joku vie häneltä lapsen, joten hän luovutti tämän pois ennen kuin muut tulevat sen tekemään.

Mä olin huomannu, että mua oli ruvennu kiinnostaa huumeet. Sillä jo et mä pidin sellaisia ihmisiä, kutsuin kylään jotka käytti. Mä en ite vielä käyttäny silloin, mut omassa päässä soi herätyskellot. Se oli silloin tammikuussa, mä sain sitten keskenmenon. Mä ootin yhelle toiselle miehelle vauvaa. Mä jouduin synnyttään sen vauvan ulos sieltä. Se oli niin iso. Silloin mä kokeilin huumeita ekan kerran illalla. Eli siihen tuskaan ei ollu ketään kenelle puhua ja tää mies jätti mut sitten tän keskenmenon seurauksena. Mä jäin [lapsen] kanssa kahestaan siihen. Sitten siinä tapahtui kaiken-laista asioita ja jotenkin vaan ajautui se mun elämä niihin huumeisiin. Kaksi viikkoa, kun mä oli käyttänyt niin mä soitin [lapsen] papalle, et tulkaa hakemaan [lapsi] pois. Mä pelkäsin, et joku vie sen lapsen multa, niin mä äkkiä vein sen pois. Suoraan sanon näin se meni.

Onerva piti itseään epätavallisena äitinä, koska luopui lapsestaan vapaaehtoi-sesti. Lapsesta luopumisen jälkeen Onervan raju huumeidenkäyttö alkoi uudes-taan. Sosiaalitoimessa ei ensin uskottu, että Onerva todellakin halusi luopua lapsestaan. Hänen lapsensa huostaanotto ei mennyt normaalin huostaanotto-prosessin mukaisesti. Tämä näytti hämmentävän sosiaalitoimen työntekijöitä. Onerva joutui vakuuttelemaan moneen kertaan olevansa tosissaan:

Mä kävelin seuraavana maanantaina sosiaalitoimeen ja sanoin, että teidän pitää ottaa multa lapsi pois. Mullahan kesti kauheen kauan ennen kuin ne usko sen, että mulla on asiat näin.

Tavallisesti lapsen huostaanottoprosessi käynnistyy lastensuojeluilmoituksen ja viranomaistoimien kautta. Onervan tapauksessa lapsen huostaanotto tapahtui toisella tavalla. Kiinnostavaa Onervan tapauksessa oli se, että hänelle tarjottiin tukea palaverien ja keskustelujen muodossa, mitä muut tutkimukseni äidit eivät kokeneet saaneensa, vaikka olisivat tahtoneet. Toiset tutkimukseni äidit kokivat jääneensä vaille tukea lasten huostaanoton tapahduttua. Onerva kertoi:

Ne eivät meinanneet ottaa [lasta], koska meillä oli tarhassa sellaisia palavereita, että millä ne vois auttaa mua ja [lasta]. Mä kysyin siellä, että mä en tiedä miksi mä oon täällä, mulla ei oo mitään tekemistä täällä. En mä jaksaa tämmöstä vatvaamista ja lähin menemään. En mä, ne ei vaan ymmärtäny sitä. Mä yritin sanoa, että mulle on turha nyt puhua mistään huumeekatkosta, koska mä en pysty mennä niihin, kun mua ei kiinnosta pätkääkää. Kun mä sain huumetta päähän se riitti, ei mun tarvinnu, se vain ajautui se elämä ja mä olin päättänyt vedän itteni hengiltä.

Onerva ehti luoda viiden vuoden aikana hyvät suhteet sekä lapseensa että neuvolaan. Suhde lapseen ja neuvolaan katkesi, kun hän palasi takaisin sinne, mistä oli päässyt pois tullessaan raskaaksi. Onervan kokemus kertoo paitsi huumeriippuvuudesta kärsivän ihmisen ongelmasta myös siitä, että äidiksi tuleminen ei takaa raittiutta. Lapsi, joka oli ollut Onervalle kaikki kaikessa, ei sitä enää ollut. Onerva kertoi, ettei lapsi siinä vaiheessa tuntunut tärkeältä. *Mä sanoin et sillä on ruokaa sillä on vaatteita, mut rakkautta se ei saa. Se oli mulle ku tavaraa, se lapsi.* Onervan vapaaehtoinen luopuminen lapsestaan ratkaisuna saattoi olla häneltä tietynlainen ennalta ehkäisevä teko. Lapsesta luopuminen tuntui kuitenkin myöhemmin Onervasta anteeksiantamattomalta teolta:

Mä sanoin aina, että mun selitys tälle on, että enempää ei voi rakastaa lasta, kun antaa sen pois sen omaksi hyväksi. Moni on sanonu, että he ymmärtää sun teon mutta se, että antaa itelle anteeksi se on eri asia, kun se, että järjellä selittää. Sehän on niin, että enhän mä halunnu, että mun lapsi elää samassa missä mä oon eläny. En mä sitä halunnu, mä halusin antaa sen pois, kun mä tiesin, että mä en ois pystynyt lopettaa.

Lapsen hoitaminen sujui Onervalta muutaman vuoden, mutta lapsen varttuessa tilanne muuttui. Hänen kommenttinsa *mä luulin pärjääväni yksin*, oli merkki siitä, että hän olisi tarvinnut apua. Toinen pulma Onervan elämässä oli itseviha. Tehdyt ratkaisut lapsen luovuttamisen suhteen saattoivat olla yksi syy hänen itsensä vihaamiseen. Onerva kertoi: *Ja mä vihasin itseäni ja koko maailmaa (itkee).* Onervan haastattelussa ei tule esille missään vaiheessa, että hänen äitiyttään olisi tuettu tai että hänen päihdeongelmaansa olisi hoidettu. Häneltä puuttui lähes kokonaan yhteiskunnan sekä raittiiden aikuisten ihmisten tuki. Kun huumeet alkoivat vetää puoleensa, kaikki muu menetti merkityksensä. Itsekin hämmennyin kuulemastani, joten kysyin Onervalta:

TH: Mikä sun päässä naksahi, kun sä äsken kerroit minkälainen äiti sä olit ollu? Sä rakastit lasta, sit sä rupesit käyttään huumeita ja mikään ei ollut mitään. Pysyt sä kuvailemaan, mitä tapahtui?

Onerva: Varmaan se, että mä väsähdin, mä en osannut hakea apua. Mä luulin pärjääväni yksin ja sit mä huomasin et mä en pärjääkkään, niin mä pelkäsin et se lapsi otetaan multa pois. Mä epäilen, että mä en tienny miten, keneltä pyytää apua ja mä en nähny mitään muuta vaihtoehtoo, kun sen et mä rupeen vetämään ja mä annan lapsen pois.

Onerva kertoi kokeneensa syyllisyyttä siitä, että oli luovuttanut lapsensa pois siitä huolimatta, että hän oli ajatellut tämän parasta. Lapsesta luopuminen painoi Onervan mieltä vielä senkin jälkeen, kun lapsi oli palannut takaisin kotiin. Huostaanotettujen lasten äitien tuntemat syyllisyyden tunteet vaikuttavat pitkään, vaikka lapsesta luopumisen taustalla olisi lapsen etu. Onerva epäili, ettei koskaan pääse tasapainoon lapsensa huostaanoton kanssa. Hän sanoi: *Ei kai sitä kukaan äiti pääse kokonaan.* Jonkinlaisen tasapainon saavuttaminen oli kuitenkin mahdollista. Haastattelin Onervaa hänen kotonaan. Minua kiinnosti tietää, mitä Onerva ajatteli äitiydestään nyt, kun lapsi oli tehnyt valintansa ja muuttanut hänen luokseen. Kysyin häneltä, missä asioissa hän kokee olevansa äitinä hyvä.

Ehkä mä oon äitinä hyvä siinä, että mä en pelkää läheisyyttä. Meillä [lapsen] kanssa me ollaan molemmat suodatin, meillä ei oo suodattimia ollenkaan. Me puhutaan toistemme kanssa kaikesta, me riidellään räiskyvästi mutta me rakastetaankin räiskyvästi. Mä oon hyvä äitinä rakastaan mun lasta.

Yllätyin, kun haastattelun päätyttyä Onerva halusi esitellä lapsensa minulle. Murrosikäinen lapsi tulikin ystäviensä kanssa esittelemään itsensä. Oli hienoa kohdata Onervan lapsi, joka oli muuttanut takaisin äitinsä luokse.

Kuntoutuva äitiys

Lasten huostaanoton jälkeen äitien itsetutkistelun ja kuntoutumisen tuloksena heistä kasvoi ehyempiä elämästään ja itsestään tietoisempia naisia ja äitejä. Itsetutkistelun myötä äidit havahtuivat esimerkiksi siihen, että lasten pitäminen itsellään ei ole automaattista. Kukka kertoo:

Olihan se ihanaa vaikka olin nuori, ensimmäinen lapsi, et kyllähän se. Ei siitä pääse varmaan ei se ikä varmaan. Ja siinä vaiheessa sitä ajattelinkin, et se on siinä se lapsi ja se pysyy.

Kriisien keskellä eläminen heikensi äitien kykyä nähdä perheen ja lasten todellinen tilanne. Päihteidenkäytön nuorena aloittaneiden ja nuorena synnyttäneiden naisten valmius äitiyteen oli hentoa. Kukka kertoo hukassa olevasta äitiydestä, kun lapset olivat vielä hänen kanssaan: *Että varmasti oli äitiys aika paljon hukassa.* Katsoessa elämää taaksepäin, hän kertoi, ettei hänen äitiytensä ollut sitä, mitä se pienten lasten äidillä tulisi olla. Nuorena äitinä hänellä ei ollut resursseja toimia samalla tavalla, mitä hän nykyisten lastensa kanssa kolmetoista vuotta myöhemmin toimi. Kukka synnytti ensimmäisen lapsensa 15-vuoden ikäisenä. Alle 19-vuotiaana hänellä oli kolme lasta. Kukan miesystävät pahoinpitelivät häntä säännöllisesti. Kolmen lapsen kanssa aloittelevana äitinä, jatku-

van väkivallan keskellä eläneenä, Kukan oli vaikea nähdä tarvitsevansa apua. Hän kertoi:

Olihan se aika elämänmuutos (äidiksi tulo) mutta nyt kun mä ajattelin tässä iässä, niin mähän oon ollu ihan täysin lapsi. Mut silloin se ei tuntunut, että mä nyt oon täysin lapsi ja multa oli nuoruus jääny.

Ruisniemi (2006b) tarkastelee vanhemmuutta sosiaalisen identiteetin käsitteen näkökulmasta. Mitä riippuvaisempi lapsen vanhempi on päihteistä, sitä enemmän päihteenkäyttäjä-identiteetti saa tilaa hänessä ja vanhemmuuden identiteetti pienenee. Mitä pidempään vanhempi on ollut päihdekuntoutuksessa ja, mitä pidemmälle toipuminen on edistynyt, sen selkeämmin he kuvailevat vanhemmuuteen liittyvää vastuullisuuspuhetta. (Ruisniemi 2006b.)

Naisten epäonnistumisen kokemukset saivat äidit välttämään paikkoja, jossa he tulisivat mahdollisesti kohtaamaan ystäviään tai tuttaviaan. Paitsi syyllisyyden tunteet myös häpeän tunteet ohjasivat heidän käyttäytymistä. Äidit esimerkiksi ajattelivat, että ihmiset näkevät heidät epäonnistuneina äiteinä. Jasmine kertoi tästä:

Aluksi mä olin niin häpeissäni, se on suurin sana, mikä kuvaa sitä, epäonnistunut huono äiti. Mua hävetti, mä olin niin häpeissäni että. Sit se, kun sitä pelkäsinkin, vaik mä tavallisesti liikuin tuolla mut mä pelkäsin, että mä törmään siellä kaupassa johonkin tuttuun ja se kysyy, mitä kuuluu. Mitä helvettiä mä sille sanon, mitä mulle kuuluu? Veätkö turpaan? Lähetkö vittuilemasta siitä ja näin, se häpeän tunne oli ihan.

Jotkut äidit kertoivat epäonnistumisen kokemuksistaan. Näen kuitenkin äitien itsensä näkyväksi tekemisen epäonnistumisineen enemmän heitä vapauttavana kuin kahlitsevana asiana. Epäonnistuminen, omien erehdysten tunnistaminen ja niiden myöntäminen on kuntoutumisen prosessissa tärkeää. Lasten huostaanoton jälkeen äitien syyllisyydentunteet ja epäonnistumisen kokemukset olivat tyypillisimpiä äitien kokemia tunteita. Ulpu kertoi epäonnistumisen ja syyllisyyden tunteiden herättämistä kamppailuistaan, joita hän oli prosessoinut vuosia:

Sellanen syyllisyys, syyllisyys siitä, että mä oon epäonnistunut. Mä oon ollu tosi huono äiti. Se oli tosi monen vuoden prosessi ennen kuin mä pystyin sanomaan itelleni, että mä oon hyvä äiti. Mä kannoin sitä, mä ehkä rupesin vaatiin iteltäni sitä äitiyttä, mun pitää olla täydellinen, mä en voi tehdä virheitä. Et ne syyllisyydet oli aika pahat.

Kolmen lapsensa huostaanoton kokenut Orvokki toteaa, että hän on äitinä muuttunut. Hän kertoi olleensa nuorimmaiselle lapselleen enemmän äiti tämän huostaanotosta huolimatta, verrattuna kahteen vanhimpaan lapseen. Orvokin suhtautuminen itseen on suorasukaista. Avoimuus omia laiminlyöntejä ja itseä kohtaan kuvannee hänen muuttumistaan ja kuntoutumistaan äitinä. Hän kertoi äitiyden muuttumisesta vuosien aikana:

[Nuorimaiselle] mä olen edelleen äiti kuitenkin. Et kyllä paljonhan mä oon muuttunu niistä ajoista, kun [vanhin lapsi] syntyi kohta 13 vuotta sitten. Mä ajattelen nykyään,

että mä olin ihan täysin kakara silloin. Miten kakara osaa hoitaa toista kakaraa. Ei mitenkään.

Edellä Orvokki kertoi näkemyksensä itsestä ja ihmisenä kasvamisestaan. Hänen käsityksensä seuraavassa sitaatissa herätti hieman ajatuksia, kun hän kertoi, ettei ollut laiminlyönyt lapsiaan muulla tavalla kuin juomalla alkoholia. Hän ei pidä itseään äitinä toivottomana tapauksena. Orvokin mielipiteen takana näytti olevan päättäväisyyttä, mikä kertonee toivosta. Hän kertoo:

Kun on kysytty syytä [lasten huostaanottoon] niin mä oon sanonu, että viinan juonti. Sehän on se perimmäinen syy siihen, että lapset on huostaanotettu. Sillä lailla mä oon ihan ylpee ittestä siinä, että jo [ensimmäisen lapsen] kohalla, kun ne kävi [neuvola] meitä kattomassa, niin kyl ne sano, että hienostihan sä hoidat ton lapsen ei siinä mitään. Mua ei koskaan syytetty siitä, että mä olisin laiminlyöny lapsia, se on tullu siten. Tai olen laiminlyöny siis viinan kanssa mutta selvin päin ollessa mä pidän itseäni kuitenkin ihan hyvänä äitinä. En mä suostu ajattelemaan, että mä oon aivan toivoton tapaus.

Äidit vaikuttivat suhtautuneensa itseensä avoimesti, myös omia virheitä kohtaan. Lasten ollessa pieniä, heidän oli kuitenkin vaikea nähdä oman päihiteidenkäytön olevan uhka lasten kehitykselle. Yhtäältä äidit olivat huolissaan ja toisaalta eivät olleet huolissaan siitä, mitä he tavoillaan olivat aiheuttaneet lapsilleen. Arvelen äitien kuitenkin pitäneen pahana sitä, että he käyttivät päihiteitä lastensa aikana. Merkittävä kuntoutuvaan äitiyteen liittyvä havainto oli äitien puheessa esiintyneet syyllisyyden tunteet. Näen näiden tunteiden tunnistamisen ja erityisesti niiden käsittelemisen merkinneen äitien tapauksissa sitä, että he tiedostivat valintojensa seuraukset liittyen lasten huostaanottoihin. Äitien vapautuminen syyllisyyteen mahdollisti heidän vapautumista syyllisyydestä. Onerva kertoi:

Varmaan loppuelämäni kannan syyllisyyttä. Sellasta tiettyä syyllisyyttä siitä huonon äidin tiäkkö se vaan jää semmonen olo, että mä sanoin tässä soskulle, kun ne kävi meillä silloin kattoo että. [Lapsi] nauro kun mä leivoin, että leikit sä taas hyvää äitii.

Nousiainen (2004, 156–159) mukaan lapsistaan erillään asuvat äidit voivat kokea syyllisyyttä myös siitä, että he eivät asu lastensa kanssa. Syyllisyys liittyy poissaoloon tai lapsen kanssa vietetyn yhteisen ajan puutteeseen. Syyllisyyteen kiteytyy myös kysymys lapsesta huolehtimisesta ja hoivasta. Äidit saattavat tuntea syyllisyyttä tekemisistään ja tekemättä jättämisistään suhteessa lapsiinsa. Nousiainen tulkitsi naisten haastatteluista, että suhde lapseen ja lapsen tarpeista huolehtiminen ovat tärkeitä tekijöitä äitiysidentiteetin kannalta. Seuraava Kielon kommentti kiteyttää tutkimukseni äitien näkemyksen itsestään äiteinä lasten huostaanoton jälkeen. *Et mä kuitenkin vaikka mulla oli nää epäonniset vuodet niin mä kuitenkin oon ihan hyvä äiti ja pystyn huolehtimaan [lapsesta].* (Kielo 2008, S.)

Äitien oli työstettävä maaperää, jossa heidän äitiytensä juuret olivat. Hirdasteita kuntoutumisen polulla saattoi tulla asioista, joihin äidit olivat jollakin tavalla jääneet henkisesti kiinni. Tällaisia olivat esimerkiksi epäterveet, jopa kirjaimellisesti äitiyttä särkevät ihmissuhteet. Monien äitien eheytymisprosessi

edistyi yritysten ja erehdysten kautta. Eheytymistyöskentelyn aikana naisten sekä empiirinen että potentiaalinen äitiys vahvistui (Sheppard 2006).

5.4 Äitien mahdollisuudet osallistua lastensa elämään huostaanoton jälkeen

Seuraavaksi tarkastelen neljännen tutkimuskysymyksen mukaisesti, millaisia muutoksia naisten äitiydessä ja äiti-lapsisuhteessa tapahtui lasten huostaanoton jälkeen ja, millaiset heidän mahdollisuutensa osallistua ja vaikuttaa huostaanotettujen lastensa asioihin ja elämään olivat huostaanoton jälkeen. Haastatteluhetkellä lasten huostaanotoista oli kulunut aikaa 1–13 vuotta. Äidit olivat kolmella tavalla osallisia lastensa elämässä. Suhteellisen tyytyväisiä olivat ne äidit, jotka kokivat osallisuuden lastensa elämään toteutuneen yhdessä sijaisvanhempien kanssa. Hieman tyytymättömiä olivat ne äidit, jotka eivät saaneet olla siinä määrin osallisia lasten elämässä, kuin he kertoivat halunneensa. Äitien osallisuus lastensa elämään toteutui heikommin niiden äitien tapauksissa, jotka kokivat, että heidän osallisuuttaan lastensa elämässä jollakin tavalla rajoitettiin. Kolmanteen ryhmään kuuluivat äidit, jotka omien valintojen seurauksena näyttivät elävän jonkun aikaa etäällä lasten elämästä. Äidit, joiden lasten huostaanotto oli tapahtunut vastikään ja jotka kipuilivat vielä lapsensa huostaanoton kanssa tai äidit, jotka käyttivät yhä päihteitä, eivät olleet kaikilta osin tyytyväisiä osallisuuden määrästä lasten elämässä.

Kysyin haastateltaviltani muuttuiko heidän äitiytensä tunnetasolla lapsen huostaanoton jälkeen. Yhtäältä äidit kertoivat, ettei lasten huostaanotto muuttanut heidän äitiyttään, toisaalta he kokivat raskaita tunteita esimerkiksi siitä, että lapsen kasvatuksesta vastaavat toiset ihmiset. Lasten huostaanotto kuitenkin kosketti äitien elämää. Tästä kertoi Kukka: *Se on menny, et en mä kokenu itseäni äitiksi*. Lapsen huostaanoton jälkeen äitien elämä muuttuneessa perhetilanteessa jatkui ilman lapsia. Marketta kertoi, olevansa yhä lapsen äiti, vaikka lapsi ei ollut mukana hänen arjessaan.

Olihan se ihan outo tilanne, vaikka mä sen sydämessä tunsin, että olen äiti mutta kun ei se käytännön elämä sit ollu kuitenkaan sitä, mitä se oli aikaisemmin ollu. Oli se hämmäntävä tilanne kyllä. Mut jotenkin ihmeellistä, mä oon miettinyt sitä jälkeensä monesti, että mä en koskaan kokenu, että mä olisin ollu huono äiti tai ois tullu semmosta jotenkin syyllisyyttä tai.

Äitien osallisuus lasten elämään oli harvakseltaan järjestetyt lasten tapaamiset. Lapsen kanssa jaetut hetket keskittyivät huostaanoton jälkeen yhteen tai kahteen tapaamiseen kuukaudessa, kaksi tai kolme tuntia kerrallaan. Äidin elämän tasaannuttua, joissakin tapauksissa he saivat lapsensa myös yökylään omaan kotiin. Lasten huostaanoton tapahduttua äideillä ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta tavata lapsiaan kuukauteen. Iris kertoo:

Siihen pistettiin ensin kuukauden puolentoista, että mä en saanu nähdä niitä ollenkaan. Joka päivä olin nähny lapsia, en näe enää, se oli hirmu kova eikä mua sitten kukkaan käytännössä kattoen auttanut.

Harvat tapaamiskerrat eivät luoneet perustaa kiinteän suhteen rakentamiselle. Kuitenkin yhteys lapseen tapaamisten myötä säilyi. Pitkään sijaisperheissä asuneiden lasten ja äitien väliset suhteet näyttivät vieraannuttaneen toisistaan. Iiriksen lapset olivat asuneet sijaisperheessä vuoden, kun hän jo vuonna 2004 kertoi olleensa huolissaan siitä, ettei tiedä enää, mitä lapsille kuuluu. Iiriksellä oli hyvä suhde lapsiinsa ja näiden sijaisvanhempiin, silti vieraantumisen lapsista pelotti:

Äitiys sillai lapsia kohtaan ehkä musta pelottavinta on se, että musta tuntuu välillä, että mä vieraannun niistä. Semmonen vieraantumisen pelko on ehkä kaikista isoin mikä mulla on. Kun mä en oo enää siinä arjessa mukana, että mä en oikeastaan tiä, mistä ne pitää, mikä niitä pelottaa, mikä niitä mietityttää.

Lapsista erillään asuminen ei kuitenkaan vähentänyt yhteenkuuluvuuden tunnetta äitien ja lasten suhteessa, vaikka lasten tapaamiset järjestettiin harvoin. Huolimatta lapsen huostaanotosta ja harvoista tapaamiskerroista, äidit kertoivat myös lapsensa mieltäneen heidät äideikseen ja pitäneen heitä merkittävinä henkilöinä. Marketta kertoi, että hänen suhteensa lapseen on ollut läheinen ja lämpöinen lapsen asuessa sijaisperheessä.

Mä taas koen, että mun ja [lapsen] suhde on ollu aina hirveen tiivis. Mä kävin siellä sijaisperheessä säännöllisesti joka kuukausi. Ainakin mä itse koen sen sillä tavalla, että meillä se suhde pysy semmosena lämpöisenä tai mä koin, että [lapsi] pitää mua äitinä tai hyvin tärkeänä henkilönä.

Jotkut äidit kertoivat yhtäältä menettäneensä asemansa ja osallisuutensa lastensa elämästä huostaanoton jälkeen, toisaalta he kokivat kuitenkin olevansa edelleen lastensa äitejä. Osallisuuden menettäminen äitinä suhteessa lapsiin oli vaikea hyväksyä ja se aikaansai voimakkaita tunteita. He kertoivat kokeneensa itsensä lastensa äideiksi mutta samaan hengenvetoon he kertoivat huostaanoton jälkeen menettäneensä asemansa lastensa äiteinä. Heidän lapsellaan oli toinenkin äiti. Kielo kertoi äitiyden muutoksista:

Ei se tunnetasolla sillai oo muuttunut, kyllä mä koen itteni [lapsen] äidiksi. Kyllähän mä oon menettänyt asemani [lapsen] äitinä. Kyllä mä siitä aika katkera oon, ja sit se, että ei oo mahdollisuutta toimia äitinä. [Lapsi] mua välillä kutsuu äidikseen ja pitää mua äitinä. Mutta se on justiin se sijaisperheen äitinä.

Lasten tapaamiset muodostuivat äideille merkittäviksi hetkiksi. He tekivät kaikkensa, että lasten tapaamiset tulisivat onnistumaan. Lasten harvat tapaamiset herättivät kuitenkin katkeruutta siitä, ettei heillä ollut oikeutta viettää enemmän aikaa omien lastensa kanssa. Orvokki kertoi lasten tapaamisesta:

Tietysti se on ihan selvää, mä nautin niistä hetkistä, kun mä saan mun lasten kanssa olla, ihan hirvittävästi, koska se ei ole mulle jokapäiväistä. Sitten toisaalta mä oon kauheen katkera, että toiset ihmiset hoitaa mun lapsia, että mä en niin ite saa tehdä sitä.

Jotkut äidit kertoivat yhtäältä menettäneensä asemansa ja osallisuutensa lastensa elämästä huostaanoton jälkeen, toisaalta he kokivat kuitenkin olevansa edelleen lastensa äitejä. Osallisuuden menettäminen äitinä suhteessa lapsiin oli kokemuksena vaikea ja se aikaansai voimakkaita tunteita. He kertoivat kokeneensa itsensä lastensa äideiksi mutta samaan hengenvetoon he kertoivat huostaanoton jälkeen menettäneensä asemansa lastensa äiteinä. Heidän lapsellaan oli toinenkin äiti. Kielo kertoi äitiyden muutoksista:

Ei se tunnetasolla sillai oo muuttunut, kyllä mä koen itteni [lapsen] äidiksi. Kyllähän mä oon menettänyt asemani [lapsen] äitinä. Kyllä mä siitä aika katkera oon, ja sit se, että ei oo mahdollisuutta toimia äitinä. [Lapsi] mua välillä kutsuu äidikseen ja pitää mua äitinä. Mutta se on justiin se sijaisperheen äitinä.

Lapsen tapaamistiheyteen tyytymättömät äidit kertoivat, ettei heillä ollut mahdollisuutta kuulua lasten elämään niin paljon kuin olisivat tahtoneet. He kokivat epätoivoa, kun lasten tapaamisia järjestettiin liian vähän. Kielo kertoi äitiytensä osallisuudesta huostaanotetun lapsensa elämässä:

Se pitäis olla enemmän semmonen läsnä oleva äitiys ja sit semmonen lapsen elämään kuuluva äitiys, sitä ei mitenkään nosteta esille. Se katsotaan siksi menneisyydeksi, että ei mitenkään täksi päiväksi tai tulevaisuudeksi. Toisaalta mä oon aika epätoivoinen sen suhteen, että mulla ei oo mahdollisuutta tavata sitä lasta.

Lapsista erillään asuminen kuitenkin näytti lisäävän äitien ymmärrystä sekä omaan että lasten elämää ja kokemuksia kohtaan. Kysyin Kukulalta millainen äiti hän haluaisi nyt olla. Itseänsä paremmin tuntemaan oppinut nainen toivoi, että *Mulla olis pitkäjänteisyyttä enemmän ja enemmän. Myös sitä, että mä haluaisin osata leikkiä paremmin, mun kanssa ei oo lapsena leikitty, et se ei suju niin luonteosti.* Lapsen huostaanotto äitiyttä muuttavana kokemuksena, siitä kertominen ja sen ymmärtäminen näytti hämmentäneen heitä. Seuraava aineistokatkkelma kuvaa äitiyden tunnetasolla tapahtuvien muutosten ymmärtämisen mutkikkautta sekä tukijan että tukittavan osalta. Lilja kertoi, etteivät hänen tunteensa lasta kohtaan olleet muuttuneet:

TH: Millä tavalla tunnetasolla äitiytesi on muuttunut huostaanoton jälkeen? Onko se sun mielestä muuttunut?

Lilja: Äitisuhde?

TH: Niin sun äitiytesi, tunnetasolla?

Lilja: Oli niin monimutkainen (naurua) kysymys.

TH: Oliko sinun äitiytesi ja tunne muuttunut silloin, kun lapsi oli sun luona ja nyt kun lapsi ei oo?

Lilja: Niin esimerkiksi silloin, kun mä meen kattomaan sitä?

TH: Esimerkiksi, niin.

Lilja: Ei se mun mielestä oo millään lailla muuttunut.

Kun lasten huostaanotosta oli kulunut aikaa, äidit ymmärsivät, etteivät he olleet aina jaksaneet toimia, kuten heiltä äiteinä odotettiin. Lasten huostaanoton läpikäyneinä, eletyt kokemukset olivat auttaneet heitä näkemään menneisyydessä koettuja asioita. Äidit kuvailivat olotilojaan pienten lasten äiteinä. Ulpun käsitys itsestä äitinä oli muuttunut kuusi vuotta lapsen huostaanotosta. Hän kertoi:

Ehkä mä en silloin nähny niin, että mä oisin toiminu äitinä väärin, en nähny senhetkistä olotilaa et mä olin silleen aika apaattinen. Näin jälkepäin sen näkee toisella tavalla.

Vaikeina hetkinä äidit saattoivat sulkea sijoitettuna olleen lapsensa kokonaan pois mielestään ikään kuin lasta ei olisikaan. Tämä ei kuitenkaan ollut kovin helppoa. Yksinäisinä hetkinä lapsi saattoi tulla mieleen tuoden samalla äitiyden tunteet pintaan. Onerva kertoo kokemuksistaan ja tunteistaan, jotka vaihtelivat hänen olotilansa mukaan.

Onerva: Mä suljin [lapsen] kokonaan pois. Mulla ei ollu enää lasta. Mulla oli lapsi aina silloin, kun mä en ollu ihan hirveissä huuruissa ja mä olin yksin.
 TH: Joo, ikävöiksä sitä?
 Onerva: Siis ihan (itkee). Mä oon monta kertaa yrittänyt tappaa itteni sen takia.

Kaikki huostaanotetut lapset eivät kuitenkaan halunneet tavata äitiään. Syy siihen, ettei lapsi ollut halukas biologisen äitinsä tapaamiseen liittyi todennäköisesti lapsen varhaisiin kokemuksiin. Äiti saattaa olla enemmän henkisesti pois kuin läsnä lapsen elämässä. Orvokki kertoi tilanteesta hieman ennen lapsen huostaanottoa:

[Lapsi] oli ihan kokoajan mussa kiinni. Et mulla meni hermot sit siihen. Et voi hyvän aika, kun mä en saa lasta ees nukkumaan, se kokoajan vahti mua. Elikkä se oli ihan selkee merkki siitä, että luottamus ei todellakaan, että se ei luottanut minuun yhtään. [Lapsi] ei luota minuun, ei sitten yhtään. [Hänellä] on siihen mun mielestä hirveen hyvät syyt olla luottamatta.

Lapsen ja äidin tapaamista voidaan Taskisen (2010, 160) mukaan rajoittaa, jos äidin tapaaminen katsotaan lapsen kannalta vahingolliseksi. Tällainen tilanne voi olla silloin, kun äiti saapuu päihtyneenä tapaamaan lasta. Eräs äiti kertoi, että lapsen tapaaminen kiellettiin häneltä, kun hän oli tullut päihtyneenä lastaan tapaamaan. Tämä oli hänen mielestään oikea ratkaisu, vaikka hän siinä tilanteessa oli asiasta eri mieltä, kuten Orvokki kertoo: *Hyvin vähän mä (lasta katsomassa) sitten kuitenkin kävin, kännissä muutaman kerran kattomaan. Eihän ne tietenkään voi sisälle päästää.*

Toinen lasten tapaamista rajoittava tekijä näytti olevan äitien ja lasten voimakkaat reaktiot lasten huostaanottoon. Lapsista erossa oleminen näytti olevan vaikea sekä äidille että lapsille. Vuokko kertoi poikkeustilanteesta, joka mahdollisti hänelle huostaanotettujen lastensa tapaamisen:

Et yleensä lapsia ei saa nähdä, saattaa olla, että monta kuukautta, mutta sanoi, että äidin takia, mut se oli lastenkin takia, koska lapset oli aivan hysteerisiä. Lapset eivät olis todennäköisesti kestäny, eikä ne ois kyllä kestänykkään sitä. Se oli totaalinen sokki. Mulla on kuukauden pätkä, et mä en muista yhtään mitään, mitään muuta kun sen, että mä ootin vain et sunnuntai tulee. Et mä pääsen näkemään lapset.

Lastensuojelulaki ei ota kantaa siihen, kuinka usein lapsen ja vanhemman välisiä tapaamisia tulisi järjestää. Laissa todetaan kuitenkin, että sijoituksen aikana lapsella on oikeus pitää yhteyttä vanhempiinsa ja sosiaalitoimen ja lapsen si-jaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa yh-

teydenpitoa. (Lastensuojelulaki 417/2007, Rätty 2012, 425.) Mikäli äitien vointi heikkeni dramaattisesti esimerkiksi itsemurhayrityksen tähden, he eivät saaneet tavata lapsia juurikaan, tai ainakin tällainen kuva piirtyy Vuokon seuraavasta kommentista.

Se oli just se kesä, että mä en voinu tavata lapsia juuri ollenkaan vaikka lapset halus ja mä halusin. Sosiaalityöntekijä ei mitään ottanut kuuleviin korviinkaan, ei mitään.

Aineistosta heijastuu vaikutelma, että joidenkin äitien oli vaikeaa antaa lapsilleen lupaa kiintyä sijaisvanhempiansa. Biologisen äidin ja sijaisperheen vanhempien hyvä yhteistyö parhaimmillaan sallii lapsen kiintymisen häntä hoitaviin aikuisiin. Molempien osapuolten asenne ja keskinäinen suhde vaikuttaa siihen, kuinka lapsi kokee uuden asuinpaikkansa kodikseen. Lapset saattoivat vaistota biologisen äitinsä kielteisen suhtautumisen sijaisperheessä asumiseen. Seuraava Vuokon haastattelukatkelma kuvaa tällaista tilannetta:

Mä ymmärrän niitten lasten kohalla, jotka tykkää olla sijaisperheessä ja pitää sitä elämänkotina (enemmän), kun sitä biologista kotia tai biologisia vanhempia. Mutta tässä tapauksessa ei ole niin, että lapset jopa kärsivät siitä (sijaisperheessä asumisesta).

Äitien osallisuus lasten elämässä ei näyttänyt olleen parempi, vaikka lapsi oli sijoitettu sukulaisten luokse. Ristiriidat yleensä alkoivat, kun lapsi sijoitettiin sukulaisten luo. Myös Koisti-Auerin (2008) tutkimuksessa sukulaissijoitus ei näyttänyt takaavan tiivistä lapsen ja vanhemman välistä yhteyttä. Kuitenkin Hämäläisen (2012, 105) tutkimus kertoo viiden biologiseen sukuun sijoitetun lasten pitäneen sukulaiskodin etuna tuttuutta. Tutkimukseni äitien kokemukset kertovat ristiriidoista, jotka aktivoituivat lapsen sukulaisiin sijoituksen yhteydessä. Orvokki kertoi lapsensa sijaisäidistä: *Me ei pietä oikeastaan mitään yhteyttä.* Onerva jatkoi: *Voin kertoa, ettei ei ollu kovin lämmin vastaanotto.*

Kehittämällä äideille ja lapsille heitä osallistavaa toimintaa, molempien osapuolten raskaita kokemuksia ja kuormia voitaisiin kenties keventää. Äitien haastattelun perusteella heidän osallisuuttaan lasten elämässä ei kovin paljoa tuettu. Äidit eivät kuitenkaan jättäneet menemättä lasten tapaamisiin, joitakin tapauksia poissulkien, kuten päihteidenkäytön tai terveydentilan heikentymisen vuoksi.

5.5 Äitien osallisuuden muuttuminen lasten elämässä neljän vuoden aikana

Seuraavaksi tarkasteltava teema käsittelee kolmatta tutkimuskysymystä eli äitien osallisuuden muutoksia huostaanotettujen lastensa elämässä seuranta-aineiston osalta neljän vuoden aikana. Kaikki seitsemän seuranta-aineiston äitiä lupautuivat toiseen haastatteluun. Neljällä seuranta-aineiston äidillä huostaanotetut lapset olivat yhä sijoitettuna, kolmella äidillä lasten huostaanotot olivat

purkautuneet, yksi huostassa ollut nuori asui omassa tuetussa asumismuodossa, osa äitien aikuistuneista lapsista asui omassa asunnoissaan.

Konkreettisia osallisuuden muutoksia äitien ja lasten elämässä kuvasivat lasten huoltosuunnitelmaan kirjatut tavoitteet. Kuitenkin ainoastaan Kanerva kertoi tavoitteista, joita oli laadittu hänen ja lapsen tapaamisten selkeyttämiseksi. Hän kertoi, että hänen läsnäoloaan lapsen elämässä lisätään.

Mun tavoitteet on nyt kirjattu tonne huoltosuunnitelmaan, että mun läsnäoloa [lapsen] elämässä lisätään. Kesälomalla meillä on suunnitteilla, että [lapsi] on kokonaisen viikon minun luona. Näitä tällöisiä. Viime uutena vuotena [lapsi] oli meitin kanssa. Sellaisia loma-aikaisia pidempiä pätkiä niitä on suunnitteilla lisätä. (Kanerva 2008, S.)

Äitien ja lasten tapaamiset näyttivät kuitenkin vakiintuneen, kuten Iiriksen seuraavasta kommentista voi päätellä.

Tapaan lapsia välillä tässä [omassa kodissa] ja välillä vanhempien luona. Täällä mä pystyn oon se aikuinen, jonka koti tämä on, joka hoitaa aikuisten asiat ne [lapset] on ihan näitisti täällä. Eikä oletakkaan, että mä olisin sellanen viihdyttäjä. Että mulle kuuluu täällä kotihommat. Mut siellä [isovanhemmilla] ne sanoo, että ompa ihanaa, kun mummi tekkee kaikki nää äitien hommat ja sä voit vain leikkiä meidän kanssa. Onhan se tietenkin tavallaan mutta siinä ei saa sitä. Mut sitten tietysti kun määkin välillä ite lähen siihen, kun niillä ei täällä oo kavereita. (Iiris 2008, S.)

Vuonna 2004 haastattelussa kolme seitsemästä seuranta-aineistoni äideistä kertoi toivoneensa kokoaikaista äitiyttä lapsen elämässä, eli huostaanoton purkua. Neljä vuotta myöhemmin kaksi äitiä kertoi, että heidän lasten huostaanotto oli purettu. Lisäksi yhden äidin lapsen huostaanotto oli purkautunut aiemmin jo ennen tutkimusjaksoa. Kielon osallisuus lapsensa elämään muuttui ratkaisevasti, kun hänen lapsen huostaanotto purettiin. Kuitenkin hänen elämäänsä taaksepäin katsottaessa, paljastuu traumaattisia kokemuksia, joiden oletan merkittävällä tavalla vaikuttaneen sekä hänen osallisuuteensa lapsen elämään että hänen äitiyteensä sijaishuollon aikana. Vaikeista kokemuksista ja vähänlaisesta tuesta huolimatta Kielo sai silti lapsensa takaisin. Asiat, joita hän oli yrittänyt viedä eteenpäin lapsen tapaamisiin ja osallisuuteen liittyen, toteutui lapsen huostaanoton purun myötä täysimääräisesti. Kielo kertoi unelmasta vuonna 2004:

Että mä saisin vielä mun lapsen takaisin kotiin, saisin vielä jatkaa sitä mihin, pääsisin toteuttamaan semmosta vanhemmuutta, äitiyttä. Äitinä, että ois semmonen lähempi kosketus lapseen, että nyt se on aika etäällä, että pääsisin omasta lapsestani nauttimaan.

Kysyin Kielolta vuonna 2008 muistaako hän, millaisista unelmista hän kertoi neljä vuotta sitten. Kielo vastasi: *Kai mun unelma oli silloin, että mä voisin olla enemmän [lapsen] kanssa. Oiskohan jotakin sellaista.* (Kielo 2008, S.) Kielon unelma toteutui noin kolmen vuoden kuluttua ensimmäisestä haastattelusta. Toivottomalta vaikuttavasta lapsen huostaanottotilanteesta Kielo taisteli itsensä lapsen elämään kuuluvaksi jokapäiväiseksi äidiksi. Hän kertoi:

Mun unelma on käynyt toteen, mitä suuremmassa määrin, se tuntuu tosi ihanalle. Et useimmiten joka päivä mä melkein muistan sen. Miten tavallaan hyvin asiat nytten on monella tavalla siihen aikaan verrattuna. Sit jotenkin mua kanto eteenpäin silloin xx vuonna semmonen sisäinen tavallaan, kun mä puhun sisäisestä tunteesta. Jotenkin sehän täytyy olla, että jaksaa elämässä eteenpäin. Tavallaan ite haluaa ja mikä itestä tuntuu hyvälle, niin silloin kanto eteenpäin se, et minulla oli sellainen olo et [lapsella] on hyvä olla paras olla minun kanssa. (Kielo 2008, S.)

Lasten huostaanoton jälkeen lasten tulevaisuus ja hyvinvointi oli kuitenkin äideille tärkeää. Lapsen parempi tulevaisuus tarkoitti Liljan tapauksessa päihteistä irtipääsemistä, siitä irtipysymistä ja eri elämänalueilla eheytymistä. Lilja kertoi vuoden päihdekuntoutuksen, neljän vuoden raittiuden jälkeen ja lapsensa takaisin saaneena toivoneensa, *että osaisi lapsesta kasvattaa tasapainoisen, pärjävään ja itsenäisen*. (Lilja 2008, S.) Hän toivoi, että lapsesta kasvaa yhteiskuntaan sopeutuva aikuinen.

Äidit kertoivat, että heidän oli vaikea seurata etäältä, mitä lasten arjessa tapahtui. Mitä pidempään lapset asuivat sijaisperheissä, sen etäämmäksi äidit kokivat itsensä lasten elämästä. Vaikka äidit pitivät suhdettaan sijaisperheeseen myönteisenä, ja heillä oli mahdollisuus vaikuttaa lastensa asioihin, tästä huolimatta he kokivat, etteivät he enää olleet tietoisia siitä, mitä heidän lastensa arkeen kuului. Iiris kertoi myös, ettei harkitse lasten huostaanoton purkua:

Sitä aikaa alkaa olla menny niin, että ne on kiintyny sinne. En mä tiedä tuunko mä niitä ikkään sieltä yrittääkään pois, en mä tiedä annetaiskokaan kohta. Ne kuuluu siihen perheeseen. (Iiris 2008, S.)

Olen tässä tutkimuksessa aiemmin käsitellyt Iirixen lapsuuden traumaattisia kokemuksia, joiden näen vaikuttaneen hänen äitiyteensä ja hänen tapaansa suhtautua itseensä. Heijastuiko tämä asenne hänen lapsiinsa, ei suoranaisesti tule esille. Hän kertoi kuitenkin kriittisyydestään itseä kohtaan:

Se ei oookaan niin helppoo opetella hyvää sanoon, että koita olla iteles armollinen. Mutta jos koko ikänsä on itteensä piuskannu ja ruoskinu pitäny, että mä en oo hyvä muuta kun silloin, kun mä teen kaiken täydellisesti. (Iiris 2008, S.)

Tästä itsekritiittistä huolimatta näytti siltä, että Iiris onnistui pitää suhteensa lapsiinsa läheisinä, vaikka hän tunsikin vieraantuneensa heistä. Ehkä harvoista tapaamiskerroista johtuen Iiris tahtoi olla intensiivisesti läsnä lastensa tapaamisissa. Viiden vuoden kuluttua huostaanotosta vuonna 2008 hän kuvailee lastensa tapaamista seuraavasti.

Tärkeimpänä mä koin sen, että mä oon ne hetket niitten kanssa ja sitten yritän kuunnella ja puhua niitten kanssa asioita. Ei se nyt kovin ihmeitä sillä tavalla. Mä tietysti sen ajan oon heidän kanssa ja yritän sitä läsnäoloa. (Iiris 2008, S.)

Lasten huostaanotto voi toimia tärkeänä taitekohtana muutokseen (Nätkin 2006b, 30). Tätä näkemystä osoittaa myös seuranta-aineistoni. Lasten huostaanotto aktivoi äitejä tarkastelemaan itsestään seikkoja, jotka mahdollisesti johtivat lasten huostaanottoon. Havahtuminen, pysähtyminen, oman elämän tarkastelu tuotti muutosta. Vuokko kertoi lapsen huostaanoton pakottaneen hänet

työstämään voimattomuuttaan. *Selkä seinää vasten*-kokemus auttoi häntä katsomaan itseään äitinä. Hän kertoi:

Se mitä tää on mulle tehny [huostaanotto], se positiivisuus, mitä tästä on ollu hyötynä, tää on laittanu mut selkä seinää vasten ja pakottanut mut kattomaan peiliin ja etsimään itestä ne viat ja virheet ja muuttamaan itteään. Mä jouduin kattomaan sitä elämää, missä me oltiin lasten kanssa eletty.

Kun haastattelin Vuokkoa neljä vuotta myöhemmin, muistutin häntä hänen yllä mainitsemastaan kokemuksesta ja kysyin häneltä, mitä hän ajattelee nyt neljän vuoden takaisista kommentteistaan. Vuokko vastasi: *Sillä hetkellä, kun mä oon noin vastannut, niin se on ollu vielä sitä, että mä oon kokenut, että kaikki on mua vastaan. Kukaan ei auta mua* (Vuokko 2008, S.) Vertailllessani Vuokon suhtatumista tuen vastaanottamiselle vuonna 2004 sekä 2008 kommenttien valossa, havaitsin hänen suhtautuneen hieman eri tavoin. Vuonna 2004 hän käytti sanoja *tää on laittanu mut selkä seinää vasten* tai lasten huostaanotto on *pakottanut katsomaan peiliin*. Ehkä Vuokon 2004 lausutuille sanoille löytyi yhtymäkohtaa hänen vuonna 2008 puheeseen nähden. Nimittäin puhe itsetutkistelusta liittyy puheet toisiinsa. Hän suhtautuu itseensä ja olosuhteisiin myönteisemmin verrattuna vuoteen 2004. Vuokko kertoo: *Tällä hetkellä mä katson aika avoimin mielin eteenpäin*. Hän jatkaa: *Kyllä sitä oman kuvan tutkistelua on harrastettu ja paljon. Tällä hetkellä mä saan apua, tukea melkein kaikkiin asioihin mihin mä oon hakenut*. (Vuokko 2008, S.) Eräs naisten äitiydessä ja naiseudessa muutosta aikaansaavat tekijät olivat heidän havahtuminen syvimpien elämänkysymysten äärellä. Elämänkysymysten äärellä olemisen paikka oli myös terapia, jossa heidän asioitaan käsiteltiin. Itsetutkisteluprosessi valmensi äitejä myös vahvempaan osallisuuteen lasten elämässä.

Näen äitien valmiuden olla läsnä lastensa kokemuksissa lisääntyneen merkittävästi verrattuna vaikkapa lastensa huostaanoton edeltäneeseen aikaan. Jotkut äidit varautuivat myös lastensa mahdollisiin huostaanottokokemusten purkauksiin. Ulpu kertoi vuonna 2004 ymmärtäneensä, että hänen lapsellaan oli oikeus ilmaista tunteita, joita tämä oli kokenut huostaanoton yhteydessä:

Mä oon varautunut siihen, että tää on eessä vielä, et jossain vaiheessa [lapselta] tulee vielä räjähdys siitä, mitä mä oon tehny sille. Mut must se on oikeutettu niihin vihan tunteisiin ja must se on purkanu niitä jonkun verran. Se ei oo mikään helppo asia.

Neljä vuotta myöhemmin Ulpu kertoi lapsensa kanssa käydystä keskustelusta liittyen tämän kokemaan huostaanottoon. Niille lasten äideille, jotka uskaltuivat keskusteluun lapsensa kanssa, tarjoutui tilaisuus läpikäydä lapsensa kanssa tämän kokemuksia. Lapsen kanssa käyty huostaanottoon liittyvä keskustelu oli tietynlainen äitiyden koe, jossa Ulpu mielestäni onnistui:

[Lapsi] sano mulle, että sä et todellakaan ole täydellinen äiti. Mä vastasin, että mäkin teen virheitä. Mä muistan, se istu makuuhuoneen lattialla, sit se rupes itkemään. Se ei halunn puhuu siitä asiasta enää, mut mä arvasin, että se liittyy siihen huostaanottoon. Mä illalla otin sen puheeks ja kysyin, että tarkoittit sä huostaanottoa, se itki siin vieläki. Se sano, että tarkoitin. Mä sanoin sille, että se on tapahtunut ja me ei saada sitä tekemättömäksi. Se siihen, että hän on ollu siellä lastenkodissa ja mä hylkäsin sen.

Sit mä kerroin siitä ja sanoin, että sitä ei saada tekemättömäksi, mut sen mä voin luvata, että enää koskaan sua ei huostaanoteta. Mä luulen, että se vapautui jollain tavalla siitä. Mä ootin sitä purkausta, aika pitkä aikahan siinä meni ennen kuin se tuli. (Ulpu 2008, S.)

Äidin ja lapsen välinen yhteenkuulumisen tunne ei ehdottomasti katkea, vaikka tapaamisiin määrättäisiin pidempi tauko. Aineistoesimerkkinä tästä: Lapsen kotiinpalauttamisprosessi keskeytettiin Liljan päihteisiin repsahtamisen jälkeen. Hän kertoi, ettei saanut tavata lastaan vähään aikaan. Hän kuitenkin iloitsi siitä, että yhteys lapsen ja hänen välillä pysyi tapaamisten keskeytyksistä huolimatta:

Oli ihana huomata miten tunneside on kuitenkin vahva, kun mä justiin ajattelin kun [lapsi] on noin pieni kuitenkin. Kun mä en joulun jälkeen saanu sitä itellekään, mä ajattelin, että nyt se vieraantuu. Kun oli tuo retkahtaminen, oli monta viikkoa, etten mä käynyt siellä ollenkaan, ei se niin ookaan, että nyt, kun mä käyn sitä kattomassa [lapsi] kysyy jo seuraavana päivänä tuleeko äiti huomenna.

Myöhemmin Liljan osallisuus lapsen elämään muuttui kokoaikaiseksi. Vuoden 2008 haastattelussa Lilja kertoi, että huostaanotettu lapsi oli kotiutettu yli kymmenen kuukautta sitten. Lapsen kotiin sijoittaminen oli sujunut ongelmitta. Lilja varautui kuitenkin mahdollisiin ongelmiin, mutta niitä ei ilmaantunut. Kysyessäni häneltä, miten hänellä on nämä neljä vuotta mennyt, hän vastasi:

[Lapsi] tosiaan viime elokuussa kotiutui. Että se aloitti esikoulun sitten [kotipaikkakunnalla], et katottiin, että siinä on hyvä sauma alottaa sitten. Tosi hienosti menny kaikki, että mä luulin, että tulee oleen tosi vaikeeta, että kaikki yökastelut ja kaikki mutta ei mitään. (Lilja 2008, S.)

Äidit halusivat vaikuttaa lastensa harrastuksiin. Kanerva kertoi toivoneensa lapsensa harrastavan samankaltaisia asioita, joita hän oli omassa nuoruudessaan harrastanut. Hän halusi nähdä lapsensa hänelle tutun harrastuksen parissa. Äidille tutun harrastuksen myötä suhde lapseen olisi kenties vahvistunut ja parantanut hänen ja lapsen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kanerva kertoi tästä:

Mä yritin saada, että [lapsi] aloittais partion samalla kun koulu alkaa, kun mullakin on partiotaustaa. Mutta [sijaisäiti] sanoi siihen, että kun [paikkakunnalla] ei toimi kuulemma kunnollista partiota. [Lapsi] on nyt tällasessa musiikkikerhossa. Olisin toivonut sitä partioo. Et 4h tai jotain tämmöstä, mikä olis kasvattavampaa ja antais elämään vähän eväitä enemmän, kun joku nokkahuilun soitto. (Kanerva 2008, S.)

Ehkä raskain äiti-lapsisuhteen muutokseen vaikuttava tekijä oli huostaanotettujen lasten aikuistuminen. Suhteiden ylläpitäminen ja toisaalta terveen etäisyyden vaaliminen nousi tärkeäksi asiaksi. Rajojen asettajana vanhemman vastuulla on huolehtia lapsen fyysisestä koskemattomuudesta, ja siitä, että sovituiista asioista pidetään kiinni. Myös vanhemman omien rajojen turvaaminen suhteessa lapseensa on tärkeää. (Perälä-Littunen 2004.) Epäselvissä tai liian läheisissä äiti-lapsisuhteissa aikuistuneet lapset saattoivat pyrkiä ohjailemaan äitejä. Hieinan harvinaisempi tapaus äiti-lapsisuhteessa oli erään äidin kohtuuton tupautuminen aikuistuneiden lastensa elämään. Tapaukseen liittyi lapsen vaikea päihdeongelma, johon äiti tempautui mukaan. Naisen aviomies kuitenkin toimi

ikään kuin peilinä. Mies kertoi käsityksestä, joka hänelle välittyi äidin ja lapsen välisestä toiminnasta. Terttu kertoi:

[Aikuistuneet lapset] mua vedättää ja on ollu semmosii tilanteita, niin se [aviomies] sanoo mulle esimerkiksi, että [lapsi] jotain sähläs, että et mene. Sitten jos menet, niin hän ei enää sano, saat tehdä mitä haluat, hän ei enää neuvo. Ei hyvänen aika, en mä halua menettää sitä, et se sanoo mulle välillä, että haloo. Mä saan vahvuuden sanoa [lapselle] ei. Sit mä jälkeempäin tajusin, et se oli aivan älytön tilanne ihan kaoottinen, mihin mä meen sit mukaan semmoseen ja teen ihan mitä vaan. En osaa yhtään pistää sitä rajaa. Sitten [lapsen] kanssa on ollu, mä oon joutunu tekeen tosi rajua työtä. [Lapsen] vaikeudet on ollu sitä luokkaa. (Terttu 2008, S.)

Naiset kertoivat, että heidän näkemyksensä lasten hoidosta ja kasvattamisesta oli vuosien aikana muuttunut. Vuonna 2008 Ulpu kertoi, että hän toimisi toisella tavalla, jos saisi elää pienen lapsensa kanssa uudestaan. Hän kertoi: *Mä varmaan tänä päivänä olisin toisenlainen äiti, mitä mä olin silloin, ku [lapsi] oli pieni.* (Ulpu 2008, S.) Keskusteluyhteyden ylläpitäminen lapseen oli Ulpuille kuitenkin tärkeää. Hän kertoi: *Se puhuminen on se yks. Tietysti mihin mä painotan, on se rehellisyys.* (Ulpu 2008, S.)

Äidit kertoivat toivoneensa, että heidän ja lasten välinen suhde muodostuisi luottamukselliseksi ja, että lapset pystyisivät luottamaan heihin myös vaikeissa ja vakavimmissakin asioissa. Lapsen sijaisperheessä asuminen saattoi vieraannuttaa myös lasta hänen biologisesta äidistään ja siten myös luottamuksellisen suhteen rakentuminen vaati aikaa. Äidit kertoivat olleensa ulkopuolella jostakin tärkeästä lapsen elämässä. Kanerva kertoi:

Tietysti toivoo, että puhuttais vakavista asioista. Kyllä se varmaan on se semmonen niin kun, se et [lapsi] uskaltaisi luottaa muhunkin vaikeissa asioissa. Mut ne on menety siinä [lapsen] ehdoilla. (Kanerva 2008, S.)

Harmillisesti Kanervan haastattelussa jäi hiukan epäselväksi, mitä hän tällä luottamuksella tarkoitti ja, mitä mahtoivat olla ne vakavat asiat, joista hän olisi halunnut keskustella lapsen kanssa. Kanervan tapauksessa vakavat asiat saattoivat liittyä lapsen isään, joka sairautensa vuoksi oli poissa lapsen elämästä lähes kokonaan. Lapsen huostaanottoon liittyvät kokemukset saattoivat myös kiinnostaa Kanervaa. Äidit kuvasivat muutoksia suhteessa lapsiinsa myös lasten kanssa tekemisen kautta. Kanerva kertoi suhteen lapseen muotoutuvan erityisesti lapsen koulun kautta määrittävän tekemisen kautta. Vuorovaikutus koululaiseksi kasvaneen lapsensa kanssa sujui Kanervan mielestä paremmin, verrattuna aikaan, kun lapsi oli pieni ja asui hänen kanssaan. Lapsen kasvaessa tämä ei ollut samalla tavalla riippuvainen äidistään. Tämä näytti auttavan Kanervaa kiintymään lapseensa. Kanervan äitiys muuttui lapsensa kasvun myötä. Hän kertoi vuonna 2008:

Mitä enemmän [lapsi] pystyy itsenäisempään elämään, niin sitä paremmin häneen pystyn kiintymään, hän ei ole niin kun semmonen paketti (näyttää käsillään), vaan sillä on omia mielipiteitä ja kysymyksiä vaan tulee näitä kaikkea. (Kanerva 2008, S.)

Kuvatessaan suhdettaan lapseensa Kanerva kertoi osallistuneensa lapsensa koulun joulujuhlaan ja vanhempainiltoihin. Hän kuvautui lapsensa elämässä enemmän kanssakulkijana kuin tunteitaan tai herkkyyttä esille tuovana äitinä. Haastattelussa ei suoranaisesti välity äidin rakkaus tai lapsesta välittäminen, vaan enemmän velvollisuudentunteesta äitinä oleminen. Kysyessäni Kanervalta, miten hän kokee äitinä olemisen tällä hetkellä, hän vastasi näin:

[Lapsi] on aloittanut nyt koulun. Hänellä on vuosi koulua takana. Mä oon ottanu sen kannan, että oon kulkenu siellä joulujuhlissa, näissä vanhempainilloissa ja muissakin mukana. Sijaisäidille se on sopinut aivan mainiosti. Mun ja [lapsen] välinen suhde on syventynyt huomattavasti siinä vaiheessa kun [lapsi] tuli tosiaan tää itsenäisempiä, itsenäisempiä toimia. Se on kotona yksin välillä ja tämmösiä. (Kanerva 2008, S.)

Biologisen äidin psykologista sidettä lapseen ei ole pidetty kovin tärkeänä tai ainakaan lapsen etuna (O'Halloran 1999). Kuitenkin esimerkiksi adoptiotutkimuksessa on tullut esiin biologisen äidin kokema suru tilanteessa, jossa tämä oli joutunut antamaan lapsensa adoptoitavaksi taloudellisista syistä. Adoptiotutkimuksen äidit tunsivat pitkään syyllisyyttä siitä, että he antoivat lapsensa adoptoitavaksi, vaikka heillä ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia kasvattaa lastaan. (Högbacka 2014.)

Äitien mieltä saattoi askarruttaa epätietoisuus siitä, miten lapsi voi ja kehitty sijaishuollossa ollessaan. Vaikka äidit tapasivat huostassa olleita lapsiaan noin kolmen viikon välein, silti he kokivat, että yhteys lapseen pysyi huostaanotonkin aikana. Mitä pienempänä lapsi oli otettu huostaan, sen vaikeampaa oli ylläpitää lapsen ja äidin välillä läheistä suhdetta. Vaikka äidit olivatkin hyväksyneet lapsensa huostaanoton, silti he saattoivat kokea menettäneensä äitiydestään jotakin, mitä sijaisäiti sai kokea. Huostassa oleva lapsi kulkee äidin mukana ajatuksissa ja muistikuvien muodossa, kuten Nousiainen (2004) toteaa. Lapsen huostaanoton yhteydessä äitien tilanne helpottuisi, mikäli selvitetäisiin, kenelle vanhemman tukeminen kuuluu ja, mitä se käytännössä tarkoittaa (Pitkäsen 2011, 97). Äidit toivoivat jaksavansa tukea edelleen huostassaolleita, kotiutuneita tai jo aikuistuneita lapsiaan, jotta nämä löytäisivät oman paikkansa yhteiskunnassa ja heidän elämänsä tasapainottuisi. Lasten elämästä kiinnostuneet äidit tulivat tietoisemmiksi lastensa kokonaistilanteista ja hoivan ja hoidon tarpeesta. Sekavasta lasten huostaanottotilanteesta selvittyään äidit ymmärsivät paremmin, millaisesta tilanteesta heidän lapsensa oli otettu huostaan.

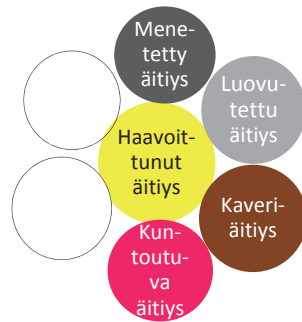
5.6 Yhteenveto

Huostaanoton jälkeen vanhemmuus- ja äitiysidentiteetti muuttuvat uudentyyppisistä lähtökohdista, jossa vanhemmalla ja lapsella on erilaiset ja erillään olevat arkielämän puitteet (Pitkänen 2011, 98). Lapsen huostaanottamisen myötä vanhemmuus tulee kuitenkin sivullisten määrittelyjen kohteeksi niin ammattilaisten kuin lähipiirinkin taholta (Korpinen 2008). Arvelen äitien kuitenkin sopeu-

tuneen lastensa huostaanottoon. Se ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, etteivätkö he olisi halunneet olla enemmän osallisia lastensa elämässä.

Äidillistettyyn naiseuteen liittyy normatiivinen näkökulma: millainen on hyvä äiti ja, miten hän toimii. Lähtökohtaisesti äidiltä odotetaan lapsen suojelua, hoivaa ja huolenpitoa. Lapsen altistaminen esimerkiksi väkivaltaisille tilanteille tuo esiin kysymyksen äidin kulttuurisesti määritellyn lapsen suojelutehtävän murtumisesta, jolloin äitiys kyseenalaistuu. (Laitinen 2011.)

Äidit kuvautuivat menetettynä, luovutettuna, kaverina tai kuntoutuvana äitiytenä (kuvio 4). Kuntoutuvien äitien tunnusmerkkejä olivat heidän itsetietoisuutensa lisääntyminen, oman elämän pohtiminen, jaksaminen ja lasten hyvinvointi. Luvussa 8 kukkakuvion (kuvio 6) tyhjät pallot täydentyvät kokonaiseksi kukaksi.

KUVIO 4 Äitien kokemukset lasten huostaanoton jälkeen

Lapsen huostaanoton jälkeen äitien ympäriltä puuttuivat heidän äitiyttään tukevat tukiverkostot. Jokaisen äidin kanssa oli kuitenkin sovittu lasten tapaamisista. Joidenkin äitien haastattelussa välittyi vaikutelma, että lasten tapaamiset olivat muodollisia tai velvollisuuden täyttämistä. Äidit eivät maininneet kertaakaan, että heidän vanhemmuuttaan tai suhdetta lapseen olisi tuettu tai että heidän kanssaan olisi yhdessä mietitty tavoitteita. Kuitenkin äidit pääsivät elämässä eteenpäin ja saavuttivat tasapainoisemman elämän. Ajan kuluessa he olivat kuitenkin pohtineet menneitä tapahtumia ja lastensa kokemuksia. Tämä saattoi olla merkki siitä, että heidän mentaalisätiokykynsä oli vahvistunut. Ehkä kuntoutukseen ja terapiaan hakeutuminen tuli tätä kautta mahdolliseksi.

6 ÄITIEN TUKEMINEN HUOSTAANOTTOPROSESSISSA

Tässä luvussa käsittelen neljättä tutkimukseni kysymystä, eli sitä millaista tukea tukeen äideillä on ollut ja millaista tukea he ovat saaneet. Lopuksi käsitteelen äitien kokemuksia yhteistyöstä lapsensuojelun työntekijöiden kanssa.

6.1 Äitien tuen tarve

Äidit asioivat säännöllisesti sosiaali- tai terveydenhuollon palveluissa. He kertoivat myös saneensa ennen lastensa huostaanottoa säännöllistä kodinhoitajien tai perhetyöntekijöiden palveluja. Puhuessaan tuesta he kertoivat kuitenkin, etteivät viikoittaiset tai edes päivittäiset kodinhoitajien kotikäynnit tuoneet sitä apua mitä he olisivat tarvinneet. Ongelmat ilmaantuivat välittömästi kodinhoitajien lähtiessä heidän kodistaan. Äideille tarjottu kodinhoitajien tuki ei siinä muodossa vastannut heidän tarpeitaan, eivätkä he mieltäneet saamansa tuen hyödyttäneen heitä. Äidit kertoivat, että kodinhoitajat ja perhetyöntekijät huolehtivat lapsista ja ulkoilivat heidän kanssaan. Kuitenkin äidit kokivat, ettei kodinhoitajien tai perhehoitajien kotikäynneistä ollut merkittävää tukea ainakaan väkivaltaisista ihmissuhteista eroon pyrkimisessä, ristiriitaisten parisuhteiden selvittämisessä tai päihdeongelmista vapautumisessa. Marketta kertoi tästä:

Siinä vaiheessa oli sitten tämmöstä avoimuudenkin toimenpidettä, että meillä kävi kerran viikossako se oli, niin perhetyöntekijä kattomassa sitä mun ja [lapsen] elämää siinä. Mut se ei siitä parantunut yhtään mihinkään se tilanne, koska mä olin tän miehen kanssa edelleen yhdessä ja samat tilanteet jatkui ja väkivaltaisuus ja kaikki. Ne omat ongelmat siinä.

Kodinhoitajien päivittäinen kotikäynti ja tukeminen ei äitien mielestä kaikilta osin vastannut heidän senhetkisiä tarpeita. Hiilamo (2009) toteaa, että kodinhoitajien tukea saavien perheiden määrä on Suomessa laskenut reilusti. Tämä on hänen mielestään vaikuttanut lasten huostaanottojen kasvuun.

Tämän tutkimuksen äitien kokemukset antavat toisenlaisen kuvan kodinhoitajien tuesta. Äidit kertoivat, etteivät yksistään kodinhoitajien käynneillä ehkäisty lasten huostaanottoa tai tuettu heidän vanhemmuuttaan. Hauglandin (2003) mukaan esimerkiksi päihderiippuvuuden kanssa kamppailevat vanhemmat tarvitsevat tukea paitsi päihdeongelmien työstämiseen myös vanhemmuuteen, psykologisten, sosiaalisten sekä taloudellisten ongelmien selvittämiseen.

Kukaan äideistä ei haastattelussa maininnut, että heitä olisi autettu pääsemään eroon väkivaltaisista miehistään tai että heidän masentuneisuuteensa olisi etsitty apua. Äitejä kehoitettiin kyllä katkaisemaan suhteet väkivaltaisiin miehiin. Kuitenkaan esimerkiksi parisuhdeväkivaltaa kokeneiden äitien tapauksissa ei laadittu konkreettisia suunnitelmia, miten päästä suhteesta eroon. Laitisen (2011) mukaan väkivallan uhreilta odotetaan toimijuutta ja vastuullisuutta. Yhteiskunta ottaa kuitenkin heikosti vastuuta uhrin haavoittuneudesta ja turvaamisen tarpeesta. Väkivaltaisesta parisuhteesta irtipääseminen ei onnistunut yhdenkään äidin tapauksessa ennen kuin lapset otettiin huostaan. Marketan kertoma esimerkki:

Mä olin [sairaalassa] varmaan osaltaan sen [väkivallan] takia, koska kyllähän se oli vaikuttanut mun elämään ja olotilaan varmaan aika paljonkin. Silloin oli puhetta siitä, että mä sain semmosia ohjeita ja neuvoja, että mun täytyis päästä tästä miehestä eroon, muuten ei tosta teidän yhteiselämästä tuu mitään, kun siihen liittyy väkivaltaa. Sitten mä siitä kotiuduin ja mä lupasin kaikille, joo että mä yritän, että mä päässen tuosta miehestä eroon. Mutta enhän mä siitä päässy eroon millään en ehkä ite päässy mutta ei hankään jättäny mua rauhaan. Se tilanne jatku semmosenaan.

Pian Marketan kotiuduttua sairaalasta lapsi otettiin huostaan. Marketta kertoi jääneensä kokemuksiinsa yksin, sekä parisuhdeväkivalta että lapsen huostaanotto jäi käsittelemättä. Väkivaltaisesta suhteesta irtipääsemiseksi ja uhrin auttamiseksi tarvitaan yleensä monipuolista yhteistyötä eri ammattilaisten kanssa (Cleaver 2007). Tutkimukseni äitien avun tarve ja kodinhoitajien tarjoama palvelu eivät kohdanneet merkittäväällä tavalla. Heidän avuntarpeensa näytti kuitenkin ilmeiseltä. Kodinhoitajien kotikäyntien tarkoitus oli ilmeisesti se, että äidit saisivat levätä tai asioida vaikkapa ruokakaupassa. Iiris kertoi kokemuksistaan:

Joku perhetyöntekijä tuli, että mä saan hikipäässä juosta ruokakauppaan, että mä kerrankin pystyn menemään, että mun ei tarte lapsia ottaa. No sitten mä kannoin pilttejä, tulleita ja maitoa selkä vääränä sieltä. Ei se loppujenlopuksi mua auttanu, ei semmonen auttanu mua kyllä.

Myöhemmin lasten huostaanoton jälkeen äidit nimesivät asioita joihin he olisivat tarvinneet tukea. Kukka esimerkiksi kertoi, että hän olisi tarvinnut tukea äitiytensä vahvistamiseen. Lasten ulkoiluttaminen oli tärkeää, mutta yksistään se ei ollut kuitenkaan sitä, mitä pienten lasten äidit siinä tilanteessa olisivat tarvinneet.

Mä olin turvakodissa ja sit sieltä sain asunnon ja muutin. Sitä kautta meille tuli kodinhoitaja, joka kävi päivittäin. Se pääsääntöisesti ulkoili lasten kanssa. Nyt mä jäl-

keenpäin ymmärrän sen, että ois pitäny ehkä ottaa enemmän sellanen, että siitä ois tullu sellasta äitiyttä tukevaa. Mutta jälkiviisautta, enkä osannu enkä ymmärtäny.

Äitien haastatteluissa antamien kuvausten perusteella vaikutti siltä, että lastensuojelutyöntekijät olivat keskustelleet äitien kanssa lasten mahdollisesta huostaanotosta. Näin oli ilmeisesti myös Kukalle kerrottu, mutta hän ei osannut tulkita sosiaalityöntekijöiden viestiä. Yhtäältä Kukka oletti, ettei hänen lapsiaan oteta huostaan ja toisaalta tämä olettamus saattoi estää häntä tekemästä ratkaisuja esimerkiksi väkivaltaisten ihmissuhteiden katkaisemisesta. Useat haastateltavani toivat esille, että heille olisi pitänyt konkreettisemmin ja suoraan sanoa kertoa, miten heidän olisi pitänyt toimia, välttyäkseen esimerkiksi lasten huostaanotoilta. Kukka kertoi oman ehdotuksensa lasten huostaanotonuhan tilanteeseen.

Jos joku ois mulle tullu sanomaan näin, että nyt sulla on kaksi vaihtoehtoo, sä jatkat näin, taikka sitten näiden lasten kanssa. Vai olinko mä sitten niin urpo, että mä en ymmärtäny. Ei mulle sanottu missään vaiheessa, et mulla ois se tuli sitten.

Sosiaalityöntekijöiden käyttämä ammattikieli voi vanhemmasta kuulostaa vieraalta ja vaikeasti ymmärrettävältä, joten sosiaalityöntekijöiden viestit liittyen lasten mahdollisiin huostaanottoihin eivät välttämättä tavoita vanhempia (Saurama 2002). Tämä tuli esille tutkimukseni äitien etenkin päihteitä runsaasti käyttävien äitien lasten huostaanottotapauksissa. Äidit eivät välttämättä ymmärtäneet lastensa huostaanottohetkellä, mistä syystä heidän lapsensa otettiin huostaan. Haastateltavani ymmärsivät usein vasta jälkepäin lasten huostaanottoa pohtiessaan, että sosiaalitoimesta oli varoitettu heitä. He eivät mieltäneet tai uskoneet sosiaalityöntekijöiden viestejä varoituksiksi. Näin ollen lasten huostaanotto ei heistä tuntunut olevan mahdollista. Ulpu kertoi, että sosiaalityöntekijät olivat ottaneet lapsen huostaanoton aikaisemmin puheeksi, mutta hän ei uskonut sitä, mitä hänen päihteidenkäytöstään ja elämäntavoistaan saottiin.

Kyl siinä varmaan oli monesti puhetta, jos tää elämä ei muutu niin [lapsi] viiään. Mut mä en varmaan uskonu sitä todeksi. Ja sit ku mä oon varmaan onnistunu niin hyvin pyörittämään niitä, niin mä en oo uskonu, että ne todellakin tekis sen.

Äidit kuitenkin kaipasivat sosiaalityöntekijältä selkeämpää puuttumista heidän vaikeisiin kotitilanteisiin, jotta apu olisi tullut perille ja lasten huostaanotoilta olisi vältytty. Äitien elämäntilanne saattoi siinä määrin olla kaoottinen, että heidän kyky ottaa tukea vastaan, oli rajallinen. Kukka kertoi olleensa epävarma siitä, mitä sosiaalityöntekijöiden sanat ja viestit olivat tarkoittaneet. Hän kertoi jälkepäin miettineensä sosiaalityöntekijänsä viestejä, joihin mahdollisesti sisältyi varoituksia lasten huostaanotoista.

Mä ajattelinkin jälkepäin, sit kun ne sanovat mulle näin, että mun ois pitäny ite ymmärtää se. Et jos mulle ois sanottu esimerkiksi, että toki se varmaan oli ilmassa semmonen, no lastensuojelun kauttahan mä sain sen, mutta en mä koskaan ajatellut, että ne huostaanotetaan multa. En mä sellasta ajatellut, että siinä tulee semmosta.

Arvelen äitien elämänhistorian vaikuttaneen eniten siihen, etteivät he nähneet tai uskoneet lastensa huostaanoton olevan mahdollista. Ehkä heidän lapsuuden kotitilanne oli samankaltainen, eikä heitäkään oltu huostaanotettu lapsena. Sukupolvien ketjussa kulkeutunut haavoittuneisuus ilmeni erityisesti päihdeongelmaisten naisten äitiydessä. Haavoittuneen äidin avunpyyntö saatettiin tulkitta ristiriitaisesti, joten oikeanlainen tuki taisi jäädä tämän vuoksi saamatta. Ulpu kertoi protestoineensa auttajia vastaan:

Siinä oli vähän sellainen ristiriita, että tavallaan mä huusin koko ajan apua, auttakaa mua. Ihmisille annoin sellaisia merkkejä, toisaalta mä protestoin niitä vastaan, et mun elämäähän ei puututa. Se oli sellaista hyvin epäkypsää, et mä oon varmaan ollu tällainen rajatilapersoona silloin.

Äidit kuvasivat tilanteita, joissa heidän omat voimat olivat loppuneet. He kertoivat odottaneensa ammatti-ihmisiltä konkreettisempaa puuttumista perheen tilanteeseen, koko perheen haltuunottoa. Äidit toivoivat, että työntekijät olisivat nähneet heidän vaikeat olosuhteensa. Iiris kertoi odottaneensa ammatti-ihmisiltä jopa päätösten tekemistä hänen puolestaan tai että häntä olisi vaadittu muuttamaan erilleen lasten isästä:

Iiris: Ehkä tietysti sitä, että joku ammatti-ihminen ois nähny, miten mua on niinkö pietty otteessa, sitä henkistä väkivaltaa, joku ois niinkö ottanut meiät kerta kaikkiaan ja ois sanonu, että nyt lähete pois. Munhan piti tietysti kypsyä mulla itellä, mutta niin kauan, kun mut on niin uhattu, peloteltu, että mä en uskalla yksinkertaisesti läheteä sieltä. Että joku ois sen päätöksen sitten niin kun tehnyt.

TH: Tehnyt puolesta?

Iiris: Niin, tavallaan niin kun aukassu ne mun, tai antanu mulle sen rohkeuden tavallaan lähteä, että kun mulla se halu oli sieltä pois päästä, mutta mä en enää, mulla ei voimat enää riittäny, mä olin ihan väsyny, lyttyyn ajettu, hirveen epävarma peloteltu ihminen. Mä en enää uskaltanu sieltä, mä en niin kun päässy pois. Mä en saanut voimia ees sen vertaa.

Oletan lastensuojelutyöntekijöiden tienneen äitien tilanteista mutta päätöksen tekeminen asiakkaan puolesta oli vaikeaa. Vastaavanlaisia kokemuksia tuen riittämättömyydestä kokivat myös ne äidit, jotka saivat keskusteluapua. Tuki jota äidit keskustelun yhteydessä kokivat saaneensa, mitätöityi heidän palatesaan kotiin. Iiris kertoi tuesta, jota hän sai perheen vielä ollessa yhdessä ja toisaalta siitä, mitkä asiat olisivat kenties auttaneet ja mitkä heikentäneet jaksamista.

Kyllähän mua jonkun verran yritettiin auttaa mutta se oli ihan yhtä tyhjän kanssa. Jos mua siellä yritettiin auttaa sen itsetunnonkin kanssa siihen, että olen oon ihminen ja oon jonkun arvoinen ja oon äitinä arvokas ja naisena arvokas, se oli saman tien lytyssä, samana iltana, kun aamupäivällä olin käyny keskustelemassa, oli jo niin lytyssä. Ei se antanu semmosta tilaa, mahdollisuutta opetella omia tunteita ja ajatuksia, ei siinä oo mittää selkeätä tullu niihin. Niin kun toinen [mies] ajatteleekin mun puolesta ja tietää mitä mä tunnen, niin ei mulla enää.

Raskaaksi tullessaan Onerva lopetti päihteidenkäytön, ymmärtämättä hakea edes tukea. Onerva kertoi, ettei hän osannut etsiä aktiivisesti apua päihdeongelman hoitamisessa eikä neuvolassakaan otettu asiaa puheeksi. Päihteiden

käyttöön liittyviä syitä tai sen vaikutuksia esimerkiksi äitiyteen ei hänen kanssaan otettu puheeksi. Salaspuron (2003) mukaan lääketieteen näkemys päihdeongelman määrittäjänä on kasvanut ja riippuvuus diagnosoidaan nykyään sairautena. Murto (2002, 190) toteaa, että lääketieteellisessä riippuvuustulkinnassa on vaarana hämartyä se oleellinen asia, että kriittisin kohta toipumisprosessia ei useinkaan ole päihteistä irtipääseminen, vaan niistä irti pysyminen. Onerva kertoi, ettei hänen päihteistä irti pääsemistään eikä niistä irti pysymistä tuettu hänen äidiksi tulonsa missään vaiheissa. Hän kertoi: *Mä en hoitanu mun päihdeongelmaa millään tavoin, mä luulin, että napista painamalla voi parantua, vaikei se niin käy. Joka päivä tehdään töitä vieläkin.*

Äitien kertoman mukaan lasten huostaanoton jälkeen he jäivät yksin selviämään lasten huostaanoton aiheuttamista kokemuksista. He kertoivat kaiken tuen loppuneen lasten huostaanottoon lähes kokonaan. Paitsi, että viranomais-tuki lakkasi, äidit eivät saaneet tukea myöskään sukulaisiltaan tai läheisiltään. Sukulaisiltaan he saivat tukea vasta sitten, kun heidän ongelmansa olivat ratkenneet. Marketta kertoi: *En saanut omalta perheeltäkään semmosta tukea, mitä mä olisin niinkö kaikista eniten odottanut.* Kysyin äideiltä, millaista apua he toivoivat tai odottivat saavansa lapsen huostaanoton tapahduttua. Marketta kertoi tarvitseensa tukea pienissä asioissa, kuten lohdutusta, kannustusta tai keskusteluapua. Hän vastasi tähän kysymykseen:

Muistan miten nytkin mietin niin olis kyllä tosi hyvä jos ois ollu se tuki siinä heti semmonen tilanne tullu. Jonkunlaista tällaista emmä tiiä, voiko sitä kannustaa ihminen heti kun edellisenä päivänä on lapsi otettu huostaan, niin toinen tulla siihen heti kannustamaan, mikä on se oikea sana. Jos joku olis sanonu vaan, että kyllä kaikki järjestyy, joku tällanen lause mikä kuulostaa kliseiseltä mutta ois varmaan jo heti ollu jo iso apu.

Äidit ymmärsivät myöhemmin missä asioissa he olisivat tarvitseet tukea. Äitien tuen tarve kumpusi käsittelemättä jääneistä menneisyyden kokemuksista, jotka lapsen huostaanotto heissä aktivoi. Vuosien kuluttua lasten huostaanotosta puolet äideistä kuitenkin hakeutui huostaanotettujen lasten vanhemmille tarkoitettuihin vertaistukiryhmiin. Äitejä ohjattiin vertaisryhmiin sosiaalitoimen kautta. Noin vuosi lasten huostaanotosta Iiris kertoi tarvitsevänsä apua kolmeen asiaan:

Kyllä mä tällä hetkellä tohon alkoholiaasiaan tarviin keskusteluapua ja tukea. Sitten ammatinvalinta on ihan selkeä, mihin mä tarviin apua ja tukea. Sitte kun mä oon päättäny, että sillä hetkellä kun [lapset] ei oo, niin mun täytyy sinne menneisyyteen mennä kaiveleehän ihan niitä ikäviä tosiasioita, että niihin totta kai tarviin apua.

Eräs päihteidenkäytön vuoksi lapsensa huostaanoton kokenut äiti oli puolestaan sitä mieltä, että hänelle annettiin mahdollisuus yrittää jatkaa elämää yhdessä lapsen kanssa. Uuden mahdollisuuden saaminen ei kuitenkaan estänyt hänen lapsensa huostaanottoa hyvistä yrittämisistä huolimatta. Lilja kertoi tästä:

Sain niin paljon jo tilaisuuksia. Kerkesi [lapsi] olemaan jo kahteen otteeseen tuola lastenkodissaki. Mulla oli niitä juomisia, sitten sen jälkeen seurasi se masennus, jonka mä tiedän, että se johtui siitä juomisesta. Mä olin keskussairaalassa yhdessä vaihees-

sa kolme viikkoa, kun [lapsi] oli [lastenkodissa]. Ett hirveen suopeasti, kun näin jälkikäteen kuitenkin sosiaalitoimisto, että viimeiseen asti ne sitten tykkäs mä pystyisin hoitamaan. Sitten vielä antoivat semmoisen tilaisuuden, kun tuli se viimeinen erittäin paha retkahdus, me ois päästy [lapsen] kanssa asumaan sinne niihin tukiasuntoihin. Mut se tyssä kans siihen, että mä en pystynyt lopettamaan sitä juomista.

Lilja kertoi saaneensa useita tilaisuuksia jatkaa lapsen kanssa. Marketta puolestaan mielti, olisiko jotakin voitu tehdä toisin, ettei lasta olisi tarvinnut ottaa huostaan. Marketta kertoi lapsensa huostaanottoon liittyvistä pohdinnoistaan, vaikka lapsi olikin jo palannut takaisin hänen luokseen:

Oliko se [huostaanotto] sittenkään ihan ainut vaihtoehto siinä? Eikö siinä olis voinu mitään muuta olla? Et oliko se jotenkin liian nopeesti sitten, et eikö mulle annettu mahdollisuutta ja se, että mä ite ensin hain apua itelleni siinä, että mä oon väsynyt ja sitten jotenkin tuntu, että se silti tuli liian yhtäkkiä se.

Päihde- ja huume kuvioista irrottautuminen haastaa naiset kohtaamaan ne ihmiset, asiat ja ympäristöt, joihin heidän suhteensa on rakoillut päihteiden käytön muodostuttua ongelmaksi. Naisten on paikannettava itsensä uudelleen ja luotava suhteita menneisiin tapahtumiin. Tämä merkitsee uudenlaisen identiteetin työstämistä eli eheytymistä, toipumista ja voimaantumista. (Väyrynen 2007, 186.)

Ongelmat joihin äidit ajautuivat lastensa huostaanoton yhteydessä ja sen jälkeen, kuvaa sitä, että heidän kokemansa ja saamansa tuki oli riittämätöntä tai sellaista, josta he eivät hyötäneet. Tutkimusaineistoni perusteella äitien elämä eivät kodinhoitajien käynneistä näyttäneet parantuvan. Mutta ellei kodinhoitajiakaan olisi käynyt äitejä tapaamassa, millaisiin tilanteisiin he siinä tapauksessa olisivat ajautuneet. Äitien asiat olisivat ehkä lieventyneet, jos he olisivat kokeneet kunnioitettavaa ja arvostavaa kohtaamista, luottamussuhteiden syntymistä auttajiin tai he olisivat kyenneet vastaanottamaan tukea. On vaikea arvioida, olisivatko äidit toimineet toisin, jos heille olisi annettu selkeimpiä ohjeita tai varoituksia esimerkiksi ennen lasten huostaanottoa. Äidit eivät kuitenkaan aavistaneet, että uhka lasten huostaanotosta oli olemassa. Hauglandin (2003) mukaan päihdeperheiden lapsilla on myös suuri riski sopeutua perheessä valitseviin olosuhteisiin. Vahingolliset kotioloit lisäävät lapsen sairastumisriskiä, masentuneisuutta, kouluvaikeuksia ja levottomuutta. Vanhempien pitkäkestoinen tukeminen psykologisten ja sosio-ekonomisten ongelmien sekä perheen ristiriitatilanteiden selvittämisessä ja kodin ilmapiiriin parantumisessa on kokonais-kuntoutuksen kannalta tärkeää. (Haugland 2003.) Yhtäläillä lasten tavoin äiditkin sopeutuvat kotona senhetkisiin tilanteisiin.

6.2 Tuen vastaanottamisen vaikeus

Aineistossani on runsaasti äitien kertomia kuvauksia tuesta, jota he olivat saaneet ennen kuin heidän lapsensa otettiin huostaan. Kuitenkaan he eivät mieltäneet saaneensa tukea. Äitien tuen vastaanottamisen vaikeuksien taustalla ennen

lasten huostaanottoa näytti olevan monta syytä. Pelko lasten huostaanotosta oli ehkä yksi syy siihen, että äidit eivät ajoissa pyytäneet apua, halunneet avun piiriin tai eivät itse rohjenneet tai osanneet kertoa millaista apua he tarvitsevat. Näin ollen äitien perheiden todellinen tilanne tuli esille vasta lasten huostaanoton yhteydessä. Tämä ei tullut äitien haastattelussa suoranaisesti esille, mutta taustalla näytti olevan tämänkaltaisia pelkoja. Rautakorven (2007) haastattelemat huostaanotettujen lasten äidit hakivat ennen huostaanottoa apua ongelmiinsa. Osa hänen tutkimuksensa äideistä kertoi pettyneensä, haettuaan itse apua, josta seurasi lasten huostaanotto.

Lasten huostaanoton tapahduttua äitien voi olla vaikea ottaa vastaan tukea sosiaaliviranomaiselta, joka on joutunut tekemään vanhemman kannalta ikävän päätöksen lapsen huostaanotosta. Kujalan (2012a, 7) mukaan jokin muu taho, esimerkiksi yksityinen lastensuojelun palveluntarjoaja tai järjestö, joilla ei ole viranomaisroolia, voisi toimia tuen antajana yhteistyössä sosiaalitoimen kanssa. Äitien tuen vastaanottamisen vaikeuden taustalla saattoi olla pelko siitä, että perheen sisäiset ongelmat paljastuvat. Äidit eivät uskaltaneet ottaa puheeksi asioitaan sosiaaliohjeiden kanssa, vaikka tukea olisikin heille tarjottu. Ulpu kertoi: *Varmaan mä sain sosiaalistakin [tukea], mut niittenkaa joutui oleen kokoajan, että en sano mitään tai taas jotain tapahtuu, varuillaan.*

Lastensuojelun asiakkaaksi päätyminen laittaa äidit varuilleen. Äidit saattoivat aavistaa tai jopa tietää, että he ovat perheenä tietyllä tavalla lasten huostaanoton suhteen seurannassa. Tässä tilanteessa äidit saattoivat välttää tuen vastaanottamista. Perheen yksityiselle alueelle kuulunut perhe-elämä ja vanhemmuus olivat tietyllä tavalla institutionaalisen katseen alla ja ammatillisen arvioinnin kohteena. Kontrolloivat katset tarkkailevat huostaanoton uhan kohteena olevien lasten äitien tapaa elää (Korpinen 2008), vaikka tästä eivät kaikki äidit välttämättä olleet kovin tietoisia. Iris kertoo ristiriitaisista kokemuksistaan:

Välillä tulee, että joutui siihen tarkkailuun, välillä on ihan kiitollinen siitä, että on joutunu. Ristiriitaista on sekin ja välillä ne kaikki on vihollisia, välillä siten näkkee kuitenkin sen, että ei ne välttämättä ookkaan.

Yksi tuen vastaanottamiseen liittyvä ongelma oli, että haastateltavani eivät uskoneet, että heitä olisi kukaan voinut auttaa. Kenties sen vuoksi he eivät osanneet kertoa, millaista tukea olisivat tarvinneet. Esimerkiksi Orvokki ei muistanut, oliko hän saanut tukea. Hän ei myöskään osannut kertoa, millaista tukea hän olisi tarvinnut tai halunnut.

Orvokki: Mä en muistaakseni ole saanu, mutta ainakaan en ole vastaanottanut, koska ei mua ois niillä hetkillä tukenu yhtään mikään eikä kukaan.

TH: Olisitko sä halunnut silloin tukea ja miten sua ois voinu tukea siinä?

Orvokki: En. Mä en tiä. Kun enhän mä tiä, että millaista.

Äitien tuen vastaanottamisen yksi suurimpia ongelmia oli heidän kokemansa sisäiset tunnelukset, jotka näyttivät estäneen tuen vastaanottamisen. Kun lasten huostaanoton aiheuttamat tunnemyllerrykset rauhoittuivat, äidit ymmärsivät paremmin lasten huostaanotosta aiheutuneet reaktionsa. Muutaman vuoden

kuluttua lasten huostaanotosta Vuokko ymmärsi, ettei häntä olisi kukaan heti lasten huostaanoton jälkeen kyennyt auttamaan. Mutta viiden vuoden päästä lasten huostaanotosta Vuokko kertoi, ettei hän ollut tunnistanut omia ongelmiaan, eikä siten pystynyt vastaanottamaan tukea.

Tänä päivänä kun mä mietin, niin ei mua oo kukaan pystynyt sillä hetkellä auttamaan, koska mä en itse tunnistanut omia ongelmiani, enkä hakenu niille apua, eikä väkisin voi ihmistä auttaa. (Vuokko 2008, S.)

Äitien tunnelukoista johtuen heidän oli vaikea kuvailla millaista tukea he olisivat tarvinneet. Arvelen tämänkaltaisten syiden olleen useammalla tutkimukseni äidin taustalla. Terttu sanoi: *Mä en oikeen tiedä sitten ett oisko mikään apu ollu, kun sitä mun tunneloukkua ei kukaan.* Vuokko jatkoi: *Ei mua oo pystyny tukemaan kukaan. Ne on ollu niin kipeitä asioita, mä en oo voinu ja oikeastaan en oo halunnukaan puhua.* Tuen vastaanottamisen vaikeuteen liittyi epäilyjä tuen hyödyistä. Iiris kertoi, ettei osannut kuvailla, millaisesta tuesta hän olisi siinä tilanteessa hyötynyt: *Mun on niin vaikea sanoa, että mikä mua sitten auttas, koska mä tavallaan toivon sitä apua, mut sit monesti mä sysään sen, että en minä tämmöstä apua tarvi, että ei tää auta minua.*

Äitien pitkäaikaiset ja kasautuneet kriisit olivat todennäköisesti suurimpia avunsaannin esteitä. Jasmine kertoi useista perättäisistä kriiseistä, joita hän oli kohdannut lyhyen ajan sisällä. Ensin hänen viisivuotiaan lapsensa isä teki itsemurhan. Sitten hän rakastui mieheen, joka pahoinpiteli häntä kerran viikossa. Tämän seurauksena lapset otettiin huostaan. Jasmine onnistui pääsemään eroon väkivaltaisesta miehestä muuttamalla salaiseen osoitteeseen. Mies oli kuitenkin uhannut tappaa hänet. Lopulta vanhin lapsi kokemustensa jälkeen ei halunnut olla tekemisessä äitinsä kanssa. Jasmine kertoi, ettei hänen kriisejään käsitelty yhdessä ammatti-ihmisen kanssa, ennen kuin vuosia myöhemmin lapsensa huostaanoton kokeneiden vanhempien vertaisryhmässä. Jasmine piti kuitenkin tärkeänä sitä, että hänen traumaattiset kokemuksensa tulisivat käsitellyiksi. Hän kertoi: *Mulla on helvetin tärkeä käydä tää juttu ihan oikeesti pohjamutia myöten läpi. Sit se et tuen saaminen ei se, sitä ei tuu sulle kukaan tyrkyttään, se on ihan vissi.*

Äidit tarvitsisivat apua ja tukea, mutta heidän puheesta käy myös ilmi turvattomuus ja aikuisen tarve, joka nimeää rajat. Seuraavassa sitaatissa Kukka vastasi, kun kysyin häneltä, millaista apua hän olisi toivonut saavansa:

Ehkä, että mulle olis asetettu tiukat ehdot, että sä toimit näin tai et. Se, että vähän joku, joka ihan oikeesti olisi vieny mua kädestä pitäen. On siinä sanottaisko melkein, 24 tuntia. Ei tietysti ketään työntekijää pysty tai, että olisi mahdollisuus, että on joku siinä.

Tuen vastaanottamisen vaikeutta kuvaa äidin tilanne, joka poikkeaa toisiin tutkimukseni äiteihin verrattuna. Nimittäin Onerva kertoi, että hänelle tarjottiin tukea lapsen huostaanoton ehkäisemiseksi. Hän ei kuitenkaan jäänyt tukea odottamaan, vaan hän lähti omille teilleen. Onerva kertoi valinnoistaan, joiden varjoon oma lapsikin sillä kertaa jäi.

Oisin mä saanu varmaan [tukea] mut mä en jääny ees [paikkakunnalle]. Mä lähin, mä sanoin niille, mua ette saa vähään aikaan kiinni, minä en teitä tarvi. Mä oon huumepäissään niin erilainen, mä en ajattele mitään.

Lasten huostaanoton jälkeen äitien kokemukset tuen ulkopuolelle jäämisestä, tulivat selkeästi esille. He eivät olleet liioin tietoisia millaista konkreettista tukea he olisivat voineet saada lasten huostaanoton tapahduttua. Oliko niin, ettei äitejä informoitu eikä heille kerrottu, millaista apua heille olisi ollut tarjolla? Vai informoitiinko heitä, mutta he eivät tätä havainneet? Marketta kertoi kokemuksestaan:

En mä tiennyt minkälaisia vaihtoehtoja [tukimuotoja] siinä nyt on mahdollista antaa, mutta sinänsä oon ihan sinut, en mä nyt jaksaa sitten energiaa siihen tuhlata, että mä jäisin sitten miettimään, onko joku menny oikein vai väärin.

Pitkäsen (2011, 48) tutkimuksen huostaanotettujen lasten vanhemmat kertoivat, etteivät hekään tienneet, millaista tukea heillä olisi ollut mahdollista saada lastensa huostaanoton jälkeen. Osa hänen tutkimuksensa vanhemmista koki, ettei heille tarjottu tukea lainkaan ja vanhempien mielestä heidän vanhemmuutensa merkitys väheni huostaanoton jälkeen. Vanhempien katsotaan tarvitsevan tukea työstääkseen huostaanoton herättämää kriisiä. Mikäli biologiset vanhemmat jäävät tuen ulkopuolelle eikä lapsen menetyksen aiheuttamaa surua ja tuskaa käydä läpi, heidän voi olla mahdotonta jatkaa elämässä eteenpäin ainakaan tasapainoisina vanhempina. (Taskinen 2010.) Saastamoisen (2010) ja Rädyn (2012) mukaan käytännön lastensuojelutyössä saadut kokemukset ovat osoittaneet, että vaikka vanhemmat itse tiedostaisivat huostaanoton tarpeellisuuden, ei lapsen menetyksestä aiheutuvaa surua voida välttää. Vanhempien tukeminen heti kriisiin ja menetyksen alkuvaiheessa voi lyhentää huostaanoton aiheuttamaa suruaikaa ja helpottaa jatkotyöskentelyä perheen kanssa.

Lasten huostaanoton jälkeen äideille muodostui käsitys, ettei kukaan ollut enää kiinnostunut heidän voinnistaan. Tulkitsen äitien muodostaneen käsityksen sen perusteella, ettei heidän jaksamiseensa kiinnitetty huomiota lasten huostaanoton jälkeen. Jasmine kertoi: *Kukaan ei multa kysynyt, mitä sulle kuuluu, kuinka sä voit, kuinka sä jaksat.* Haastateltavani olivat kuitenkin varsin tietoisia siitä, keiden kuuluisi ensisijaisesti tukea heitä sen jälkeen, kun heidän lapsensa oli sijoitettu. Kysyin Kielolta keneltä hänen kuuluisi ensisijaisesti saada tukea. Hän kertoi: *Varmaan sieltä sosiaalitoimesta sitä kautta. Mut sieltä mä en kyllä saanu yhtään minkäänlaista tukea. Mä sain tukea siihen omilta läheisiltäni.* Toisaalta tiedustellessani äideiltä, olivatko he saaneet omasta mielestään riittävästi tukea. Lilja kertoi: *Siihen voi sanoa, että ehkä vähän liikaakin.* (Lilja 2008, S.)

Lasten huostaanoton tapahduttua sosiaalityöntekijöille siirtyy kokonaisvastuu sekä lapsesta että hänen vanhemmastaan (Pitkänen 2011). Biologiset vanhemmat tarvitsevat kuitenkin tukea voimavarojensa löytämiseen sekä etä-äiteinä toimimiseen (Kujala 2012a, 11). Äideille oli kuitenkin tavanomaista tuen vastaanottamisen vaikeus erityisesti lasten huostaanoton jälkeen. Toisaalta äidit kertoivat olleensa sokissa, kun heidän lapsensa otettiin huostaan. Sokissa tuen vastaanottaminen on vaikeaa mutta sangen tarpeellista. Jasmine kertoo tästä:

Mut toisaalta se tärkein apu on just silloin, kun ihminen on täysin sokissa täysin valmis tekeen itsemurhan, minäkin. Koska siinä vaiheessa ihan oikeesti, kun joku tulee tyrkyttään mulle ojentavaa kättä hei, että mä autan sua. No jos ei nyt tällä hetkellä, tos on kortti soita mulle. Se on ihan varma, että painu vittuun, mitä sä tuut mulle sanomaan, mitä sä tuut mua neuvomaan. Mut ihminen toimii juuri niin, sille ei voi mitään. On tääkin prosessi, mitä mä oon hyvin pitkälle, toki mä oon yksin, hirvee prosessihan tää on. Kyl mä sanon, että ei tässä heikot pärjää ihan oikeesti.

Lillrankin (2012) mukaan avohuollon tuki äidille lapsen huostaanoton jälkeen on usein puutteellista ja umpimähkään kohdennettua. Oikean tuen kohdentumisen puute näkyi hänen tutkimustuloksissaan siten, että äideille tarjottiin vaihtoehtoja, joista hänen annettiin valita. Hiitolan (2015) mukaan lastensuojeluperheitä ohjataan pitkälti suostuttelevan vallan keinoin, jolloin keskeistä on saada vanhemmat ymmärtämään uudella tavalla se, mihin perhe-elämässä ja ylipäänsä onnellisen elämän tavoittelussa tulisi pyrkiä. Tätä tavoitetta varten vanhemmille tarjotaan tietoa hyvästä elämästä ja vanhemmuudesta. Suostuttelevan vallan keinot toimivat yhdessä kontrollointiin perustuvien hallintakeinosten kanssa siten, että vanhemmat ja perheet, jotka eivät muuta ajatteluaan suostuttelun ja ohjauksen keinoin, kohtaavat järeämpiä kontrollitoimia.

6.3 Luottamuksen horjumisen lastensuojelun työntekijöihin

Lasten huostaanoton yhteydessä, äitien luottamus lastensuojelutyöntekijöihin vaihteli luottamuksen ja epäluottamuksen välillä. Yhtäältä äidit luottivat viranomaisiin, mutta toisaalta he kertoivat tullessaan petetyiksi eri tavoin. Vaikutti siltä, että heidän oli salattava todelliset kokemuksensa seuraamusten pelossa. Onerva kertoi pysyneensä erossa päihteistä koko raskauden ajan. Raskaaksi tullessaan hän kertoi neuvolassa käyttäneensä huumeita. Hänet veloitettiin huumeetesteihin. Huumeetestit lienevät yksi tukimuoto, jota Onervalle tarjottiin raskauden ajaksi. Seuraavassa haastattelusitaatissa Onerva kertoo kodinhoitajan vierailuista.

Neuvola pisti mut seuloihin. Ne velvotti mut seuloihin ja sitten mä joudun käymään tiheimmin neuvolassa. Mä en muista niitä aikoja, siitä on niin kauheen kauan aikaa. Mutta silleen että, sitten synnytyksen jälkeen mulla oli kodinhoitaja. Ne sano, että se tulee kattomaan meidän perään. Mutta me ystävästyttiin ihan mielettömästi sen kodinhoitajan kanssa. Me vielä tänäkin päivää pidetään yhteyttä.

Yhteistyön onnistumisen edellytys on, että ihmiset voivat luottaa työntekijään. Vastentahtoisiaakin toimia toteutettaessa ihminen kohtaa ihmisen. Lastensuojelun keskeisenä periaatteena on löytää asiakkaan ja työntekijän yhteinen huoli lapsesta ja perheestä. Lasten huostaanoton tapahduttua avainhenkilö on sosiaalityöntekijä niin sijaisvanhempien, lapsen kuin äidinkin asioissa. (Karjalainen, Forsberg & Linnas 2012.) Haastateltavani kertoivat kohtaamisistaan sosiaalityöntekijän kanssa. Äidit purkivat pahaa oloaan heille. Jotkut kertoivat tullessaan petetyiksi ja menettäneensä luottamuksensa sosiaaliviranomaisiin. Kukka kertoi tästä seuraavasti:

Kukka: Mä koin sen enää semmosena, että no hoidetaan nämä viralliset asiat, ei sen enempää. Mulle tuli, multa meni luottamuski. Okei mun ois pitäny sanoo, ymmärtää aikaisemmin itekin. Mä olin siinä vaiheessa, että meni luotto ja sitten kun selvis asioita, kun mä olin luottanu johonkin ihmiseen, kyllä mä sen ymmärrän nyt, et niitä puhutaan toki palavereissa. Mut silloin mä en käsittäny.

TH: Sä olit puhunu jollekin työntekijälle, ja se tuli sua vastaan toisen kautta.

Kukka: Joo olin puhunu. Sit tuli tavallaan mua vastaan se asia, kun mä kerroin omaa pahaa oloani, niin se kääntykin mua vastaan. Niin mä menetin sitten luottamuksen ihan täysin, et mä en halunnu enää mitään muuta kun sen. Eikä tullukkaan siinä sen kummenpaa sitten ollukaan. Ei käyny enää kodinhoitajat eikä muutkaan. Niin, että pärjää nyt sit jos pärjää, kyl sä sit löydät apua tyyliin.

Ihmissuhdetyössä korostuu asiakkaan ja työntekijän välinen yhteinen ymmärrys huolen aiheista sekä tarpeista muutokseen. Työntekijällä on oltava paitsi kyky kuunnella asiakasta myös taito eläytyä asiakkaan kokemuksiin. (Karjalainen ym. 2012, 282.) Haastattelussa ilmeni, kuinka vaikea äitien ja sosiaalityöntekijän oli löytää yhteinen ymmärrys asioista tai kuinka vaikea sosiaalityöntekijän oli eläytyä äitien kokemuksiin. Kukka kertoi kokemuksistaan asioidessaan sosiaalitoimistossa lasten huostaanoton jälkeen.

Kukka: Mulla oli semmonen sosiaalityöntekijä, joka olis pitäny olla se tuki. Niin se sano ihan näin kylmästi, ihan näillä sanoilla, muistan sen vielä, se sano, että niin kauan kun hän on työssä, et tule lapsia saamaan, vaikka sun elämä muuttuisi minkälaiseksi.

TH: Aika kova.

Kukka: Oli. Mä ajattelin, että enhän mä voi tälläsellä. Miten mä voin tämmöstä ihmistä, et se mulle tukena.

TH: Sä et saanu mistään muualta, eikö ohjattu mihinkää muuhun?

Kukka: En, ei mihkään siis. Se oli ainut, no olihan se tietysti, että sinne päihdehoitoon. Että, mutta kyllä mä koin, että se oli, siihen se tuki loppu sitten.

Näen äitien voimaantumista ja eheytymistä merkittävästi hidastavaksi tekijäksi luottamuksen menettäminen sosiaali- tai terveydenhuollon työntekijöihin. Äitien epäonnistumiset ja ongelmalliset asiat etsitään ja tuodaan esille. Onnistumisen kokemukset ja perheen vahvuudet saatetaan jättää mainitsematta. Äidit kertoivat, että heidän epäonnistumisen kokemuksensa dokumentoitiin viranomaisasiakirjoihin, mutta heidän onnistumisen kokemuksistaan ei ole mitään merkintöjä asiakirjoissa. Iris oli tästä pahoillaan ja häntä harmitti.

Yritin kaikkia keinoja millä ihmeellä mä voisin tuntui, että semmonen epätoivoinen tunne millä mä näytän, että mä tarpeeksi ihan oikeesti tarpeeksi hyvä. Tietysti kun ne kaikki kaavakkeet paperit ne näyttää vaan ne huonot siinä, näkky ne huonot hetket, ne mun luhistumiset ja ne ikävät asiat, että kaikki se hyvä mikä iso osa vuodesta mitä teki, niin sitä ei näy. Että sellanen epätoivo, että millä mä todistan, kukkaan ei oo sanomassa, että päivänselviä asioita, miten mä oon ollu hyvä.

Voimaantumista ja eheytymistä hidastavaksi tekijäksi katson äitien ajautumisen tilanteeseen, jossa he ajattelivat vaikeiden kokemusten salaamisen ainoaksi tavaksi selviytyä. Ellei yksilöllä ole mahdollisuutta tulla näkyväksi kaikkine kokemuksineen, pelkäämättä seurauksia, on riski, että hänen kipeät kokemuksensa jäävät käsittelemättöminä rajoittamaan voimaantumista. Seuraavassa sitaattissa Onerva kertoo näkyväksi tulonsa seurauksista:

Mä menin [X-sairaalaan]. Mulla on sekamuotoinen ahistus ja masennustila sen jatkuvan perheväkivallan kaiken päihteilyn takia. Niin siellä [sairaalassa] mä sain sanottu sitten, et mä en voinu ottaa [lasta] koska se hakkas mua. Niin mut katottiin et mä oon saattanu mun lapsen vaaraan, kun mä oon ottanut sen tapaamisiin. Mulle tuli valvotut tapaamiset. Se sysäs mut taas kadulle. Mä tunsin, että mä oon epäonnistunut taas tosi pahasti. 2 ½ vuotta meni sitten, mä en ees soittanut.

Äitien haastattelujen perusteella näen yhtäältä positiivisena ja toisaalta lähtökohdiltaan tärkeänä sen, että äidit pystyisivät kertomaan heitä hoitaville työntekijöille vaikeista tilanteistaan. Onervan avautuminen kuitenkin merkitsi hänelle uutta epäonnistumista eikä hän saanut tukea, jota hän päästäkseen eteenpäin olisi tarvinnut. Forsbergin ja Pösön (2009, 147–148) mukaan vanhemman ja lapsen suhdetta on pidetty luonnollisena ja itsestään selvänä asiana. Valvotut tapaamiset tuovat särön tähän yhteyteen, kun vieras ihminen valvoo lapsen ja vanhemman perheyhteyden toteutumista. Valvotut tapaamiset noudattavat periaatetta, jossa lapsella on oikeus rakentaa ja ylläpitää suhdetta vanhempaan, jonka kanssa hän ei jaa arkea ja jota hän ei voi tavata ilman erillisjärjestelyä. Huostaanotettujen lasten biologisilta vanhemmilta voidaan evätä lapsen tapaaminen toistaiseksi tai vanhempi voi tavata lastaan valvotusti. Valvottujen tapaamisten taustalla voi olla erimielisyyttä siitä, miten perheenjäsenten tulee pitää yllä suhteita toisiinsa (Forsberg & Pösö 2009, 151). Äidit kertoivat, että heidän yhteydenpitoa lapseen rajoitettiin. Sain vaikutelman, ettei äideille kaikissa tapauksissa kerrottu miksi lasten tapaamisia rajoitettiin. Seuraava Tertun kertoma esimerkki kertoo yhteydenpidon rajoittamisesta: *Et mulla oli nyt yhteydenpitokiello määrätty. Mä se on niin mielivaltaista, siellä [lastenkodilla] voidaan tehdä mitä vaan. Eihän ne välitä mitään, mitä laki sanoo.*

Harvalla tai ei juuri kenelläkään äidillä ollut luottamuksellista suhdetta sosiaalityöntekijöihin. Äidit kertoivat, etteivät voi luottaa sosiaalityöntekijäänsä tai kertoa heille omia asioitaan. He sanoivat, että on parempi pitää omana tietonaan epäonnistumisen kokemukset tai ainakin on oltava varovainen mitä ja kenelle puhuu. Jotkut äidit pelkäsivät pyytää apua. Ulpu kertoi tästä seuraavasti:

Mä oon huomannu sen, että viranomaisten kanssa kaikkea ei kannata sanoa ääneen. Et täytyy valita ne ihmiset kelle puhuu. Paljon on ollu niitä, jotka on niin sanotusti selkäänpuukottajia. Hirveesti pelkäsi puhuu jostain epäonnistumisista. Se joutuu varmaan näitten vuosien aikana, meni monia vuosia, että joutu valehtelemaan asioista, koska aina sitten pelkäs sitä, että lapsi viedään uudestaan.

Eräs äitien luottamukseen vaikuttava tekijä oli sosiaaliviranomaisten holhoava ja kontrolloiva suhtautuminen heitä kohtaan. Kun vanhempaa on kohdannut lapsen huostaanotto, hän voi tulla kohdelluksi lapsen huostaanotosta johtuen avuttomana ja holhottavana. Kanerva kertoi tästä: *Jos viranomaiset tietää, että lapsi on huostaanotettu, niin yleensä minun mielestä he suhtautuvat holhoavasti. Se on se yleinen virhe, joka sieltä aina löytyy.*

Lapsen huostaanotosta johtuneiden kipujen kanssa kamppailevat äidit kuitenkin odottivat sosiaalitoimen edustajilta myötäelämistä ja huomaavaisuutta. Karjalaisen ym. (2012) mukaan asiakkaiden vastuuta omista valinnoistaan

tulisi tukea niin, että löydetään yhteinen huoli ja sitä kautta tarve muutokseen. Ulpu kertoi sosiaalityöntekijän tavasta suhtautua hänen asiaansa:

Must tuntuu, että ootetaan, et mä oon hirveen voimakas, mä jaksan loputtomiin. Sit kun nää riippuvuudet siirtyy, niin mulla on heijastunu peliriippuvuus jonkun verran. Kun mun äidin kuolema kävi, niin mä pelasin aika paljon ja sosiaali sanoi mulle vaan, että voi [Ulpu] kulta ethän sä voi mennä ja pelata rahat. Siin tuli sellainen olo, et ne ei ymmärrä sitä eikä nähny miten syksyllä, kun mä oisin tarvinu apua. Vaikka täs on vuosii mennykin hyvin, niin tulee vielä takapakkeja. Mut tuntuu, että niitä ei sallitais. Vaikeen väkivaltaisen parisuhteen läpikäyny ja sitten melkein heti samaan perään tuli äidin kuolema ja hirveesti ollu sairauksia.

Neljän vuoden kuluttua Ulpu ottaa uudestaan puheeksi kokemansa kohtelun lähestulkoon samoilla sanoilla. Mielenkiintoista Ulpun tapauksessa oli se, että sosiaalitoimen tiukahkolla otteella (holhouksella) pitkällä aikavälillä katsottuna oli kuitenkin myönteinen vaikutus hänen elämäänsä. Tiukka linja yhtäältä pakotti Ulpua hoitamaan itsensä kuntoon ja tullakseen toimeen omillaan. Toisaalta holhoava suhtautuminen kismitti Ulpua niin, että hän näki paremmaksi vaihtoehdoksi yrittää tulla toimeen ilman sosiaalitoimen tukea. Hän sai tässä mahdollisuuden oppia tulemaan toimeen itsenäisesti.

Mä hain apuu: menin sosiaalitoimeen ja kerroin, mä olin pelannu vuokratuhojani. Mä olin henkisesti niin ahistunut. Mä turrutin pelaamisella sitä, en mihinkään aineisiin enkä mihkään sortunut. Mä menin sosiaaliin pyytään apua, ja vastaus oli sieltä, lastenvalvoja sano et voi [Ulpu] kulta, sä et voi pelata, lopetat nyt vaan sen pelaamisen. Se oli tuki sieltä silloin. Mä oon kokenu toisaalta, on hyvä, ettei ne enää. Mä pääsen eroon, silleen oon miettinyt sitä. Mä oon aina sanonu, että mä en luovuta, mutta musta pitäisi tukea vielä vuosia sen jälkeen kun ihminen rupee raittiuden tielle. (Ulpu 2008, S.)

Jotkut äidit kertoivat, että heidän oli vaikea saada sosiaalityöntekijältään tukea lapsen huostaanoton purkuhakemuksen valmistamiseen. Ellei äidit olisi lasten huostaanoton purkamisen suhteen olleet periksiantamattomia, oletettavasti yhdenkään äidin lapsen huostaanotto ei olisi purkautunut. Kielo kertoo kokemuksestaan:

Oon huomannu, mä oon aika voimaton, et mulla ei oo oikeen mitään mahdollisuutta. Mä juttelin sen sosiaalityöntekijän kanssa, niin sit se pitkin hampain sitten neuvoi, että totta kai sulla on mahdollisuus, et sinulla oikeus lain mukaan tehdä tämä huostaanoton purkuhakemus. Ensin se sosiaalityöntekijä ei meinannu millään neuvoa mulle, miten se tehään. Se vaan sano, että sun pitää tehdä semmonen hakemus. No miten mä teen semmosen hakemuksen, että mitä siinä pitää olla. Ei se sitä oikeen neuvonnu. Sit se loppujen lopuksi kertoi, että sun pitää ottaa yhteyttä lakimieheen.

Erään äidin omien oikeuksien puolustaminen johti siihen, että hän teki valituksen lääninhallitukseen. Äidin kertoman mukaan lain edellyttämä hänelle ja perheelle kuuluvaa palvelua ei toteutettu. Ulpu kertoi sosiaalitoimen palvelusuunnitelman tekemättä jättämisestä. Hän kertoi tästä tähän tapaan:

Sosiaalijohtajan käytös oli tosi törkee, et mähän jouduin tosi törkeeseen pyörytykseen sosiaalini kanssa. Mä tein lääniin valituksen siitä. Mä toivoin silloin sitä palvelusuunnitelmaa, et ois tehty koko perheelle, miten tuetaan. Mutta se sysättiin, kiellettiin pois, mut mä tein lääniin valituksen, ja läänist tuli vastaus, menik siihen meni melkein 1½

vuotta reilu vuos. Sieltä tuli sitten päätös, että niitten on tehtävä palvelusuunnitelma ja sosiaalitoimi sai siit ihan huomautuksen. Sit siinä oli et, niitten on tehtävä mulle se palvelusuunnitelma, jos mä haluan sen. Mut en mä tarvinnu sitä enää. Mä oisin tarvinnu sitä silloin xx syksyllä, niin mä oisin saanu sitä viime vuonna.

Itsensä näkyväksi tekeminen itselle ja toisille on voimaantumisen näkökulmasta katsottuna tärkeää. On miltei mahdotonta parantua sisäisesti, ellei ole saanut luottamuksellisesti kertoa itsestään ja kokemuksistaan.

7 ÄITIEN VOIMAANTUMINEN

Tässä luvussa käsittelen viidettä tutkimuskysymystä eli sitä, mitkä tekijät ovat vahvistaneet tai heikentäneet äitien kokemuksia voimaantumista. Tarkastelen teemaa äitien menneisyyden, ihmissuhteiden, perhe- ja lähisuhteiden, lasten vaikeuksien, eheytyksen, yksinäisyyden sekä lastensuojelutyöntekijöiden ja muiden heidän elämäänsä vaikuttaneiden ihmisten ja tekijöiden näkökulmasta.

7.1 Voimaantumista heikentävät tekijät

Äitien voimaantumista heikentäviä tekijöitä olivat heidän väkivaltaiset ja päihkeitä käyttävät ihmissuhteensa, riippuvuudet, itsemurha-ajatukset ja -yritykset, ristiriitaiset tunteet, traumaattiset kokemukset, lasten ongelmat, yksin jääminen lasten huostaanoton jälkeen, läheisten kuolemat ja laskelmoiva toiminta (taulukko 5). Käsittelen seuraavaksi äitien voimaantumista heikentäviä tekijöitä taulukossa 5 esitettyjen teemojen mukaan.

TAULUKKO 5 Äitien ilmaisemia voimaantumista heikentäviä tekijöitä

Äitien voimaantumista heikentävät tekijät	Lkm äitien ilmaisuista
Äitien ristiriitaiset lähisuhteet	11
Luottamuksen menettäminen lastensuojelutyöntekijöihin	9
Äitien vaikeus ottaa tukea vastaan	8
Läpikäymättömät traumaattiset kokemukset	8
Raskaat ja ristiriitaiset tunteet	8
Itsemurha-ajatukset ja yritykset	8
Lasten ongelmat	7
Äitien riippuvuusongelmat	7
Tuetta jääminen ja yksinäisyys	7
Läheisten kuolemat	4
Äitien ja sijaisvanhempien suhteet	4
Laskelmoiva toiminta, epärehellisyys	2

Käsittelin edellisessä luvussa taulukossa mainitut teemat äitien tuen tarpeesta, tuen vastaanottamisen vaikeudesta sekä heidän luottamuksen menettämistä lastensuojelutyöntekijöihin.

Äitien ongelmalliset lähisuhteet voimaantumista hidastavina tekijöinä

Kysyin äideiltä millaiset ihmissuhteet heillä oli ennen lasten huostaanottoa ja miten heidän läheisensä suhtautuivat heidän lastensa huostaanottoon ja saivatko äidit apua heiltä. Äitien suhteet väkivaltaisesti ja päihteitä käyttäviin miesystäviin tai lasten isiin vaikuttivat enemmän haittaavan kuin helpottavan äitien elämää. He kertoivat, etteivät heidän miehensä arvostaneet heitä naisina, ihmisinä eikä äiteinä. Miesten vähättelevä ja väkivaltainen käytös vaikeuttivat naisten äitityötä merkittävästi. Marketta kertoi miehensä kohdelleen häntä kuin huonoa äitiä ja vaimoa.

[Lapsen isä] kohteli sillä tavalla, että minä olin huono äiti ja vaimo ja kaikki, kaikessa olin huono, kyllä se oli semmoinen niin iso asia sitten, mikä ajoi lähemmäksi sitä huostaanottoa, ne parisuhteen vaikeudet.

Äidiksi tuloa pidetään naisen elämän yhtenä käännekohtana. Lapset muokkaavat naisen arkea ja tärkeimpiä ihmissuhteita. Äideiksi tullessaan naiset tarvitsevat sellaista tukea, joka huomioi perheiden ja naisten elämäntilanteiden ja arjen erot ja yksilöllisyyden. (Sevón 2009.) Mikäli naiselta puuttuvat hyvät lähisuhteet, tai hän kokee väkivaltaa, lapsen ja äidin turvallisuus on uhattu. Pitkään jatkunut väkivalta traumatisoi sen kohteeksi joutunutta jopa niin, että uhrin persoonakin muuttuu (Keskinen 2005, 304). Aineistoni äidit kertoivat ristiriidoista, jotka kuormittivat heitä heidän voimiensa äärirajoille saakka. Marketta kertoi tästä:

En saanu siinä niin paljon tukea [mieheltä], kun toivoin saavani. Sitten meidän keskinäiset ristiriidat oli aika voimakkaat sitten siinä [lapsen] vauvaiässä. Niin kun minun ja tän miehen väliset ristiriidat, sitten nehen vei multa taas lisää voimaa.

Henkisellä väkivallalla on monia muotoja, joista taloudellinen väkivalta on yksi. Taloudellinen väkivalta on taloudellista alistamista, kiristämistä tai kontrolloimista. Kumppani voi estää uhrinsa rahan käytön. (Marttala 2011.) Toinen henkisesti kuormittava tekijä väkivaltaisessa suhteessa voi olla väkivaltilanteiden pitkä väli, jossa vuorottelevat ylenpalttinen hellyys ja väkivalta. Tätä kutsutaan syklittäiseksi tai kausittaiseksi väkivallaksi. Äitien kokema väkivalta ilmeni myös taloudellisissa asioissa, josta Iiriksen seuraava sitaatti kertoo:

Lasten isäkin yritti tavallaan sitä mun verkostoa supistaa sillä, että mä en saanu rahaa, mä en päässy heitä [ystäviä] kattomaan. En saanu autoa käyttöön. Pienen lapsenkin kanssa oli hirveen vaikee lähteä. Mä olin saanu sovittua kaupunkiin treffit kahen opiskelukaverin kanssa, niin [mies] sanokin vähän ennen enpä annakkaan sulle rahaa. Ties, että mä en pääse. Mä olin ihan herran hallussa: mies saattoi luvata auton, sit se sanokin, et sä saakaan sitä. Hyvin hankalaksi se teki mun liikkumisen.

Henkiseen väkivaltaan liittyy uhkailua, pelottelua, nöyryyttämistä, alistamista tai eristämistä (Lindqvist 2009). Kontrollointi voi olla kodin ulkopuolisen liik-

kumisen rajoittamista (Marttala 2011). Äidit kertoivat miestensä onnistuneen katkaisemaan heidän suhteensa sukulaisiin ja ystäviin. Jasmine havahtui tähän välittömästi jäädessään yksin lastensa huostaanoton jälkeen. Hän kertoi:

Tää herra häirikkö [väkivaltainen mies] oli terrorisoinu mun koulukaverin. Mä olin silloin opiskelemassa, se soitti mun koulukavereille, mun kouluttajille ja mun ystäville, mun äitille ja mun veljelle. Mun vapaaehtotyön sinne juttuun ja kaikkeen. Tavallaan mulla meni hetkesi siteet joka paikkaan. Mulla ei ollu mitään, mulla ei ollu lapsia. Mulla ei ollu ystäviä, mulla ei ollu kavereita, mulla ei ollu vapaaehtoistyötä. Mulla ei ollu koulua, mulla ei ollu mitään.

Monesti jo ennen lapsen syntymää äitien ihmissuhteet olivat saattaneet supistua parisuhdeväkivallan seurauksena minimiin. Marketta kertoi maahanmuuttaja-taustaisen lapsen isän pakottaneen häntä katkaisemaan ihmissuhteensa kodin ulkopuolella. Miehen painostuksen vuoksi Marketan ja lapsen yhteys läheisiin ja ystäviin oli supistunut.

Mä muistan sen, että mä oon ollu, pelänny sitä, miten et selviääkö tää tilanne koskaan hyvin. Totta kai olin epävarma siitä, että miten tulevaisuus menee. Mun lähiverkosto oli siinä vaiheessa kyllä melko suppea, koska justiin tän mun miehen alkuperän takia, et hän ei ollu suomalainen ja se oli nyt yks iso asia mikä sitten taas jotenkin tuntui, että ajoi mut vähän kauemmaksi mun perheestä ja suvusta ja olin tavallaan vähän yksin.

Lasten isät saattoivat asua perheen kanssa. Isien läsnäolo perheissä kuitenkin lisäsi äitien varuillaan oloa. Ennen lasten huostaanottoa Terttu kertoi pelkäävänsä lasten isän edesottamuksia. *Mä pelkäsin [lasten isän] ailahtelevaisuutta ja rajuutta.* Äidit kertoivat paitsi lasten huostaanotto-, ero- ja surukokemukset että heidän kokemuksensa parisuhdeväkivallasta tulisi käsitellä. Seuraava Jasminen sitaatti kuvaa hänen voimaantumisen prosessiaan, jota kuviossa 2 kuvaan. Hän kertoi väkivaltaisen suhteen jättämästä surusta:

Mä mietin silloin, kun mä huostaan nää lasten asiat, että niitä pitää nyt käsitellä. Sit sitä ero, surutyötä sitäkin mä en periaatteessa kunnolla oo käynny läpi ammatillisella silleen kunnolla, saatikka sitten tällaista niin väkivalta, väkivalta juttuja.

Jasminen kommentti kiteyttää tutkimukseni äitien kokemukset lasten huostaanotto-prosessista heidän ihmissuhteistaan sekä eheytymistavoitteistaan. Toisaalta tunteiden poissulkeminen itsensä ulkopuolelle voivat tilapäisesti olla ainoita vaihtoehtoja väkivaltaa kokeneiden ihmisten elämässä eteenpäin selviytymiselle. Se on yksi tapa suojata itseään. (Laitinen 2004, 218.) Jasmine kertoi, että väkivallan kokemusten seurauksena pelko oli jäänyt hänen elämäänsä. Jasminen haastattelun litteroidusta tekstistä löytyi hänen mainitsemansa pelkosana 30 kertaa. Pelko on todennäköisesti iso voimaantumista estävä tekijä. Hän puhui myös kuoleman pelostaan.

Mulle on jääny semmosii pelkotiloja, mä oon yksin täällä kotona esimerkiksi nyt kun mun nimee ei oo tossa ovessa. Mulla oli välillä salainen osoite. Mut kuitenkin se pelko oli niin hirvee, siis kuoleman pelko, se on ainoa kerta, kun mä oon pelänny kuolemaa.

Jonkinasteista turvattomuutta tai riippuvuutta kuvaa äitien jääminen heitä haavoittaviin suhteisiin. Jasmine kertoi tästä: *Sit tavallaan mä olin kumminkin menossa naimisiin sen [väkivaltaisen] miehen kanssa.* Vuokko kertoi oman päihteidenkäytön johtuvan ongelmallisesta suhteesta miehen kanssa. Jokin piti häntä kiinni miehessä, vaikka hän näki suhteeseen jäämisen ongelmana.

Täähän se on mun oikeen siis ongelma, että mun suhde [mieheen] on saanu mut vetämään viinaa kurkustani alas, siihen kipuun ja tuskaan. On vienyt mua kauemmas omista lapsistani. En mä tiedä ei se pelkästään oo läheisriippuvuutta, meillä on [miehen] kans jollain tavalla aika sairaaloinen suhde. [Hän] on ite henkisesti sairas, et se vaatii multa ja meiän suhteelta paljon. (Vuokko 2008, S.)

Paitsi äitien miehet myös heidän omat vanhempansa tai sisaruksensa eivät tukenet heitä silloin, kun he sitä olisivat tarvinneet. Äidit pitivät kuitenkin omia vanhempiaan merkittävänä ihmisinä heidän elämässään vaikka he eivät saaneet näiltä kaipaamaansa tukea. Marketta kertoi vanhempiensa ja lähisuvun hylänneen hänet kaikkein vaikeimpana hetkenä. Hän kertoi:

Tuntuu, että meni pitkä aika ennen kun sitten sain [tukea]. Että mua ois jotenkin kannustettu jaksamaan ja vähän ei nyt lohdutettu, mutta myös sitäkin. Jotenkin tuntu, että sieltä puolelta tuli enemmän sitten vähän semmosta, että näinhän me sanottiin. Mä sen itse kyllä ymmärsin, että se oli mun omien ratkaisujen kautta mä olin tohon tilanteeseen joutunu. Mä ymmärsin, että mun olis varmaan kannattanu elää vähän eri tavalla tai tehdä jotkut ratkaisut eri lailla. Ei ollu kauheen kiva, kun aina vaan toivotettiin, että mitäs me sanottiin, että miten tämä asia on.

Äidit näkivät itsessään tapahtuneen myönteisiä muutoksia, mutta heidän läheisensä eivät välttämättä olleet tästä samaa mieltä. Äitien saama vähäinen myönteinen palaute todennäköisesti vahvisti heidän kielteistä käsitystä itsestään. Tässä mielessä äidit kokivat tulleen läheistensä torjumaksi. Ulpu kertoo:

Mä ite näin et mulla oli hirvee edistysaskel käyny niin, sit mun äiti sano et ei sust oo mihinkään. Sit tuntu et sosiaalikin oli, et nekin on vihollisia. Mut ne on ollu varmaan senhetkiset tunnetilat, et ne on voinu olla sellasii vääristymiikin. Mul oli hirveen vaikee luottaa kehenkään.

Äidit odottivat tukea vanhemmiltaan ja sukulaisiltaan mutta kaikista heidän vanhempiensa väliintuloista äidit eivät kuitenkaan pitäneet. Naisten vanhemmat katsoivat heidän elämäntapojaan lasten edun näkökulmasta ja monesti he toimivat vastoin omien tyttäriensä tahtoa. Ulpu kertoi äidistään, joka ei hyväksynyt hänen päihteidenkäyttöään eikä päihteidenkäytön mukana tulleita ihmisiä, joiden seurassa Ulpu eli lapsensa kanssa. Ulpun äiti teki lastensuojeluilmoituksen, jonka seurauksena lapsi otettiin huostaan. Tästä johtuen Ulpun ja hänen äitinsä välit etäännyivät joksikin aikaa, mutta myöhemmin Ulpu ymmärsi äitinsä toimineen oikein. Ulpu kertoi tästä: *Meillä ei ollu sellasta niin avointa suhdetta silloin niihin aikoihin. Mut se tuli sit vuosien aikaan.*

Naisten voimaantumista hidastava tekijä oli heidän päihteidenkäyttönsä. Lasten huostaanoton tapahduttua tai pian sen jälkeen viiden äidin päihteidenkäyttö lisääntyi tilapäisesti. Kysyin Vuokolta, muuttuiko hänen alkoholinkäyttönsä lasten huostaanoton jälkeen. Näin hän kertoi: *Muuttui ihan radikaalisti. Mä*

rupesin juomaan paljon enemmän lasten huostaanoton jälkeen. (Vuokko 2008, S.) Yhteys lasten kanssa edellytti kuitenkin päihteidenkäytön lopettamista tai ainakin selkeää vähentämistä. Liriksen päihteidenkäyttö jatkui vuosia lapsen huostaanoton jälkeenkkin. Hän kertoi tästä:

Silloin kun mä tiedän, että [lapset] on tulossa, niin mä ossaan aina tsempata sitten. Mistään muusta ei koskaan voi olla takeita, että milloin mä retkahdan ja mitä tapahtuu, mutta ne mä oon hoitanu. (Iiris 2008, S.)

Kukaan äideistä ei kertonut, että heidän lapsensa olisivat nähneet äitiinsä kohdistuvaa väkivaltaa. Yksi äiti kuitenkin kertoi lastensa nähneen hänet sammuneena päihteistä. Jos perheessä on väkivaltaisia tilanteita, lasta ei voi varjella väkivallan ilmapiiriltä tai uhalta, vaikka hän ei suoranaisesti näkisikään väkivaltaa. (Notko 2011, Oranen 2012.) Pitkään jatkuneissa väkivaltaisissa suhteissa fyysinen väkivalta voi yltyä vakaviin tai henkeä uhkaaviin muotoihin. Väkivallan tuomat oireet näkyvät käyttäytymisessä, tunne-elämässä, sosiaalisissa suhteissa, persoonallisuudessa ja terveydessä. (Piispa, Heiskanen, Kääriäinen ja Sirén 2006.) Jatkuvan väkivallan kohteena oleminen haittaa kiistämättä äitinä toimimista. Lapsen tarpeista ja turvallisuudesta huolehtiminen voi olla vaikeaa äidin oman elämän ollessa kuin veitsen terällä. Naiset olivat jollakin tavalla riippuvaisia miehistään, vaikka nämä eivät arvostaneet heitä naisina ja lasten äiteinä.

Väkivallan vaikutusten on todettu jatkuneen pitkään väkivallan loppumisen jälkeenkkin. Mitä vakavampaa väkivalta on, sitä suurempi vaikutus sillä on naisen sekä fyysiseen että psyykkiseen terveyteen. (Krug & Salomaa 2005.)

Äitien traumaattiset kokemukset, voimakkaat tunteet ja itsetuhoajatukset voimaantumista heikentävänä tekijöinä

Äitien voimaantumista heikentäviä tekijöitä olivat heidän menneisyydessä tapahtuneet kokemukset, jotka käsittelemättöminä näyttivät haitanneen heidän elämäänsä. Äitien kokemukset ilmenivät, itsensä vähättelynä, itsetuhoajatuksina ja voimakkaiden tuntemusten ja tunteiden muodoissa. Äidit kuvasivat voimattomuuttaan sanoilla: *Elämäni on sisällyksetöntä, en kuulu mihinkään, vihaan itseäni, yritin itsemurhaa tai en saa kiinni elämästäni.* Itsensä vähättely ja kokemus äitinä epäonnistumisesta sekä pelon, syyllisyyden, häpeän ja katkeruuden tunteissa kieriskely estivät voimaantumista. Ulpu kertoi asioita, joita hänen elämässään oli tapahtunut lyhyen ajan sisällä.

Toisaalta voiko olla, kun on prosessoinut niitä tiloja, ne on aiheuttanut sen, nyt viimeisinä vuosina, et on tullu niin hirveesti asioita, on käyny sitä eheytymistä sit kuitenkin tullu pintaan uutta kokoajan. Tullu aina joku kriisi, niin tarviiko sitä enempää et ihminen voi masentua. 7-8 vuotta tulee, niin on lapsen huostaanotto, väkivaltainen suhde, aviomiehen kuolema, isä ja äiti lähteny, kuollu. Ja omista riippuvuuksista toipuminen, vapautuminen, työnteko, samaanaikaan opiskellu, ollu töissä, lapsi lähteny kouluun.

Laitisen (2011, 57) mukaan ihmisen muisti saattaa pirstoutua voimakkaiden traumojen ja tuskallisten muistojen vuoksi, joten kaikki eivät pysty johdonmu-

kaisesti kuvailemaan tai muistamaan traumaattisia kokemuksiaan ja sen jälkeisiä tapahtumia. Aineistoni äidit kuitenkin muistivat joitakin kokemuksia, mitä heidän menneisyydessään oli tapahtunut. Myös äitien lasten kanssa kohtaamat kokemukset palautuivat vaiheittain äitien mieleen tunnemuistoina tavalla, joka heidän kertomansa mukaan oli kaataa heidät. Terttu totesi vuonna 2008, ettei menneisyyden läpikäymättömistä vaikeista kokemuksista pääse pakenemalla eroon.

Ainoa on sit ku ne tulee, joku aina laukasee sen. Mä sanon, jos ei oo päällä, että kaatuu se menneisyys. Mullehan tulee semmosia vielä, kohtauksia, et ne kaatuu ja mä taas itken. Ne tulee mieleen tunnetasolla oikein tunnemuistina, siis ne tulee se tunne kaikki niin. Jotenkin mä oon tajunnu, että mä en varmaan pääse pakoon sitä. Se ei varmaan hyödytä, että mä yritän paeta mutta en mä halua niissä elääkään. (Terttu 2008, S.)

Menneisyyden kokemukset kulkivat äitien mukana piinaten heidän mieltään tehtyinä ja tekemättöminä asioina. Hännisen (1999) mukaan ihmisen eheytymisprosessissa hänen tulevaisuudelleen luodaan ikään kuin uusi käsikirjoitus menneisyyttä hyväksi käyttäen, ja sitä uudelleen tulkiten. Samaan aikaan, kun äidit olisivat voineet nauttia vaikkapa uudesta kodista, heidän menneisyytensä ei antanut lupaa siihen. Vuokon arkea kiusasi hänen lastensa lapsuus. Hän kertoi:

Mulle tänään sanottiin, että [Vuokko] nautit siitä, että nyt sulla on tästä päivästä eteenpäin taas oma koti oma tila ja omaa aikaa. Mut jotenkin menneisyys ei meinaa antaa periksi. Kyl mä koen, että mä aika pitkälti vastuussa siitä miten [kaksi vanhinta lasta] voi tänä päivänä. Voishan olla, että vaikka niillä olis ollu kuinka hyvä lapsuus, niillä menis siitä huolimatta huonosti. Mutta mä näen ne huonon lapsuuden merkit niin selvästi [lapsissa]. Mä tuen niitä sen verran kun pystyn. (Vuokko 2008, S.)

Kun äitien elämä tasaantui ja lasten huostaanotosta oli kulunut aikaa, äitien vaikeat kokemukset palautuivat heidän mieleensä. Tässä vaiheessa äidit toivoivat keskustelua, voidakseen käsitellä kokemuksiaan ja eheytyä menneisyydestään. Huostaanottokokemusten käsittely oli ensimmäisen asia, joka tuli selvittää. Äidit kertoivat sen olevan raskasta, mutta eheytyksen ja voimaantumisen kannalta tarpeellista. Kukka kertoi tarpeen käsitellä lasten huostaanottoa lähteneen hänestä itsestään.

Se oli tosi raskasta ja rankkaa, mutta se oli mun mielestä tarpeellinen ja se lähti musta itsestä. Mä en usko, että mä olisin tässä nyt näin tämmösenä, jos mä en olisi sitä prosessia käyny. Jos mä olisin vaan aina työntänyt sen tonne. Et antaa olla.

Vaikeiden kokemusten käsittely näytti hyödyttäneen äitejä. Vaikeiden kokemusten ylipääsemiseen edellytti kuitenkin kilvoittelua. Esimerkkinä tästä Ulpun kuvailema kokemus. Hän kertoo voimaantumisestaan ja pyrkimyksistään olla riippumaton sosiaalitoimen avusta. Tämän tien kuljettuaan hän ylsi itsenäiseksi ja omillaan pärjääväksi naiseksi.

Mut se, että nää viimeiset vuodet mä oon kyllä joutunu aika lailla selviin. Sosiaali on sitä mieltä, että ne on tukenu mua hirveesti. On ne varmaan jossain asioissa, mutta

en mä kyllä nää sitä samalla lailla. Nyt mä oon yrittäny irrottautua täysin siit sosiaalista.

Adamsin (2003) mukaan voimaantuessaan ihminen ottaa vähän kerrallaan vastuuta omasta elämästään. Menneisydessä tapahtuneet kokemukset palautuivat äitien mieleen usein sen jälkeen, kun heidän lapsensa olivat aikuistuneet ja elämä oli tasaantunut. Menneisyyden kokemukset saattoivat palautua äitien mieleen, koska heillä oli enemmän aikaa ajatuksilleen ja aikaa itselleen. Terttu kertoi:

On ollu puhetta ku ne nyt on ruvennu tuleen enemmän, kun on tilaa. Mun pitäis ruveta niitä työstää jollain tavalla. Se sano just, että pitäis ruveta kirjoittamaan. Mä haluaisin tehdä niille, että niistä olis jotain, että ne ei vaan vellois. Jotenkin vois päästä niistä, että ne ei tulisi semmosena mikä velkoo tätä päivää. Jollain tavalla mä haluaisin muuttaa ne voimavaraksi, koska se on ihan järjetöntä, ja sitten kantaa sitä kauheeta taakkaa. Et nehän on menny. (Terttu 2008, S.)

Ruumiiseen kätetty tunne-elämys on sanaton möykky ja ahdistava sisäinen paha olo, jota ihmisen voi olla vaikea eritellä tai tunnistaa tarkasti. Voimakas kielteinen tunnekokonaisuus saattaa ottaa uhrin valtaansa vieden mukanaan. (Laitinen 2004, 219.) Kaikista vaikeista kokemuksista ei välttämättä pääse kokonaan eroon, vaikka työstäisi niitä miten paljon tahansa. Niiden kanssa äidit opettelivat elämään. Menneisyyden kokemuksista voi muodostua taakka, mutta toisaalta niitä voidaan hyödyntää tulevaisuuden rakentamisessa. Näin näytti joidenkin äitien tapauksissa olevan mahdollista. Onerva kertoi olevansa vaikean menneisyyden kanssa tasapainossa:

Voin sanoa, että oon tehny kyllä kaikkea mitä nainen voi tehdä tuolla ja en koe itteni sen takia huonommaksi. [Tukihenkilö] on opettanu mulle, että tän voi kääntää voimaksikin. Menneisyyden voi ottaa painolastina, onhan siitä haittaa varmaan loppuikäni, että toiset ihmiset eivät vaan oo niin avoimia. Sen mitä mä kerroin, sillä ei voi mua lyödä, mä oon menneisyyden kanssa sinut. Paljon on asioita, jotka mä haluaisin muuttaa, mut ku niitä ei voi enää muuttaa.

Jotkut tutkimukseni äidit hyödynsivät vaikeita kokemuksiaan oman elämänsä rakentamisessa. Näin ei tapahtunut kuitenkaan kaikille äideille. Esimerkiksi lapsuuden seksuaaliset hyväksikäyttökokemukset olivat sellaisia kokemuksia, joista äitien oli vaikea muodostaa millään elämänalueella mitään positiivista. Traumojensa kanssa aikuisuuteen ja äitiyteen saakka eläneiden äitien oli vaikea kokea mistään asiasta myönteisiä tunteita. Näytti siltä, että juuri he suhtautuivat kriittisimmin itseensä verrattuna äiteihin, joilla ei ollut vastaavanlaisia lapsuuden kokemuksia. Iiris kertoi:

Mä en saa sitä hyvänolon tunnetta, mielihyvää mistään, vaikka kuinka yrittäisi, kun mä oon niin kriittinen, et sekin pitäis opetella löysäämään. Mä ossaan niin hyvin lytätä iteltäni suunnitelmat saman tien. Mun on vaikea saaha oikeen mittään, mikä mua kannattais, mulla on niin epätasanen luonne kokoajan. (Iiris 2008, S.)

Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten saattaa olla helpompi hakea tukea päihdeongelmiinsa, masennukseensa, ihmissuhdevaikeuksiinsa tai muihin arjen hallintaa hankaloittaviin asioihin. Mutta seksuaalisen hyväksikäytön vuoksi avunpyytäminen voi naisista tuntua miltei mahdottomalta. (Laitinen 2004, 273.)

Esimerkiksi Iris, joka koki lapsuudessaan seksuaalista hyväksikäyttöä, kertoi vaikeuksista, joita kuntoutusjaksojen yhteydessä yritettiin selvittää. Hän kertoi kokemuksistaan näin:

Mä en saa otetta elämästä, en saa muutettua asioita. Se voisi olla kohtuu hyvinkin elämä, jos hyvin huonosti menisi, ei mulla olis kattookaan pään päällä. Tuntuu, että on yhteiskunnasta niin ulkona, ei kuulu mihinkään joukkoon. (Iris 2008, S.)

Tutkimukseni äitien itsetunto-ongelmat, naiseus sekä äitinä epäonnistumisen kokemukset tulivat ilmi arvottomuuden, ilottomuuden tunteina. Yksi äitien voimaantumista heikentävä tekijä oli heidän vähättelevä suhtautuminen itseensä. Iris kertoi: *Pitäisi olla joko kuntouttavassa työssä tai jossakin tämmösesässä, että mä kokisin ees semmosta tiettyä arvokkuutta ja sitä onnistumisen iloa, kun mä teen jottain.* (Iris 2008, S.) Kertoessaan epäonnistumisen tunteista, äidit tarkoittivat lasten huostaanottoa. Kielo kertoi: *Se, että lapsi huostaanotetaan, se on jotenkin vihonvii-meinen epäonnistuminen ihmisenä.* (Kielo 2008, S.) Väyrysen (2007, 189) haastattelulla äideillä leimautumisen ja toiseuden kokemukset olivat päällimmäisenä heidän mielellään. Häpeä ja itsetunto-ongelmat vaikeuttivat arjessa toimimista. Hänen tutkimuksensa äidit kokivat vaikeaksi luoda suhteita ihmisiin, jotka elivät huumeidenkäytön ulkopuolella. Tutkimukseni äitien oli Väyrysen tutkimuksen äitien tavoin vaikea luoda uusia ihmissuhteita. Iris kertoi tästä:

Jos ihanan ihmisen tapaa, että pelkää niin kauheesti epäonnistumisia ja huonoutta, että sen takia pitää juoa. Enkä mä pysty parisuhteisiin niin kauan kun mulla on tämmönen, eihän kukkaan jaksanu kattoo sitä.

Äitien hyvinvointia häiritsivät elämän jättämät henkiset ja fyysiset jäljet, jotka vaikuttivat heidän mielestään haitallisesti heidän naiseuteensa. Naiseutta haittaaviksi tekijöiksi äidit mainitsivat seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi aikoinaan otetut tatuoinnit, joista Ulpu kertoi:

Se mitä mä toivosin, mikä mua häiritsee, on nää mun tatuoinnit. Se on sellanen, mikä vaikuttaa mun naiseuteen ja muistuttaa mua siitä entisestä elämästä, ja kaikki seksuaaliset hyväksikäytöt, koko naiseus viety, silti mä porskutan täs eteenpäin. (Ulpu 2008, S.)

Äitien jaksamista ja voimaantumista heikentäviä tekijöitä olivat itsetuhoajatukset ja -yritykset. Tutkijoiden mukaan äitien elämä lasten huostaanoton yhteydessä tai sen jälkeen luisuu usein huonoon suuntaan muun muassa siksi, että he eivät ole saaneet tukea kokemustensa käsittelyyn (Ojanen 2006, Cleaver 2007, Hiilamo, Niemelä, Pykälä, Riihelä & Vanne, 2012). Tutkimukseni kahdeksan äitiä kertoi itsemurhayrityksistä lasten huostaanoton jälkeen. Neljä äitiä ei mainitse aiheesta mitään, mutta en myöskään kysynyt tätä keneltäkään haastateltavaltani. Itsemurhaa ennen lasten huostaanottoa yrittänyt Kielo kertoi: *Mä sitten yritin itsemurhaa lääkkeillä, mun [lapsi] oli silloin päiväkodissa sillä hetkellä.*

Äitien kokemien ahdistus- ja itseinhokokemusten taustalla oli muitakin syitä, kuin lapsen huostaanotto. Onervan ikävä lapsensa luokse purkautui voimakkaana ahdistuskokemuksina ja itseinhona. Hän ikävöi huostassa ollutta las-

taan, mutta hän tunsu myös syyllisyyttä siitä, että oli luovuttanut lapsensa pois. Hän kertoi:

Et viha itteään kohtaan, mikä oli niin se tuli niin voimakkaaksi, että mä yritin ihan oikeesti tappaa itteäni, kun mä tunsin, että mä en saa henkeäkään. Se ahistus ja semmonen.

Eräs äitien voimaantumista heikentävä tekijä oli heidän enemmän tai vähemmän harkittu laskelmoiva toimintansa sosiaalityöntekijöiden tai heidän läheisten kanssa. Äidit kuvailivat laskelmoitejaan sanoen, *pelasin, valehtelin, elin kaksoiselämää tai elämästä ei tule mitään, ellen ole rehellinen*. Orvokki kertoi tästä: *Mä yritin valehella, et enkä ole [päähteillyt], se oli kauheen raskasta aikaa, kun ajattelee, että elin semmosta kaksoiselämää*. Myös Ulpu kertoi: *Mä salailin hirveesti siltä [äidiltään] mun tekemisiiä. Valehtelin ja eri tavalla pyysin rahaa*. Lisäksi Ulpu kertoi omasta laskelmoivasta käytöksestään terveydenhuollon henkilöiden kanssa:

Ite allekirjoitin paperin, että mä sitoudun käymään puhaltamassa nollat joka lauantai-sunnuntai. Mä tein tällaisia itelleni näitä juttuja ja mut sitten mä pelasin niitä vastaan. Mä ilmoitin, että mä oon kipee tai mä en pääse tuleen tai sit mä en uskaltanut kertoa sitä, että mä oon käyttäny aineita.

Äitien lähimenneisyydessä tapahtuneet läheisten yllättävät kuolemantapaukset jäivät monesti käsittelemättöminä vaivaamaan taka-alalle. Esimerkiksi oman äidin yllättävä kuolema oli tällainen. Ulpu kertoi vuonna 2004, ettei uskalla ajatella äitinsä kuolemaa, vaikka ymmärsi surun käsittelemisen merkityksen. Hän totesi:

Mä en uskalla pysähtyä ja kattoo sitä mun äidin kuolemaa, et se vaikuttaa hirveesti mun tän hetkiseen olotilaan. Mut mä en koe henkisesti, mulla ei oo sellasta hyvää oloa, mitä mä toivoisin.

Neljän vuoden kuluttua vuonna 2008 Ulpu otti puheeksi äitinsä kuoleman. Hän kertoi, ettei ollut saanut tukea äitinsä kuoleman aiheuttamaan ahdistukseen ja tunteiden käsittelyyn. Ulpu kertoi masennuksestaan ja suunnitelmistaan lähteä pois.

Äidin kuoleman jälkeen olisin tarvinnut, siinä oli se yksi tilanne, kun mä pelasin niitä henkivakuusrahoja, mitä mun sisko sitten lainas. Aika paljon masennuin siitä kuolemasta, jopa mietin oliko se silloin [vuonna x], et mä lähen täältä, tein jo ihan olin henkisesti niin väsynyt, että mä ihan suunnittelin mihinkä mä [lapsen] laitan ja mä en jaksa elää. Et sellane kausi mulla oli. (Ulpu 2008, S.)

Menneisyyden tapahtumien käsittelemättä jättäminen ei vaimentanut äitien tahtoa taistella lastensa tai omien oikeuksiensa puolesta. Lasten huostaanoton jälkeinen tilanne tuntui joidenkin äitien mielestä vaikealta ja ehkä toivottomaltakin, mutta silti he jaksoivat viedä sekä omaa toipumistaan että lastensa asioita eteenpäin. Ulpu kertoi taistelutahdostaan. *Vaikka oli vaikeeta ja mä jouduin taisteleen, aina mä selvisin. Et varmaan se taistelutahto, että mä en periksi anna, mua ei lanvisteta*. Rankkoihin kokemuksiin nähden, äidit osasivat kuitenkin kohtalaisen

hyvin hyödyntää kokemuksiaan voimavaroikseen. Vaikka heillä oli paljon vaikeuksia, he lamaantuivat lapsen huostaanotosta kuitenkin vain hetkellisesti.

Lasten vaikeudet voimaantumista heikentävinä tekijöinä

Äitien elämän tasaannuttua, he havaitsivat lapsissaan heidän voimaantumiseensa vaikuttavia tekijöitä. Äidit kertoivat nähneensä huostassaolleiden lastensa elämässä huolestuttavia piirteitä. Tällaisia olivat lasten mielenterveysongelmat, itsemurhayritykset, väkivaltaisuus ja päihteidenkäyttö. Joillakin lapsilla paljastui sekä mielenterveysongelmia, päihteidenkäyttöä että itsemurhayrityksiä. Lasten rankka päihteidenkäyttö tai väkivaltainen käyttäytyminen lisäsi äitien huolta lasten tulevaisuudesta. Äitien kertoman mukaan lasten oireiden taustalla olivat heidän biologisten kotiensa aikaiset kokemuksensa.

Yksi huostaanotettujen lasten vaikeus oli mielenterveydelliset ongelmat, jotka tulivat esiin koulun alkaessa tai murrosikää lähestyessä. Vakavimpia mielenterveydellisiä ongelmia, joista äidit kertoivat, oli murrosikäisten lasten itsetuhoinen käyttäytyminen. Pienempien lasten oireet kuvautuivat keskittymisvaikeuksina ja yleisenä levottomuutena koulussa. Vuokko kertoo lapsensa oireiluista:

Vuos sitten mulle ilmoitettiin, että [lapsen] psyyke heikkenee. Se saa jotain raivareita. Mä kävin siellä pari kertaa ja sit jälkeen [lapselle] määrättiin unilääkkeet ja mielialalääkkeet. [Lapsi] oli arestissa kokoajan ja hyvin itsetuhoinen. (Vuokko 2008, S.)

Lasten asuessa vielä kotona, heidän tarpeensa saattoivat jäädä vähäisemmälle huomiolle. Tavallisesti lapsi on huostaanottoa edeltävistä vaikeista kokemuksista ja perheolosuhteista huolimatta kiinnittynyt vanhempiinsa ja vanhemmat ovat kiintyneet lapsiinsa (Hämäläinen 2012). Äidit kertoivat havahtuneensa lastensa kokemuksiin vasta, kun nämä oli otettu huostaan. Vuokko kertoi nähneensä lapsissaan heidän lapsuudestaan johtuvia haittoja. Myönteistä Vuokon kommentissa on se, että hän tunnusti ja tunnusti, että lapsilla on ollut vaikeita kokemuksia. Äitien havahtuminen lasten kokemuksiin yhtäältä aiheutti heille surua ja saattoi siten hidastaa voimaantumista, toisaalta totuuden katsominen saattoi myös motivoida äitejä omassa kuntoutumisessaan. Vuokko kertoi:

Mä näen ne huonon lapsuuden merkit niin selvästi [lapsissa]. Aika rankkaa ollu lapsille. Tänä päivänä mä oon kumminkin niille kaikille maailman tärkein ihminen, se ainut ihminen maailmassa. (Vuokko 2008, S.)

Lasten vaikeuksien taustalla näytti olevan useampia syitä, ei pelkästään huostaanotto. Lasten huostaanotto ja sijoitus uuteen perheeseen tai laitokseen ovat Ruisniemen (2006, 192) mukaan kuitenkin rankkoja kokemuksia lapselle. Toinen vaikea lasten ongelma oli heidän päihteidenkäyttönsä. Lapsi saattoi oireilla päihteidenkäytöllä riippumatta biologisten vanhempien tottumuksista käyttää päihteitä. Tertulla ei ollut päihteidenkäyttöongelmia mutta hänen lapselleen oli kehityksessä vakava päihderiippuvuus. Hän kertoi yllättyneensä kuullessaan lapseltaan tämän huumeiden käytön kokeiluista:

Sit [lapsi] mulle läväytti, jossain vaiheessa, että hän on käyttänyt puoli vuotta amfetamiinia suonensisäisesti. Se istu mun vieressä autossa, mä ajattelin, ei mä oksennan, et ei tätä mä en halua, tätä mä en. Mut se oli silloin lopettanut tai yritti lopettaa. (Terttu 2008, S.)

Myös aikuistuneiden lasten elämä kosketti äitejä monella tavalla. Tertun kolme aikuiseksi kasvaneista lapsista elivät periaatteessa omillaan mutta näytti siltä kuin äiti ja lapset olisivat olleet sidoksissa toisiinsa. Nuorin lapsista oli edelleen huostassa. Terttu kertoo ottaneensa etäisyyttä lastensa elämästä oman jaksamisensa vuoksi:

Tosi vaikeeta oli viime haastattelun jälkeen siis todella ihan, ihan hirveitä. Nyt näyttää hyvältä mutta siinä oli sammosii vaiheita. Mä tein sitä semmosta surutyötä. Sitä semmosta, että mä en voi sitä jotenkin, että se [lapsi] tekee oman elämänsä valinnat. Mun oli pakko repiä itteni siitä, erilailla irti. (Terttu 2008, S.)

Oman jaksamisen vuoksi äitien oli pidettävä päihteitä käyttävän lapsensa etäällä itsestään. Äitien hätä lapsista ei kuitenkaan katoa, vaikka heihin ottaisi etäisyyttäkin. Terttu kertoi lapsensa huumeidenkäytöstä ja tämän mahdollisesta uudesta itsemurhayrityksestä. Lapsensa huumeidenkäytön ja itsemurhayrityksen tullessa vuonna 2008 Tertun tietoon hän kertoi:

Mä jouduin ihan kauheeseen semmoseen, irtisanoutumisen tekeen siitä. Sehän [lapsi] meinas tappaakin ittensä tai siinä tuli niin rajuja juttuja. Mulla oli jotenkin siirrettävä, no varmaan läpikävi semmosen, että silloin kun se kerto, että se käyttää aineita, sehän oli kuin se ois kuollu. Siis joku semmonen kuoleman tunne. Sit vielä, kun se meinas tappaa ittensä ja mä jouduin taas uudelleen käymään sen läpi. Se [lapsen kuolema] voi olla mahdollista joku päivä. (Terttu 2008, S.)

Puhuessaan lapsensa itsemurhayrityksestä Terttu vertasi sitä kuolemaan tai kuoleman tuntuun. Eli lapsen itsemurhayritys tuntui hänestä kuin lapsi olisi kuollut. Terttu puhui kuoleman tunnusta myös vuoden 2004 haastattelussa, joka silloin liittyi vanhimman lapsen huostaanottoon. Tertun esikoisen syntymäpäivä ja huostaanottopäivä sattuivat perättäisille päiville. Tertun puhussa vuonna 2004 kuoleman tunnusta lapsen huostaanottoon liittyen, kyseessä ei kuitenkaan ollut sama lapsi, joka oli yrittänyt itsemurhaa.

Mä haluan vielä sanoa siitä [esikoiseni] kokemuksesta, siitä huostaanotosta, kun mä sanoin, että tehtiin se päätös 14. xxkuuta, että [lapsi] sijoitetaan. [Lapsi] on syntynyt 13. xxkuuta, niin mulla oli semmonen tunne, että mä oon synnyttänyt lapsen ja mä oon tappanu sen. Se oli niinku kuoleman tuntu. Et se on hirveen voimakas. Se syksy oli kuoleman syksy, se oli niinku kuoleman.

Kolmas äitien kertoma lasten vaikeuksiin liittyvä teema oli lasten kokemukset vakivallasta sekä heidän väkivaltainen käyttäytyminen. Väkivaltakokemukset näyttivät toistuvan lasten elämässä sijaishuollon aikanakin. Lapset olivat jo biologisissa kodeissaan nähneet vanhempiensa väkivaltaa ja olleet ehkä sen kohteenakin. Vuokko kertoi väkivallan siirtyneen sukupolvien ketjussa lasten varhaisista kokemuksista näihin hetkiin saakka. Vuokko kertoi: *Ainut huoli mikä mulla on, että lapset on äärettömän väkivaltaisia. Väkivaltaisuuden leima tulee esi-merkkinä lapsuuden historiasta ja sitten se tulee vielä [sijaisperheessä].* (Vuokko 2008,

S.) Huostaanotettujen lasten väkivaltaan liittyvät kokemukset koskettavat myös sijaisvanhempia, jotka elävät yleensä lähekkäin heille sijoitettujen lasten väkivaltakokemusten kanssa. Lasten väkivaltakokemukset eivät ole vain jotakin, joka tapahtui joskus heidän historiassaan, vaan lasten kokemukset voivat olla läsnä jokapäiväisessä elämässä. Tiedostaessaan tämän sijaisvanhemmat saattavat olla jaksamisensa äärirajoilla. (Husu 2011, 80, 87.) Äidit kertoivat murrosikäisten lastensa kokeneen väkivaltaa huostaanoton aikana lastensuojelulaitoksissa ja perhekodeissa. Terttu kertoi: *Perhekodin johtaja oli käynyt käsiksi [lapseeni], mutta eihän niillä valituksilla oo mitään merkitystä.* (Terttu 2008, S.) Vuokko kertoi näkemyksensä lapseensa kohdistuneesta tapauksesta:

Nuorisokodilla ei ollu mitään muuta keinoa ku rangaista, rangaista ja rangaista. Ne hermostu jo minuunki ja sit keväällä [lapsi] oli ollu hatkassa ja mä vein sen sinne takas ja yks miestyöntekijä kävi [lapseeni] käsiksi. Mä en nähny sitä mut mä kuulin sen, kun [lapsi] sano, että älä jätkä ikinä enää koske muhun. Toinen työntekijä meni sanomaan, että hei [lapsen] äiti on tuolla eteisessä. (Vuokko 2008, S.)

Lapsen kaltoinkohteluksi katsotaan myös lapsen omista vanhemmista negatiiviseen sävyyn puhumista tai lapselle välitetään kielteisiä asenteita biologisia vanhempia kohtaan. Lasta voidaan pitää eriarvoisena suhteessa sijaisperheen omiin lapsiin tai sijaisisaruksiin. Sijaisvanhempien omat ongelmat saattavat heijastua tällaisissa tilanteissa. Myös sijaisvanhempien parjaaminen, vähättely tai kielteinen suhtautumisen heihin on lapsen kannalta epäsuotavaa. (Eronen 2012b, Marttala & Huovinen 2013.) Vanhempien huomaamattomuudesta johtuva joskus hyvää tarkoittava toimintakin saattaa vahingoittaa lasta (Vuori A, 2003).

Äidit kertoivat myös lasten keskinäisestä väkivaltaisuudesta. Vakavissa tapauksissa lapsia ei voitu jättää keskenään hetkeksikään. Terttu kertoi tarvitsevänsä kodinhoitajia valvomaan omaa lastaan, ettei tämä satuttaisi sisaruksiin. Lapsen väkivalta ilmeni silloin, kun kotona ei ollut aikuisia läsnä.

Meille tuli kodinhoitaja iltapäivällä pariksi tunniksi, kun [väkivaltainen lapsi] tuli koulusta. Et ne ei ollu keskenään, kun meillä ei voinu [nuoremmat lapsetkaan] tulla. Mä en voinu olla rauhassa, jos ne oli keskenään siellä. Mä pelkäsin, että [nuoremmille lapsille] tapahtuu jotakin, kun [väkivaltainen lapsi] ja lapset on keskenään siellä.

Neljäs haastattelussa esille tullut äitien kertoma lasten vaikeutta kuvaava tekijä oli terapian tarve. Mitä vanhemmasta huostaanotetusta lapsesta oli kysymys, sitä vakavammasta lapsen oireet olivat. Osalle huostaanotetuista lapsista oli järjestetty sijaishuollon aikana säännöllistä hoitoa, terapiaa tai muuta tukea. Iris kertoi lastensa vaikeuksista ja terapian tarpeesta.

[Lapsella] on koulunkäyntiavustaja siinä, kun pelätään sitä, että se mieluummin vetäytyy yksin. Että se söis reippaasti ja menis muitten mukkaan välitunnille ja tällain. Sitten kun on se terapia kahesti viikossa, niin ei niitä kovin usein voi tännekin, tuo on pitkä matka mun mielestä lapselle. Et [lapsi] on käynyt nyt terapiassa jo montako vuotta, ja [toisellakin lapsella] aloitetaan. [Lapsi] kun se on vähän liian vilkas ja [toinen lapsi] kun se ei paljon pura itseensä. (Iris 2008, S.)

Äidit pohtivat millaisia mahdollisia vahinkoja huostaanotto ja sitä edeltävä aika oli lapsiin jättänyt. Lapset saattoivat kotona ollessaan olla urheampia, kuin mitä he todellisuudessa olivat. Myöhemmin äidit näkivät huostaanottoa edeltävän ajan lasten kannalta eri tavalla. Vuonna 2004 noin vuosi huostaanotosta, Vuokko kommentoi lastensa huostaanottoa seuraavasti:

Tänään mä kävin perheneuvolassa. Mä haluan, että lapset tutkitaan, mitä traumoja tämä huostaanotto on aiheuttanut mun lapsille. Se että lapset on erotettu äidistään, ne (lapset) ei oo sitä halunnu. Mä luulen, että tää on traumatisoinut niitä lapsia enemmän kuin niitten aikaisempi elämä. Mä luulen, että mä oon aika oikeassa.

Lasten huostassaolon aikana kriisien asetuttua, äideille selkeytyi kokonaisempi kuva lastensa kokemuksista. Todellisuudessa lasten kokemukset näyttäytyivät heille luultua vakavimmiksi. Vuonna 2008 Vuokko kertoo haastattelussa näkemyksensä lasten tilanteesta muuttuneen:

Niitten lapsuus on ollu tosi rankka, ihan hirvee. Nyt varsinkin sitä on tässä kelannu viime päivinä paljonkin. Aika rankkaa ollu lapsille. En voi sanoa, että [heillä menee] erinomaisesti enkä voi sanoa, että huonosti. Olosuhteisiin nähden ne voi hyvin. Mutta [lapsi] on käyny nuorisopsykiatrian polilla viime syksystä asti. [Toinen lapsi] aloitti just perheneuvolassa käynnit. [Kolmannen lapsen] koululta tulee valituksia sen käyttäytymisestä, et on turha tuudittautua siihen, että niillä menee hirveen hyvin. (Vuokko 2008, S.)

Lasten taustoissa näytti olevan myös äideistä riippumattomia traumaattisia kokemuksia, joiden oletan vaikuttaneen äitien jaksamiseen. Lapsia traumatisoiva asia oli isän menettäminen traagisella tavalla. Äitien puheessa tulee esille hänen huolensa lapsen tulevaisuudesta. Jasmine kertoi pyytäneensä lapselleen psykoterapiaa, jonka avulla lapsella olisi ollut mahdollisuus käsitellä isänsä menettämistä. Jasminen kertoessa lapsen vaikeista kokemuksista, hän jättää kuitenkin kertomatta väkivaltaisen parisuhteensa mahdollisesta lapselleen aiheuttamista traumoista. Parisuhdeväkivalta oli kuitenkin hänen lastensa huostaanottojen syy.

Niien piti alkaa yksilöpsykoterapia, joka oli mun ehdotus just sitä isän kaipuuta, sitä isän kuolemaa sitten tää ero äidistä, sijaisperheessä asuminen ja nyt kodin säännöt ja tää elämäntilanne kaikki. Et ois siellä saanu käyä näitä asioita läpi. Toki mä niistä voin [lapsen] kanssa puhua mutta en mä osaa puhua välttämättä, että mä osaisin auttaa häntä tarpeeksi. Mä pelkään sitä, varmaan jokainen äiti missä tahansa tapauksessa, kun lapsi on 14–15 vanha, mennään sitten tonne nurkalle ja ruvetaan vetää bissee. [Lapsi] ei itse halua tähän terapiaan niin sitä ei järjestetä ja piste.

Viides äitien voimaantumiseen vaikuttava asia oli isän lapseen kohdistunut seksuaalinen hyväksikäyttö, joka paljastui vasta huostaanoton jälkeen, lapsen tullessa murrosikäinen. Haastattelussa vuonna 2004 äidit välttelivät puhumista lastensa kokemuksista ja elämästä huostaanottoa edeltävältä ajalta. Vuonna 2004 Vuokkoa mainitsi yhdestä lapsestaan, jossa oli huomannut joitakin merkkejä tämän henkisestä pahoinvoinnista. Hän kuitenkin arveli lastensa voivan paremmin, mitä asiantuntijat olivat hänelle ilmeisesti kertoneet. Vuokko kertoi vuonna 2004, jolloin huostaanotosta oli kulunut aikaa noin vuosi.

Jos mä vertaan mun elämäntilannetta viime syksyyn, mä oon tullu mielettömän harppauksen eteenpäin niin äitinä kun ihmisenäkin, naisena. Psykologi [kysyi] ootko huomannu niistä lapsista mitään, niin kyllä mä aika ristiriitainen olen. Kumminkin ne on aika tasapainoisia. Vaikka [yksi lapsista] on nyt 12 ja murrosikä on pahimmillaan, ei siinä niin hirveitä jälkiä ookkaan, kun mitä on ajateltu. Oon ajatellu, mitä siitä tulee, mut Luoja yksin tietää mitä on (tapahtunut).

Neljän vuoden perästä Vuokko kertoi, että kyseinen lapsi oli alle kouluikäisenä kokenut pahoja asioita. Kävi ilmi, että lapsen hyväksikäyttö oli alkanut 6-vuotiaana, ja se jatkui useamman vuoden ajan. Yhtään hyväksikäyttötilannetta Vuokko ei kertonut kuitenkaan havainneensa sinä aikana, kun perhe oli kasassa. Tapahtumat tulivat ilmi vasta, kun lapsi oli kasvanut murrosikään ja oli ollut sijoitettuna vuosia, ensin sijaisperheessä ja myöhemmin nuorisokodissa. Psykologin epäilyt osoittautuivat oikeiksi. Vuokko kertoi, lapsen asioiden olleen huomomin, kuin hän oli olettanut vuonna 2004.

[Lasten isä] rupes käymään, se kävi ensin isänpäivänä. Mä järjestin tapaamisen lapsille, [yksi lapsista] rupes siihen aikaan käyttäytymään, mä näin, että se käyttäytyy vähän oudosti, kun isäs tuli paikalle. Vähän sen jälkeen, se oli kirjoittanut semmosen tarinan koulussa. Se kertoo siinä tarinassa, miten hänen helvetti alkoi 6-vuotiaana ja sit mä löysin sen päiväkirjan mis luki, että tänä päivänä hän ymmärtää, että mitä se oli, mut silloin hän ei tajunnut sitä. Mä en voi ikinä ymmärtää, miten se on voinu tehdä meille jotain semmosta. Enempää [lapsi] ei oo siitä mulle puhunu. Mä ilmoitin siitä sosiaalitoimistoon heti. (Vuokko 2008, S.)

Vanhempien menneisyydestä omaksumat toimintatavat voivat altistaa heitä tai heidän lapsiaan seksuaaliselle hyväksikäytölle. Vanhempi voi epäonnistua tunteiden muodostamisessa lapseen ja lapsi unohtuu vanhemman mielestä ja siten ajautuu emotionaalisesti erilleen vanhemmasta, jolloin lapsi jää ilman suojelua. (Hundeide & Bergman 2011.) Myös vanhemman kyvyttömyys hallita omia tunteita voi altistaa lapsen hyväksikäyttöille. Vanhempi, joka on itse tullut vietellyksi lapsena ja tästä syystä tietämättään saattaa piilotajuisesti luoda tilanteita, joissa hänen lapsensa voi tulla kohdelluksi kaltoin. Äidit kuvataan tällaisissa tilanteissa usein henkisesti poissaoleviksi. (Aho-Mustonen 2000, Laitinen 2006.)

Suomessa lastensuojelulaitoksiin tai sijaisperheeseen sijoitetut lapset ovat kertoneet kokeneen vähemmän väkivaltaa aikuisten taholta kuin kotonaan asuvat lapset (Ellonen & Pösö 2010). Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ei kuitenkaan ole poissuljettu Immosen ja Jokisalonkaan (2012, 111) mukaan sijaishuollossa. Sijaishuollossa olevat nuoret ovat kertoneet seksuaalisen väkivallan tekijän olleen laitoksen johtaja tai sijaisperheen biologinen lapsi. Tutkimukseni äitien kertomien lapsiinsa kohdistuvien tapausten perusteella huostassa olevien lasten väkivallan kokemuksia sijaishuollon aikana ei voida yleistää, mutta ei myöskään sulkea pois sitä, että näin on voinut tapahtua. Kuitenkin äitien puheiden mukaan heidän lapsiinsa käytiin vaikeissa tilanteissa käsiksi. Ellosen ja Pösön (2010) tutkimuksessa kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset kertoivat määrällisesti vähemmän aikuisten taholta tapahtuneesta väkivallasta kuin kotonaan vanhempansa tai vanhempiensa kanssa asuvat lapset. Toisaalta päinvastaisiakin havaintoja ilmeni heidän tutkimuksessaan. Nuoret raportoivat niin henki-

sen kuin fyysisenkin väkivallan kokemuksia kasvuympäristössään, johon heidät oli siirretty pois omasta kodistaan turvallisen kasvuympäristön takaamiseksi. Tutkimukseni äidit eivät kertoneet, oliko esimerkiksi lasten isä tai äidin miesystävä käyttänyt fyysistä väkivaltaa lapsia kohtaan. Kirjallisuuden mukaan aikuisten keskinäinen väkivalta voi koskettaa myös lasta (Immonen & Jokisalo 2012).

Äidit kertoivat havainneensa, että heidän lapsensa saivat sijaisperheissä ollessaan nopeammin tukea, jota he eivät kokeneet saaneensa ennen huostaanottoa. He kokivat lastensa äiteinä jääneen toiseksi, verrattuna sijaisvanhempiin. Haastattelun jälkeen sain Tertulta sähköpostia, jossa hän kertoo kokemuksestaan.

Haluaisin vielä lisätä siihen juttuun ja siis muutenkin tiedoksi, kun tätä huostaanottojuttua tutkit, sen mitä opettaja sanoi. Hänen mielestään lapset, joilla on ongelmia, siirretään syrjään ESY:lle ilman mitään tutkimusta ja apua. Seuraava toimenpide onkin sitten huostaanotto murrosiässä. Huomaan, että tuntuu taas tosi vaikealta ja epäoikeudenmukaiselta, kun nämä asiat nousee pintaan ja muistuu mieleen.

Äidit näkivät lasten huostaanotossa myös myönteisiä puolia. Lasten huostaanottoon myönteisesti suhtautuminen saattoi olla äitien tapa selviytyä erosta. Iiris kertoi kääntäneensä ajatuksensa tietoisesti lasten huostaanotosta myönteiseksi. Sijaisperheessä hän näki lapsensa kokeneen positiivisia asioita, jota hänellä ei olisi ollut mahdollista tarjota lapselleen.

Mä oon kääntänyt tällä hetkellä siten, ehkä se on mun selviytymiskeino, että ihanat mahdollisuudet niillä on kasvaa perheessä, missä on muita lapsia. On molemmat aikuiset ja tosi ihana miehen malli, siitä perheen isästä. Semmosta tyyntä, tasapainosta ja rauhallista, kun siellä on useampi hoitaja, enemmän käsiä, niin on mahdollisuudet tehdä ja mennä ihan toiset, kun mun kanssa. Mä yritän sillä tavalla nähdä lapsille nyt rikkautena, ja hyväksyä se, että mä en olis jaksanu, enkä jaksas varmaan vieläkään. (Iiris 2008, S.)

Lasten huostaanotto voi joissakin tapauksissa päättää lasten ja äitien pitkäaikaiset ongelmat. Äitien huoli omasta ja lasten hyvinvoinnista jatkui kuitenkin lasten huostaanoton jälkeenkin. Kaivattu tuki ei ennättänyt äitien ja heidän lasten tueksi riittävän ajoissa.

Äitien yksinjäämisen kokemukset lasten huostaanoton jälkeen

Äitien voimaantumista hidasti heidän kokemuksensa yksinjämisestä lasten huostaanoton jälkeen. He kuvasivat kokemuksiaan sanoilla, *heitettiin yksin jäämään, jätettiin tyhjän päälle, lytättiin, lamaannutettiin* tai, *että kukaan ei välittänyt, vaikka jäin yksin*. Lastensuojelutyöntekijät samoin kuin äitien lähimmät sukulaisetkaan eivät osoittaneet kiinnostusta heistä lasten huostaanoton jälkeen. Äitien lasten huostaanottokokemukset suurine tunteineen olivat aistittavissa haastattelun aikana. Sain vaikutelman, että äidit "saatuaan luvan" kertoivat tunteuksistaan kokemilla tavoilla. Kielon seuraavassa sitaatissa ilmenee hänen kokemuksensa yksinjämisestä.

Mut heitettiin tavallaan yksin olemaan. Ole yksin ja kerää itsesi, voimistu, mut jätettiin yksin. Kyllä mä kävin siellä psykologin juttusilla. Sillä ei ollu oikeen mitään tehtävissä, mut niin kun täysin lytättiin ja heitettiin yksin olemaan. Mä kuitenkin koen, että se tilanne ei ollu niin paha ettenkö mä ois pystynyt sitä meidän arjesta jotenkin selviytymään tuettuna. Siitä prosessista tehtiin hyvin pitkän, mut vaan heitettiin yksin olemaan, mut lytättiin ja lamaannutettiin, että susta ei oo mihinkään, että nyt sun lapsikin otetaan pois.

Äitien haasteluista selviää, ettei heitä lasten huostaanoton jälkeen valmistettu uuteen tilanteeseen. Kun lapset olivat poissa, äitien ajatuksille ja tunteille vapautui enemmän tilaa, vapaa-aikaa oli yhtäkkiä paljon, ja uusia kiinnostuksen kohteita oli vaikea löytää, kun ajatukset pysyivät kaiken aikaa lasten luona. Jotkut äidit kyllä mainitsivat saaneensa jonkinlaista tukea, joka kuitenkin jäi yksittäisten kontaktien varaan. Iris kertoi vuonna 2004, että hän sai tukea lasten huostaanottoon asti, mutta tuki loppui, kun lapset oli sijoitettu.

Kyllä mut hirmu tyhjän päälle jätettiin, kun aatellaan, mun päivärutiini oli, mä kävin joka päivä [lastenkodilla]. Se sijoitus tapahtui hirveen nopeesti ihan hujauksessa. Mä kerkesin just lapset valmistaa mutta en kerennyt itteäni kuitenkaan. Mä tietyllä tasolla olin sen hyväksynyt ja lapset valmistanut siihen lähtöön, mutta sitten totaalinen, hetkinen mun päiväohjelma hävis, mä en näekään lapsia. Yksinhän mä jäin ja sitten retkahdin. Sillä tavalla jätettiin vaikka sanottiin, että oothan sääkin meille tärkeä ihmisenä, tietysti he joutuu ajattelemaan lasten kannalta ja lasten asioita, mut oothan sääkin tärkeä. Ei kukkaan lopuksi välitänny, että mä jäin yksin.

Vuonna 2008 Iris kuvasi lasten huostaanottoa ja yksinjäämisen kokemuksiaan miltei samoilla sanoilla, kuin hän neljä vuotta sitten edellä esitetyssä haastattelukatkelmassa käytti. Yksinjäämisen kokemukset saattoivat palautua uudelleen Iiriksen mieleen, ehkä siksi, kun hänen lastensa huostaanottoon liittyvät vaikeat kokemukset olivat jääneet käsittelemättä. Iris kertoi:

Silloin kun tapahtui se sijoitus, multa meni käytännössä kaikki se verkosto veettiin siitä alta. Mä oon monesti sanonu, että monelle ois käyny paljon paremmin, jos jatkettais sen äidinkin tukemista siinä sitten. Niin kun mäkin tein kovan työn, mä valmistin [lapset] sinne lähtöön ja siihen, että ne sinne muuttavat ja jäävät sinne asumaan, niin valmistin niitä siihen varmaan kuukauden verran. Kun se tapahtui, niin sä et saa nähä niitä, kun niitten pitää kiinnittyä perheeseen, mä olin nähny niitä [lastenkodilla] joka päivä ja kuukauden tauko ja samalla jätetään oman onnensa nojaan. Niin nyt jälkeensäinkin, että jotenkin mut on jätetty sillai. (Iris 2008, S.)

Iris oli ainoa tutkimukseni seuranta-aineiston äiti, jonka elämä ensimmäisen haastattelun jälkeen oli mennyt huonompaan suuntaan. Hänen lapsensa otettiin huostaan yli viisi vuotta sitten. Monista kuntoutusjaksoista huolimatta hänen toipumisensa ei edennyt toivotulla tavalla. Voimaantumista ei arvioida raittiudella, mutta Iiriksen lyhyet raittiuden ajat antoivat viitteitä siitä, ettei hän voinut hyvin. Minulle välittyi Iiriksen toisessa haastattelussa kuva yksinäisestä, masentuneesta ja vailla merkityksiä elävästä naisesta. Hän sanoi: *En tiiä jotenkin mä en taho saaha enää mistään kiinni. Kyllä musta tuntuu, että tätäkö mun elämä on.* (Iris 2008, S.)

Lasten huostaanoton tapahduttua Kukka ohjattiin päihdekuntoutukseen ja lapset sijaisperheisiin. Kuntoutuksesta kotiuduttuaan häntä odotti tyhjä koti lasten leluineen, mikä lisäsi hänen kokemuksiaan yksinjämisestä entisestään.

Kukan kertomista kotiutumisen herättämistä reaktioista päätellen hoitojakson aikana ei käsitelty hänen kotiutumistaan tyhjiin kotiin. Kukka kertoi:

Mä tulin esimerkiksi sieltä hoidosta pois, niin mä menin ensimmäistä kertaa sinne kotiin, missä oli ne lasten lelut ja se tilanne. Et se oli ihan järkyttävää ja mä menin sinne yksin. Et kyllä siinä tilanteessa olis pitäny [saada tukea]. Se oli ihan hirvee mennä sinne. Et mä menin sinne ja siellä oli tyhjät seinät ja ne nallet ja kaikki.

Yksinjäämisen kokemuksista johtuen äideille muodostui käsitys, että he olivat ainoita ihmisiä maailmassa, joita on kohdannut lapsen huostaanotto. Äidit kertoivat häpeän tunteista, jotka mahdollisesti lisäsivät heidän yksinäisyyttään ja vaikeutti avunhakemista. Jasmine kertoi näin:

Siinä oikeesti varmaan sit häpeetä on niin paljon ja sitä huonouden tunnetta kaikkia, että ei sitten varmaan kehtaa lähteä mihinkään. Olin yksin silloin tietenkin, eihän kenenkään muitten lapsia silloin oltu huostaanotettu, kun mun tai sijoitettu johonkin. Kellekään ei oo näin käyny. Ku mä olin ainoa maailmassa, että näin huono flaksi käyny.

Naisten lähiomaisetkin suhtautuivat äiteihin välttelevästi lasten huostaanoton tapahduttua. Läheiset eivät jaksaneet tukea äitejä silloin, kun he eniten sitä olisivat tarvinneet. Johtuiko tämä mahdollisesti lähi-ihmisten tuntemasta myötä-häpeästä, joka lapsen huostaanotosta ja äitinä epäonnistumisen seurauksena kohtasi sukua. Pitkäsen (2011, 45) tutkimuksen lapsensa huostaanoton kokeneet vanhemmat kertoivat, etteivät heidän läheisensä ymmärtäneet, miten vaikea tilanne heillä oli lapsen huostaanottoprosessin aikana. Oman tyttären epäonnistuminen äitinä ja lastenlasten huostaanotto saattoi tuntua tämän tutkimuksen äitien vanhemmista häpeälliseltä. Marketta kertoi vanhempiansa ja lähisuvun hylänneen hänet, kun lapsi otettiin huostaan.

[Kaipasin apua] ihan myös omasta lähipiiristä. Jotkut mun sisaruksista ei ehkä, kun ei välttämättä hyväksynyt tätä mun suhdetta tähän mieheenkään ihan kunnolla. Niin se oli heille vaikeeta sitten tulla siihen muutenkaan mua auttamaan tai oleen lähellä. Et mä vähän koin sen, että mä en nyt oo, mä en kuulu nyt tähän sukuun tai perheeseen, kun oon ulkomaalaisen miehen kanssa mennä naimisiin. Mä jäin yksin kyllä.

Häpeä ja häpeäaltiluus liittyvät ihmisen identiteettiin ja elämään. Ne muokkaavat itsetuntoa ja niillä on selkeä vaikutus ihmissuhteisiin. Häpeän tunteet altistavat perfektionismin, narsismin, läheisriippuvuuden, kiltteyden ja miellyttämistarpeen kehittymiselle. Häpeällä on tärkeä rooli myös syyllisyydentunteissa sekä erilaisissa torjunta- ja hallintamekanismeissa. (Malinen 2010.)

Lapsen huostaanotto on usein vaikea asia lähisukulaisille ja se voi olla asia, josta on vaikea puhua. Se koetaan mahdollisesti negatiivisena ja häpeällisenä asiana. Huostaanotto voi katkaista lapsen yhteyden biologiseen sukuun. Monet lastensuojelun avohuollon tukitoimet koskettavat ainakin teoriassa koko perhettä. (Pirkasen 2011a, 50.) Rautakorpi (2007, 70) kysyy, unohtuuko perhekeskeisyys ja perheen muiden jäsenten huomioon ottaminen huostaanoton jälkeisenä aikana. Aineistoni perusteella näyttää siltä, että vanhemmat unohtetaan

lapsen sijoituksen jälkeen. Myös muu tuki voi päättyä. Esimerkiksi Jasminen toimeentulotuki lopetettiin, kun hänen lapsensa oli sijoitettu. Hän kertoi:

Sosiaalitoimi, mistä mä olin aina saanu esimerkiksi toimeentulotukea ja lasten harrastuksiin, niin sieltä meni rahahanat heti kiinni. Mä menin hakeen, et antakaa mulle parinkymmenen euron maksusitoumus kauppaan, et mulla ei oo ruokaa. Ethän sinä nyt, lainaa jostakin, ei tässä. Mä olin, ei sitten. Kävelin takaisin kotiin, ei sitten syyä tänään.

Lasten huostaanoton jälkeen äidit kertoivat, että sosiaalityöntekijöiden kanssa tuntui mahdottomalta päästä yhteyteen. Tämä herätti äideissä voimakkaita tunteita. Yksin jäätyään äidit kokivat, etteivät tulleet kuulluiksi, ja että heidän mielipiteensä ja puheensa tuntuivat heidän mielestään kaikuvaan kuuroille korville. Kielto kiteyttää tämän seuraavasti:

Siinä tuli aikamoinen raivon tunne, niitten sosiaalityöntekijöiden kanssa yhteyteen pääseminen on aika vaikeeta, kun he vetää aina se on lapsen etu, tilanne on nyt semmonen, että purkaminen ei ole lapsen edun mukaista. Ei siinä oikeen mitkään minun sanomiset auta. Oon kokenu aikamoista vihaa oikeastaan koko elämää kohtaan, että miks mun kohalla on just tullu tämmönen sairaus. Paras on vaan koittaa päästä niitten sosiaalityöntekijöiden kanssa neuvotteluyhteyteen, et ne auttaisi sitä purkua suosittamaan.

Äitien ja sijaisvanhempien suhteet

Lasten muuttaessa sijaisperheisiin, useat äidit suhtautuivat sijaisvanhempiin ristiriitaisesti. Vuorovaikutus äitien ja sijaisvanhempien välillä näytti toimivan perheisiin sijoitettujen lasten sijaisvanhempien kanssa paremmin kuin lastensuojelulaitoksen henkilökunnan kanssa. Lasten- ja erityisesti nuorisokoteihin sijoitettujen äitien murrosikäisten lasten tilanne näytti olevan huomattavasti vaikeampi verrattuna perheisiin sijoitettuihin leikki-ikäisiin lapsiin. Terttu kertoi lapsensa asumisesta nuorisokodissa.

Mä oon joutunu tappeleen [nuorisokodin] kanssa siitä, että [lapsella] syksyllä tapahtui, että siltä kaksi kertaa evättiin loma käyttäytymisen takia. Mä jo silloin heti alkuun sanoin, että älkää koskeko [lapsen] lomiin. Et se just sehän ei oo laillista. Siitä mä jouduin tappeleen, et ne ei myönnä sitä, et se on laitonta. Ne vaan et kun se on käytäntö. Se tuntuu uskomattomalta. (Terttu 2008, S.)

Murrosikäisten huostaanotettujen lasten vaikeaksi ajautuneet tilanteet saattoivat osaltaan vaikuttaa äitien ja sijaisvanhempien keskinäisiin suhteisiin. Valtaosa huostaanotetuista lapsista (16) oli alle kouluikäisiä. Sijoituspaikaksi heille järjestyi perhe. Yhdeksän lasta oli 7–13-vuoden ikäisiä, kun heidät huostaanotettiin. Osa yli 12-vuotiaista lapsista oli sijoitettu perhekoteihin tai lastensuojelulaitoksiin. Kolmen lapsen sijaispaikka muuttui tutkimusprosessin aikana.

Äitien suhteet sijaisvanhempiin olivat toisaalta hyvät, mutta toisaalta joidenkin äitien ja heidän lastensa sijaisvanhempien välille muodostui ristiriitoja heti alkuunsa. Kielto kertoi: *Et [lapseni] oli ensimmäinen heiän sijaislapsi. Siinä ehkä semmosta taitookaan ei ollu. Monella tavalla epäonnistui sitten se.* Äidit kertoivat, että heidän mielipiteisiin suhtauduttiin kielteisesti. Kielto kertoi, ettei hän tullut ymmärretyksi sijaisperheen vanhempien taholta:

Kielo: Se [yhteys] on ollut siihen asti hyvä, kun mä oon ollut niin sokissa, että mä en oo oikeen pystynyt mitään kommentoimaan heidän toimintaansa. Mutta sen jälkeen, kun mä oon sanonut omia mielipiteitä joistakin asioista, niin suhtautumien on muuttunut.
 TH: Millä lailla, voisit kuvata sitä?
 Kielo: Ne on aika loukkaantuneita, kun mä puutun heidän asioihin.

Sijaisvanhemmiksi ryhdytään monissa tapauksissa auttamishalun vuoksi. Yhteistyön yleisinä ongelmina on pidetty suhteiden rakentumattomuutta biologisiin vanhempiin sekä sijoituksen jatkuvuuden epävarmuutta. Hyvään ja luotamuselliseen suhteeseen pääseminen voi viedä vuosia, joskus yhteistyö vaatii sijaisvanhemmilta joustamista. Sijaisvanhemmuuden alkuvaiheessa ei ehkä ymmärretä lapsen yhteydenpidon tärkeyttä biologiseen sukuun. (Valkonen 2014.)

Vanhemmuusidentiteetti ja huoltajan juridiset oikeudet ovat keskeisiä teemoja lasten huostaanotto-prosessissa (Pitkänen 2011, 84). Lapsen biologisella äidillä ja sijaisperheen vanhemmilla saattavat kuitenkin näkemykset lapsen edun mukaisesta toiminnasta poiketa toisistaan. Kielo kertoi kokeneensa sijaisperheen vanhempien torjuneen hänen näkemyksensä.

Et mulle vain todettiin, et sit kun mä oon alkanu omia mielipiteitä esittämään, et kylä me havaitaan, että sä oot voimistunut et, kun sä oot tälleen närkästynyt. Ne huomioidaan tämmöseks et ne on närkästyneet, kun mä esitän omia ajatuksia.

Kielon ja hänen lapsensa sijaisvanhempien välinen suhde ei muodostunut läheiseksi lapsen sijoituksen aikana eikä huostaanoton purun jälkeenkään. Kielo oli kuitenkin hakenut lapsen huostaanoton purkua, josta hän kertoi sijaisvanhemmille. Kielo kertoo vuonna 2004 haastattelussa sijaisvanhempien suhtautumisesta tähän. *Ne ovat aika kielteisiä tai ne kattoo sitä sen lapsen kannalta, mutta sit monesti miettii sitä, että onko se pelkästään sen lapsen ongelma vai?*

Aineistoni pohjalta sain vaikutelman, että äideille muodostui käsitys, että sijaisvanhemmilla on valta päättää lapsen ja biologisen äidin tapaamistiheydestä ja että sijaisvanhemmat määrittelevät kuinka hyvä tai huono lapsen biologinen äiti on. Tämän tutkimuksen tarkoitus ei ole vastata kuinka yleistä tällainen käsitys biologisten vanhempien keskuudessa on, mutta aihe tuli kuitenkin esille Kanervan kertomana. Kanervan ja lapsen sijaisäidin välinen suhde oli kuitenkin erittäin hyvä, joten hän ei puhunut itsestään. Seuraavassa sitaatissa hän kertoi, mitä hän oli kuullut äitien vertaisryhmissä.

Se syy et rajoitetaan esimerkiksi lapsen ja vanhemman tapaamista jonkun periaatteilla, kun mä oon kuunnellut niitä juttuja sehän tuntuu, että siinä saa ne sijaisvanhemmat mun mielestä liian suuren vallan. Jos ne saa päähänsä, että se biologinen äiti ei oo kiva, ja se täytyy saada pois elämästä, niillä on siihen valta. Ne voi sanoa sosiaali-toimelle, et lapsi saa huonoja vaikutteita äidiltä, he eivät saa toimia keskenään, tavata. En tiedä olisiko se sitten koulutusta lisää sijaisperheille vai mikä siihen auttaisi. Mutta se ei saisi mennä niin, että sijaisperhe sanoo kuinka hyvä se biologinen äiti on. (Kanerva 2008, S.)

Äitien ja sijaisvanhempien ristiriidat saattoivat jatkua vuosiakin lasten huostaanoton jälkeen. Lapsi saattoi välittää kahden eri perheen vanhempien välisiä

jännittyneitä suhteita perheestä toiseen. Seuraavassa haastattelukatkelmassa Kielo kuvailee tilannetta, kun hänen lapsensa palasi kotiin vietettyään viikonloppua entisessä sijaisperheessään. Kielon lapsi oli sijoitettu takaisin äidilleen ja huostaanottoa oltiin tässä vaiheessa purkamassa. Lapsen entinen sijaisperhe toimi edelleen lapselle tukiperheenä.

Yleensä se näkyy rajaina ilmiöinä. [Lapsi] käy edelleen siellä sijaisperheessä viikonloppulomilla. Se oli viime viikon sijaisperheessä, niin erilaista kotielämää, se aina silleen välistä repii [lasta] sit kun se palaa. Palaamien siihen toisen kodin arkeen ei ole aina ihan kivutonta. Siinä näkyy ne meidän sijaisperheen ja minun väliset ristiriidat [lapsi] sitten välistä laittaa minut ruotuun. Sieltä oli ilmeisesti jotakin kahvipöytäkeskustelua tullu puhuttua. Oon vuosien varrella tottunu näihin. Se inhottaa, kun [lapsi] on siinä välikädessä, koitan ite välttää heidän mollaamista ja avata silmäni näkemään sitä, että ei se oo niin yksiselitteistä, että oma tapansa elää ja olla. (Kielo 2008, S.)

Äitien ja lastenkodin henkilökunnan ristiriitaiset suhteet vaikeuttivat äitien ja lasten tapaamisia. Terttu kertoi kokeneensa lapsen sijoituspaikan henkilökunnan yrittäneen vieroittaa häntä hänen omasta lapsestaan. Näin Terttu tilanteen koki:

Koko ajan oli semmonen olo, että tätä lasta haluttiin vierottaa minusta, ja siellä lukee jopa papereissa. Se [lastenkodin] johtaja oli jopa sanonu, että he haluavat vierottaa äitistä. Et asenne oli ihan väärä.

Oletettavasti tässä arveltiin äitien ja lasten tapaamisten haittaavan lasten kehitystä. Tapaamiskiellot tai -rajoitukset perusteltiin lasten oireiluilla. Kotivierailut katsottiin lapselle haitallisiksi, koska lapsi oli rauhaton ja käyttäytyi levottomasti palatessaan äitinsä luota takaisin sijaisperheeseen. Vaikutti siltä, ettei äideillä kuitenkaan ollut tarkkaa tietoa siitä, mistä syystä kotivierailuja ei lapselle sallittu. Kielo kertoi vuonna 2004, ettei lapsi saanut vieraila hänen luonaan.

Ei siihen oikeen mitään voi tehäkkään, kun [lapsi] on käyny perheneuvolassa siellä [paikkakunnalla]. Se psykologi on ollu sitä mieltä, että viime syksynä [lapsella] oli vielä kotikäyntejä kotona, mut se oli niitten jälkeen vähän rauhaton ja puheet meni vähän sekaisin eikä se alkanu käymään nukkumaan. Sit katsottiin, että ne on liian järkyttäviä [lapselle], että niitä ei sitten enää toteutettu. Sit se psykologi oli edelleen sitä mieltä, että kotikäyntejä ei aloiteta.

Kielon kokemukset tarkentuivat minulle hänen toisessa haastattelussaan vuonna 2008. Kielo kertoi, että häntä oli epäilty lapsensa seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Kielon lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöepäilyä tutkittiin kaksi vuotta. Kieloa kuulusteltiin ja lasta tutkittiin. Syytökset kuitenkin raukesivat eikä mitään aiheeseen viittaavaa löydetty. Lapsesta luopumisen tuskan ja erokokemuksen lisäksi hän eli kaksi vuotta epä tietoisena siitä, mitä hänen lapselleen mahdollisesti oli tapahtunut. Seuraavassa on katkelma Kielon haastattelusta vuonna 2008.

Silloin kun epäiltiin vuonna [xxxx] silloin se tuntui ihan kauhealta. Sehän vei kokonaan maton, mä olin ihan siis et. Kun sosiaalityöntekijä sanoi mulle, että ootsä [huomannu]. Kyllähän vaikka olis tervekin vanhempi ja sanottaisi, että sä et oo vaan huomannu. Se tuntui jotenkin tosi tökerölle siinä vaiheessa, ennen kaikkea [lapsen] kannalta, että mitähän [lapselle] on tapahtunut. Hirveen huoli siitä, että miten [lapsi]

voi. Tottakai, vaikka mä olin ite huonossa kunnossa, kyllä mä näin [lapsi] ei voinu hirveen hyvin, ja oli sijaisperheessä. Sit se sijaisperhe ei kohdellu mua mitenkään inhimillisesti, et se oli ihan hirvee. He kohteli mua tosi tylästi. (Kielo 2008, S.)

Terttu kertoi vastaavanlaisista kokemuksista. Lapsen perhekodin henkilökunta oli kiinnittänyt huomiota Tertun ja hänen lapsensa tapaamisiin. Lapsi oli takerunut äitiinsä, kun tämä tuli lasta tapaamaan. Lapsen ja Tertun halaaminen tulkittiin lastenkodissa Tertun kuvauksen mukaan inestiseksi ja lapsen käyttäytyminen seksuaaliseksi.

Se tilanne vaan kiristyi, että valvotut tapaamiset. Kerran ne palaverissa räväytti mulle, että ne epäilee inestistä tai semmosta mun ja [lapsen] suhdetta. Et jotenkin [lapsen] käyttäytyminen oli, tulkitsi seksuaaliseksi, kun [lapsi] on ollu semmonen erikoinen lapsi se tykkää halata ja kauheen kiinni tavallaan mussa ja kaikki tää tulkittiin semmoseksi. Sit siinä tuli hirveen rajuja juttuja sen [lastenkodin] kans todella. Se oli kyllä niin nöyryyttävää, siis ihan. Tuntu ettei kukaan kuule eikä nää oikein. (Terttu 2008, S.)

Minulle jäi epäselväksi haluttiinko äideiltä salata heihin kohdistuneista hyväksikäyttöepäilyksistä vai oliko ajatuksena suojella heitä jollakin tavalla. Äidit kokivat heihin kohdistuneet epäilykset kuitenkin nöyryyttäviksi. Terttuun kohdistuneet epäilykset helpottuivat vasta sitten, kun lapsi sijoitettiin toiseen perheeseen. Lapsi oli ollut huostassa siihen mennessä yli neljä vuotta. Nykyään Terttu tapaa perhekodilla asuvaa lastaan säännöllisesti. Terttu kertoi, että häntä kohdellaan lapsensa nykyisessä perhekodissa yhteistyökumppanina ja lapsen äitinä:

Se lähti et siellä tilanne kokonaan muuttu. Just, että se pyörähti se pyörä ihan toiseen suuntaan. Ja että mä oon äiti ja muhun ennen kaikkea pidetään yhteyttä ja mun kans tehään yhteistyötä. Mä en ollu (enää) vihollinen numero ykkönen. (Terttu 2008, S.)

Tertun huomattessa, että hänet noteerattiin äitinä ja otettiin mukaan lapsen asioihin, hänestä tuntui kuin äitiyden arvo annettiin hänelle takaisin ja kuin *painajaisuni olisi* loppunut. Lastensuojelu on Suomessa yhtäältä lapsille ja lapsiperheille tarkoitettu palvelu, toisaalta puuttumista yksityisinä ja ainutkertaisina pidettyihin vanhemmuus- ja perhesuhteisiin. Tämä kaksijakoisuus näkyy paitsi lastensuojelulaissa myös käytännön työssä. Lastensuojelun työntekijöiden tulee palvella ja tukea lapsia ja vanhempia vanhemmuussuhteisiin liittyvissä huolenpidon ja kasvatuksen riskitilanteissa. Samanaikaisesti työntekijöiden pitää myös arvioida, valvoa, muokata ja mahdollisesti järjestää uudelleen vanhemmuussuhteita joskus jopa vastoin vanhempien tai lasten tahtoa ja toiveita. (Pösö 2007.)

Yhteyden pitäminen biologisen äidin ja muiden tärkeiden läheisten ihmisten kanssa pidetään tärkeänä lapsen identiteetin kehitykselle. Tärkeää on myös se, että lapsilla on mahdollisuus rauhassa kiintyä sijaisvanhempiansa ja uuteen kotiin, lastenkotiin tai perheeseen. (Koisti-Auer 2002.) Menneinä vuosina ajateltiin, että on lapsen edun mukaista estää biologisen äidin ja lapsen tapaamiset huostaanoton jälkeen. Erityisesti tämä koski äitejä, joille oli annettu huonon äidin ja -naisen leima. Biologisten vanhempien ja lasten tapaamiset katsottiin lasten kehityksen kannalta haitallisiksi. (Saurama 2002.) Nykyinen käsitys ei tue lapsen erottamista biologisesta äidistään (Kujala 2012a). Tosin käytännössä viitteitä tällaisesta menettelytavoista tämänkin tutkimuksen äitien tapauksissa oli.

Joissakin tapauksissa kuitenkin biologisen vanhemman elämäntavat, esimerkiksi päihteidenkäyttö enemmän vahingoittaa kuin vahvistaa lasta.

Äitiys rakentuu lapsen sijoituksen aikana suhteessa institutionaaliseen järjestelmään, jonka toimijoina ovat perheen jäsenten lisäksi myös lastensuojelutyön ammattilaiset (Korpinen 2008). Sekä etä- (Kujala 2012a) että rinnakkainen vanhemmuus (Pitkänen 2011) ovat tärkeä yhteys sijaisperheessä asuvalle lapselle. Lapsen sijoituksen myötä äitiydessä tapahtuu iso muutos, johon tuli olisi tarpeen. Kuitenkin huostaanoton kokeneet äidit jäivät usein epätietoisiksi oikeuksistaan biologisina vanhempina suhteessa lapsiinsa. Kirkon Diakoniarahasto, Perhehoitoliitto ry ja Suomen kirkon seurakuntaopiston säätiö ovat toteuttaneet viikonloppuleirejä sijaisperheille ja näihin perheisiin sijoitettujen lasten biologisille vanhemmille yhteisen vanhemmuuden tukemiseksi. Toiminta on vahvistanut paitsi biologisia myös sijaisvanhempia olemaan osallisina lapsen elämässä ja huomioimaan paremmin lapsen etua. (Laurila 2003, 8.)

Biologiset äidit saattavat kokea, että sijaisvanhemmat eivät kestä kuulla palautetta, jonka he äiteinä jakavat. Yhteistyö äitien ja sijaisvanhempien kanssa sujui kuitenkin monissa tapauksissa. Seuraavaksi käynkin tarkastelemaan äitien kokemuksia voimaantumisen, joissa sijaisperheillä oli keskeinen rooli.

7.2 Äitien voimaannuttavat kokemukset

Seuraavaksi käsittelen tekijöitä, jotka näen vahvistaneen äitien kokemuksia voimaantumisen. Kysyin äideiltä, mitkä asiat ovat auttaneet heitä jaksamaan tai mitkä asiat ovat merkityksellisiä heille tällä hetkellä. Aineistoni tuli esille runsaasti äitien kokemuksia voimaantumisen. Yhdeksän äitiä mainitsee sekä lapset, että vertaisilta saaman tuen voimaannuttaneen heitä eniten (liite 3). Kahdeksan äitiä kertoi myös terapian tai muun kuntoutumismuodon voimaannuttaneen heitä. Myös uudet perhe- ja parisuhteet sekä usko Jumalaan auttoivat äitejä jaksamaan. Näistä kokemuksista kertoi seitsemän äitiä. Voimaannuttavia kokemuksia olivat äitien ja sijaisvanhempien hyvät suhteet sekä äitien opiskelun ja työn aloittaminen, kummastakin kuuden äidin maininta. Voimaantumiseen vaikuttava tekijä oli myös äitien sopeutuminen lasten huostaanottoon (viisi mainintaa) ja yleensä itsensä ja elämänsä kanssa sovintoon pääseminen.

Tulkitsen neljän äidin mielipiteiden edustaneen näkemystä, jonka mukaan äitien voimaantumista käynnistävä tekijä oli yhtäältä heidän lastensa huostaanotto ja toisaalta huostaanoton purkautuminen. Voimaantumisen prosessin vaikuttavia tekijöihin katson myös äitien itsetutkistelun, tunteiden työstämisen ja katsominen omaa elämää. Äidit kuvailivat lasten huostaanottoa sanoen *se pysäytti, jouduin selkää seinää vasten, oli pakko katsoa itseä peilistä, miksi valitsin niin kuin valitsin tai miksi tämä kaikki minulle tapahtui*. Näiden kysymysten kanssa ja ääreltä äitien voimaantuminen sai alkunsa.

Lasten huostaanotto ja äitien epäonnistumisenkokemukset näyttivät lamaannuttaneen heitä vain hetkellisesti. Vaikeudet pikemminkin vahvistivat kuin lamaannuttivat äitejä. Kokemusten läpikäyminen auttoi äitejä luottamaan

itseensä. Tosin useilla heistä kului vuosia, ennen kuin elämä eheytyi. Jasmine kertoi: *Sitten tavallaan mä olin jo silleen päässy jaloilleni, että tuli se tunne ihan oikeesti, että vaikeuksista voittoon.*

Voimaantuminen nähdään ensisijaisesti onnistumisen kokemuksina, mutta paitsi epäonnistumisen kokemukset (Siitonen 1999) myös yrityksen ja erehdyksen kautta ihminen voi voimaantua (Sheppard 2006). Näen äitien itsensä kanssa käydyn keskustelun, joka pitkälti oli heidän lapsuuden ja elämän osa-alueiden epäonnistumisen tarkastelua, edistäen heidän voimaantumistaan. Kysyin äideiltä, miten he ovat sopeutuneet lapsensa huostaanottoon ja siihen, että lapsi asuu sijaisperheessä. Äidit kertoivat lasten huostaanottoon liittyvien kokemusten käsittelyn merkityksestä. Väkivaltakokemuksia tärkeämpää Kukulle oli työstää kokemuksia lastensa huostaanottoista. Hän kertoo lastensa huostaanoton sopeutumiseen liittyvistä vaiheista.

Se oli siis tosi pitkä prosessi. Sanotaan, että niin kauan, kun mä käytin päihteitä, oli se katkeruus jonkin verran siellä ja aina vaikka mä tilanteen tiesin, että on näin, mutta silti. Mä en halunnu, että se on näin ja mä kapinoin sitä vastaan. Mä kävin itseni kanssa itse asiassa, sanottaisko niin varmaan puoli vuotta meni, että ihan sielunhoidossa kävin näitä asioita läpi ja tämmöstä.

Lapsen huostaanoton sopeutuminen ja sen työstäminen edellytti äideiltä empatiaa ja armollisuutta itseään kohtaan. Esimerkiksi oman syyllisyyden tunnistaminen ja tunnustaminen auttoi heitä suhtautumaan itseensä armahtavaisemmin. Itsensä liika syyllistäminen voi hidastaa voimaantumista. Lilja kertoi, että: *Sittenhän siinä menee mielenterveys ja järki ja kaikki, jos liikaa syyllistää.* Myös Kukka kertoi, ettei nähnyt liiassa itsensä syyllistämässä mieltä: *Haluaisin olla syyllistämättä itseäni liikaa.* Ruisniemi (2006b) toteaa, että kokemusten työstäminen lisää itsetuntemusta ja vahvistaa yksilön elämän eri osa-alueita. Kukka kertoi, ettei jaksaisi elää, ellei hän olisi käsitellyt vaikeita kokemuksiaan

Oli hirveen vaikeeta [käsitellä kokemuksia]. Lähinnä se, että palata niihin ja ne asiat se, että kaikki syyllisyys oli ehkä kaikkein pahinta. Ehkä kaikkein semmoset ne itsesyytökset ja ne semmoset.

Lasten huostaanoton jälkeen äideille myönnettiin pitkiä hoitokursseja ja jopa psykoterapiaa. Terapia ja pitkät hoitokurssit eivät kuitenkaan toteutuneet heti lasten huostaanoton tapahduttua, vaan parin kolmen vuoden kuluttua usein uusien menetysten jälkeen. Pitkä terapia vei myös voimia. Ulpu kertoi:

Psykoterapiaa mä oon käynny läpi täs välissä se on ollu ehkä sellanen kuitenkin iso tuki, että mä sain paljon siitä. Mut mä olin silleen, mä en ois jaksanu sitä millään käyä. Siit oli silloin mun äidin kuoleman jälkeen, se oli mulle sellanen tuki, että mä sain sen.

Kahdeksan aineistoni äitiä kertoi saaneensa apua kuntoutuksesta tai terapiasta. Kolme äitiä kertoi käyneensä vuosia psykoterapiassa ja viisi äitiä kertoi muista terapiamuodoista, joissa he olivat käsitelleet kokemuksiaan. Äidit kertoivat tulleensa kuulluiksi ja ymmärretyiksi terapiassa. Terapiasta hyötynyt Kielo kertoi:

Se oli silleen hyvä paikka [tanssiterapia] et siellä ei tarvinnu häpeillä eikä mitenkään. Mä sain kertoa sen mun asiani, niin siellä tajuttiin se. Mun mielestä mun elämässä tällä hetkellä on kaikki ok. Mä tykkään elää elämää, iloineen ja suruineen. (Kielo 2008, S.)

Äitien terapiasta saama apu kuvautui äitien tavassa suhtautua menneisyyden vaikeuksiin. Se ilmeni myös heidän tunnealueensa tervehtymisenä. Raskaiden tunteiden kuorma hälveni muuttuen voimavaraksi äideille. Kukka kertoi, ettei enää syyttänyt muita menneisyydestään eikä itseä omista epäonnistumisistaan.

Mä en oo katkera enää. Se on katkeruus multa lähteny pois. Mä käsitan, että ei se syy oo jossain tuolla, vaan se on aika pitkälti minussa. Toki virheitä on tapahtunut ja, mutta olkoon.

Hiilamo ja Saarikallio-Torp (2011) huomauttavat, että lapsensa huostaanoton kokeneet biologisten vanhempien elämäntilanne voi heikentyä dramaattisesti lasten huostaanoton jälkeen. Monen tutkimukseni äidin elämässä näin tapahtuikin mutta pitkällä aikavälillä katsottuna heidän elämässään tapahtui käänne parempaan. Eräs käännteentekevä seikka oli äitien uskonnolliset kokemukset, jotka näyttivät vaikuttaneen monin tavoin myönteisesti heidän elämäänsä. Hengelliset kokemukset tapahtuivat usein kuntoutusjaksojen yhteydessä. Sen aikana äitien alitajuntaan painetut kokemukset palautuivat heidän mieliinsä. Kukka kertoi huostaanoton kokemusten ja vanhemmuuteen liittyvien teemojen käsittelemisestä:

Sit ku mä tulin uskoon niin meni joku aika, kun mä sitten rupesin käymään näitä vanhemmuuteen ja näitä. Mulla rupes nousemaan, että mun tarvii vaan päästä näistä. Mä olin ollu raittiina siinä puolivuotta ennen kun mä sitten uskoon tulin. Tietysti sitä prosessia on käyny pitempääkin. Sit oikeastaan enemmän, kun mä uskoon tulin, niin alko elämä tasaantumaan. Vähän ajattelemaan järjellä, miten nää asiat on.

Äidit kertoivat uskon avulla selviytyneen elämässä eteenpäin. Sen ymmärtäminen, että itsesääli ja itsensä vähättely ei vahvista äitiyttä kuvasi jo sinänsä isoa muutosta äitien ajattelussa. Vuokko kertoi kieriskelleensä itsesääliissä, mutta toisaalta usko saattoi suojella häntä jopa itsemurhalta:

Jos mä en ois uskossa, niin en mä olisi selvinny tähän asti, mä olisin tappanu itteni. Mä olisin luovuttanut, mä olisin ajatellut, et kyllä muutkin pystyy mun muksuista pitää vielä parempaa huolta, mua ei tarvita. Kyllähän mulle tällaisia pirullisia ajatuksia on monta kertaa yrittäny tulla mieleen. (Vuokko 2008, S.)

Kuusi tutkimukseni äitiä kertoi opiskelun ja valmistumisen uuteen ammattiin voimauttaneen heitä. Kukka kertoi asioita, joita hänen elämässään oli tapahtunut lasten huostaanoton ja raitistumisen jälkeen: *Tämänhetkinen elämäntilanne on vakaa. Sen jälkeen opiskelin, kun ei oo aiemmin sit ammattia tullu. Sitten valmistuin. Jasmine kertoi opiskelun merkityksestä: Opiskelu on ollu se ihan ehottomasti tuo opiskelu. Jos opiskelua ei ois ollu, niin en mä tiä ehkä mä ihan oikeesti olisin päihdeasiakkaana [jossakin]. Onerva kertoi opiskelun lisäksi työn olleen merkittävin hänen jaksamisessaan. Hän luotti itseensä ja uskoi menestyvänsä työssään. Hän kertoo esimerkkejä asioista, joista hän saa voimaa.*

Tää työ, opiskelu se, että mä tunnen pärjääväni. Mulle opettaja sanoi arviointikeskustelussa, että [Onerva] vähemmällä sä saat kiitettävän. Mä tunsin, että mä oon tehny sen ite. Niin et se usko huomiseen, hei mä pystyn tähän, ja että mä saan mahdollisuuden, oon muuten ihan hyvä tyyppi. Se antaa mulle voimia.

Opiskelu ja työelämä vahvistivat äitien kokemusta olla osa yhteiskuntaa. Äideillä oli kovin vähän työkokemusta, eräillä heistä ei ollut työkokemusta lainkaan. Työelämään kiinni pääseminen tapahtui useissa tapauksissa koulutuksen kautta. Kolme äitiä sai koulutustaan vastaavaa työtä. Moni käytännön asia, kuten toimeentulo, asunto, opiskelu ja työ järjestäytyivät. Jotkut äideistä valmistuivat ensimmäiseen ammattiin, jotkut toiseen, josta Terttu oli yksi esimerkki. Hän kertoo seuraavasti:

Mä oon siis ihan eri kunnossa, kun silloin, kun viimeksi on tehty tätä (haastattelua). Mähän oon töissä ja opiskellu. Mä oon lähihoitaja, kato ku mä olin lastenhoitaja, siten tavallaan lisäkoulutus. (Terttu 2008, S.)

Äitien mahdollisuus olla työvoiman käytettävissä heikkeni pitkien sairauslomiensa aikana ja kynnyksensä palata työhön tai saada töitä oli vaikeaa. Kanerva kertoi asioiden olleen hyvin, mutta työtä ja terveyttä vailla hän koki olevansa.

Kaikki on muuten hyvin mutta on kaksi asiaa ensinnäkin se, että mä haluaisin palkallisen työn (nauraa), ettei olisi eläkkeellä. Toinen on se, että saisi tän kuntonsa taas kasaan. Nämä on ne kaksi asiaa minkä kanssa tappelee. Sitten kun joutuu vähän ajattelemaan sitä omaa jaksamistaan, niin välillä toivoisi että olis terve. (Kanerva 2008, S.)

Aineistossani oli yksi rohkea äiti, joka puolusti itseään ja vastusti väkivaltaisesti käyttäytyvää miestään, lapsensa isää. Väkivaltaisen puolison vastustaminen ei ole tavanomaista mutta poikkeuksiakin on. Piispa ym. (2006, 57) ovat tutkineet väkivallan toistuvuutta ja kestoa parisuhteissa. Kyselytutkimukseen osallistuneet naiset mainitsivat yhdeksi väkivallan loppumisen syyksi itsensä puolustamisen, kun he nousivat vastustamaan väkivaltaa. Tällaista väkivallan vastustamista en havainnut haastattelemiäni äitien puheissa lukuun ottamatta Marketan tapausta. Lapsen huostaanoton jälkeen, hän kertoi vastustaneensa lapsen isää eikä enää hyväksynyt väkivaltaa. Sensijaan toisenlaisia ongelmia ilmaantui miehen ja hänen välille. Marketta kertoi seuraavasti:

Marketta: Tän parisuhteen myötä mä en saanu tavata mun kavereita. Mä en oikeastaan nähny silloin paljon ketään. Me oltiin aika tiiviisti vaan sitten kahdestaan. Kylähän tää mies sitten aina meni minne halus mennä, mut mä en sitten menny.

TH: Niin. Sä olit tottelevainen?

Marketta: Mä olin sitten varmaan tottelevainen, mutta sitten varmaan enemmän niitä ongelmia alkoi tullakin siihen suhteeseen, minä rupesin sanomaan vastaan, enkä hyväksynykään kaikkea, enkä tehny aina miten hän olis halunnu.

TH: Mistä sä sait voimaa sanoa vastaan?

Marketta: Varmaan siitä, että mä en enää vaan sietäny sitä, että mua pompotellaan ja mun elämää määrää joku toinen.

Mistä Marketan rohkeus johtui? Mahdollisesti siitä syystä, että hänen sietokykynsä mitta ylittyi ja toiseksi hänen itseluottamuksensa oli mahdollisesti hieinan vahvistunut ja kolmanneksi Marketta toivoi saavansa lapsen takaisin itsel-

leen. Äidit huolehtivat myös aiempaa enemmän ulkoisesta olemuksestaan ja terveydestään. Lilja kertoo tästä:

Kyllä jos verrattuna miten siihen aikaan, kun mä sitä viinaa otin, niin enhän mä huolehtinut itestä yhtään sinä aikana. Että jos siihenkin verrataan, likaiset hiukset saattoi olla päiväkausia ettei pesty ja jossakin vanhoissa lökäpöksyissä ja muuten. Ehkä siihen nähden on tullu muutosta. (Lilja 2008, S.)

Toinen terveyttä edistävä havainto ilmeni Ulpuun haastattelussa. Hän kertoi lopettaneensa unilääkkeiden käytön, joita hän kertoi syöneensä yli tuhat tablettia vuodessa. Unilääkkeiden käytön määrään hän ei ollut kiinnittänyt huomiota ennen kuin häneltä pyydettiin selvitystä niistä. Hän kertoi unilääkkeiden lopettamisen vaikutuksista.

Nyt mä huomaan, mä uskon, ett kun mä jätin sen unilääkkeen pois, tai nukahtamis-
lääkkeen niin mun pää on pelannu ihan eri tavalla, et mä muistan täst viimeisestä
vuodesta kaiken. Eliikkä jos ajattelee mä oon nyt 35-vuotias ja mulle on ollu 34 tai 33
vuotta niin oli elämä yhtä pimentoo. (Ulpu 2008, S.)

Vanhempien selviytyminen auttaa myös lapsia ja nuoria selviytymään omista kriiseistään. Esimerkiksi jos nuoret näkevät vanhempiensa voittavan päihde- tai mielenterveysongelmat, he voivat ehkä itekin löytää uusia vaihtoehtoja tulevaisuudelleen. Myönteiset muutokset vanhempien elämässä saattavat luoda lapsissa ja nuorissa toiveikkuutta ja uskoa omiin voimavaroihin. (Saarikallio-Torp ym. 2010.) Lasten huostaanotoilla oli monessa mielessä myönteinen ja voimaannuttava vaikutus tutkittavien naisten äitiyteen. Aineistosta piirtyi kaunis kuva hyvän äidin ominaisuudesta. Äidille oli tärkeää huolehtia siitä, että hänestä jää hyviä muistoja lapsilleen. Tietynlainen lämpö, rakkaus ja yhteiskunnallisen äitiyden kuva tuli esille Kielon puheesta:

Et sais kasvatettua [lapsista] silleen, että ne jaksais elämässä eteenpäin omalla tavalla. Kai se on jokaisen äidin unelma, että tavallaan lapsille ei jäisi mielikuvaa omasta äidistä, että jossain psykoosissa. Semmonen äiti tai jotenkin muulla tavalla, että äiti ei vaikka koskaan ottanut syyliin ettei äiti semmosta. Et lapsilla jäisi hyvä muisto omasta lapsuudesta. (Kielo 2008, S.)

Äidit iloitsivat uudesta mahdollisuudesta, jonka he olivat elämältä saaneet. He elivät elämäänsä nyt monta kokemusta rikkaampina ja monista elämää tuhoavista asioista vapaana. Ulpu kertoi iloitsevansa siitä, etteivät päihteet enää vedä puoleensa ja että riippuvuus niihin on katkennut.

Mun on hyvä olla, must tuntuu, että mulla on uusi pää. Mä oon miettiny sitä, että miten mulla on niin loksahantun tän vuoden aikanakin asioita. Mä nään asioita eritavalta. Mun pää on selvä, sitä ei myrkytä mitkään kemikaalit eikä mitkään. Aikanaan mul oli kaikkee, että mullahan oli diagnosoitu tunne-elämältä epävakaata persoona ja näin. Sen mä oon ehkä huomannu, se viäl aina välillä mul heittelee ne mielialat joskus. Mut mä pystyn elään itteni kanssa. (Ulpu 2008, S.)

Äitien voimaantumiseen liittyi syyllisyyden ja häpeän tunteiden työstäminen sekä anteeksiantaminen itselle ja toisille. Näiden asioiden kohtaamiseen äidit tarvitsivat tukea, jotta heillä olisi mahdollisuus luoda uusia suhteita sekä työ-

tää identiteettiään ja säröjä aiheuttaneita kokemuksiaan. Identiteetti-, tunnettyö ja sosiaalinen kuntoutus ovat tärkeitä elämän mielekkyyden rakentajia (Väyrynen 2007, Aparicio ym. 2015.) Laitisen (2004, 273) mukaan omien rajojen, voimavarojen, lahjojen ja kykyjen löytäminen auttaa väkivaltaa kokenutta uhria vapautumaan uhriutta lisäävistä altistumisen, osaamattomuuden ja kyvyttömyyden tuntemuksistaan. Aineistoni osoittaa, että äitien selviytymisen ja eheytyksen tie oli monissa tapauksissa saanut hyvän päätöksen. Selviytyneet äidit olivat sittenkin saaneet tukea. Siitä kertoo monen äidin kertoma kokemus. Aineistossa ilmenneiden kuvausten perusteella monen äidin tapauksessa toteutui useampia voimaantumista edistäviä seikkoja.

7.3 Äitien kuntoutuminen osana äitien voimaantumista

Yhteiskunnan puuttuessa lastensuojelullisin keinoin perheen elämään, vanhemmat saattavat hämmentyä ja heidän voi olla vaikea ymmärtää, miksi heidän lapsensa otettiin huostaan (Saurama 2002, Lillrank 2012). Lasten huostaanotto onkin usein uusi kriisi entisestään vaikeaan tilanteeseen. Tutkimukseni äidit eivät mieltäneet perhetilannettaan sellaiseksi, että sen vuoksi lapset tulisi ottaa huostaan. Ruisniemen (2006) ja Kuusiston (2009) mukaan päihteitä runsaasti käyttävät äidit saattavat uskotella, ettei ongelmia ole. Asianomaiset mieluummin vaikenevat kuin puhuvat päihteidenkäyttöongelmistaan (Itäpuisto 2005).

Äitien voimaantumiseen vaikutti heidän vaikeiden kokemusten läpikäyminen. He kertoivat lapsen huostaanoton lamaannuttaneen heidät joksikin aikaa lähes toimintakyvyttömäksi. Kielto kuvasi vuonna 2004 lapsensa huostaanoton jälkeistä tilaansa seuraavasti: *mä olin sellaisessa sokkitilassa aika pitkäänkin*. Lapsen huostaanoton jälkeen Kielto sai tukea vanhemmiltaan. Elämänhalu palasi noin vuoden kuluttua lapsen huostaanotosta. Hän kertoi toipumisprosessistaan haastattelussa vuonna 2008:

Syksyllä 2004 silloin alkuvuodesta se mun toipuminen oli lähtenyt käyntiin. Mä tein jotenkin sellaisen sisäisen päätöksen, että nyt saa riittää tää sängyn pohjalla makoilu. Siis mulle alko silloin syksyllä ihan viimeisinä kuukausina tuli sellanen olo enhän mä voi ihan tälleenkää elämäni jatkaa, mä oon vuoden kohta maannu täällä sängyn pohjalla. Mulle tuli vain sellainen sisäinen ääni, että mun pitää vaan koittaa saaha iteni pienin askelin tästä eteenpäin. Jotenkin mulle tuli sellainen halu elää. Että joko mä kuolen tai sitten mä elän. Päivä kerrallaan. (Kielto 2008, S.)

Pikaista toipumista ei äitien elämässä lasten huostaanoton jälkeen kuitenkaan tapahtunut. Toipuminen eteni pienin askelin. Tasapainoon pääseminen edellytti äideiltä tahtoa ja motivaatiota hakea apua. Usein vasta vuosien päästä äidit osasivat kertoa millainen tukimuoto oli heitä auttanut ja miten olivat päässeet vaikeiden vaiheiden yli. Mielenkiintoista oli kuitenkin se, että esimerkiksi tanssiterapia osoittautui ratkaisevaksi avuksi. Kielto kertoi:

Mä pääsin sitten sellaiseen masentuneitten naisten tanssiterapiaryhmään. Se jotenkin kantoi mua, siis sillä oli ihmeellinen vaikutus, vaikka mä aattelin varmaan ensin-

mäiset puolivuotta, että eihän tästäkään tuu yhtään mitään. Mitä täällä hillutaan, täällä salissa ees sun taas. Liikutaan sen mitä liikutaan. Sillä oli sellanen ihmeellinen vaikutus, jotenkin semmoset asiat, mitä järjellä ei pysty ajattelemaan siinä. Varmaan siten vasta pitemmän, kun kattoo vuosia taaksepäin, niin sitten näkee sen vaikutuksen. Se jotenkin kanto mua eteenpäin pieninä askelina. (Kielo 2008, S.)

Äitien henkilökohtaisella terapialla oli tärkeä rooli äitien eheytymisprosessissa. He kertoivat terapiasta saamansa tuen avulla tunnistaneensa omat kokemuksensa ja sisäiset kipunsa. Yksistään tunteiden tunnistaminen ja kokeminen tuntui tärkeältä. Raskaatkin tunteet vahvistivat olemassaoloa. Seuraavassa sitaatissa Kielo kertoo kokemuksistaan:

Mä oon kuitenkin onnellinen ja silleen joskus mä oon sanonu jollekin ystäville, että musta on ihanaa elää silleen oikeesti, kun on tunteita elämässä, on ilo ja suru. Nyt on ihanaa siis vaikka olis surullinen ja vaikka olis suuttunutkin, jotenkin se, että oikeesti tuntee ja välittää omasta elämästä niin paljon, että jaksaa suuttua vielä. (Kielo 2008, S.)

Huostaanottokriisin ensimmäisestä vaiheesta selvittyään, äidit pääsivät kuntoutukseen, vertaisryhmiin tai terapiaan. Päihteidenkäytön vuoksi lapsensa huostaanoton kokeneet äidit hakeutuivat lasten huostaanoton jälkeen kuntoutukseen, tavoitteenaan oma kuntoutuminen tai ajatuksena saada lapset takaisin ja huostaanoton purettua. Tuloksia tuottava hoito kesti usein vähintään vuoden. Vaikka tutkimukseni aineisto on pieni, näen kuitenkin sen valossa lasten huostaanoton motivoineen äitejä etsimään apua itselleen. Huostaanotto toimi ikään kuin pakottavana tekijänä hoitoon hakeutumisessa. Monen äidin elämä muuttui huostaanoton jälkeen hyvään suuntaan. Lilja kertoi: *Oli se (huostaanotto) ehkä antamassa lisäpuuta* (kuntoutumiseen). Lilja kertoi myös hakeutuneensa vuoden mittaiseen päihdekuntoutukseen. Hän kertoi yli neljästä raittiista vuodestaan.

Mä nyt oon ollu raittiina kohta 4 vuotta. Jos 4 vuotta sitten oli haastattelu, oon ollu silloin jo [raittiina], niin nyt tuli neljä vuotta täyteen ku ollu raittiina. Odotin siinä kuitenkin jonkun aikaan, kun tiesin, että ne tarttee sen näytön siinä. (Lilja 2008, S.)

Ihmisen oma tulkinta elämäntilanteestaan on Koski-Jänneksen, Jussilan ja Hännisen (2000) mukaan keskeinen tekijä hänen hakiessaan muutosta elämäänsä. Lilja kertoi päihdekuntoutuksestaan ja sitä seuranneesta muutoksesta. Raittistuminen oli hänelle jo sinänsä iso elämänmuutos. Sen seurauksena lapsen huostaanotto purettiin muutaman vuoden kuluttua päihdekuntoutumisesta. Hän kertoi muutoksen jälkeisestä lapsensa kanssa vietetystä vapaa-ajasta:

Kyllä mä varmaan siitä [hoidosta] sen vankan pohjan sain. Se nyt tällä kertaa onnistui. Et nyt oon käynny siellä AA-ryhmissä vielä satunnaisen satunnaisesti. [Lapsen] kanssa hirveesti touhutaan, kun mä viihdyn ulkona kanssa. Talvella käytiin paljon hiihtämässä ja mäenlaskussa ja semmosta yhteistä laatu-aikaa. (Lilja 2008, S.)

Raittius on aina iso saavutus mutta päihteistä erossapysyminen on Murrin (2003) mukaan kuitenkin vaikeampaa. Päihderiippuvuuden tunnistaminen, tunnustaminen ja työstäminen kuvasivat äitien toipumisen prosesseista. Seu-

raavassa sitaatissa päihdeongelman tunnistaminen ja tunnustaminen toteutuivat. Viisi vuotta lasten huostaanotosta Vuokko kertoi:

Kumminkin vietin vapaa-aikani olutpullon kanssa. Ei se oo äiti-ihmisen elämää ja tän kun mä oon ymmärtänyt, niin nyt pikkuhiljaa voidaan miettiä sitä, että [lapset] voi ruveta olla enemmän kotona. Sen jälkeen kun lapset huostaanotettiin, niin mä en otanut niitten läsnä ollessa. (Vuokko 2008, S.)

Äitien kuntoutumista kuvaa myös se, että he olivat miettineet lastensa kokemuksia ennen heidän huostaanottoaan. Vuokko kertoi kolmesta muutoksesta, jota hänen lapsensa ei enää tule näkemään eikä kokemaan.

Tänä päivänä mun lapset ei joudu kätteleen sitä, että talossa on monta aikuista ihmistä ja siellä otetaan viinaa. Eikä ne joudu näkemään poliiseja meillä, eikä ne jou-u kattelemaan äitiä, joka makaa sängyn pohjalla. Et mulla on ollu pakko oppia tuntemaan oma itteni vaikka sitä kuinka puhutaan äiti ja äiti, mut se äiti sellaisessa tilanteessa.

Äidit eivät lastensa huostaanoton yhteydessä aina tunnistanee päihdeongelmaansa, eivätkä siten osanneet suhtautua hoitoonohjaukseen vakavasti. Kuitenkin heitä ohjattiin päihdekuntoutukseen, johon jotkut heistä suostuivat päihdeongelmansa kieltämisestä huolimatta. Kukka kertoi: *Eikä mulla ollu mitään sellasta, en mä edes ajatellu, että mä oon mikään päihdeongelmainen.*

Kokemus itsestä muuttuu päihteitä käyttäessä ja pitkäaikainen riippuvuus vaikuttaa väistämättä myös äitiyteen. Lähtökohtaisesti kuntoutumisen tavoitteena pidetään ihmisen henkilökohtaista toipumista. Tämä ei kuitenkaan kaikkien tutkimukseni äitien ensisijainen kuntoutukseen lähtemisen motiivi ollut. Osasyynä hoitoon hakeutumiselle näytti olevan toive lasten huostaanottojen pikainen purkautuminen. Kuitenkaan yksikään äiti ei saanut lasta takaisin hoidon päätyttyä. Mikäli lapsen huostaanotto purkautui, se tapahtui yleensä vuosien kuluttua huostaanotosta. Kukka kertoi:

Ne [lapset] lähti sitten kriisiperheeseen ja mulle annettiin ehdot, että lähdet hoitoon, niin sitten saat lapset takaisin. Minä sillä, että minähän lähden hoitoon, vaikka teen mitä tahansa että saan. Olinkin sitten kuukauden hoidossa mutta ei se nyt tietysti tietenkään riitä näytöksi, että nyt kun olet hoidossa.

Ruisniemen (2006, 188, 191) tutkimuksen päihdekuntoutuksen läpikäyneet äidit kuvasivat äitiyttään ennen ja jälkeen kuntoutuksen. Ennen kuntoutusta lapsi saattoi tuntua taakalta ja äitinä oleminen vieraalta. Oman eheytyksen yhteydessä he kuitenkin työstivät vanhemmuuttaan. Jaskarin (2008, 127) mukaan päihteidenkäytön kanssa kamppailevien äitien voi olla vaikea tunnistaa lapsen tarvitsevuutta, elleivät he ensin ole tunnistanee itsessään myönteisten tai kielteisten tunteiden läsnäoloa. Lapsen tarpeisiin vastaaminen voi tuntua ylivoimaiselta, ellei äiti tunnista tai kestä omia tunteita. Aineistossani oli äitejä, jotka olivat myöntäneet päihdeongelmansa, joka oli myös heidän kuntoutukseen hakeutumisen motiivi. Lilja esimerkiksi kertoi omasta kuntoutumisestaan:

Pystyisi edes kuntouttaan, vaikken saisi [lasta] ikinä enää itelleni kokonaan, pystyisin olemaan niin kunnossa, saisin esimerkiksi vaikka kerran kuussa viikonloppuna, että saataisi sitä yhteistä aikaa sitä kautta.

Seuranta-aineistoni äidit olivat löytäneet tasapainoisemman elämän, yhtä lukuun ottamatta. Tämä äiti kertoi vuonna 2008 haastattelussa, etteivät kaikki asiat hänen elämässään olleet hyvin. Näen kuitenkin hänenkin puheessaan siintävän mahdollisuuden toipua. Kysyin lirikseltä, mitä hänelle kuuluu. Hän kertoi:

Ei kauheen hyvää, että ihan täytyy rehellisesti sanoa. Sen alkoholiongelman kanssa mä painin, että oon tosiaan ollu niitä lyhkäsempiä katkoja ja sitten ollu hoitoja viimeksi oli se pitempi jakso. Mut en mä oo, et oli se pieni pätkä töissä, mutta mä oon ollu sitten ihan kuntoutustuella elikkä onk se mikä se on osa-aikaeläke eiku mikä se on, mut kuitenkin. En oo päässy, en opiskelemaan, enkä töihin sitten. (Iiris 2008, S.)

Äitien kuntoutumisen aikana he tottakai pohtivat lasten tulevaisuutta. Äideillä heräsi huoli päihteenkäytön jatkumisesta heidän lastensa elämässä. Huoli oli aiheellinen siinä mielessä, että riippuvuusongelman siirtyminen sukupolvien ketjussa eteenpäin on mahdollista (Hyytiä 2003). Tämänkaltaisia huolipuheita ilmeni erityisesti seuranta-aineiston äitien vuonna 2008 tehdyissä haastatteluisissa. Päihdeongelman periytyminen lisäksi myös lasten tulevaisuus askarrutti äitejä. Esimerkiksi Ulpu kertoi lapsensa sukulaisten päihdeongelmista:

Et hänellä [lapsella] on kaikki sukulaiset päihdeongelmaisia ja jotka on hengissä enää. Se taisteltutahto, kyl se varmaan et mä en oo halunnu omalle lapselle tuottaa tuskaa, et se sais toisen elämän ku minä oon eläny. (Ulpu 2008, S.)

Äidit kertoivat olleensa huolestuneita siitä, että heidän lapsensa tulisivat myöhemmin elämässään käyttämään heidän laillaan päihteitä. He kertoivat itsekin saaneensa mallin omilta vanhemmiltaan. Vaikka lasten tulevaisuus huolestutti äitejä, pidän lasten tulevaisuutta käsittelevän puheen äitien kuntoutumisen näkökulmasta myönteisenä ja vastuullisuutta kuvaavana asiana. Iiris kertoi sukupolvienketjussa siirtyneestä päihdeongelmasta ja sen jatkumisen pelosta lastensa elämässä. Sekä hänellä, lasten isoäidillä että lasten isällä oli päihdeongelma.

Välillä on se pelko, kun molemmilla vanhemmilla, sanokoon muut mitä sanoa minä uskon, että se on geeneissä tää alkoholismi ja pysyis [lapset] sitten erossa kaikista näistä, että ei sitten jatkuisi se kierre tavallaan siinä. Sekin on ristiriitainen, kun meidän äitillä on paha alkoholiongelma. (Iiris 2008, S.)

Äitien kuntoutumista kuvasivat heidän kertomat itsearvostukseen ja terveen itsekkyyden lisääntymiseen liittyvät esimerkit. Merkittävä kuntoutumista kuvaava seikka oli myös se, että he pitivät toipumisestaan tärkeänä nimenomaan heidän itsensä vuoksi. Ulpu kertoo toipumisestaan.

Tänä päivänä mä jo arvostan sitten sitäkin, että mä voin sanoa, että mä oon ihan hyvä äiti. Se on uus juttu, että mä oon ihan hyvä äiti, yrittäny parhaani ja tietysti kukaan meistä äideistä ei oo täydellinen ja se, että mä oon ruvennu välittään omasta hyvinvoinnista. Mä osaan olla vähän itsekäs. Mun pitää muistaa, että mäkin oon tärkeä, myös itseni takii pitää yrittää. On ehkä tullut sitä uutena lisää. (Ulpu 2008, S.)

Äitien kuntoutumista kuvaavia esimerkkejä olivat myös heidän itselleen esittämät miksi-kysymykset. Vastauksia omiin miksi-kysymyksiin he pohtivat vai-

keiden kokemustensa kautta. Äidit miettivät miksi he olivat suostuneet tai hyväksyneet esimerkiksi heihin kohdistuneen pahoinpitelyn. Seuraava Jasminen kommentti kuvaa hänen pohdintojaan miksi kysymysten äärellä.

Mä mietin just sitä kaikkia näitä väkivaltajuttuja, että miks, miks, ett miks piti näin syvällä käydä, että ne tuskat tuottaa lapselle, että jotain oppi. Ja sit se, mikä ajaa niihin tilanteisiin, että tulee turpaan ja ynnä muuta.

Väkivaltakokemusten yhteydessä ihmiset kysyvät, miksi joku käyttää väkivaltaa tai miksi joku ei saa lopetettua suhdetta väkivaltaiseen henkilöön. Miksi-kysymyksiin vaaditaan usein selkeitä vastauksia ja esimerkiksi väkivallan kohteena olevilta niitä myös usein kysellään. (Notko 2011, 93–94, Väänänen 2011.) Väkivaltaiseen suhteeseen jääminen oli selkeä este heidän toipumisessaan. Samoin kuin päihkeitä käyttäneillä äideillä myös väkivaltaa kokeneiden äitien oli vaikea ymmärtää parisuhdeväkivallan ja lasten huostaanoton yhteyttä. He aprikoiivat sitä, miksi lapset eivät voineet muuttaa takaisin kotiin varsinkin, kun väkivallantekijästä oli päästy eroon. Asiaa harkittuaan äidit kertoivat havainneensa itsessään voimakkaita tunteita, joilla saattoi olla ei-toivottuja vaikutuksia lapsiin. Konkreettisenä esimerkkinä tämä tuli esille äitien oivalluksina, jotka kuvautuivat heidän tavoissa katsoa tilannettaan myös lastensa näkökulmasta. Jasmine kertoi ymmärtäneensä, että kysymys on myös lapsen turvallisuudesta. *Mä pelkäsin asua kotona, niin lastenkaan ei ollu turvallista olla siinä.*

Tullessaan tietoisiksi toipumisestaan, äidit kertoivat, etteivät kuitenkaan saaneet palautetta tästä, vaikka selkeitä edistymisen merkkejä oli havaittavissa. Lilja kertoi odottaneensa palautetta siitä, missä hän oli onnistunut tai epäonnistunut. Palaute, jonka hän pani merkille, tuli sosiaalitoimen muistioiden kautta, jossa oli maininta hänen onnistumisestaan. Liljan kokemus tästä:

Ei suoraan (palautetta) oikeastaan minulle ole. Mutta sitten justiin, kun on ollu näitä, että aluksi [lapsi] on ollu sen kaksi viikkoo sitten, että tapaamiset äitinsä luona ovat menneet hyvin ja on tämmöstä ollu. Mitkä sieltä tulee ne muistiot aina niin, että kotiuttaminen on sujunut hyvin. (Lilja 2008, S.)

Vertailin parisuhdeväkivaltaa kokeneiden ja mielenterveyden kanssa kilvoitteleiden naisten äitiyttä ja toipumista päihkeitä käyttäviin äiteihin. Väkivaltaa kokeneet tai mielenterveydestä kuntoutuneet äidit eivät kertoneet omasta eheytymiseen liittyvistä kokemuksistaan, kuten jotkut päihkeitä käyttäneet äidit kertoivat. Päihdeongelmien kanssa kilvoitelleet äidit tutkivat itseänsä, palasivat mielikuvissaan lapsuuteensa, puhuivat tunteistaan tai kertoivat toipumisensa liittyvistä kokemuksistaan huomattavasti enemmän kuin muut äidit. Esimerkiksi Kukka kertoi, ettei hän jaksaisi elää, ellei hän olisi selvittänyt menneitä kokemuksiaan ja antanut anteeksi itselleen: *Jos mä en olisi käyny näitä läpi, niin mä en jaksais elää. Mä varmaan masentuisin enemmän kaikkee tämmöstä.* Äitien eheytyksen ja kuntoutumisen tuottamia muutoksia ei kuitenkaan voi verrata keskenään, koska äidit jakautuivat määrällisesti erisuuruisiin ryhmiin liittyen lasten huostaanoton syihin (taulukko 3).

Mielenterveysongelmien kanssa kilvoitelleet naiset olivat saaneet tukea pääasiassa avoterveydenhuollosta. Nämä äidit kuuluivat seuranta-aineistoon. He olivat avioituneet neljän vuoden aikana ja elivät uusien perheidensä kanssa vuonna 2008. Yhdelle heistä oli syntynyt kaksi lasta. Vaikka uusi perhe ja lapset lisäsivät vastuuta ja äitiyteen liittyvää työtä, silti hän vaikutti tyytyväiseltä perheenäidiltä. Kielon lapsen huostaanotto lamaannutti hänet vuodeksi lähes toimintakyvyttömäksi. Kuntoutumisesta kertoo se, että muutaman vuoden päästä lasten huostaanotosta hän haastattelussa kertoo toivoneensa, että osaisi kasvat-
taa lapsistaan *kunnon kansalaisia tähän maahan* (Kielo 2008, S) ja, että *lapset pääsivät elämässään eteenpäin*. Tätä ennen hän oli läpikäynyt melko syväluotaavan, perusteellisen ja käännteentekevän kuntoutumisprosessin.

7.4 Äitien sopeutuminen eroon lapsestaan voimaannuttavana kokemuksena

Perhehoitoliiton käyttöön ottama huostaanotettujen lasten vanhempien kriisien käsittelyyn tarkoitettu oppaan (Rutter 1998) mukaan lapsesta eroamiseen liittyviä vaiheita ovat järkytys, vastaanpaneminen, epätoivo ja sopeutuminen (taulukko 1). Kysyin äideiltä, missä vaiheessa eroprosessia he tämän määritelmän mukaan olivat suhteessa omien lastensa huostaanoton kanssa. Heidän vastauksistaan selvisi, että he olivat jollakin tavalla selvinneet kriisin ensimmäisen vaiheen eli järkytyksen yli. Jonkun äidin kriisistä toipuminen eteni vaihe vaiheelta eteenpäin ja joillakin sopeutumiseen pääseminen eteni eri vaiheissa eteen- ja taaksepäin. Lasten huostaanottoon sopeutuminen vei yleensä aikaa. Jotkut äidit vaikuttivat kuitenkin tasapainoisilta puhuessaan lastensa huostaanotoista. Iris kertoi asennoituneensa myönteisesti lastensa huostaanottoon:

Mä oon ollu alusta asti sen kans sinut, varsinkin siitä hetkestä asti, kun mä tämän perheen tapasin, ennen kun [lapset] meni sinne. Mun piti aikuisena, vanhempana, sillä tavalla sisäistääkin se asia ja siihen kaivaa ne hyvät, positiiviset puolet siitä huostaanotosta, jotta mä pystyisin lapsille ihan oikeasti aidosti sydämestä puhumaan sen asian sillä tavalla hyvänä eikä semmosena: "sinne te joudutte inhottavan sedän ja tädin luo". Eihän se ois helpottanut niitä yhtään, niitä ois vaan pelottanut. Se piti saaha ite sisäistettyä, että tää asiahan voi olla ihan hyväki. Että osais lapsille puhua siitä asiasta sillä tavalla hyvänä, että niitä ei pelottanut sinne lähtee. Mulla on helppoa, meillä on aika hyvin toiminut tän perheen kanssa yhteistyö. Siltä osin ettei elämä sokeennu, niin mä saan kuulua heidän elämään ja kuvioon, eikä oo sillä tavalla hankaluuksia.

Lasten huostaanottoon sopeutuminen ei kuitenkaan ollut äideillä tuskatonta. Yhtäältä äidit kertoivat sopeutuneensa lastensa huostaanottoon, mutta toisaalta he kokivat, etteivät he ole koskaan sopeutuneet tai heidän ei edes tarvitse siihen sopeutuakaan. Ulpu kertoi omasta sopeutumisestaan näin: *Kyl mä sopeutunu oon. Jos nyt tällaiseen tilanteeseen tarvii edes sopeutua en mä tiedä*. Äidit, jotka olivat hyväksyneet lastensa huostaanoton, kuitenkin kokivat olleensa tasapainossa sen kanssa. Kuitenkin he pohtivat, voiko lapsensa huostaanoton kokenut äiti tuntea

koskaan olevansa vapaa menneisyydestään. Kukka kertoi hyväksyneensä lastensa huostaanoton, mutta mietti edelleen, pääseekö kukaan äiti tasapainoon jouduttuaan lapsistaan eroon.

Kyllä mä oon mielestään hyvin päässy sen kanssa sinuiksi ja mä ymmärrän sen tilanteen. Näin piti käydä. Ei mulla oo mitään katkeruuksia eikä mitään, eikä silleen, en mä tiedä onko se yleistä, mutta musta tuntuu, että pääseekö siitä sillä tavalla kokonaan koskaan yli. Et kumminksi se on.

Jotkut äidit tunnistivat kokeneensa Rutterin (1998) mukaisesti myös järkytyksen, vastaanpanemisen ja epätoivon kokemuksia. Lapsen huostaanottoon sopeutuminen oli vaihtoehtoista kuitenkin parempi, vaikka se toisaalta kutsui äitejä työstämään asiaa. Vuokko kertoi:

Mut mä nään ainakin nuo kolme itessäni, just toi järkytys, vastaanpaneminen ja epätoivo. Ehkä se sopeutuminenkin on ollu se, että siihen tilanteeseen on ollu pakko sopeutua. Se että vaikka miten ois keittäny ja näin, en näyttäny sitä niille, se oli pakko hyväksyä se tilanne.

Alkuvaiheen jälkeen äidit sopeutuivat lapsen huostaanottoon, tosin osa heistä harmittelivat tapahtunutta. Lapsen huostaanottoa harmittelevat äidit kertoivat, että he kuolevat huostaanoton tuskaan. Äideillä oli kaksi vaihtoehtoa, joko sopeutua tai olla sopeutumatta tilanteeseen. Sopeutumisen jälkeen häpeän tunne saattoi lapsen huostaanoton seurauksena kuitenkin lisääntyä. Marketta kertoi:

Pakkohan se oli sopeutua. En mä muista miten, se alkuvaihe oli kyllä niin vaikea. Mä ajattelin, että mä kuolen, mä en millään tätä hyväksy enkä. Sitten mä vaan huomasin, että kyllä se sitten näköjään ihminen voi sopeuta kaikennäköisiin tilanteisiin. Kyllä mä sitten vähän tuli siitä häpeä sanasta mieleen se, että en mä ehkä puhunu mun elämästä paljon sitten ja siitä huostaanotosta kenelläkään ulkopuoliselle tai näin. Mä halusin sen pitää sitten vähän salassa. Kyllä mä sitten jos joku rupes kauheesti kyselemään, niin saatoin sitten jotenkin siitä sitten puhua.

Äitien yksi voimakkaimpia lasten huostaanottoon sopeutumista kuvaava esimerkki oli alistuminen. Äidit suostuivat melkein mihin tahansa, saadakseen viettää enemmän aikaa lastensa kanssa. Hiitola (2015) tuo esille näkökulman, jossa vanhempia saatetaan velvoittaa lasten huostaanottouhan kautta osallistumaan tukitoimiin, vaikka he itse näkisivät avun tarpeettomana. Vuokko kertoi toimineensa sosiaaliviranomaisten tahdon mukaisesti, jotta hän saisi viettää enemmän aikaa lastensa kanssa. Vuokolle oli kuitenkin tärkeää, että perhe sai olla yhdessä.

Jos puhutaan siitä sopeutumisesta niin äidin kun lastenkin kohdalla niin, ei me olla sopeuduttu. Tää on meille pakkovaihtoehto, koska meille ei oo annettu muuta vaihtoehtoa. Mä käyttäisin meidän kohdalla niin lasten kun munkin kohdalla, sanaa alistuminen. Me ollaan alistuttu siihen, että me nähään sen verran kun viranomaiset sanoo. Niitä tämä sana sosiaaliviranomaisia nauratti, mä sanoin, että me ollaan alistuttu teidän tahtoonne, me ei enää yritetä taistella teitä vastaan, vaan me aletaan tehdä asioita niin, että me saahaan jälleen elää perheenä.

Kerroin äideille, että lapsesta eroaminen voi herättää vihan, syyllisyyden, häpeän ja katkeruuden tunteita. Kysyin, olivatko he kokeneet näitä tunteita. Edellä

mainitut olivat tyypillisemmät äitien kokemat tunteet, joita he lapsesta luopumisen yhteydessä kertoivat kokeneensa. Kanerva kertoi epätietoisuudesta, jota hän koki lapsen huostaanoton jälkeen. Liittyikö epätietoisuuden kokemus häneen vai lapseen? Seuraavasta sitaatista voisi olettaa epätietoisuuden liittyvän hänen äitinä olemiseensa. *Se tunne mikä mulla oli päällimmäisenä, oli sellainen epätietoisuus.*

Äidit kuvailivat erokokemusten yhteydessä tunteneensa myös fyysistä tai henkistä kipua ja jopa kuoleman tuntua. Kujalan (2012b, 68) mukaan selvityksään lapsen huostaanoton aiheuttamasta ensijärkytyksen turtumuksesta, ihminen alkaa tuntea muita tunteita, kuten suuttumusta, fyysisiä reaktioita ja jopa kipuja. Tertun kokemuksissa lapsen huostaanottoon sopeutuminen tuntui kipuna ja kuoleman tuntuna. *Kipeetä, se kipu on semmonen mä kuvaisin vaan sanalla kipu. [Vanhimman lapsen] kohdalla se oli kuin kuolema.* Lapsesta eroamisen kokemuksesta huostaanoton yhteydessä kuvataan kriisinä, johon kuuluvat tavallisemmin kriisireaktiot ja luonnollinen kriiseistä toipumisen prosessi (Törmä 2011, Pitkänen 2011, Kujala 2012b). Äidit kertoivat lapsesta eroamisen tuntuneen raskealta asialta. Kielto kertoi jakaneensa tämän kokemuksen jonkun saman kokee- neen kanssa: *Se on ihan hirvee tunne. Et siitä puhuu samantyyppisestä tunteesta moni, joka on jollakin tavalla ollu omansa tai läheisensä huostaanoton kanssa tekemisessä.*

Sopeutuminen lasten huostaanottoon on nelivaiheinen prosessi (taulukko 1). Äidit työstivät vaiheita omalla tavallaan ja aikataulullaan, monesti vielä senkin jälkeen, kun he olivat tapahtuneen kanssa tasapainossa. Äidit kertoivat, että heitä suostuteltiin hyväksymään lasten huostaanotto, jotta lapset voisivat rauhassa sopeutua sijaisperheeseen. Seuraavassa haastattelukatkelmassa Vuokko kertoo prosessista, jota hän oli työstänyt viisi vuotta.

Mä oon miettinyt sitä, kun puhutaan, että lasten pitää sitoutua ja sopeutua sinne perheeseen mihin ne on viety tai biologisten vanhempien pitää hyväksyä huostaanotto. Mä en oo tänä päivänäkään hyväksynyt huostaanottoa enhän mä voi hyväksyä sitä, että mun lapset on pitäny huostaanottaa. Mut kyl kun mä tänä päivänä katon mun [huostassaolevia lapsia], mä uskon, että [heillä] on parempi tulevaisuus kun [kahdella vanhimmalla lapsella, jotka ovat muuttaneet sijaisperheestä itsenäiseen asumiseen]. Tästä huostaanotosta on ollu kuitenkin hyötyä. Niillä on ollu tasapainoinen ja turvallinen elämä 5 vuotta. (Vuokko 2008, S.)

Äidit pohtivat omien ratkaisujen vaikutuksia lapsiin ja lasten huostaanottoon. Lasten näkökulmasta huostaanottoa ja huostaanottoa edeltäviä tapahtumia pohtineiden äitien sopeutuminen tilanteeseen, auttoi todennäköisesti myös heidän lapsiaan sopeutumaan sijaiskotiin. Kukka kertoi surun tunteista, jotka liittyivät siihen, mitä hän oli lapsilleen aiheuttanut näiden vielä asuessa hänen luonaan:

[Mietin] paljon sitä, että mitä mä oon aiheuttanut omalla toiminnallani näille lapsille, ja mitä ne on joutunu kärsimään ja menettäneet siinä. Semmosta mä suren hirveen paljon. Koska sehän on ollu heille, vaikka se elämä nyt olis ollu mitä, niin mä uskon, että lapsille se on aika lailla riisto joka tapauksessa.

Suru on ensimmäinen tunne, joka kuvaa sitä, että ihminen on pääsemässä jostakin vaikeasta koettelemuksesta yli (Uusitalo 2006). Yksi hidastava tekijä äitien

sopeutumisessa lasten huostaanottoon oli juuttuminen katkeruuden tunteisiin. Äidit kuvasivatkin katkeruuden tunnetta tilaksi, joka vie voimat nopeasti. Jasmine kertoi yrittäneensä taistella katkeruutta vastaan jäsentämällä omaa elämäänsä, katsomalla itseään peilistä ja ymmärtämällä, miksi kaikki oli tapahtunut.

Mä oon yrittänyt katkeruutta vastaan taistella. Et mä en ois, kun katkeruus on asia, se syö ihmisen tosi loppuun ja hyvin äkkiä. Mä vain, että katkera en ole, mä oon yrittänyt ymmärtää tilanteita, ymmärtää omaa elämääni, ymmärtää sen miehen tekosia, osan ymmärrän, sitten hyväksyä en voi. Mut mäkin yritän vaan ymmärtää ja antaa anteeksi, että musta ei tulisi katkera. Mä oon sanonu, että oikeesti vaikka mitä pahaa tapahtuu, mä etin vaikka väkisin jotain positiivista. Kun muuten, mä veän itteni kiikkuun.

Lasten huostaanoton sopeutumisprosessia kuvasi myös äitien vaihtuvat tunteet kapinoinnin ja sopeutumisen välillä. Samalla kun Lilja kertoi sopeutuneensa lapsen huostaanottoon, hän oli orientoitunut lapsen kotiinpaluuseen ja huostaanoton purkuun. Kotouttamisprosessiin tuli kuitenkin muutoksia. Hän kertoi tästä:

Mä oon päässy sinuiksi, mutta mä oon kapinoinu sitä vastaan, kun mulla oli paha retkahdus ja (sosiaalitoimesta) ilmoitettiin, että sitten syksyllä pidetään seuraava palaveri. Mä päätin, että silloin saisin lapsen takaisin luokseni. Mä siitä oon kapinoinu omassa mielessäni, kun mä sanoin sille sosiaalijohtajalle, te ootte julmia. Jotenkin tuntuu, että se on liian iso rangaistus ja siitä rangaistaan. AA-ryhmässä kuitenkin suurin piirtein jokainen kertoo sen oman taustansa, retkahdus on tullu niilläkin, jotka ovat olleet raittiina ties kuinka kauan. Sitä mä oon mielessään kapinoinu, kai siihen pitää sopeutua mut, kun en pysty itteäni liikaa syyllistämäänkään, kun sellainen on tapahtunut.

Päihteistä kuntoutumiseen liittyy usein repsahduksia, joka voidaan nähdä myös osana oppimis- ja toipumiskokemusta. Repsahtamisen jälkeen ihminen usein pääsee toipumisessaan repsahdusta edeltävälle tasolle. (Koski-Jännes ym. 2000.) Näin kävi myös Liljalle.

Lastensa huostaanottoon sopeutuneet ja sen hyväksyneet äidit kertoivat kokeneensa syyllisyyttä, johon liittyi äitien kokemus sisäisestä rikkinäisyydestä. Kun nämä tunteet olivat vielä pinnalla, sijaisperheissä olleiden lasten tapaamiset tuntuivat äideistä vaikeilta. Kukka kertoo tästä:

Syyllisyys vieläkin mä koen monesta asiasta syyllisyyttä ja semmosta. Mut se on ehkä semmosta omasta rikkinäisyydestä johtuvaa. Mut kyllä se oli siinä vaiheessa vielä kauheen voimakas se syyllisyys. Et monet tapaamisetkin oli semmosia hyvin rankkoja sellaisia, että se erotilanne oli, on ne toki vieläkin et tulee ikävä. Mutta ne ei oo semmosia, että ne ei tunnu niin riistävältä.

Äitien mukautuminen lasten huostaanottoon heijastui myös sijaishuollossa asuvien lasten elämään. Heidän sopeutumistaan auttoi se, kun he näkivät, että huostaanotetut lapset voivat hyvin. Terttu kertoi sopeutumisvaiheestaan:

Varmaan se auttaa, lapset voi sen verran hyvin, kun ne voi tällä hetkellä. Sitten tietysti oman avuttomuuden tajuaminen, se hätä lapsista, mikä oli silloin, ja se huoli. Et kun mähän tajusin, että mä en selviä, näin ei voi (jatkoa). Et oohan mä sen tiedosta-

nut. [Lapsen] kohdalla mä tajusin, tiesin ihan selvästi sen, se oli niin ääripää, että mä en ois kertakaikkiaan jaksanu, eikä [lapsi] olis selvinny siinä.

Äitien elämä tasaantui vuosien päästä lasten huostaanotosta. Tehdyt, tekemättä jättämiset ja laiminlyönnit lapsia kohtaan olivat asioita, joita äitien oli vaikea antaa itselleen anteeksi. Sopeutuminen siihen, että lapsesta huolehtivat toiset ihmiset oli tukea ja aikaa vaativa vaihe. Vaikka äidit sopeutuivat lapsen sijaisperheessä asumiseen, silti he kaipasivat enemmän yhteisiä hetkiä lastensa kanssa. Syyllisyys tekemisistä ja tekemättä jättämisistä sekä mustasukkaisuuden tuntemukset siitä, että toinen ihminen hoitaa heidän lapsiaan, askarrutti äitejä. Erokokemusprosessin läpikäyminen edisti kuitenkin äitien voimaantumista.

7.5 Huostaanoton purkuun liittyvät voimauttavat vaikutukset

Tässä luvussa tarkastelen äitien kokemuksia voimaantumisesta lasten huostaanottojen purkautumisen seurauksena. Lasten huostaanotot eivät lamaannuttaneet äitejä lopullisesti, vaikka näin voisi olettaa. Äitien aktiivisuus vaikuttaa lastensa huostaanoton purkautumiseen, kuvaa mielestäni heidän voimaantumistaan. Viisi tutkimukseni äitiä kertoi saaneensa huostaanotetun lapsensa takaisin luokseen. Kaksi äitiä oli hakenut lastensa huostaanoton purkua, mutta he eivät tutkimusprosessin aikana saaneet hakemukseensa myönteistä tai kielteistä päätöstä. Yhtenä voimaantumisen tuntomerkinä pidetään sitä, että ihminen ei jää pysyvästi uhrin kaltaiseen olotilaan. Voimaantuessaan ihminen on tietoinen, mitkä hänen oikeutensa ihmisenä ja vanhempana ovat. (Adams 2003, 6-7.)

Hakiessaan lapsen huostaanoton purkua äidit kuvailivat kokemuksiaan sanoen: *sain itsestäni irti, halusin lapseni takaisin tai hain lapsen huostaanoton purkua oma-aloitteisesti*. Lapsen huostaanoton purkamisen ei kuitenkaan kaikkien äitien tapauksissa ollut aivan yksinkertainen asia. Äidit kokivat yllättäviä asioita hakiessaan lastensa huostaanoton purkua. Marketta kertoi hakeneensa lapsen huostaanoton purkua kolmen vuoden kuluttua huostaanotosta. Lapsi oli asunut sijaisperheessä siihen mennessä viisi vuotta. Sosiaalityöntekijät kuitenkin suhtautuivat hakemukseen varauksellisesti, koska epäilivät lapsen isän palaavan takaisin perheensä luokse, jos lapsi palautettaisiin kotiin. Marketta kertoi näin:

Mä vieläkin vähän ihmettelin sitä, että miks ne oli mua vastaan viimeisen asti. Mä muistan, kun mä hain tätä huostaanoton purkua ja miten silloin sosiaalityöntekijät oli sitä mieltä, että mä en ole nyt vielä valmis siihen, että [lapsi] tulis mulle ja niillä oli sitten omat syynsä siihen. Kaikkei ne pelkäs, että mitäs jos vielä lapsen isä tulee sitten häiritsemään mun elämää. Tämmösiä syitä, mihin mä en taas pystyny vaikuttamaan millään tavalla. Sitten en ollu työssä silloin. Mä kuitenkin sen tilanteen sain käännettyä puolelleni.

Epäily väkivaltaisen miehen takaisinpaluusta perheensä luokse saattaa monesti olla aiheellinen, koska näin voi tapahtua (Cleaver 2007, Lindqvist 2009, 217). Lapsen huostaanoton purkua edesauttoi lähestymiskielto, jota kaksi tutkimukseni äitiä haki ja sai. Toinen heistä oli Marketta. Lähestymiskielto laki (898/1998)

on tarkoitettu suojaamaan henkilöitä, jotka pyrkivät pääsemään eroon väkivaltaisesta suhteesta. Lähestymiskielto tarkoittaa, että henkilön hengen, terveyden, vapauden tai rauhan suojaamiseksi voidaan jotakuta toista kieltää ottamasta häneen yhteyttä. Marketan lapsi palasi kotiin kaksi vuotta kestäneen purkuprosessin jälkeen. Tästä Marketta kertoi:

Se tilanne sillä lailla päätty, että mä vihdoin sain itestäni sen irti, että mä tajusin, että mä haluan [lapsen] nyt itselle takaisin, että mun täytyy sen eteen jotain tehdä. Mä sitten lähestymiskiellon voimin pääsin tästä miehestä irtaantumaan. Kyllähän se monta vuotta vei sitten se prosessi, pari vuotta vei, että kaikki nuo oikeusteitse meni läpi nuo hakemukset ja siellä sitten tehtiin se päätös, että [lapsi] voi tulla takaisin mun luo.

Huostaanoton purkua hakeneet äidit eivät maininneet haastattelussa, ohjattiinko heitä saamaan apua sosiaaliasiamieheltä. Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) todetaan, että sosiaaliasiamiehen velvollisuus on auttaa asiakkaitaan erinäisten hakemusten laatimisessa. Asiamies toimii puolueettomana neuvonantajana ja asiakkaiden edun turvaajana mutta ei myönnä etuuksia eikä tee päätöksiä. Äidit toimivat kuitenkin oma-aloitteisesti ilman sosiaaliasiamiestäkin. Marketta kertoi näin:

Mä tein sen ihan oma-aloitteisesti siis, mä kysyin muistaakseni joltain sosiaalityöntekijältä, että miten mun pitää toimia, että mä näin haluan ruveta. Oli mulla siinä sitten lakimies myös, keneltä mä sain neuvoa, että ite mä sen hakemuksen kirjoitin näin ja kävin sen viemässä.

Seuraava Kielon kertoma kokemus sopisi teemaltaan voimaantumista heikentäviä tekijöitä käsittelevään lukuun. Käsittelen hänen kokemuksensa kuitenkin tässä, koska pidän hänen selviytymistään lapsen huostaanoton purkua hakiesaan merkityksellisenä. Lapsen huostaanoton purkuprosessi vei hänen tapauksessaan ajallisesti yli kaksi vuotta. Haastattelussa vuonna 2004 Kielo kertoi laittaneensa vireille lapsensa huostaanoton purkuhakemuksen. Tässä vaiheessa lapsen huostaanotosta oli kulunut hieman yli kaksi vuotta. Huostaanoton purkamisen osoittautui mutkikkaaksi prosessiksi ja toi yllättäviä asioita hänen eteensä:

Purkuhakemuksen prosessi kesti kaksi vuotta. Siinä kävi silleen, mä vein perhe-neuvolaan ne paperit, et ne alkais pohtimaan sitä huostaanoton purkua ja mun vanhemmuuden arviointia. Sit ne sano saman tien, että ei täähän on tämmönen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäily, [mikä] kävi heti selväksi niistä sosiaalityöntekijöitten papereista. Kun [lapsi] meni sijaisperheeseen, silloin alkuvuonna oli siellä itseänsä masturboinut nukkumaan mennessä. Sijaisäiti oli kysynyt, miksi sä noin teet, mitä toi on. [Lapsi] oli sitten näyttänyt, että näin tehdään, että joku on näyttänyt, joltain tämmöstä se oli sanonu. Sitten sosiaalityöntekijät kysy [Kielolta], et mitä se on. Sit mä sanoin vaan et en mä tiä. Et ei ikinä ennen kotona [lapsi] tehnyt sitä. (Kielo 2008, S.)

Tässä vaiheessa lapsen huostaanoton purkuprosessia tämä tieto oli lamaannuttava Kielon. Hän jaksoi yhä kaiken kokemansa jälkeen viedä lapsensa huostaanoton purkua eteenpäin ja osallistua kuulusteluihin vaikka kaiken aikaa mielessä painoi huoli siitä, onko lapselle tapahtunut jotakin, josta hän ei tiedä mitään.

Sitten [vuonna x] se oli siellä poliisitutkinnassa [lapsi] oli tuolla [xx] oikeuslääketieteellisessä. Mäkin olin siellä kuulusteltavana ja sit sen tutkimuksen loppupäätelmä oli, että [lapsi] ei ole joutunut seksuaalisen hyväksikäytön, ei ole joutunut kokemaan seksuaalista hyväksikäyttöä. Mitään sellaiseen viittaavaakaan ei löydy. Et se oli täysin, et mitään semmosta ei löydy missään heidän tutkimuskissaan. (Kielo 2008, S.)

Kielon kertoma kokemus kuvaa yhtäältä lastensuojelun ongelmallista luonnetta ja toisaalta sen sensitiivisyyttä ja vaativuutta. Tämä tapaus kertoo sen mahdollisuuden, että lapsensa huostaanoton kokenut biologinen äiti voi joutua tämänkaltaisten epäilyjen kohteeksi, vaikka ei olisi syytäkään, kuten ei Kielon tapauksessa ollut. Toisaalta ei ole myöskään poissuljettu se, että lapsen vanhempi tai muu aikuinen olisi rikkonut lapsen rajoja. On ikävää olla seksuaalisen hyväksikäytön epäillyn kohteena, ellei henkilö ole sellaiseen syyllistynyt (Laitinen 2004). Kielo ei ollut ainoa tutkimukseni äiti, jota epäiltiin lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Myös Tertun ja hänen lapsensa suhde tulkittiin seksuaaliseksi.

Lapsen purkuhakemuksen käsittely saattoi pitkittyä monista syistä, ehkä myös siitä syystä, että äitien tilannetta haluttiin vielä seurata. Toisaalta äideillä saattoi olla myös ylisuuria odotuksia lastensa huostaanoton purkautumiseen liittyen. Vuokko kertoi päättäneensä, että lapset palautetaan hänelle pikaisesti. Näin puhuen hän ehkä kesti paremmin lapsistaan erossa olemisen. Vuokon lasten huostaanotosta oli kulunut aikaa noin vuosi.

Mä päätin sen alusta asti, että lapset tulee kotiin. Mä vein sosiaaliammattilaiselle ne paperit ja mä päätin sen, käet ristissä hammasta purren, lapset tulee kotia.

Tämän tutkimusprosessin aikana Vuokon lasten huostaanottoja ei kuitenkaan purettu. Erään äidin lapsen huostaanotto purkautui lapsen omasta aloitteesta. Onervan kymmenen vuotta sijaisperheessä asunut ja murrosikänsä kasvanut lapsi odottamatta ilmoitti äidilleen, ettei palaa enää takaisin sijaisperheeseen. Onervan aikoinaan pois luovuttama lapsi palasi nyt oma-aloitteisesti takaisin. Onerva oli vapautunut huumekierteestä ja kokenut uskonnollisen kokemuksen. Hänen elämänsä oli muuttunut merkittävästi, ja hän oli työelämässä. Onerva kertoi:

[Lapsi] tuli meidän mukana palaverista tänne. Tietokone piti hakea [sijaishuoltoa]. [Lapsi] sano et mä lähen itekin. Me soitettiin seuraavana arkiaamuna sosiaalitoimeen, et ei olla kidnapattu [lasta] mut et [lapsi] haluais jäädä tänne. Kun siinä oli siirto muutenkin kyseessä, että kun se ei menny kouluun, se pelas vaan tietokonetta. Niin sitten se tuli se sijaishuollon muutos.

Lasten huostaanoton purkautuessa, lasten yhteydenpito sijaisperheisiin yleensä jatkui. Lapset vierailivat sijaisperheissä säännöllisesti yökylässä ja joskus pitempääkin. Esimerkiksi Marketan lapsi vieraili entisessä sijaisperheessään. Hän kertoi, että tämä käytäntö helpotti hänen arkeaan, eikä lastakaan tarvinnut kokenaan erottaa sijaisperheestä.

Tää perhe on edelleen tukiperheenä ja [lapsi] käy siellä sitten. On nyt käynyt tän parin vuoden aikana kerran kuukaudessa sen yhen viikonlopun. Se on ollut hyvä lapselle, että ei oo tarvinnut irtaantua sieltä sitten yhtäkkiä. Se on ollut mullekin ihan kiva helppotus, että saa välillä vähän omaa aikaa.

Lapsen huostaanoton purkautuminen herätti joissakin lapsissa kysymyksiä esimerkiksi siitä, miksi heidät oli aikoinaan huostaanotettu. Marketta kertoi lapsensa olleen kiinnostunut isästään, joka ei vuosiin ollut heidän elämässä mukana sekä siitä, miksi huostaanotto aikoinaan tapahtui. Lapsen aloitteellisuus kuvastaa luottamusta, joka äidin ja lapsen välille oli huostaanottokokemuksesta huolimatta muodostunut. Marketta kertoi:

Mun lapsi on ollu mun kanssa samassa talossa asumassa kaksi vuotta kohta. Sehän ei oo kauheen pitkä aika, jotenkin tuntuu, että tän viimeisen vuoden aikana lapsi on sitten ruvennu enemmän kyselemään, kun on tavallaan muodostunut se meidän arki semmoseks, että siinä ei oo enää niin ihmeellistä mitään. Nyt hän on ruvennu kyselemään paljon liittyen isäänsä ja sitten, että minkä takia huostaanotto on joskus tapahtunut ja huomaa, että lapsellakaan ei oo siitä ihan mitään tarkkaa mielikuvaa. Eikä välttämättä tiä mistä kaikki on johtunu ja mitä on tapahtunut.

Kun valmistellaan lapsen kotiuttamista ja huostaanoton purkua, hänet voidaan Taskisen (2010) ja Rädyn (2012) mukaan sijoittaa väliaikaisesti enintään kuudeksi kuukaudeksi vanhempansa hoidettavaksi. Näin toimitaan sellaisissa tapauksissa, kun halutaan varmistua, että ratkaisu on lapsen kannalta hyvä. Aineistoni äitien tapauksissa lapsen huostaanoton purkaminen tapahtui edellä kuvatun mukaisesti. Mikäli äidin tai lapsen elämässä ei ilmennyt ongelmia puoleen vuoteen, lapsen huostaanotto purkautui automaattisesti. Tutkimuksessani lasten yhteys sijaisperheisiin kuitenkin säilyi senkin jälkeen, kun lapsi sijoitettiin takaisin biologisen äitinsä luokse. Lilja kertoi lapsen kotiuttamisesta:

Se purkautui sitten automaattisesti, sitä ei silloin purettu, kun [lapsi] kotiutui. [Lapsi] sijoitettiin elokuun alusta mulle, ja lakipykälissä on, kun se on sijoitettuna omalle vanhemmille sen puoli vuotta, niin se purkautui sitten automaattisesti. (Lilja 2008, S.)

Kotiuduttaan lasten ei tarvinnut luopua kokonaan sijaisvanhemmista. Äidit pitivät tärkeänä lasten kontaktien jatkumisen sijaisperheisiin huostaanoton purkautumisen jälkeen. Yhteydenpidon jatkumisella saatettiin varmistaa myös se, että mikäli biologiset äidit eivät jaksakaan lastensa kanssa, sijaisperhe tässä vaiheessa tukiperhe, voi nopeasti ottaa lapset takaisin. Sijaisperheestä voi muodostua lapselle toinen perhe ja koti, varsinkin, jos lapsi on leikki-ikäisestä lähtien asunut sijaisperheessä. Lapset voivat kokea sijaisperhesuhteet läheisiksi ja merkittäväksi suhteiksi biologisten sukulaissuhteiden rinnalla (Hämäläinen 2012). Voimaantuneesta äitiydestä kertoi se, että huostaanoton purkuun liittyvistä hankaluuksista huolimatta äidit olivat määrätietoisia asian eteenpäin luottamisessa.

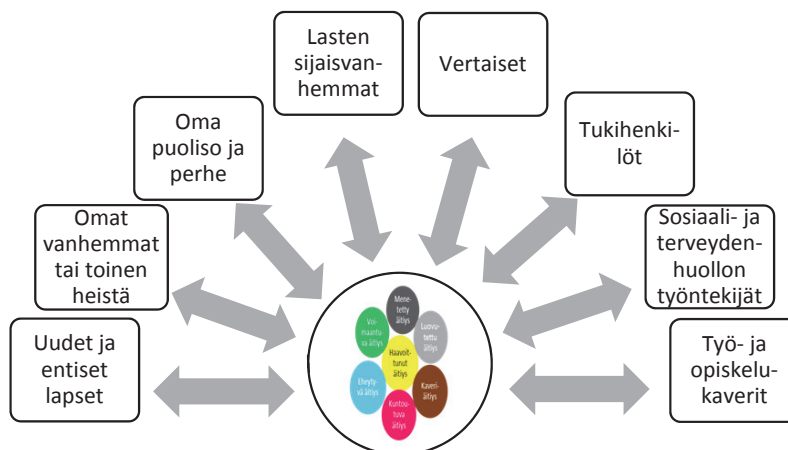
7.6 Äitien voimaantumista tukevat ihmissuhteet

Seuraavaksi tarkastelen ensimmäisen tutkimuskysymyksen mukaisesti sitä, miten äidit kuvaavat ihmissuhteitaan voimaantumisen näkökulmasta ennen ja jälkeen lasten huostaanoton. Käsittelen teemaa äitien läheisten, lasten sijaisvan-

hempien, lastensuojelutyöntekijöiden työkavereiden sekä vertaisryhmien ihmissuhteiden kautta. Lasten syntymän aikaan äitien ihmissuhteet muodostuivat lähinnä lasten isistä, äitien päihteitä käyttävistä kavereista tai heidän omista vanhemmistaan tai toisesta heistä. Äideillä näytti olevan vähän terveitä, heidän elämäänsä tukevia ihmissuhteita ennen lasten huostaanottoa. Huostaanoton jälkeen tilanne muuttui. Äitejä tukivat eniten heidän vanhempansa, lasten isoäidit sekä vertaisryhmissä kohtaamat ja samoja tilanteita läpikäyneet äidit. Äidit mainitsivat myös sosiaalityöntekijät heitä tukeviksi ihmisiksi.

Äitien merkittävät ihmissuhteet voimaannuttajina

Äitien vanhemmat sekä heidän lastensa isien vanhemmat olivat tärkeässä roolissa äitien elämässä lasten syntymän jälkeen sekä lasten huostaanottoprosessin aikana. Merkittäviä ihmisiä naisilla oli omien vanhempien lisäksi omat lapset, uudet kumppanit, lasten sijaisvanhemmat, vertaiset, tukihenkilöt, sosiaalityöntekijät sekä työ- ja opiskelukaverit. Ainoastaan kahdella äidillä oli tukihenkilö. Kuvion 5 avulla esitän ihmisiä, joista äidit voimaantuivat. Kuvion ympyrän sisällä on äitiyttä lasten huostaanoton jälkeen esittävä kukkakuvio. Täydentynyt kuvio löytyy pohdintaluvun (luku 8) alussa (kuvio 6).

KUVIO 5 Äitejä voimaannuttaneet ihmiset

Viisi äitiä kertoi omien vanhempiensa tukeneen heitä lapsen huostaanottohetkellä. Joidenkin äitien lapsen huostaanotosta ja arjesta selviytyminen oli paljolti heidän vanhemmiltaan saamansa tuen varassa. Lilja kertoi vanhempiensa avustusta lapsensa huostaanottohetkellä:

Omat vanhemmat ovat tukeneet. Mä olin sillain ihan romahtamispisteessä. Olihan se sitten niin raskasta silloin, kun sovittiin se perhe tulee hakemaan [lapsen] mun vanhempien luota, niin mä en pystynyt jäämään sinne. Sosiaalijohtaja sinne tuli, niin mä lähin siitä, en pystynyt, en mä tiedä. Mutta kuitenkin mä hyväksyin ja ymmärsin sen.

Äitien vanhemmiltaan saama tuki oli merkittävä heidän huostaanotosta selviytymisensä kannalta. Jotkut äidit kertoivat lamaantuneensa lastensa huos-

taanotoista, menettäen toimintakykynsä joksikin aikaa lähes kokonaan. Äitien omat vanhemmat kiirehtivät tyttäriensä avuksi. Kielon vanhemmat huolehtivat hänestä, jopa hänen hengissä pysymisestä ja terveydestään vuoden ajan.

Mun äiti ja isä oli pitäny mua hengissä sen vuoden, että mä olin mun äidin ja isän luona. He laittoi mulle ruokaa ja katto kokoajan, että mä oon hengissä. Oikeastaan samanlaista hoivaa, mitä joutuu vastasyntyneelle lapselle antaa, että se syö oikeeseen aikaan ja katotaan, että se on hengissä. Mun isä on eläkkeellä, niin sit mun isä oli aika paljon täällä mun kanssa. Ne tavallaan ei uskaltanut, jos mä olin ollu joitakin päiviä kotona yksin, niin ne soitti tuu tänne meiän kanssa.

Aineistoni kertoo biologisen suvun merkityksestä sekä lapsen että hänen äitinsä elämässä huostaanoton jälkeen. Lapsen kontakteja biologiseen sukuun pidettiin yllä, ehkä juuri siksi, kun lapsi ei asunut suvun keskellä. Kanerva kertoi pitävänsä tärkeänä lapsen kontakteja isoäitiin ja muihin sukulaisiin. Kanerva kertoi:

Sitten minulla on äitini tietysti. Hän on ottanut asian ihan järkevästi, eli pitää jonkin verran yhteyttä. Me käydään, tarkoituksena on käydä kerran vuodessa [lapsi] ja minun yökylässä mummon luona eli minun äitini luona. Et tää huostaanotto ja [lapsen] asiat niin ne on semmoisia asioita, josta minä pystyn keskustelemaan äitini kanssa.

Vaikeimmassa tilanteessa ollessaan äidit odottivat tukea läheisiltään. Osa äideistä kertoi vanhempiensa tukeneen heitä vasta sen jälkeen, kun heidän elämänsä tasaantui ja huostaanotettu lapsi kotiutui. Marketta kertoi seuraavasti:

Kyllä nyt huomaan, että vanhemmilta ja muutenkin perheeltä on heti tän eronkin jälkeen, kun mä oon tästä miehestä eronnut, niin miten on erilaista se tuki ollut nyt sen jälkeen. Varsinkin nyt lapsi on taas mulla, niin sitten huomaa, että vanhemmat haluaa paljon tukea tässä vaiheessa, mikä on hyvä tietysti, että pysyis tämmönen hyvä tilanne.

Äitejä voimauttaviin lähisuhteisiin kuuluivat myös heidän uudet kumppaninsa. Lasten huostaanoton jälkeen viisi äitiä oli avioitunut ja perustanut uuden perheen. Lisäksi kahdella äidillä oli häävalmistelut meneillään. Uuden kumppanin tapaamisen ja lasten huostaanoton välille on vierähtänyt aikaa kahdesta kolmeentoista vuotta. Terttu kuvaili tärkeän ihmisen merkitystä elämässään.

[Nykyisen mieheni] kanssa mä oon varmaan kokenu jotain sellaista, että ei sitä voi tueksi ehkä sanoa siis, kun mä sanoin, että meiän arki on hyvä, siinä on jotain semmosta, mikä pysyy. Kyl se varmaan vois sanoa tueksikin, joku pysyvyys, mä en osaa ees kuvata mikä siinä on. Se [mies] ei välillä puhu mitään eikä halua puhua, mutta jottain siinä on sellasta. (Terttu 2008, S.)

Äitien uudet kumppanit ja perheet vaikuttivat heidän voimaantumiseensa. Kysyin äideiltä, mistä asioista he kokevat saavansa voimaa tämän hetkisessä elämäntilanteessaan. Kielo vastasi: *Että on rakas oma mies ja on nää ihanat lapsukaiset se antaa hirveesti voimia.* (Kielo 2008, S.) Kukan vastaus samaan kysymykseen oli: *Kyllä ne on nää lapset. Sitten tietysti oma puoliso on semmonen. Tää elämäntilanne kyllä ne antaa voimaa.*

Vuokko kertoi, mitä lapset hänelle merkitsevät ja mitä hän merkitsee lapsille: *Meiän [lapsesta] on tullu mulle tärkeä koska, jossain vaiheessa se (lapsi) rupes konkreettisesti muistuttamaan, ihan kun se tuliki, niin se sano, että äiti, sä oot mun elämän tärkein ihminen.* (Vuokko 2008, S.) Positiivinen ja äitien jaksamisen kannalta merkittävää oli heidän havaintonsa siitä, että heidän huostaanotetut lapsensa olivat saaneet apua huostaanoton tapahduttua. Samalla äidit kokivat tulleensa itsekin autetuksi. Terttu kertoi: *Konkreettisia tukia, ne on auttanu mun lastani, silloin ne on auttanu muaki.*

Merkittävimpiä hyvinvointia edistäviä tekijöitä olivat äitien kokemus kuulumisesta johonkin yhteisöön, oman paikan löytäminen yhteiskunnassa, yksinäisyyden hellittäminen ja sopivan kumppanin löytäminen. Puolelle äideistä oli näitä asioita tapahtunutkin. Ulpu kertoi parisuhteestaan ja siitä, miten hän oli löytänyt paikan yhteiskunnassa ja työelämässä.

Ihan hyvää kuuluu ja perheeseen kuuluu aviomies. Naimisissa oon ollut reilu vuoden ja työelämässä oon mukana. Mä oon aika yllättyne ollu, että mä pystyn elämään [huokasee syvään] suhteellisen normaali avioliittoon. (Ulpu 2008, S.)

Lasten huostaanoton jälkeen moni haastateltavani toivoi tukihenkilöä itselleen. Kaksi äitiä tapasi heille tärkeitä ihmisiä päihdepalveluja tuottavien järjestöjen kautta. Järjestöistä löytyi henkilöitä, joista kehittyi heille epävirallisia tukihenkilöitä. Onerva kertoi kahdesta hänelle merkittävästä henkilöstä, joista toinen oli päihdejärjestön ja toinen kriminaalihuollon työntekijä.

Kaksi vuotta sitten, kun mä tänne [yhdistykseen] tulin niin ei [tukihenkilöä] voi korvata mikään. Se on [ammatti-ihminen], se on tehny mun kanssa niin ison työn, et mun mielestä se pitäisi saada joku valkosen ristin merkin.

Tavallisempaa oli, ettei äideillä ollut yhtään tukihenkilöä. Onervalla oli kaksi tukihenkilöä. Näen tukihenkilön äideille antaman tuen merkittäväksi heitä voimaannuttavaksi tekijäksi. Onervalla ei ollut rikostaustaa, mutta hänen avomiehellään oli. Hänelle tarjottiin kuitenkin tukea kriminaalihuollosta. Onerva kertoi:

Mä sain kriminaalihuollolta isoimman tuen, mitä mä oon ikinä saanu. [Lapsi] on kotona niitten ansiosta. Ne usko siihen meiän perheeseen kuitenkin. Niin sieltä sain isoimman tuen.

Orvokilla puolestaan oli epävirallisempi tukihenkilö, johon hän vaikutti olleen tyytyväinen. Hän kertoi: *[Pia] on mun tukihenkilö. Se on silla lailla pitäny hirmu hyvää huolta. Tällä hetkellä se on aika ärsyntyne muhun, kun mä olen tässä retkahdellut.* Orvokin ja Onervan tukihenkilöt toimivat omissa organisaatioissaan, joissa ei kuitenkaan ollut järjestettyä tukihenkilötoimintaa. Organisoitua tukihenkilötoimintaa lapsensa huostaanoton kokeneille biologisille vanhemmille ei ole näihin päiviin asti ollut tarjolla Suomessa. Onerva kertoi saaneensa kaksi eri tukihenkilöä ja Kanerva puolestaan kertoi jo vuonna 2004 kaipaavansa tukihenkilöä. Kanerva nosti asian esille uudestaan vuonna 2008. Neljän vuoden kuluttua tukihenkilöasia ei ollut edistynyt Suomessa eikä hänenkään tapauksessaan

vähääkään. Kanerva kertoi tästä: *Se on se tukihenkilö. Se on vaikeaa, kun se pitäisi olla epävirallinen tukihenkilö. Niin miten sen saa käytännössä järjestettyä?* Seuraavassa haastattelukatkelmassa vuodelta 2004 Kanerva ottaa esille tukihenkilöasian ja kertoo yksityiskohtaisesti, miten hänen mielestään tukihenkilötoiminta pitäisi huostaanotetun lapsen vanhemmille järjestää.

Kun äidille kerrotaan, että lapsi otetaan huostaan, niin samalla pitäis kertoa jollekulle viranomaiselle, joka toimii tämän vanhempien tukihenkilönä. Se tukihenkilötoiminta puuttuu kokonaan. Se pitäisi tulla samassa päätöksessä kun se, että nyt, mulle tuli paperi, että suunnittelemme pitkäaikaista huostaanottoa lapsestanne. Niin sen paperin mukana pitäisi tulla toinen paperi, missä sanotaan, että tukihenkilönä teillä toimii tässä tilanteessa se ja se. Silloin se toimis, mutta tätä tukihenkilötoimintaa ei oo viranomaistaholla olemassa, vaan se on tämmösillä järjestöillä, mikä tämä Naisten talo on. Jos ei niitä järjestöjä löydä, niin sitten jää kokonaan vaille minkäänlaista tukea.

Äitien kommentteista päätellen, he tarvitsivat selkeästi tukihenkilöä, jonka mielipiteet huomioidaan ja niillä mielipiteillä on merkitystä esimerkiksi lapsen huoltosuunnitelmapalaverissa. Organisoimattomalla tukihenkilötoiminnalla ei Kielon kertoman mukaan kuitenkaan ole sellaista valtaa, joka tukihenkilöllä lapsen huoltosuunnitelmapalaverissa pitäisi olla.

Näissä huoltosuunnitelmapalaverissa tukihenkilö siihen mukaan mutta se tukihenkilö on sitten semmonen henkilö, jolla ei oo mitään sananvaltaa, että se pystyy tuomaan niitä asioita mitä määkin pysytyn tuomaan. Et se mun mielestä se järjestelmä mättää siinä, että siinä pitäis joku olla semmonen sen vanhemmankin.

Pääsääntöisesti äidit osallistuivat lastensa huoltosuunnitelmapalaveriinkin yksin, mutta silloin tällöin he kutsuivat tuekseen itse valitsemiaan henkilöitä usein vain kertaluonteisesti. Äitien itse valitsemiin "tukihenkilöihin" suhtauduttiin kuitenkin hieman kummeksuen. Lilja kertoi kerran pyytäneensä tuekseen hänelle tutun järjestön perhetyöntekijän:

Siellä [huoltopalaverissa] ei oo ollu ketään muuta kun se [perhetyöntekijä] oli silloin yhen kerran. Muuten ei ollu mukana. Silloin tää sosiaalijohtaja ihmetteli ihan kauheesti, että minkä takia on sivullinen mukana. (Lilja 2008, S.)

Kaikkiaan äideillä ei ollut kovin montaa ihmissuhdetta ja näytti siltä, että jotkut äideistä olivat yksinäisiä. Ihmissuhteistaan puhuessaan he eivät kuitenkaan käyttäneet sanaa yksinäisyys, mutta heillä ei ollut ystäviä juuri ollenkaan. Yhtäältä äideillä ei ollut paljon ystäviä, mutta toisaalta he eivät myöskään kaivaneet ihmisiä ympärilleen. Esimerkiksi Terttu kertoi näin:

Hirveen vähän. Tai mikä on vähän, kun töissä kuitenkin on ihmisiä. Sitten on jotkut, ne vanhat ystävät sillai soitteluja mut sit mä oon saanu yhen uuden ystävän tuolla on semmonen työkaveri. Mut me nähdään töissä sit sillai harvakseltaan, että mä en kauheesti kaipaa, mä en jaksaa, mä en välitä. On riittävästi, jos mä haluan. Mulla on oikeastaan semmonen aika, että mä koen mä haluan vaan olla. (Terttu 2008, S.)

Joistakin sosiaalityöntekijöistä, äideistä ja heidän lapsistaan näytti muodostuneen kumppanuuteen rakentuva yhteistyö.

[Lapsi] kysyi välillä multa, että onks tästä [sosiaalityöntekijästä] tullu sun kaveri tai kun [toinen sosiaalityöntekijä] jäi aikanaan pois, niin [lapselta] pääsi itku. Vaikka sen kanssa taisteltiin ja tapeltiin alkuun ihan mielettömästi. Nyt me kuultiin, että [hän] on tulossa takasin. [Lapsi] sanoi yes, me varmaan viedään ruusuja sille ku se tulee. Siinä sen näkee miten sitä ite kasvaa. (Vuokko 2008, S.)

Yleiskuvaksi äitien läheisistä ihmissuhteista jäi kuitenkin se, että heidän kontaktit läheisiin toimivat silloin, kun heidän elämänsä oli kunnossa. Yhtäältä lasten huostaanotto saattoi aiheuttaa häpeää, toisaalta heidän läheisillään oli ehkä erilainen näkemys äitien ratkaisuksista tai läheiset pitivät yhteyttä heihin velvollisuudentunteesta. Aineistosta ilmenevä kehittämiseen liittyvä aihe oli tukihenkilötoiminnan kehittäminen. Äitien tukihenkilön tarve saattoi nousta nimenomaan heidän vähäisten ihmissuhteittensa vuoksi. Tukihenkilötoiminnasta lastensuojelussa on valmistunut hiljan väitöskirja, jossa todetaan, että tukihenkilöitä ei tilastoida valtakunnallisesti tai alueellisesti ja kunnallisissakin käytännöissä on suuria vaihteluita, joten yleistä kuvaa on vaikea muodostaa (Moilanen 2015).

Sijaisvanhempien voimauttava merkitys

Äidit kuvasivat suhteitaan lastensa sijaisvanhempiin sekä läheisiksi, lämpimiksi että kohteliaiksi. Äitien ja sijaisvanhempien yhteistyö vaikutti toimivan monissa tapauksissa hyvin. Kumppanuuteen perustuva yhteistyö vahvisti naisten äitiyttä. Lasten huostaanoton alkuvaiheessa äidit suhtautuivat lapsen sijaisvanhempiin kielteisesti. Äitien suhtautuminen sijaisvanhempiin muuttui kuitenkin aikaa myöden myönteisemmäksi. Sijoitetun lapsen ja hänen biologisen perheensä välisten suhteiden tukemisen on todettu olevan yksi hankalimmista ja vaativimmista osa-alueista sijaisvanhemmuudessa. Sijaisvanhemmilta odotetaan kykyä työskennellä eri ammattilaisten kanssa, kuten lasten terapeuttien, opettajien ja biologisten vanhempien kanssa. (Buehler ym. 2006, 545–546; Valkonen 2014.) Sijaisvanhempien ei ole kuitenkaan aina helppo ymmärtää biologisten vanhempien elämäntilannetta. Lapsen biologinen äiti saattaa tuoda omat odotuksensa suhteeseen. Sijaisvanhemmilta odotetaan myötäelämistä ja kykyä hyväksyä mitä erilaisimpia tilanteita sekä kykyä työskennellä monesti hyvin vaikeiden asioiden kanssa. (Viittala 2001.) Sijaisvanhemmillä saattaa vaikeissa tilanteissa aktivoitua myös omat voimakkaat tunteet biologisia vanhempia kohtaan (Korhonen 2007).

Keskeinen äitien osallisuuden kokemusta lasten elämässä lisäävä tekijä oli kuitenkin yhteistyö sijaisvanhempien kanssa sekä heidän myönteinen suhtautuminen biologisiin äiteihin. Kuusi äitiä kertoi sijaisvanhempien tukeneen heitä ja heidän osallisuuttaan lastensa elämässä. Lasten tapaamiset järjestettiin yleensä lapsen sijaisperheessä. Äidit arvostivat sitä, että lasten ja heidän tapaamiseen oli järjestetty kahdenkeskistä aikaa. Lilja kertoi tästä seuraavaan tapaan:

Mut sillai kauheen hyvin suhtautuu. Heillä itellään [sijaisperheellä] on se nuorin lapsista menee nyt toiselle luokalle kouluun. Oltiin menossa semmonen mökki siellä[lapsen] kanssa käymään, niin se olis ollu lähössä mukaan, niin se isä sano, käyään me sitten yhdessä iltapäivällä. Ne ymmärsi, että mä haluan olla kahestaan [lapsen] kanssa. Että osaa ottaa huomioon.

Sijaisvanhempien arvostava kohtaaminen oli äitejä voimaannuttavaa. Äidit kertoivat arvostavansa sijaisperheen tapaa järjestää lasten tapaamiset. Äitejä kunnioittava kohtaaminen toteutui pieninä mutta merkittävinä tekoina. Kanerva kertoo positiivisesta kokemuksesta.

Silloin kun mä menen [lasta] tapaamaan niin, mua kohdellaan niin kuin vierasta tavallaan, mutta kuitenkin niin, että minä saan, he jättävät minut ja [lapsen] kaksistaan ja saadaan viettää se päivä ihan kaksin. Siinä ei oo kukaan kokoajan käyttämässä sellän takana, että kuis teillä menee.

Äidit, jotka olivat hyväksyneet lastensa huostaanoton, kertoivat osallisuuden toteutuneen lastensa elämässä niitä äitejä paremmin, joille lasten huostaanotto oli edelleen hieman ristiriitainen ja vaikea. Vielä ristiriitaisesti lastensa huostaanottoon suhtautuneiden äitien näkemykset lievenivät, kun äidit kokivat sijaisvanhempien suhtautuvan heihin arvostavasti. Tämä vahvisti äitien kokemusta vaikuttaa lastensa elämään sijaisvanhempien rinnalla. Jasmine kertoi tästä seuraavasti:

Mä olin luonu niin hyvät suhteet sijaisperheeseen. Et meillä sujui sen perheen kanssa hyvin asiat lapsen kanssa. Mä tiesin, että saan tavata lasta ja voin soittaa vaikka päivittäin, voin käydä siellä milloin haluan, kunhan en nyt joka päivä ravaa siellä.

Pitkänen (2011, 88) käyttää rinnakkaisen vanhemmuuden käsitettä, jonka mukaan vanhemman roolia korostetaan lapsen elämässä sijaishuoltomuodon rinnalla. Pitkäsen aineiston vanhemmat eivät kokeneet vanhemmuuttaan Kujalan (2012a) määritelmän mukaisesti jaetuksi tai yhteiseksi sijaishuoltopaikan kanssa. Pitkäsen haastattelemat biologiset vanhemmat kokivat vanhemmuutensa toteutuvan ammatillisista lähtökohdista mukana olevien aikuisten rinnalla. Pitkäsen (2011) mielestä rinnakkaisessa vanhemmuudessa korostuu perhesuhteiden yksityisyys. Näin lapsen ja vanhemman välinen suhde muodostuu sijaishuollon aikanakin sekä emotionaalisisista että yksityisistä lähtökohdista.

Biologisen äidin ja sijaisperheen välinen suhde muodostaa ikään kuin lapselle kodin (Hämäläinen 2012). Kynnys lähteä lapsen luokse oli äideillä matalampi, kun lapsen tapaamiset sijaisperheessä oli valmisteltu hyvin. Kanerva kertoi yhteistyön sijaisvanhempien kanssa auttaneen häntä paitsi lapsen tapaamisessa myös omien vaikeiden tunteiden käsittelyssä.

Nämä meidän minun ja [lapsen] tapaamiset, niin ne on tehty mahdollisimman helpoksi. Eli tämä sijaisäiti ja isä niin tulee hakeen minua junalta tai järjestävät kyydityksen [kaupunkiin] tai tämmösiä. Se käytännön järjestelyt on tehty mahdollisimman helpoksi niin se helpottaa sitä vaikeittenkin tunteiden käsittelyä. Kun saa siirtää energiaansa toiseen paikkaan, kohdistaa toiseen paikkaan.

Äitien kuulluksi ja nähdyksi tuleminen kokemus lasta koskevissa asioissa, oli merkittävä äitiyttä vahvistava tekijä. Kokemus motivoi äitejä ilmaisemaan mielipiteensä lapsen kasvatuksesta. Yhteistyö vahvisti sekä biologisia äitejä, huostaanotettuja lapsia että sijaisperheiden vanhempia. Kanerva kertoi, että hänen mielipiteitään kuunneltiin ja arvostettiin:

Paitsi, että me ollaan keskusteltu, sovittu tapaamisista ja niiden käytännön järjestelyistä, niin me ollaan keskusteltu myös jonkun verran ihan [lapsen] kasvatuksesta ja mitä mieltä minä olen [lapsen] tän hetkisistä asioista ja se on tullut siitä kautta. Sijaisperheen vanhemmat ne kohtelee minua, sanotaan nyt näin, että arvostavasti eli hyväksyvät ja osoittavat sen, että minä olen biologinen äiti, jolla on joitakin oikeuksia kuitenkin.

Sijaishuollossa olevien lasten vanhemmilla on oikeus saada tietää lasten kuumisista (Pitkänen 2011, Valkonen 2014). Äidit kertoivat arvostaneensa sitä, että sijaisvanhemmat informoivat, miten heidän lapsensa elämä sujuu sijaisperheessä. Biologisen äidin ulkopuolisuuden tunne tai sivustaseuraajan rooli saattaa vahvistua, ellei luottamukseen perustuvaa suhdetta ole jostain syystä kyetty rakentamaan sijaisperheen ja äitien välille. Luottamuksellisista suhteista sijaisvanhempiin kertoo äitien avoimuus. Iris kertoi suhteestaan lastensa sijaisvanhempiin:

Mä silloin ens alkuun ne lähetti käytännössä kattoen joka päivä mulle tekstiviestin, että silloin kun mä en saanu ees [lapsia] tavata vielä. Miten mennee, mitä on tapahtunu. Tapaamiset on saatu sillä tavalla ihan hyvin järjestettyä. Kesän osaltakin sujui sitten, että he jaksavat vielä hoitavat mun lapsia niin jaksaa olla myös tukemassa minua. Ja sillä tavalla helppo, että mä oon heille esimerkiksi retkahdukset pystynyt kertomaan ihan suoraan.

Hyviä suhteita kuvasi myös äitien osallisuuden tukeminen lapsen elämässä alusta pitäen. Paitsi äitien mielipiteiden huomioiminen lasten asioissa, myös sijaisvanhemmilta äideille tulleet viestit - jos lapselle oli jotakin tapahtunut - pitivät heitä mukana lapsen elämässä. Lilja kertoi omasta osallisuuden kokemuksista lapsensa elämään:

Kaikki ne [sijaisperhe] sitten ilmoittavat, jos esimerkiksi [lapsi] sairastui tai muuta, ja kysyy kaikki mun mielipiteet kasvatuksesta jo silloin heti ensimmäisen kerran, silloin käytiin siellä tutustumassa, niin heti kysyivät, mitä toiveita itellä oli. Eihän niitten oo pakko sellaisia kysyä, mutta ne ottaa hirveen hyvin huomioon kaikki.

Sijaisvanhempien ja äitien välinen suhde auttoi äitejä sopeutumaan tilanteeseen, osallisuus lapsen elämään toteutui paremmin ja heidän ulkopuolisuuden tunne väheni. Jasmine kertoi tällaisesta suhteesta sijaisvanhempien kanssa:

Minä tietenkin olen laittanu elämäni kuntoon, että saan [lapsen] kotiin. Ei automaattisesti menny silleen, että niillä on se päävastuu kasvatus ja asioista säännöt elämäntyyli. Se et mä meen nyt niin pitkälle, kun mun sietokyky riittää. Mä vedän sitä samaa linjaa, koska se on lapsen parhaaksi, koska siellä on omat säännöt, mulla on kotona omat säännöt ja systeemit. Jos [lapsi] on mun luona ja mä kaikki keikautan päälle, lapsi menee ihan sekaisin. Et tavallaan piän samoista arvoista ja asioista kiinni suurin piirtein.

Valkosen (2014) haastattelemat sijaisvanhemmat näkivät yhteistyön biologisten vanhempien kanssa tärkeäksi mutta vetivät rajan siihen, että he hoitavat vain lapsia. Tämän tutkimuksen äidit kokivat kuitenkin sijaisvanhempien tuen merkittäväksi voimauttavaksi asiaksi. Lilja kertoi sijaisperheen huomioineen hänet lapsen kasvattajana ja äitinä. Hänen mielipidettään kysyttiin lasta koskevissa asioissa. Tätä ei Liljan mukaan sijaisperheen tarvitsisi tehdä. Lapsen sijaisvan-

hempien Liljaa kunnioittava suhtautuminen auttoi häntä sopeutumaan lapsensa huostaanottoon.

Lilja: Meillä on tosiaan, mä oon kaikki pystynyt niille puhumaan.

TH: Onko se aina ollut niin?

Lilja: No on, mutta se on ajan kanssa vaan parantunu, alussa tietenkin, kun ne oli vieraampia, silloin ei pystynyt. Se perheen isä kerran sanoikin, että me tuetaan sinua. Se perheen isä on paljon puheliaampi tavallaan helpompi puhua. (Lilja 2008, S.)

Sijaisvanhempien valmennuksessa korostetaan biologisen ja sijaisperheen yhteydenpidon merkitystä ja tärkeyttä. Tärkeä rooli suhteen muodostamisessa on sijaisvanhemmilla, kuten Pirskanen (2011a) tutkimuksessaan toteaa. Hänen aineistonsa sijaisvanhemmat pitivät suhdetta lapsen biologisiin vanhempiin ongelmattomissa tapauksissa merkityksellisenä. Aineistoni äitien mukaan nimenomaan sijaisvanhempien suhtautuminen heihin tuki merkittävästi paitsi heidän äitiyyttään myös heitä ihmisinä. Jasmine kertoi kokeneensa, että sijaisperheen äiti oli ainoa ihminen maailmassa, joka oli kiinnostunut perheeseen sijoitetun lapsen lisäksi myös hänen elämästään ja jaksamisestaan. Jasmine kertoi tästä:

Ainoa, kuka oli millään tavalla kiinnostunut, oli sijaisperheen äiti. Se oli ainoa ihminen tässä maailmassa, joka kysyi, miten sä [Jasmine] voit ja onko sulla kaikki hyvin [itkee]? Niin ehkä on vähän systeemissä jotain mätää oikeesti.

Lapsen huostaanoton jälkeen biologisella äidillä ei ole päävastuuta lapsensa kasvatuksesta, mutta hänellä on oikeus olla osallinen lastensa asioissa. Huostaanoton aikana lapsen asioista vastaa myös sosiaalitoimi, ja lapsen kasvatuksen päävastuu on siellä, missä lapsi viettää arkeansa (Pitkänen 2011).

Äitien ja sijaisvanhempien läheisiin suhteisiin liittyi äitien kokemaa mahdollisuutta ottaa yhteyttä lastensa sijaisvanhempiin muissakin kuin huostaanotettujen lastensa asioissa. Orvokin kolme lasta otettiin huostaan lasten syntymäjärjestyksessä niin, että ennen seuraavan lapsen syntymää vanhempi lapsi oli sijoitettu. Orvokin lapset oli sijoitettu eri perheisiin. Hän kertoi suhteistaan kolmen lapsensa sijaisäitien kanssa, joihin jokaiseen hänellä oli erilainen suhde.

[Vanhimman lapsen] sijaisäitiin mulla on ihan älyttömän hyvät välit, todella hyvät. Me saatetaan soitella toisillemme ihan muissakin kun [lapsen asioissa]. [Keskimmäisen lapsen sijaisäidin] kans me ei pietä oikeastaan mitään yhteyttä. Sitten [kolmannen lapsen] sijaisäidin kanssa meillä on aika hyvät, kohteliaat välit.

Tutkimukseni äiti saattoi ottaa yhteyttä lastensa sijaisäitiin kysyäkseen neuvoa sekä sijoituksessa olevien, että hänen luonaan asuvien lasten asioihin. Kukka kertoi tällaisista kokemuksista ja siitä, mitä hänen lastensa sijaisvanhemmat hänelle merkitsivät:

Keskenään ollaan silleen muutenkin, että monesti tulee, että tämä heidän sijaisäiti on tällä lasten alalla, sosionomi. Mä oon monesti saatan nytkin kysyä neuvoa, että mitä mä teen. Se on [terveydenhuoltoalalla] sen mies. Et oikso joku vinkki et tällaiseen asiaan näidenkin kanssa. Et he on ystäviä vois sanoa.

Löysin muutamia tekijöitä, jotka muuttivat Kukan kriittisen tai jopa kielteisen suhtautumisen sijaisvanhempia kohtaan myönteisemmäksi. Kukan elämässä tapahtui isoja muutoksia, hän raitistui, koki uskoontulon, hakeutui päihdekuntoutukseen, opiskeli ammatin itselleen ja perusti uuden perheen. Kukan elämänmuutoksen lähtökohtana oli kuitenkin se, että hän ei jättänyt käsittelemättä kokemuksiaan lastensa huostaanotoista. Toiseksi Kukan lasten sijaisvanhemmilla oli sosiaali- ja terveydenhuollon koulutus ja alalta kokemusta. Sijaisperheen äiti oli myös työskennellyt lastenhoidon alalla. Edellä mainitut seikat lähensivät Kukan ja sijaisperheen vanhempia toisiinsa niin, että he alkoivat toimia yhdessä lasten parhaaksi. Kaikkeen tähän tarvittiin aikaa, pitkämielisyyttä ja kärsivällisyyttä sekä parantumista. Kukan lasten huostaanotosta oli kulunut 13 vuotta, joten aikakin oli todennäköisesti tehnyt tehtävänsä siinä mielessä, että Kukka oli hyväksynyt jollakin tavalla lastensa huostaanoton.

Kukan kolme lasta sijoitettiin kahteen eri perheeseen. Hänen alle kouluikäiset lapsensa, jotka olivat kasvaneet yhdessä, erotettiin toisistaan huostaanoton yhteydessä. Kukka kertoi, että näin toimittiin, koska lapsille ei löytynyt perhettä, jonne kaikki kolme olisi voitu sijoittaa. Lasten sijoittaminen eri perheisiin oli Kukan mielestä lasten kannalta ikävää mutta myös hän joutui asiomaan eri sijaisvanhempien kanssa. Haastattelussa ei selvinnyt, miten lapset kokivat sen, että he joutuivat huostaanoton yhteydessä eroon toisistaan. Kukalle tämä merkitsi kuitenkin tutustumista kahden eri sijaisperheen vanhempiin.

Kaksi [lasta] sijoitettiin yhteen paikkaan, ja yks eri paikkaan. Et se oli aika ikävä. Ei kuulemaa löytynyt minne saa kolme. Kun [lapset] oli siellä kriisiperheessä, niin mä tapasin ihan viikoittain, kerran viikossa sain käydä siellä. Sit ku he sijoitettiin eri paikkakunnalle, niin oli harvemmin.

Useimpien äitien suhde sijaisvanhempiin ei ollut alkuun hyvä tai toimiva. Katkeruus, syyllisyys ja mustasukkaisuus olivat äitien mainitsemia tunteita, jotka vaikuttivat sijaisvanhempien ja äitien välillä. Alun kielteinenkin suhtautuminen lapsen sijaisvanhempiin muuttui sittemmin merkittävästi. Seuraavassa Kukka kuvaa yhteistyötä sijaisperheen vanhempien kanssa ystävyysuhdetta muistuttavaksi suhteeksi:

Alkuun se tietysti oli, kun mulla oli hirvee se katkeruus ja syyllisyys ja semmonen. Ettei meillä ollu koskaan riitoja, mutta silloin ne [suhteet] ei ollu niin läheiset. Mutta, tänään missä kaksi näistä on sijoitettu, niin ne on meille ihan ystäviä. Todella hyvät. Mä voisin sanoa, että ei parempia sijaisvanhempia vois olla lapselle.

Äitien ja sijaisvanhempien hyvästä yhteistyöstä sekä onnistuneesta lapsen sijoituksesta kuvaa se, että äidin hakiessa lapsen huostaanoton purkua, sijaisvanhemmat asettuivat tukemaan äidin suunnitelmaa. Lapsensa takaisinsaamiseksi äitien ensisijainen pulma oli heidän oman elämänsä kuntoon saaminen. Liljalla tämä onnistui. Hän kertoi kuitenkin sosiaalitoimen vastustaneen lapsen huostaanoton purkua, mutta sijaisperheen vanhempien puoltaneen. Liljan yllätykseksi sijaisperheen vanhemmat asettuivat hänen puolelleen lapsen huostaanoton purun tullessa esille. Lilja kertoo tästä:

Se on varmaan ennen kuin [lapsi] kotiutui siitä oli varmaan suurin piirtein reilu vuosi, puoltoist, kun mä tein sen virallisen hakupaperin. Tuossa auttoivat tää, joka on siinä [yhdistyksen] puheenjohtaja. Sen kanssa yhdessä tehtiin se paperi. Vein sen sitten sinne. Et hyvin nihkeetä oli ensin suhtautuminen siihen. Sitten yllättäen sen sijaisperheen vanhemmat oli mun puolella, ihan se muuttu, et sosiaaliviranomaiset kuunteli niitä niin paljon sitten. (Lilja 2008, S.)

Biologisen äidin ja sijaisvanhempien hyvää suhdetta kuvaa se, että lapsen hoidon tarpeiden tullessa ilmi, biologiset äidit olivat mukana päättämässä lastensa asioista. Sijaisvanhempien aloitteesta lapsille järjestettiin tukitoimia. Oletan tämän helpottaneen äitien oloa. Sijaisvanhemmilla oli kuitenkin kokonaisvastuu tilanteesta. Iris kertoi tästä:

Kyllä me keskustellaan ja neuvotellaan [sijaisvanhempien kanssa]. Musta nättisti he kysyy kuitenkin sitten aina, että nyt menee tämmönen terapia ois sen ja sen takia, hyväksynkö mä ja koenko sen ihan hyväksi asiaksi. Ne mun mielestä tosi hyvin, se yhteistyö pelaa siinä. (Iris 2008, S.)

Yhteistyön sujumiseen vaikutti myös se, että huostaanotetuille lapsille etsittiin sijaisperhettä, jonka arvomaailma lähimain vastasi lasten biologisen suvun arvomaailmaa. Äidit kertoivat olleensa tyytyväisiä sosiaalityöntekijän kanssa tehdystä työstä. Äidit pitivät tärkeänä sitä, etteivät sosiaalityöntekijät hätiköineet etsittäessä sijaisperhettä ja että asiasta neuvoteltiin myös heidän kanssaan. Iris kertoi:

Onneksi siinä sosiaalityöntekijät sitten kuitenkin teki töitä pitkään ja hartaasti, löys sellaisen perheen missä on lähellä ne arvot ja arvomaailma mennee hyvin yksin mun ja mun sukulaisten kanssa. Semmosta metsässä ja luonnossa liikkumista pieniä asioita, kotiaskareisiin osallistumista, hyvin tämmöstä pientä mistä lapsen onni voi syttyä.

Iiriksen lasten sijoitusprosessi näytti poikkeavan muiden aineistoni äitien kertomiin kokemuksiin. Toiset äidit eivät kertoneet, että heiltä olisi kysytty millaiseen sijaisperheeseen he haluaisivat lapsensa sijoitettavan. Lapset huostaanotettiin usein kiireellisesti ja sijoitettiin samantien, joten ei ollut mahdollista neuvotella äitien kanssa, mitä mieltä he lastensa sijaisperheistä olivat. Sijaisvanhempien ja biologisten äitien yhteistyön sujuvuus huostaanotetun lapsen parhaaksi oli kuitenkin merkittävä löytö tutkimuksessani. Jasmine totesi seuraavasti:

Meillä on hirveen hyvät välit. Me kumpikin tehään tahoillamme he siellä ja minä täällä kokoajan töitä [lapsen] eteen ja parhaaksi. He [sijaisperhe] tekevät sitä firmansa puolesta, en tiedä sitten mun takia.

Sijaisvanhemmat saattavat kokea järkitasolla, että biologisten vanhempien ja lasten tapaamiset ovat tärkeitä tai ainakin ne on hyvä toteuttaa. Kuitenkin sijaisvanhempien mustasukkaisuus biologisia vanhempia kohtaan saattaa tulla esille. Mustasukkaisuuden tunne voi liittyä siihen, että sijaisvanhemman ja lapsen välille ei ole muodostunut ainakaan alkuvaiheessa kiintymyssuhdetta. (Korhonen 2007, Valkonen 2014.) Lasten huostaanoton jälkeen biologiset vanhemmat voivat aluksi pitää aktiivisesti yhteyttä lapsiinsa, mihin voi vaikuttaa toive siitä, että lapsen huostaanotto mahdollisesti vielä purkautuisi (Valkonen

1995). Toisaalta vanhemman aktiivinen yhteydenpito lapseen voi olla myös merkki siitä, että vanhemmalla on ikävä sijaisperheeseen sijoitettua lastaan, kuten Lilja sanoo: *Varmaan ensimmäiset kolme kuukautta, kun [lapsi] oli otettu sinne sijaisperheeseen, niin kaikki illat mä itkin.*

Äitien ja sijaisvanhempien hyvän yhteistyön myötä lapsella oli mahdollisuus saada monta rakastavaa aikuista ympärilleen, mutta vanhempien on löydettävä yhteinen ymmärrys siitä, millä tavalla yhdessä lasta tuetaan. Onnistunut yhteistyö perustui kumppanuuteen. Mitä pidemmälle aikaa kului, sitä ehjemmäksi äitien ja sijaisvanhempien yhteistyö muodostui ja sitä enemmän äitien voimaantuminen lasten sijoituksen aikana lisääntyi.

Vertaistuen voimauttava vaikutus

Vertaisryhmätoiminta on todettu tehokkaaksi tukimuodoksi kriisejä ja vaikeita elämänvaiheita kokeneille ihmisille. Ryhmäläisten toisiltaan saama tuki on ihanteellisinta silloin, kun käsiteltävä aihe koskettaa ryhmään osallistuneita (Korja 2012). Vertaisryhmät ja kokemustiedon jakaminen sopivat äideille, jotka ovat jonkin verran tasapainossa lasten huostaanotosta aiheutuneesta ensijärjestyksestä. Huostaanotettujen lasten vanhemmat ja samanlaisia kokemuksia läpikäyneet äidit ovat pitäneet vertaisryhmiä voimauttavina. Vertaistuki perustuu ajatukseen, että jokainen on oman kokemuksensa ja tunteidensa paras asiantuntija. Huostaanotettujen lasten äidit tarvitsevat tukea menetyksestä aiheutuneen kriisin läpikäymiseen, oman elämäntilanteensa järjestämiseen ja selvittelyyn sekä etävanhempana olemiseen. (Pitkänen 2011, Kujala 2012a.)

Vaikka monet äidit kertoivat, että heidät jätettiin oman aktiivisuuden vaaraan lasten huostaanoton jälkeen, heitä oli kuitenkin sosiaalityöntekijän toimesta informoitu vanhempien vertaisryhmistä. Joten kaikkia äitejä ei kuitenkaan unohdettu ihan oman onnensa varaan, vaikka toiset äidit kertoivatkin niin käyneen. Kujalan (2012, 7) mukaan joissakin pitkissä asiakasprosesseissa myös lapsen huostaanoton tehneet sosiaalityöntekijät ja vanhemmat ovat pystyneet erinomaiseen ja vanhempaa hyödyttävään yhteistyöhön vanhempien vertaistuki-ryhmissä.

Seitsemän tutkimukseni äitiä oli osallistunut ennen tutkimusjaksoa tai sen aikana lapsensa huostaanoton kokeneille äideille tarkoitettuihin vertaistuellisiin ryhmäprosesseihin. Äidit kuvailivat ryhmäkokemuksiaan seuraavasti: *Ryhmässä sai puhua ja purkaa asioita, helpotti kun näki muitakin samassa veneessä, koska ryhmä oli suljettu, se antoi mahdollisuuden jakaa kokemuksia toisten kanssa ilman häpeää.* Syyllisyys ja häpeä ovat tunteita, joista puhuminen oli muuten vaikeaa, mutta ryhmässä paitsi tämä myös kokemusten jakaminen näytti auttavan äitejä. Lilja kertoi vertaisryhmäkokemuksistaan.

Siitä sijoitettujen lasten vanhempien ryhmästä oli se apu, kun sai kuulla niitten muitenkin kokemuksia miltä niistä tuntui ja muuta ja sai yhtälailla purkaa itse.

Äideillä, joilla ei ollut mahdollisuutta osallistua vertaisryhmiin siinä vaiheessa, kun he sitä olisivat tarvinneet, kertoivat jälkepäin ymmärtäneensä jääneensä jostakin tärkeästä osattomaksi. Jakamattomat kokemukset jäivät äideille ikään

kuin painolastiksi. Ulpu kertoi: *Mut vuosien jälkeen mä oisin kaivannut tällasta vertaisryhmää.* Onerva kertoi, että ryhmään osallistuminen olisi tukenut häntä äitinä ennen lapsensa huostaanottoa. Hän kertoi: *Mun ois pitäny käydä jossain ryhmässä, se oli tosi raskasta aikaa.*

Haastateltavani kertoivat häpeän, syyllisyyden ja epäonnistumisen tunteiden käsittelemisen vertaisryhmässä vapauttaneen heitä merkittävästi näistä tunteista. Lilja kertoo: *Huomas kanssa, että ei oo yksin siinä asiassa on muitakin, että ei sitä pidä niin hävetä.* Samaistumiskokemukset voimauttivat. Toisinaan äidit kokivat, ettei kukaan ymmärtänyt heitä, paitsi vertaiset.

Kun Kielon lapsi otettiin huostaan, hän menetti toivon yhteisestä tulevaisuudesta lapsen kanssa. Hänen oli vaikea uskoa todeksi sitä, mitä hänen lapsensa otettiin huostaan. Kielo kertoi saaneensa juuri tähän tuskaan ja epätoivon hetkeen apua ja tukea paitsi yksilöterapiasta myös useista eri vertaisryhmistä. Vertaisryhmät palvelivat äitien monella tasolla tapahtuvaa toipumista.

Sieltä sain sellaista vertaistukea. Se oli hyvä, että tavallaan näki, että muitakin on samassa veneessä. Ja ei ne yhtään hullumpia ihmisiä oo. Silleen siis ihan et me ollaan tolkkua ihmisiä, mekin vaikka me ollaan näin täydellisesti epäonnistuttu elämässä. (Kielo 2008, S.)

Lapsensa huostaanoton kokeneet ja tasapainon itsensä ja lasten huostaanoton kanssa saavuttaneet äidit hyötyivät vertaisryhmistä eniten. Vuokko kertoi äitien vertaisryhmän antaneen hänelle mahdollisuuden katsoa itseään peiliin ymmärtäväisten samoja kokemuksia kokeneiden ihmisten ympäröimänä, joille oli tuttuja hänen kokemansa tunteet.

Siitä ryhmästä oli hyötyä. Mä uskalsin katsoa itseään peiliin, eikä sieltä nähnyt kukaan ihan niin huonoa ihmistä. Helpotti kun oli ympärillä sellaisia ihmisiä, jotka ties miltä se oikeasti tuntuu tai sitten te työntekijöinä teillä on paljon kokemusta äideistä, joidenka lapset on huostaanotettu.

Ryhmään osallistuneet äidit olivat motivoituneita tekemään oman kuntoutumisen eteen töitä. Vertaisryhmät olivatkin usealle äidille ainoa foorumi, jossa he saivat puhua huostaanottokokemuksistaan. Marketta kertoi ryhmässä puhumisen helpottavan hänen oloaan.

Mä kävin siellä oliko se Sininauhaliiton ryhmä huostaanotettujen lasten äideille, mikä mun mielestä oli kyllä tosi hyvä. Mä en muista kävinkö mä sitä ihan joka kerta tai loppuun asti, mutta ne kerrat mitä mä kävin siellä, niin kyllä se oli ihan hyvä asia, että semmonen oli järjestetty. Sai puhua ja purkaa noita asioita, niin se helpotti aina. En mä missään muualla ryhmissä tai tämmösissä käyny puhumassa mun asioista. Mä oon varmaan halunu kuitenkin tehdä itseni hyväksi siinä tilanteessa jotain. Kun kuuli, että on muitakin samassa tilanteessa olevia, sit tietysti tuli siitä semmonen olo, että ehkä tästä voi selvitä. Että mä en oo mikään ihan outo ihminen, kun mulle on näin käyny.

Vertaisryhmään osallistuminen heti lapsen huostaanoton jälkeen tai sokkivaiheen aikana ei ajankohdaltaan ollut paras mahdollinen. Toisaalta lapsen huostaanoton tapahduttua ensireaktio voi olla kaikkein eniten apua tarvitseva tilanne. Äitien oli kuitenkin vaikea ajatella ryhmään osallistumista kaikkein pahim-

malla hetkellä. Jasmine kertoo, miksi hän ei heti lastensa huostaanoton tapahtuttua halunnut osallistua ryhmään.

Jos multa olis tultu kysymään pari vuotta sitten syksyllä, lähtisitkö tällöiseen ryhmään, silloin kun mä oon kaikkein eniten häpeissäni ja mä oon alimmainen ihminen kaikkein huonoin äiti, että tästä joutais. Siinä vaiheessa tullaan kysymään lähetkö vertaistukiryhmään. En tuu.

Vertaisryhmiin ohjautuessaan äidit olivat lapsen huostaanoton suhteen kriisin eri vaiheissa. Ryhmään osallistuneet äidit kertoivat, että heidän tunteensa lasten huostaanottoon oli yleensä tasaantunut siinä määrin, että tapahtuman työstäminen ja kokemusten jakaminen ja toisten kokemusten kuuleminen ja tuen vastaanottaminen oli mahdollista. Osa äideistä koki vertaisryhmään osallistumisen tulleen liian aikaisessa vaiheessa. Kiello kertoi tästä:

Mulla oli itelläni vielä aika lailla silloin sellanen sokkivaihe päällä, ettei sille ollu semmosta mahdollisuutta avautua ja keskustella. Niin sit varmaan ei pystynyt sitä kaikkea vastaanottamaan, mitä ehkä ois voinu saahakin.

Ryhmäprosessin läpikäytyään jotkut äideistä kiinnostuivat kouluttautumaan vertaisohjaajiksi. Suomessa vertaisohjaajakoulutusta organisoivat Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto. (Kivinen ym. 2012.) Äidit kertoivat arvostaneensa sitä, että ryhmässä oli vetäjän lisäksi vertaisohjaaja, joka oli läpikäynyt lapsensa huostaanoton. Jasmine kertoi ryhmäkokemuksistaan:

Sit se oli hyvä, että siinä oli kumminkin vetäjä ja se [vertais]ohjaaja. Kumminkin me oltiin eri-ikäisiä, meillä oli eri taustat huostaanotolle eri-ikäiset lapset. Me oltiin eri kriisin vaiheessa ihan mielettömän ihanaa jutella avoimesti ihan reilusti kaikkesta, ei tarvinnu hävetä mitään. Sitten kuulee, vaihtaa niitä ajatuksia kaikkee.

Yhtäältä äitejä voimautti mahdollisuus tukea oman kokemuksen kautta vanhempia, jotka olivat kokeneet lapsen huostaanoton. Toisaalta osalle äideistä heidän omat huostaanotkokokemuksensa palautuivat mieliin ryhmätilanteissa. Seuranta-aineistoni Ulpu kertoi tästä vuonna 2008:

[Ryhmäläiset] on kokenu sen hyvänä, et siinä on ohjaajana just se vertaislainen, joka ymmärtää heidän tunteen. Mut se oli mulle vähän rankkaki välis, se eka ryhmä. Se oli jännä, minkä mä oikeastaan tajusin kaksi asiaa, päällimmäiseksi. Mun elämä on ollu kokoajan yhtä kriisiä. Nyt ensimmäinen vuosi mun elämässä ei oo ollu kriisiä. Sitä ennen yli 30 vuotta mun elämä on ollu kokoajan kriisiä. Viimeisinä vuosina tietysti nää läheisen kuolemat ja niistä toipuminen. Toinen minkä mä tajusin, että mullahan oli kokemus siitä huostaanotetun lapsen vanhemmuudesta, mulla on kokemus myös huostaanotetusta lapsesta. Mä oon ollu ite lapsena huostaanotettu. Elikkä mä nään sen lapsen ja aikuisen näkökulman. Sen mä tajusin vasta ihan viimeisinä kertoina. Mähän tiedän miltä se tuntuu lapsesta, joka huostaanotetaan. Mä en sitä ennen edes sitä ajatellu. (Ulpu 2008, S.)

Liian aikaisin vertaisohjaajaksi ryhtyminen voi myös hidastaa henkilön toipumisen prosessia varsinkin, jos lasten huostaanoton kokemusten tai jonkin muun kriisin työstäminen on jäänyt huomiotta. Vertaisohjaajaksi kouluttautumiseen on kuitenkin melko matala kynnys ja se on luonteva jatko omassa toipumispro-

sessissa. Vertaisohjaajaksi kouluttautuminen kiinnosti myös Jasminea, mutta ennen siihen ryhtymistä hän toivoi lapsen huostaanoton purkua.

Mä haluan käydä näitä asioita läpi ja kokemuksia ja sitten se, että mä haluan tulevaisuudessa auttamassa muita, varsinkin tämmösissä vertaisryhmissä tai tällaisissa olla ohjaajana, vetäjänä. Mutta se vaan että ehkä tarvii silleen, semmonen vuosi pitää nyt ainakin olla tai sanotaan, että siinä vaiheessa kun [lapsi] on kotona.

Korjan (2012) haastattelemat vanhemmat kertoivat saaneensa vertaisryhmistä tietoa, käytännön neuvoja ja voimaa arkeen. Vanhemmat kuvasivat paitsi itsetuottamuksen vahvistumista, myös kokemusten jakaminen toisten vanhempien kanssa auttoi heitä hyväksymään perheen ja lapsen kasvatukseen liittyvät tunteuksensa. Ryhmässä vanhemmat vertailivat oman perheen kokemuksia muiden kokemuksiin. Myös vanhempien kokemat vanhemmuuden taitojen puutteet hyväksyttiin vanhempainryhmissä. Adamsin (2003) mukaan ihmisen voimaantumiseen myötävaikuttaa sellaiset henkilöt, jotka ovat itse kokeneet voimaantumista. Vertaisryhmistä saadut kokemukset ovat osoittaneet äitien saaneen merkittävää apua ja tukea (Kujala 2012b). Useampi äiti kertoi toivoneensa ryhmäprosessin jatkumista pidempään tai, että ryhmäprosessin jälkeen tuki olisi jatkunut muulla tavalla. Kiello kertoi: *Sit siitä ryhmästä oli aika paljon apua ja hyötyä, et jos semmonen pystyisi pidemmän aikaa jatkumaan.*

Monen äidin hyvistä vertaisryhmäkokemuksista huolimatta eräs tutkimukseni äiti ei kuitenkaan halunnut osallistua vertaisryhmään vielä siinä vaiheessa, kun hänen lasten sijoitusprosessi oli kesken. Iris kertoi, ettei kokenut vertaisryhmää hyväksi tässä elämäntilanteessa:

Joita mä oon tavannu ne on mieleltään myrkyttyneitä tai katkeria, vihaisia semmosta joittenka puheessa heille tehään koko ajan vääryyttä, että ei nähä sitä asiaa useimmalta kantilta. Mä en välttämättä jaksanu kuunnella, jossain vaiheessa mä oon tehny selkeen ratkaisun, mä en halunnu mennä tämmösten huostaanotettujen palaveriin, kun oli ratkeamassa [lasten] oma perhe, mä en halunnu semmosia kauhukuvia etukäteen. Mä ajattelin, että mä katon meidän tilanteen ensin, miten käy, että onko se niin kauhee. Mä oon kuullu, että ne on monstereita ne perheet, hirveitä ne vanhemmat ja lapsia pietään ihan miten sattuu hirveessä vaateissa, niistä ei välitetä ne on rahakoneita. Mä en halunnu kuulla sitä siinä vaiheessa, en halunnu, että mua manipuloitais semmoseen ajatukseen. Mä halusin nähä omin silmin sen tilanteen. Mä en välttämättä koe sitä vertaistukea hyväksi. Se pittää ite tietää, missä vaiheessa se on hyvä asia ja missä vaiheessa se voi olla huono asia. Siinäkin kuunnella itteänsä, sitä omaa tilannetta.

Toisaalta osalle äideistä ryhmään osallistuminen merkitsi sitä, että he saivat kuulla, miten muut vastaavanlaisia kokemuksia läpikäyneet äidit käsittelivät lastensa huostaanottoa ja miten he olivat toipuneet lapsensa huostaanotosta. Toisten kokemukset rohkaisivat äitejä myös omassa kuntoutumisprosessissaan. Kanerva kertoo vertailleensa omia kokemuksiaan toisten kanssa.

Mä halusin niin kun nähdä, että millasta on muilla tämmösissä tilanteissa elämäntilanteissa mitä tapahtuu ja mitä siihen elämäntilanteeseen kuuluu. Kuinka muut käsittelee tätä asiaa. Semmosta vertailua itseni ja muiden päivillä.

Äidit, jotka eivät vielä olleet osallistuneet vertaisryhmiin, suhtautuivat kuitenkin myönteisesti asiaan. Orvokki esimerkiksi uskoi, että mikäli hän tulee osallistumaan vertaisryhmään, se toisi tullessaan paljon pohdittavaa. Hän kuvaili kokemustensa työstämisen raskautta ja välttämättömyyttä mutta uskoi saavansa apua ryhmästä. Rohkeus katsoa menneisyyttä, omaa elämää ja lasten huostaanottotapahtumia kertoi kuitenkin hänen voimaantumisprosessistaan.

Mä ajattelen, että se tuo varmasti paljon tuskaa ja kyyneleitä. Sit mä ajattelen myös niin, että se varmasti tuo myös jonkunlaista helpotusta. Mä oon sitä mieltä oli se mikä tahansa asia, niin asiat pitää aina jossakin vaiheessa käyä läpi, koska ne jää muuten jonnekin tonne ja ne kummitelee sitten loppuiän et oli se asia mikä tahansa. Mä oon nyt tällä hetkellä valmis käymään näitä asioita läpi muittenkin kanssa, kun oman pääni ja mä uskon, että se tulee olemaan aika raskasta. Mut mä uskon että mä tuun saamaan siitä myös paljon.

Äideillä oli mahdollisuus käsitellä huostaanotettujen lasten äitien vertaisryhmissä myös muita kuin lapsen huostaanottoon liittyviä teemoja kuten naiseutta tai väkivaltakokemuksia. Noin viisi vuotta lasten huostaanotosta Iris hakeutui päihteidenkäytöstä kuntoutuvien naisten hoitoyhteisöön, jossa hänellä oli mahdollisuus käsitellä lapsuuden hyväksikäyttökokemuksiaan. Iris kertoi naisyyteisöstä saamiaan kokemuksia:

Mä koin sen [naisten hoitoyhteisön] hirveen hyväksi ensinnäkin, että siellä oli naisia paljon ja paljon samaa, et siellä on lapsuuden hyväksikäyttöä ja näitä väkivaltaisia suhteita. Siellä jostain syystä löytyi minusta se nainenkin, että mä koin siellä ollessa itteni ihan arvokkaaksi ihmiseksi. Mut se oli nyt sääli mä sanoin, että lähteekö se [Iris] autossa mukaan [kotiin] vai ei. Jääkö se arvokas [Iris] sinne ja tulee tänne normaalielämään, ei kuulu täällä työelämään. Se aika siellä [hoitoyhteisössä] oli, että löytyi taas sitä omaa arvokkuutta. (Iris 2008, S.)

Iris kertoi kokeneensa itsensä arvokkaaksi hetkinä, joina hän sai olla samoja kokemuksia omaavien vertaistensa kanssa. Kotiuduttuaan Iris ei kuitenkaan jaksanut pysyä raittiina ja samat elämänkuviot jatkuivat kuten ennenkin. Iris kertoi takapakeista: *Ei se kauaa kestänyt, kun mä romutuin siitä sitten täysin*. Ilman tappioita ja takapakkeja kukaan äideistä ei kuitenkaan säästynyt. Kuin ihmeen kaupalla he silti saivat paremman otteen omasta elämästään. Lasten huostaanoton ja oman kriisin läpikäymiseen vanhemmat tarvitsevat tukea, jotta he eivät juuttuisi kokemusten torjumiseen, aggressioon ja masennukseen, vaan pystyisivät ymmärtämään ja hyväksymään tilanteensa.

8 POHDINTA

Olen tässä tutkimuksessa tuonut esille äitien kokemuksia äitiydestä, lasten huostaanotoista sekä voimaantumisesta. Huostaanotettujen lasten äitien kokemuksista on niukanlaisesti tutkimustietoa. Tutkimukseni tuo uutta tietoa sekä sosiaali-, perhe- että kasvatusalalle. Tutkimusmatka äitien kokemusten selvittämiseen on ollut yhtäältä mielenkiintoinen toisaalta raskas. Mielenkiintoista tutkimuksessani oli äitien eheytyminen ja voimaantuminen. Raskainta olivat heidän kertomansa traumaattiset kokemukset. He jaksoivat kuitenkin käsitellä kokemuksiaan, ponnistella oman kuntoutumisensa eteen sekä luovia viranomaisten, sijaishuoltajien ja lastensa tapaamisten kanssa. Lasten huostaanotto pakotti naisia arvioimaan äitiyttä ja äitinä olemista. Arvelen tutkimukseni äitien työstäneen äitiyttään niitä äitejä enemmän, joiden lapsia ei ole otettu huostaan. Äitiys ilmentyi huostaanoton jälkeen monin tavoin. Eheytyessään he löysivät itsestään vahvuuksia äiteinä ja naisina. Sitä kuvaavat kuvion 6 kuntoutuva, eheytyvä ja voimaantuva äitiys. Menetetty, luovutettu ja kaveriäitiys kuvaavat äitiyttä, joka ei äitien kokemuksissa ollut kovin toivottu lasten huostaanoton jälkeen.

KUVIO 6 Huostaanoton jälkeen äitiys kuvautuu ja muotoutuu monin tavoin

8.1 Tutkimuksen keskeiset tulokset

Äitien ensireaktiot huostaanotoista olivat lamaan tuminen ja järkytys. Olen kuvannut aiemmin lasten huostaanottokokemuksia myös äitien ilmaisemilla *selkä seinää vasten, pysäytys* tai *peiliin katsominen* sanoilla. Huostaanoton seurauksena jotkut äidit hakivat helpotusta kokemuksilleen rajusta päihdeidenkäytöstä. Lasten huostaanotto osoittautui kriisiksi, josta yksin selviäminen oli vaikeaa. Toivottomuus, jota lasten huostaanotto äideissä herätti, heijastui lasten huostaanoton tapahduttua kahdeksan äidin itsemurhayrityksenä. Haastattelussa jotkut äidit vertasivat lapsen huostaanottoa kokemukseen lapsen kuolemasta. Vertaus kertonee siitä, että äidit pitivät lapsen huostaanottoa yhtenä pahimmista kokemuksista, mitä ihminen voi elämänsä aikana kokea. Huostaanotto nostatti äideissä suuria tunteita. Se oli kokemus, jota oli vaikea käsitellä tai kertoa kellekään.

Lasten huostaanotto vaikutti naisten äitiyteen. Kun lapset olivat huostaanoton jälkeen muuttaneet sijaiskoteihinsa ja lasten tapaamisista sovittu, äideillä alkoi uusi tilanne. Äidit aprikoivat mielessään, ketkä ovatkaan nyt heidän lastensa äitejä. He kokivat itsensä ulkopuolisiksi lastensa elämässä. Huostaanoton jälkeinen äitiys näyttäytyi haavoittuneena, menetettynä, luovutettuna ja kaveriäitiytenä, mutta myöhemmin myös kuntoutuvana ja voimaantuneena äitiytenä (kuvio 6). Äidit kertoivat jääneensä vaille riittävää tiedottamista ja huomioimista omassa asiakuudessaan. Tästä esimerkkinä olivat lasten huolto-suunnitelmapalaverit, jotka lisäsivät äitien ulkopuolisuuden ja *menetetyn äitiyden* kokemusta. Tätä äitiyden muotoa vahvisti sosiaaliviranomaisten holhoava suhtautuminen äiteihin, heidän kutsumatta jättäminen lasta koskevaan palaveriin sekä äitien luottamuksen menettäminen sosiaalityöntekijöihin. Lasten asioita käsittelevässä palaverissa istumapaikat järjestettiin niin, että lapsen äiti jäi erilleen muista osallistujista. Äidit kokivat nämä palaverit ahdistaviksi, eivätkä ne tukeneet äitien ja sijaishuollon yhteistyötä. Äidit saattoivat kokea, ettei heidän mielipiteillään ollut merkitystä lasta koskevissa kysymyksissä.

Epätavallisempi äitiyden muutos oli erään äidin vapaaehtoinen luopuminen lapsestaan (*luovutettu äitiys*). Vuosia kestäneen raittiuden jälkeen kuitenkin hoitamaton päihdeongelma, yksinhuoltajuus, äkilliset menetykset ja henkilökohtaiset vaikeudet sysäsivät äitiä tilanteeseen, jossa hän näki parhaaksi luopua lapsestaan. Mielenkiintoista tapauksessa oli se, että äidille tarjottiin tukea, mutta hän ei siinä vaiheessa enää ollut halukas sitä vastaanottamaan. Toiset tutkimukseni äidit kokivat, etteivät saaneet tukea lasten huostaanoton yhteydessä, vaikka he sitä toivoivat. Huostaanoton vastustaminen oli tyyppisempää kuin vapaaehtoisesti lapsesta luopuminen. Tämän vuoksi äidin vapaaehtoinen luopuminen lapsesta saattoi hämmentää sosiaalityöntekijöitä. Käytännön sosiaalityössä biologisten vanhempien kokemukset jäävät usein liian vähälle huomiolle (Pitkänen 2011).

Kolmas äitiyden muutoksen muoto lapsen huostaanoton jälkeen oli naisten kokemus *kaveriäitiydestä*. Mitä kauemmin aikaa lasten huostaanotosta oli

kulunut, sitä voimakkaammin äidit kokivat lasten tapaamisten yhteydessä olleensa lastensa kavereita. Kaveriäitiyttä lisääviä asioita olivat kerran kuukaudessa muutamiin tunteihin tyypistyneet äitien ja lasten tapaamiset, jotka toteutuivat usein hiekkalaatikon reunalla lasten leikkien yhteydessä. Huostaanoton jälkeen äitien ja lasten suhteen tukeminen olisi saattanut hieman vähentää heidän kokemuksiaan kaveriäitiydestä. Granfelt (1998) ja Väyrynen (2006) puhuvat äitiyden särkymisestä lasten huostaanoton tapahduttua. Huostaanoton ja äitiyden särkymisen kokemusten jälkeen suhde lapseen saattaa äidistä tuntua vain kaverisuhteelta.

Äideillä oli myös myönteisiä kokemuksia äitiyden muutoksista. *Kuntoutuva äitiys* kuvaa naisten matkaa haavoittuneesta äitiydestä *voimaantumiseen*. Tähän äitiyden muotoon liittyi naisten tulevaisuuden unelmia. Äitien kolme päälimmäistä unelmaa olivat lasten hyvinvointi, lasten oman paikan löytäminen yhteiskunnassa ja että heillä olisi parempi lapsuus, kuin mitä äideillä itsellään oli ollut. Äideillä oli unelmia myös heihin itseensä nähden. He toivoivat terveydentilansa edistymistä niin, että heidän ja lasten tapaamisia voitaisiin lisätä. Kuntoutuvaan äitiyteen liittyi henkilökohtainen eheytymisprosessi. Näytti siltä, että kuntoutuksessa äitiydessä toteutui tasaveroisempi äitiys sijaisvanhempien kanssa. Äitien tuli kuitenkin tunnistaa kokemansa muutokset itsessään esimerkiksi, mitä menetetty äitiys käytännössä heille merkitsi. Äidit olivat myös aktiivisempia ja armollisempia itseä kohtaan.

Huostaanoton jälkeen äitien oli vaikea hyväksyä sitä, että omaa lasta hoitaa toinen ihminen ja että hänellä itsellään ei ole aktiivista roolia lapsen elämässä. Joku äideistä kysyikin, *olenko lasteni äiti, vai enkö ole*. Oletusta, että huostaanotettujen lasten äitien elämä luisuu hurjasti alaspäin, ei tutkimukseni aineisto kuitenkaan tue. Tosin heti huostaanoton tapahduttua osalle äideistä elämä ajautui huonolle tolalle mutta ajan kanssa kääntyi merkittävästi parempaan suuntaan.

Tutkimusraporttia kirjoittaessani pohdin monesti, kenelle lasta kasvatetaan ja kuka hänet omistaa: biologiset vanhemmat, lastensuojeluviranomaiset, sijaisvanhemmat, yhteiskunta vai muut kasvattajat. Sukupolvenketjun näkökulmasta katsoen kukaan ei voi omistaa lasta. Kuitenkin lapsi tarvitsee rakastavia vanhempia, kasvattajia, jotka pitävät hänestä huolta (Valkonen 2006). Lapsi on lähtöisin vanhemmistaan, hän kantaa mukanaan vanhemmiltaan perittyjä ominaisuuksia. Äiti on osa lasta ja lapsi osa äitiä. Kun tämä osa erotetaan huostaanoton yhteydessä, se sattuu, tuntuu ja muuttaa äitiyttä.

Tuen saamisen ja vastaanottamisen ongelmat

Aineistoni kertoo äitien jääneen tuen ulkopuolelle. Ennen lasten huostaanottoa joidenkin äitien luona vieraili kodinhoitaja tai äidit kävivät vastaanotoilla. Nämä palvelut eivät kuitenkaan vastanneet äitien tarpeisiin eivätkä he kokeneet, että heidän äitiyttään tai suhdetta lapsiinsa olisi tuettu. Kodin siivoaminen ja lasten ulkoiluttaminen olivat sinänsä tärkeitä mutta nämä toimet eivät riittäneet ratkaisemaan äitien ongelmia. Mikäli äidit eivät olisi saaneet lainkaan tukea kodinhoitajilta tai perhetyöntekijöiltä, miten heidän ja lasten siinä tapauksessa

olisi käynyt. Huostaanotoilta ei vältytty, kävipä kodinhoitaja päivittäin, viikoittain tai harvemmin. Äitejä autettiin monella tavalla, mutta yhdenkään äidin tapauksessa ei ongelmien juuriin päästy käsiksi. Tuen ja avun saaminen jäi liian paljon heidän oman aktiivisuuden varaan. Yhtäältä äidit eivät kuitenkaan olleet siinä vaiheessa valmiita kokemustensa käsittelemiseen, toisaalta tuen vastaanottaminen oli erityisesti lasten huostaanoton jälkeen vaikeaa. Äidit kokivat jääneensä kuitenkin vaikeuksiensa keskelle yksin selviämään lasten huostaanoton tuomasta tuskasta.

Miten tuen vastaanottamisen ongelmaa voisi lievittää? Millaisista tukimuodoista äidit olisivat hyötäneet? Luottamus syntyy kohdatuksi tulemisen kokemuksen kautta (Featherstone ym. 2014). Hyvinvoivassa yhteiskunnassa traumatisoituneita ja kriisin kohdanneita ihmistä autetaan monin tavoin selviytymään kokemuksistaan (Saurama 2002). Näin ei kuitenkin tapahtunut tutkimukseni äideille, vaikka lasten huostaanotto oli kriisi, joka heitä kohtasi. Äitien menneistä kokemuksista ei ehkä tiedetty, eivätkä äidit aina itsekkään tienneet, millaista tukea he olisivat tarvinneet. Kysyin heiltä, miten heitä olisi voitu auttaa lasten huostaanoton yhteydessä. Kuten tuloslukuissa olen tuonut esille, osa äideistä totesi, ettei kukaan olisi voinut heitä auttaa. Osa toivoi kuitenkin, että heitä olisi lohdutettu, jopa fraaseilta kuulostavilla sanoilla, esimerkiksi *kyllä kaikki järjestyy*. Ajattelen, että pienet asiat, huomaavaisuus, äitejä arvostava ja kunnioittava kohtaaminen olisi merkittävästi lohduttanut heitä heidän elämänsä vaikeimmalla hetkellä. Äidit kertoivat myös luottamuksen horjumisesta sosiaalityöntekijöihin. Ihmisten välinen luottamus rakentuu arvostavassa ja kunnioittavassa kohtaamisessa (Adams 2003, Karjalainen ym. 2012, Featherstone ym. 2014).

Luottamuksellisten suhteiden rakentuminen sijaisvanhempien ja äitien välillä on tutkimuksessani erinomainen osoitus siitä, että vaikeasta lapsen huostaanottotilanteesta huolimatta suhde lapsen sijaisvanhempiin voi muodostua jopa ystävyyttä muistuttavaksi suhteeksi. Sijaisvanhempien biologisia äitejä arvostava asenne tuli esille sanoin ja teoin. Esimerkiksi äidit mainitsivat sijaisvanhempien kertoneen heille, että, *me tuetaan sinua* tai he kysyivät äidiltä *miten jaksat, kuinka voit*. Haastattelutilanteessa äidit liikuttuivat, kun he kertoivat sijaisvanhempien heille osoittamasta huomiosta. Uskon äitien odottaneen ja jopa toivoneen tämänkaltaista rohkaisua sekä sijaisvanhemmilta, sosiaalityöntekijöiltä, lastensuojelutyöntekijöiltä että läheisiltään. Lapsen huostaanotto vahvisti äitien kokemusta siitä, ettei kukaan välitä heidän jaksamisestaan. Sijaisvanhempien ja lasten välille voi syntyä suhde, joka syrjii biologista äitiä tai äidit voivat kokea sen sellaisena. Se miten äidit kertoivat tulleensa kohdatuksi, kuvaavat dialogin heikkoutta lastensuojeluviranomaisten ja biologisten äitien välillä.

Lasten huostaanottotilanteessa eräs haastateltava kertoi kuulleensa kovia sanoja. Sosiaalityöntekijä oli sanonut äidille, ettei tämä tule koskaan saamaan lapsiaan takaisin, vaikka hänen elämänsä muuttuisi miten paljon tahansa. Kuulemastaan huolimatta tämäkin äiti sai tukea lasten sijaisvanhemmilta. Lasten huostaanoton purkua hän ei hakenut mutta hänen elämässään tapahtui muita

hyviä asioita. Lapsen huostaanotto ei ole kokemuksena maailmanloppu vaikka se siltä voi äidistä tuntuakin. Biologisten äitien kanssa työskenteleville tahoille viestini on se, että traumaattisista kokemuksista voi toipua ja voimaantumisenpolkuja ja mahdollisuuksia on monia (liite 3).

Äidit itse ehdottivat tukihenkilötoiminnan kehittämistä tai omaa työntekijää huostaanotettujen lasten vanhempien tueksi. Vain kahdella tutkimukseni äidillä oli tukihenkilö. Molemmilla ammattilainen. Tukihenkilöksi saattaisi sopia jossakin mielessä myös kokemusasiantuntija esimerkiksi yhdessä tai erikseen sijaisvanhempien tai muiden ammattilaisten kanssa. Sijaisvanhemmilla ei välttämättä aina ole resursseja huostaanotetun lapsen hoitamisen lisäksi paneutua vanhempien huoliin, mutta silti jotkut sijaisvanhemmat ovat tämänkin tutkimuksen äitejä tukeneet merkittäväällä tavalla. Sijaisvanhemmat olivat äitien eheytyksen kannalta erittäin keskeisiä henkilöitä ja heistä muodostui äideille tärkeitä ihmisiä. Ystävyydenkaltainen suhde heidän välillään sai aikaan tahtoa puhaltaa yhteen hiileen. Erityistä äitien ja sijaisvanhempien suhteessa oli se, että he olivat yhteydessä toisiinsa myös muissakin kuin lastensa asioissa.

Yhteistyö sijaisvanhempien kanssa onnistui äitien eheytyksen myötä. Tätä ihmissuhdetta ei ole hyödynnetty biologisten vanhempien tukemisessa lasten huostaanoton jälkeen. On katsottu, että sijaisvanhempien resurssit eivät riitä lapsen hoitamisen lisäksi myös äidin tukemiseen (Koisti-Auer 2008, Valkonen 2014). Tokikaan kaikki äidit eivät olleet kiinnostuneita yhteistyöstä sijaisvanhempien kanssa. Niissä tapauksissa, joissa keskinäinen yhteistyö syntyy, olisi tärkeää, että syntynyttä yhteistyötä tuettaisiin. Yhteistyö sijaisvanhempien kanssa saattaisi mahdollistaa myös äitien kaipaaman osallisuuden lisääntymisen lapsen elämässä. Äitien kiinnostuksen lisääntyminen lapsiaan kohtaan on positiivinen asia ja näen tämän enemmän myönteisenä kuin hankalana asiana. Äitien halu tavata lasta kertoi heidän määrätietoisuudestaan ja voimaantumisestaan.

Äitien voimaantumista merkittävästi haittaava tekijä oli se, että lasten sijaishuollon aikana äidit välttivät puhumasta omasta elämästään sosiaalityöntekijöille, ettei vahingossakaan tulisi sanottua mitään sellaista, josta voisi seurata ikäviä asioita, esimerkiksi lasten tapaamisten rajoittamiseen liittyen. Jos he jotakin omasta todellisesta tilanteesta saivat sanotuksi, he kokivat siitä seuranneen rangaistuksen. Lähtökohta lastensuojelussa on luottamukseen perustuva vuorovaikutus myös biologisten vanhempien kanssa. Hiitolan (2015) tutkimuksen lastensuojeluperheiden vanhempien oikeuteen lähettämässä viesteissä he kuvasivat itseään ja perheitään kunnollisiksi. Vanhemmat saatetaan huostaanotouhan kautta velvoittaa osallistumaan tukitoimiin, vaikka he itse näkisivät avun tarpeettomana. Omasta vanhemmuudesta tulee antaa "oikea kuva". En suoranaisesti tehnyt tällaisia havaintoja omassa tutkimuksessani. Kuitenkin eräs äiti kertoi, että he perheenä ovat alistuneet sosiaalitoimen tahtoon. Hän ryhtyi lasten kanssa toimimaan sosiaalitoimen tahdon mukaisesti niin, että he perheenä saivat olla yhdessä mahdollisimman paljon. Nätkinin (2006b) mukaan (ks. myös Hiilamo & Kangas 2010) Suomessa käytetään eräänlaista puoli-

pakkoa joka tarkoittaa, että lasten huostaanoton uhkaa käytetään hoitoon motiivoinnin keinona.

Lastensuojelussa on puhuttu myös jaetusta vanhemmuudesta sijaisvanhempien ja biologisen äidin välillä. Käytännössä jaettua vanhemmuutta on ollut kovin vaikea toteuttaa. Kun elämässä on koettu epäonnistumisia ja rikkoutunutta lapsuutta tai on osoittauduttu kyvyttömäksi huolehtia lapsista tai menetetty asunto ja usein myös toimittu itsetuhoisesti, äitiydestä ei ole paljoa jäljellä. (Sinko & Virokannas 2009.) Menetyksen kokemuksiin liittyy usein myös surun ja ikävän tunteita, jota ei aina osata ottaa huomioon (Nousiainen 2004). Äitiys on tavalla ja toisella loppuelämän tehtävä. Kuitenkin tunteen ja kokemuksen tasolla monesti lasten huostaanoton jälkeen äitiys tuntuu menetetyltä. Äitiyttä ei voi menettää, vaikka jotkut äidit kertoivat niin käyneen. Sitä vastoin äitiys voi kukkia lasten huostaanoton jälkeen.

Lydénin (2010) mukaan perheiden tukeminen on tärkeää erityisesti silloin, kun vanhemmuus on syystä tai toisesta tavallista heikompi. Ihmiselle on tärkeää, että hän voi tuntea olevansa hyväksytty ihminen vaikka häpeän ja syyllisyyden tunteet ovatkin pinnassa. Suurin osa äitien kokemista tunteista on liitetävissä kaikkien äitien, ei pelkästään huostaanotettujen lasten äitien kokemuksiin, kuten Jokisen (1996) ja Nousiaisen (2004) tutkimuksissa on esitetty. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliiton "Huostaanoton jälkeenkin vanhemmuus voi kukkia" -hankkeen toiminnassa tavattujen vanhempien mukaan lapsen huostaanotto ja sijoitus tuntuvat tavallisesti johtavan siihen, että ongelmat jatkavat kasaantumista, jos vanhempi jää kokonaan yksin sen sijaan, että sijoitus auttaisi ongelmien ratkaisemisessa (Järvi & Heinonen 2015).

Äitien voimaantuminen

Äitien voimaantumiseen vaikuttivat monet tekijät. Eheytyksen ja voimaantumisen myötä äideille muodostui uusia ihmissuhteita, he perustivat perheitä, heille syntyi uusia lapsia, he saivat uskosta Jumalaan voimaa ja tasavertaisuus ja ystävyys sijaisvanhempien kanssa vahvistivat heidän äitiyttänsä. Äidit mainitsivat myös kuntoutuksen, terapian, vertaisryhmien, työn ja opiskelun auttaneen heitä elämässä eteenpäin. Etenkin omat lapset motivoivat äitejä heidän kuntoutumisprosessissaan. Eheytyminen myös itsensä vuoksi oli heille tärkeää (liite 3).

Äidit kuvailivat lastensa huostaanotkokemuksia kuin pohja olisi pudonnut pois heidän elämästään. Epätoivoisessa tilassa äidit vahingoittivat itseä lisää, esimerkiksi käyttämällä rajusti päihteitä. Kuitenkin lasten huostaanotto pysäytti ja totuuden kohtaaminen itsessään näytti aktivoineen heitä etsimään apua. Pohjalle pudottuaan oli vain yksi tie ja se oli ylöspäin. Äidit selvittävät omaa elämää pian lastensa huostaanoton jälkeen. Eheytyksen tarve ja toivo selviytymisestä heräsi. Kirjaimellisesti äidit nousivat sängyn pohjalta, lähtivät liikkeelle uskoen, että he voivat vaikuttaa omiin asioihinsa. Taustalla vaikuttivat lapset, joiden tähden äidit ryhtyivät kiinnittämään huomiota elämäänsä, jaksamiseensa ja työskentelyyn itsensä kanssa. Naiset halusivat kuitenkin itsensä kuntoon riippumatta siitä, tulisivatko he saamaan lapsiaan koskaan takaisin

itselleen. Mahlakaarron (2010) mukaan konkreettista voimaantumista kuvaa ihmisen ajatuksissa, asenteissa ja toiminnassa tapahtuva muutos. Voimaantumisen on havaittavissa itsestä ulospäin siirtyvää liikettä, asioille voi tehdä jotakin, itsensä eteen voi uurastaa. Äitien muutosprosessi kestitkin useita vuosia.

Äideistä monikaan ei kertonut saaneensa sosiaalityöntekijöiden eikä omien läheisten myötäelämisen ja läsnäolemisen tukea vaikeina hetkinä. Nousiainen (2004) mukaan naisten äitiyden tärkeimpiä identiteetin rakennusaineita ja ihmissuhteita ovat sekä suhteet lapsiin että omien ratkaisujen arvioiminen lasten näkökulmasta. Naisten osallistuminen huostaanotettujen lasten äitien vertaisryhmiin lisäsi merkittävästi heidän itsetuntemustaan ja voimaantumistaan. Tutkimukseni aineistonkeruun aikaan huostaanotettujen lasten äideille tarkoitettuja vertaisryhmiä ei Suomessa ollut kovin paljon. Kuitenkin noin puolet tutkimukseni äideistä oli osallistunut vertaisryhmiin. Ryhmissä äidit uskalsivat seurauksia pelkäämättä käsitellä äitiyttä, lapsen huostaanotosta aiheutuvaa häpeää ja syyllisyyttä. Äitejä rohkaisi samoja kokemuksia läpikäyneet vertaisohjaajat, jotka ymmärsivät heitä.

Sisäisen eheyden kokemuksessa ihminen katsoo itseään ja kokee olevansa omana itsenään ainakin joiltain osin arvokas ja eheä. Voimaantumisen taustalla vaikuttavat yksilön kokemukset, ja siten myös epätäydellisenä on mahdollisuus kokea itsensä arvokkaaksi. (Mahlakaarto 2010.) Kun elämässä tulee tarpeeksi vaikeaa, apua saatetaan pyytää myös Jumalalta. Äidit kokivat saaneensa voimaa uskonnollisista kokemuksista. Kanervan (2011) mukaan uskoon tulemiseen liittyy kokonaisvaltainen elämänmuutos. Päihteitä käyttävä henkilö voi tuntea itsensä voimattomaksi tai ahdistavat hylätyksi tulemisen tunteet painavat mieltä mutta uskoontultuaan kaikki, mitä hän elämässä kohtaa saattaa tuntua lahjalta. Syyllisyyden ja menneisyyden taakan voi jättää, eikä niitä tarvitse kantaa mukana. Pettymykset ja nujertunut itsetunto saattaa muuttua vahvaksi muutosuskoksi. Usko seuloo ihmistä sisintä myöden mutta samalla se antaa luvan olla heikko. Äitiyden arvon palautuminen ja ihmisen todellinen kohtaaminen ovat eheytyksen kannalta tärkeitä riippumatta siitä, kokeeko yksilö uskonnollista herätystä vai ei. Elämän syvien kysymysten käsittelyllä on ihmiselle aivan oma, päihdeongelmasta riippumaton merkityksensä. (Kanerva 2011.) Hännisen (1999) mukaan katumus ja syyllisyys ovat esimerkkejä menneisyyden kokemuksista, joista on mahdollisuus vapautua tulkitsemalla tapahtumia uudelleen.

Lapsen suhde omiin vanhempiin on ainutlaatuinen ja tämän huomioiminen on tärkeää, kun lapsen huostaanottoa valmistellaan. Huostaanotetut lapset tarvitsevat varmuuden siitä, että vanhemmat eivät häviä heidän elämästään. Vanhemmat puolestaan tarvitsevat tukea siihen, miten käsitellä lapsen sijoituksesta ja sitä edeltävistä olosuhteista ja kriiseistä aiheutuneita kokemuksiaan. Käytännössä vanhemmuustyö tarkoittaa vanhempien tukemista osana sijoituksen aikaista sosiaalityötä. Kuitenkaan vanhemman omaa työskentelyä ja eheytymistä ei aina nähdä tärkeänä, vaan lapsen asioiden hoitaminen. (Pitkänen 2011.) Pajulon (2012) mukaan niissäkin tapauksissa, joissa äiti ei saavuta riittävä vanhemmuutta, päihteettömyyttä tai tasapainoa, varhainen vuorovaikutuksen tukeminen on kannattavaa sekä lapsen kehityksen että äidin kannalta.

Uudentyyppisen lastensuojelun pyrkimyksenä on tukea koko perhettä siltä osin kuin se on mahdollista tai ainakin pitää äitiä ja lasta yhdessä. Esimerkiksi päihdeongelmien ei tarvitse johtaa lapsen huostaanottoon, vaan se konstruoidaan mahdollisuudeksi päästä irti päihteistä. Äitiä ja lasta ei eroteta, vaan heitä ja heidän suhdettaan hoidetaan yhdessä. (Nätkin 2006b.) Yhtään tällä tavoin onnistunutta äiti-lapsisuhde tapausta, joita olisi hoidettu yhdessä, ei aineistossani tullut esille. Tämä vaihtoehto olisi saattanut sopia joillekin tutkimukseni äideille, mutta ei kaikille.

Äitien ongelmalliset ihmissuhteet

Ympäristö määrittelee usein äitien päihteidenkäytön itsevalituksi paheeksi, joka voi siltä näyttää tai niin ollakin. Aineistoni kuitenkin osoittaa, että päihteitä käyttävien ja väkivaltaisissa suhteissa eläneiden naisten ongelmat kumpusivat paljon syvemmältä kuin itsevalittu riippuvuusongelma. Päihteidenkäytön tai masennuksen taustalla on usein traumaattisia kokemuksia. Tutkimukseni naisten mahdollisuudet onnistua äiteinä olivat varsin pienet, koska heitä ja heidän äidiksi kasvamistaan oli rikottu, joissakin tapauksissa pahimmalla mahdollisella tavalla.

Päihdeperheessä kasvamisen on katsottu traumatisoineen lapsia. Päihtyneiden vanhempien kanssa eläminen koskettaa lapsen omanarvontuntoa syvältä. Lapsen kokema syyllisyys ilman omanarvontuntoa vahvistavia tunnekokemuksia voi jäädä uusissa tunnekokemuksissa vallitsevaksi arviointitavaksi ja tällä tavalla pitää yllä jatkuvaa syyllistymistä ja häpeää. (Haugland 2003, Nousiainen 2004; Aparicio ym. 2015.)

Päihteitä käyttävien äitien perheissä ilmeni usein myös väkivaltaa. Joidenkin äitien tapauksissa väkivalta oli kulkeutunut heidän lapsuudestaan nykyhetkiin asti. Väkivaltainen parisuhde päättyi usealla tutkimukseni äidillä lasten huostaanottoon. Äidit, jotka jäivät lasten huostaanoton jälkeen väkivaltaiseen suhteeseen, hakivat lähestymiskieltoa päästäkseen eroon miehestä. Väkivaltaisesta suhteesta eroon pääseminen alkaa Väänäsen (2011) mukaan tunnistamisesta ja nimeämisestä. Henkisen väkivallan merkit, kuten mustasukkaisuus, kontrollointi, elämänpiirin kaventaminen, uhkailut ja häpäisyt sekä lasten kokemukset ovat asioita, joihin uhrien ja heidän auttajiensa tulee huomioida. Väänäsen (2011) mukaan väkivaltaisessa suhteessa elänyt nainen kysyy usein itseltään, miksi hän on ajautunut väkivaltaisiin suhteisiin. Näin kysyessään hän mahdollisesti on jollakin tavalla tietoinen siitä, että ajautuminen väkivaltasuhteisiin ei ole sattumaa. Hän on saattanut oivaltaa riippuvuuden läheisessä ihmissuhteessa tai hän on ymmärtänyt nykyisten ihmissuhdeongelmien perustuvan käsittelemättömiin traumaattisiin kokemuksiin, joihin hänellä ei ole kosketusta.

Törrönen (2009, 23b) pohtii, missä määrin naisen väsymyspuhetta ei osata kuunnella. Miksi auttava henkilö, joka usein itsekkin on nainen, ei ole uskonut tai osannut reagoida naisen väsymykseen ymmärtävää nyökyttelyä enempiä? Kaikki väsyneet naiset eivät kuitenkaan ole väkivaltaisia. *Vaiettu naiseus* -hankkeen asiakkaat puhuivat avoimesti väkivaltaisista teoistaan, mutta silti

monissa tapauksissa naiset kokivat, että heitä ei otettu tosissaan. Tutkimuksen edetessä pohdin myös, kysyinkö itse oikeita kysymyksiä tai tartuinko riittävän hyvin äitien esille tuomiin asioihin. Tutkiessaan äitiyttä inestin varjossa, Aho-Mustonen (2000, 15–16) toteaa, että aikoinaan Freud löysi tutkimuksessaan inestin, mutta kielsi sen, koska senaikainen yhteiskunta ei kyennyt vastaanottamaan tällaista tietoa. Sittenkin psykoanalyttinen kirjallisuus on käsitellyt tätä ristiriitaa jouduttuaan yhä useammin kohtaamaan seksuaalista hyväksikäyttöä potilaidensa elämässä ja julkisissa keskusteluissa. Niin ikään *Vaiettu naisuus* –hankkeeseen osallistuneet naiset kertoivat, kuinka he useita kertoja olivat ottaneet väkivaltansa puheeksi joko suoraan tai vihjaten, mutta heidän puheisiinsa ei tartuttu. Törrönen (2009, 24b) kysyy, onko väkivalta pelätty ja väärinymmärretty asia. Pahaa ei haluta nähdä eikä kuulla olevaksi, siellä missä sitä on. Perhe sulkee salaisuuden sisälleen. Aina ilmiön olemassaoloa ei tunnusteta perheissä eikä välttämättä edes ne ihmiset, jotka ovat koulutettuja lastensuojeluun ja perheiden auttamiseen (Laitinen 2006, 64). Olinko minäkin haastattelussa antanut hiljaisen luvan väkivallalle, kun en kuullut enkä reagoinut siihen, mitä äidit minulle yrittivät kertoa? Haastattelutilanteessa en aina huomannut reagoida äitien kertomiin väkivaltakokemuksiin. Minulta jäi monta tarkentavaa kysymystä tekemättä äitien väkivallankokemuksista, itsemurha-ajatuksista tai äitiydestä. En myöskään huomannut kysyä heidän mahdollisesta väkivaltaisuudesta lapsiaan tai miestään kohtaan. Kirjallisuudessa todetaan väkivallan keskelelä elävien lasten väkivallankokemusten olevan kuitenkin yleistä.

Aineistostani löytämäni neljän äidin eri tavoin kokema tai kohtaama seksuaalinen väkivalta oli koskettavaa. En esittänyt kysymyksiä seksuaalisesta väkivallasta, kuitenkin kaksi äitiä kertoi, että heitä oli epäilty lapsensa seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Tapaukset tutkittiin, jonka jälkeen todettiin, ettei epäilyille ollut perusteita. Kuitenkin epäilyt aiheuttivat äideille paljon mielipahaa. Yksi äiti oli kokenut lapsena seksuaalista hyväksikäyttöä sekä erään äidin lapsen isä oli käyttänyt lastaan seksuaalisesti hyväksi. Lapsena koettu seksuaalinen hyväksikäyttö näytti haittaavan perusteellisesti äidin elämää. Lapsuuden kokemuksiin sisältyvät tekijät siirtyvät kierteenomaisena kehänä ihmisten elämänsäntulussa tilanteesta ja tapahtumasta toiseen (Husso 2003). Aineistoni kahdestatoista äidistä neljä seksuaalista hyväksikäyttötapausta on kuitenkin kolmasosa koko aineistosta.

Aloittaessani tutkimustyötäni lastensuojelulaki oli juuri muuttunut. Mikäli tutkimus olisi ajoittunut nykyisen lain voimassaolon aikaan, on oletettavaa, että äidit olisivat saaneet tukea ja myötäelämistä paremmin. Ehkä ei kuitenkaan ratkaisevasti. Voimassaoleva lastensuojelulaki (417/2007) yhtäältä korostaa äitien henkilökohtaisen tuen tärkeyttä mutta toisaalta edelleenkin ei kaikille huostaanotettujen lasten vanhemmille ole laadittu asiakassuunnitelmaa heidän vanhemmuutensa tukemiseksi. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliiton tekemän pienimuotoisen kyselyn mukaan vanhemmat kertoivat, ettei heidän kanssa ole tehty asiakassuunnitelmaa lain vaatimuksista huolimatta (voikukkia.fi).

Yhteiskunnallisten interventoiden tulisi olla yksilöitä tukevaa. Niiden tulisi tuottaa positiivisia tuloksia sekä lapsille että äideille. Toimenpiteet kuten

lasten huostaanotto tai lapsen sijoittaminen eivät sellaisenaan tai yksistään ratkaisien perheiden ongelmia. Lapsen huostaanotto on rankka kokemus, ja on tärkeää ymmärtää, miten äidit ovat sen kokeneet ja miten heidän kokemuksiaan hyödyntäen kehitetään palveluja, jotka tukevat heidän eheytymistään.

8.2 Tutkimusprosessin arviointia

Työskennellessäni naisten parissa tutustuin äiteihin joiden lapset oli otettu huostaan. Työkokemus naisten parissa on toiminut esiymmärryksenä tutkimusprosessissani. Tutkimuksen aikana ymmärsin, kuinka rankkoja elämäntilanteita ja kokemuksia näillä äideillä voi olla. Jos itse olisin kokenut vastaavaa, en tiedä miten olisin kestänyt. Kuitenkin moni äiti selviytyi ja voimaantui sekä monien traumaattisten kokemusten että lasten huostaanoton aiheuttaman järkytyksen jälkeen.

Tutkimukseni aineistonkeruun menetelmä oli teemahaastattelu. Se sopi parhaiten huostaanotettujen lasten äitien kokemusten kuvaamiseen. Työkokemukseni perusteella arvioin, että äitien lähestyminen esimerkiksi kyselylomakkein ei olisi tuottanut riittävästi vastauksia. Traumaattisia ja vaikeita kokemuksia saattaa olla myös vaikea selvittää lomakkeilla kerätyn tiedon avulla. Myös tutkimusaiheen sensitiivisyyden vuoksi katsoin haastattelun aineistokeruun menetelmänä parhaimmaksi. Ennen haastattelua äidit epäilivät osaavatko he vastata kysymyksiini. Vakuutin heille, että kaikki heidän vastauksensa ovat oikeita.

Haastattelut onnistuivat hyvin, vaikka jotkin tarkentavat jatkokysymykset olisivat voineet antaa hyödyllistä lisätietoa. Tarkentavat kysymykset tulivat mieleeni vasta litteroidessani haastatteluja. Tutkija ei voi tehdä tarkentavia kysymyksiä tai havaintoja jälkikäteen, sillä aineistonkeruu on peruuttamaton vaihe tutkimuksessa (Valli 2010). Laadullisessa tutkimuksessa pääasiainen luotettavuuden kriteeri on tutkija itse ja luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia (Eskola & Suoranta 2008, Valkonen 2014). Kun tutkimuksen kohteena oleva ilmiö on monisäikeinen, kuten tässä tutkimuksessa, tulosten esitystavassa voi esiintyä päällekkäisyyttä ja teemat saattavat paikoin polveilla. Tuloslukuja kirjoittaessani havaitsin äitien kokemusten analysoinnin olleen vaativaa. Äitien kokemukset näyttivät vaikuttavan kokonaisvaltaisesti melkein kaikkeen, mitä heidän elämässään tapahtui. Tästä johtuen aineiston käsittely vei aikaa ja välillä oli vaikea eritellä selkeitä tarkkaan rajattuja teemoja. Koska äitien kokemuksia lasten huostaanotoista on tutkittu vähän, tukenani ei ollut aikaisempaa tutkimustietoa eikä analyysimalleja, joita olisin voinut hyödyntää.

Tutkimusprosessin aikana pohdin esiymmärrykseni ja työkokemukseni vaikutusta tutkimuksessani. Aineiston työstämisen yhteydessä olen tehnyt tietoisia valintoja tarkastellessani äitien kokemuksia. Esimerkiksi haastattelukatkelmat, jotka olen valinnut tuloslukujen tekstiin, ovat olleet mielestäni äitien kokemuksia parhaiten kuvaavia ja analyysin kannalta merkittäviä. Koska tutkimusaiheeni oli arkaluontoinen, harkitsin monia tutkimuksen toteutukseen liittyviä asioita tarkkaan. Tärkeää oli pitää haastateltavien henkilöllisyyden salassa.

Tämän vuoksi vaihdoin prosessin aikana pari kertaa äideille keksimäni nimet. Eniten aikaa käytin kuitenkin kirjoistusprosessiin: Miten kirjoittaa tarpeeksi informatiivisesti mutta kuitenkin kiinnostavalla tavalla, totuudenmukaisesti ja eettisten periaatteiden mukaan äitejä kunnioittaen. Pohdintaa aiheuttaneet kysymykset olivat, olenko ylitulkinnut informanttien puheita tai valinnut kaikkein olennaisimmat asiat haastattelujen tuottaman runsaan kuvauksen keskeltä. Aineiston kokonaisvaltaisempi analyysi, esimerkiksi äitien kokemusten laajempien yhteyksien hahmottaminen ja havaitseminen olisi kenties tuottanut enemmän syvällistä ja käsitteellistä tietoa.

Aineisto muodostui kahdestatoista huostaanotettujen lasten äitien teema-haastatteluista. Ensimmäinen tutkimusaineistoni on kerätty vuonna 2004 haastattelemistani seitsemästä sekä vuonna 2008 haastattelemistani viidestä äidistä (liite 2). Toinen tutkimukseni aineisto, jonka nimesin seuranta-aineistoksi, muodostui niiden äitien uusintahaastatteluista, jotka olin haastatellut vuonna 2004. Seuranta-aineiston äidit eivät etukäteen tienneet, että tulen haastattelemaan heitä toisen kerran. Sain kuitenkin yhteyden kaikkiin seitsemään äitiin, joita olin haastatellut vuonna 2004. Yhteyden saaminen kaikkiin seitsemään äitiin sekä heidän lupautuminen haastatteluun, kuvanee heidän halukkuuttaan olla mukana tutkimuksessa. Seuranta-aineiston äitien osallistuminen kertoo myös siitä, että heidän elämässä oli moni asia hyvällä mallilla. Yhden seuranta-aineistoni äidin elämä oli mennyt huonompaan suuntaan lasten huostaanoton jälkeen. Häntä oli vaikea tavoittaa. Hän perui pari kertaa tapaamisemme, mutta lopulta sekä tapaamisemme että haastattelu onnistuivat. Viiden äidin (lisäaineisto) poisjääminen toisesta haastatteluista ei johdu heidän kieltäytymisestään, vaan siitä syystä, että en alun perinkään ajatellut haastatella heitä toiseen kertaan. Tutkimusprosessin alkuvaiheessa ajattelin tutkimukseni pitkityneen, mikäli tulisin haastattelemaan heidät toiseen kertaan, neljän vuoden kuluttua. Tämä oli siis tietoinen valintani siitä, etten haastattele lisäaineiston äitejä toiseen kertaan. Olen saanut kaikilta äideiltä kirjallisen luvan käyttää heidän haastatteluvastauksiaan tässä tutkimuksessa.

Viiden äidin muodostaman lisäaineiston keruu vuonna 2008 tuotti arvokkaan oppimiskokemuksen. Tässä aineistossa kaksi äitiä kertoi parisuhdeväkivallan olleen syy lapsen huostaanottoon. Tätä ennen en ollut kiinnittänyt huomiota haastateltavien väkivaltakokemuksiin. Huomattuani tämän tarkastelin kokoa aineistoa äitien mahdollisia väkivaltakokemuksia silmällä pitäen. Aineiston tarkempi tarkastelu osoitti miltei kaikkien (11) äitien kokeneen väkivaltaa elämänsä aikana.

Lähtökohtana olen pitänyt sitä, että äitien kokemukset ovat aitoja, mutta siitä en voi olla varma, perustuivatko kaikki kokemukset heidän totena kertomiinsa asioihin. Ensiksi, harhautuivatko äidit antamaan asemastani johtuvista syistä valheellisia, vääriä tai epätarkkoja tietoja kokemuksistaan. Toiseksi, johdattelinko minä haastattelijana heitä vastaamaan tietyllä tavalla tai tulkitsinko heidän kommenttejaan heidän tarkoittamallaan tavalla. Puhuin haastatteluhetkissä joskus liikaa tai kommentoin sellaista, mitä ei olisi tarvinnut. Kolmanneksi, oliko asemani äiteihin nähden senkaltainen, että heidän oli parasta vastata tie-

tyllä tavalla mielikseni. Tosin vuonna 2008 keräämässäni lisäaineistossani kukaan äideistä ei ollut asiakkaitani. Naisten taloa ei enää ollut ja olin silloin muissa tehtävissä. Mutta voi olla, että olen tarkastellut ja kuvannut äitien kokemuksia toipumisen silmälasien läpi.

Käsittelin tutkimustuloksia teemojen sekä sisällön analyysin avulla. Tuloluvuissa hyödynsin yksittäistapauksissa pienimuotoisesti myös etnografista menetelmää. Etnografia on havainnoinnin muoto, joka tapahtuu Eskolan ja Suorannan (2008, 103) mukaan sosiaalisessa tilanteessa, luonnollisissa olosuhteissa. Havainnointi voi tapahtua myös tutkijan roolin ohessa, hänen havainnoidessa tutkimaansa ilmiötä (Grönfors 2010, 154). Äitien tarinat ja narratiivinen haastattelu ja analyysi olisivat saattaneet näyttää kokonaisvaltaisemmin äitien kokemuksia. Alasuutarin (2011, 140) mukaan kertomus on aina kokonainen esitys, jossa kertoja tavalla tai toisella perustelee sen, miten asiansa kertoo. Pirskanen (2011b) toteaa, että erityisesti tarinoiden tunneulottuvuuksiin liittyvät kokemukset voidaan nähdä tarinallisina ja ajallisina. Tunteet eivät aina ilmaise nykyhetkessä vallitsevaa tilannetta, vaan menneisyyden muistot saattavat herättää unohdettuja tunteita.

Kertomuksen muodossa analysoidut äitien kokemukset olisivat saattaneet toimia paremmin esimerkiksi Kielon ja Onervan kokemuksia kuvatessa. Traumaattinen kokemus, jonka esimerkiksi Kielo oli yrittänyt unohtaa, vaikutti kokonaisvaltaisesti hänen elämäänsä, opiskeluun, naiseuteen, äitiyteen, äitinä jaksamiseen ja lopulta sairastumiseen. Hänen kokemustensa kuvaaminen tarinana olisi saattanut olla mielenkiintoista. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan valinnut narratiivista analyysia, koska aineisto oli pieni ja tarinatyyppisessä analyysissä äitien tunnistamisen riski voi olla suurempi.

Tunteiden käsitteleminen tai aineiston kerääminen kirjoittamalla olisi saattanut olla myös hedelmällinen vaihtoehto. Raskaitten kokemusten muistaminen, muistelemine ja puhuminen tai niistä kirjoittaminen voi olla tervehdyttävä kokemus. Kuitenkin trauma joilla ihmisillä voi olla vaikea muodostaa sanoja traumaattisista ja tiedostamattomista kokemuksista. Joillekin apu voi kuitenkin tulla draaman, psykoterapian tai uskoontulon kautta. Kokemusten näkyväksi tekeminen on monesti eheytyksen perusta. (Laitinen 2006, Väyrynen 2007.) Tämä tuli esille monien seuranta-aineiston äitien kokemuksissa.

Tutkimukseni vahvuutena pidän rikasta ja ainutkertaista aineistoa varsin sensitiivisestä ja vähän tutkitusta aiheesta. Aineiston keruu ja analysointi vaati tavattomasti aikaa ja keskittymistä, mutta samalla se oli antoisaa, erityisesti seuranta-aineiston osalta. Tutkimusmatka huostaanotettujen lasten äitien kokemuksiin on koskettanut itseäni monella tavalla. Jokaisen äidin haastattelun jälkeen mietin heidän kokemaansa inhimillistä ja epäinhimillistä pahuutta, joista kuulin heidän kertovan. Arvostan äitien minulle kertomia asioita, näkemyksiä ja kokemuksia. Kun tutkitaan kokemuksia, joiden tapahtumisesta on kulu- nut useita vuosia, ja menneisyyttä tarkastellaan nykyhetkessä, kokemukset saattavat palautua mieleen liian myönteisinä, liian kielteisinä tai epätarkkoina. Jos lasten huostaanottotapahtumista olisi kulunut vain muutamia viikkoja, olisi

sekin saattanut värittää äitien puhetta. Mitä pitempi aika huostaanotoista oli kulunut, sen tasapainoisemmin äidit tapahtuneeseen suhtautuivat.

Tutkimusprosessin aikana olen ollut tietoinen työkokemuksistani, jonka oletan vaikuttaneen esiymmärrykseeni (Erkkilä 2009), eli olen ollut tietoinen millaisia kokemuksia äideillä voi olla. Eskolan ja Suorannan (2008, 21) mukaan tutkijan aiemmat kokemukset ovat jollakin tavalla läsnä tieteellisessä tutkimuksessa. Tutkimuksen edetessä myös oma ymmärrykseni on rakentunut kokemusten- ja tulkintojen kautta. Äitien väkivaltakokemusten esiin nouseminen oli yksi esimerkki ymmärryksen rakentumisesta. Toinen oli se, miten helposti itselle vaikeita asioita sulkee mielestä pois. Näistä jo mainitsinkin edellä.

Tutkimusaineiston keräämisessä en noudattanut täysin fenomenologista tutkimusotetta, mutta haastattelut toteutuivat kuitenkin avoimessa ja keskusteleavassa fenomenologisessa hengessä. Ennalta laaditut teemoihin liittyvät apukysymykset ohjasivat jonkin verran haastattelun kulkua mutta myös keskusteluille jäi tilaa (liite 1). Olen tietoisesti pyrkinyt siihen, että äidit kertoisivat mahdollisimman vapaasti kokemuksistaan. Fenomenologia metodina oli luonteva tapa lähestyä ihmisten arkaluontoisia kokemuksia, jollaisia tutkimukseni äitien kokemukset lasten huostaanotoista olivat. Tutkimukseni on monin tavoin tuonut ilmi tutkimuskohteena ollutta ilmiötä ja lisännyt tietoa siitä, miten vaikeassa tilanteessa huostaanotettujen lasten äidit voivat olla ja tapahtumista huolimatta he ovat päässeet elämässä eteenpäin.

Lasten huostaanotoista ja sitä aikaisemmista traumaattisista kokemuksista kertominen aktivoi äitejä monella tavalla. Haastattelussa he itkivät ja nauroivat vuorotellen. Haastattelun jälkeen tarjosin heille mahdollisuuden purkaa omia tuntojaan. Moni heistä kertoi olonsa helpottuneen. Huojentuneeseen olotilaan saattoi vaikuttaa se, että äideillä oli tilaisuus puhua kokemuksistaan tutkijalle, joka ei ollut viranomainen. Haastattelussa äitien avautuminen oli tutkimukseni kannalta myönteinen asia. Sukupuolestani oli mahdollisesti etua, sillä Oinaan (2004) mukaan naiset samaistuvat ja uskoutuvat helposti toisilleen.

8.3 Jatkotutkimusaiheita ja kehittämisiideoita

Huostaanotettujen lasten äitien ja vanhempien kokemuksia tulisi tutkia lisää. Aiheesta on vähän tutkimustietoa, kuten tässä tutkimuksessa on monesti todettu. Niiden äitien kokemuksia, joiden elämä lasten huostaanoton jälkeen on luisunut entistä kurjempaan jamaan, ja jotka eivät lapsen huostaanoton jälkeen syystä tai toisesta ole pitäneet yhteyttä huostaanotettuihin lapsiinsa tai eivät ole jaksaneet hakea itselleen apua, tulisi tutkia. Sekä heidän ja heidän huostaanotettujen lastensa biologisiin koteihin jääneiden sisarusten kokemusten tutkiminen olisi myös tärkeää. Tutkimuksessani lasten isovanhemmat olivat merkittävässä rooleissa lasten ja äitien tukemisessa. Lapsen sijoittaminen isovanhempien luokse olisi myös tärkeä tutkimuskohde. Tässä tutkimuksessa isät olivat monella tavalla kadonneet lasten elämästä kokonaan tai he tapasivat lapsiaan vain muutaman kerran vuodessa. Isien ja lasten tapaamisia myös rajoitettiin. Isien

kokemusten selvittäminen lastensa huostaanotosta olisi tärkeä ja mielenkiitoinen tutkimuksen aihe.

Sijaisvanhempien mahdollisuudet toimia biologisten äitien tukena oli tutkimuksessani merkittävä havainto. Käytännössä tämä on vähälle huomiolle jäänyt resurssi. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että sijaisvanhempien tehtävänä ei voi olla huolehtia heille sijoitetun lapsen vanhemmista (Koisti-Auer 2008, Pitkänen 2011, Valkonen 2014). Kun kukaan muu ei tuntunut tukevan tutkimukseni äitejä, sijaisvanhemmat olivat monessa tapauksessa ainoita ihmisiä, jotka tarjosivat henkistä tukea heille. Tutkimuksessani useampi äiti kertoi toivoneensa tukihenkilöä, jonka kanssa he olisivat voineet osallistua esimerkiksi lasten huoltosuunnitelmapalaveriin. Tästä aiheesta lukisin mielelläni uusia tutkimuksia.

Lastensuojelun kentällä Suomessa ei ole senkaltaista organisoitua tukihenkilötoimintaa, jonka toimintaan olisi sisällytetty myös biologisten vanhempien tukeminen. Tukihenkilötoiminnan muutoksista lastensuojelussa on hiljan valmistunut Moilasen (2015) väitöskirja, jossa teemaa käsitellään lasten ja nuorten näkökulmasta. Tukihenkilötoiminnasta biologisten vanhempien kokemuksina olisi kiinnostava tutkimusaihe. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliiton *VOIKUKKIA-verkostohankkeessa* pyritään kuulemaan lapsensa huostaanoton kokeneita vanhempia, sitouttamalla päättäjiä pitkäjänteiseen toimintaan, rakentamalla paikallinen verkosto yli kunta- ja organisaatorajojen sekä kouluttamalla lisää vertaistukiryhmän ohjaajia. Tukihenkilöasiaa on viety eteenpäin yhteistyössä järjestöjen ja julkisen sektorin kanssa. (Kivinen ym. 2012.)

Äitien kokemusten näkyväksi tekeminen tarinoina saattaisi kuvata paremmin äitien kokonaistilannetta. Huostaanotettuja lapsia koskevissa tutkimuksissa on biologisen äidin merkitys lapsen elämässä todettu tärkeäksi (Viitala 2001, 146). Lastensuojelulain (683/1983) mukaan lapsen ja biologisen vanhemman yhteydenpitoa tulee tukea. Tämä ei välttämättä toteudu kaikilta osin, kun lapsen huostaanotto tapahtuu. Siksi sen selvittäminen, miten vuonna 2008 voimaantullut lastensuojelulaki (417/2007) sekä huhtikuussa 2015 sosiaalihoitolaki (1301/2014) näkyvät huostaanotettujen lasten vanhempien tukemisessa ja elämässä, olisi tärkeää.

Biologisten vanhempien vertaisryhmätoiminnasta saamien kokemusten selvittäminen auttaisi tukimuotojen kehittämisessä. Äitien tukeminen lapsen huostaanoton jälkeen kiinnosti valitettavan vähän ketään. Suurin osa tämän tutkimuksen äideistä teki paljon työtä, että he saisivat viettää enemmän aikaa lastensa kanssa. Kahden tai kolmen tunnin lasten tapaamiset kuukaudessa olivat äitien mielestä liian vähän. Jostain syystä tapaamisaikojen lisääminen oli vaikeaa. Lastensuojelulain uudistuksesta on kulunut aikaa seitsemän vuotta, joten toivottavasti biologiset vanhemmat saavat nykyään paremmin tukea. Myös vanhempien tukemiseen huostaanoton jälkeen on kiinnitetty enemmän huomiota. Siksi olisikin tärkeää tutkia vanhempien kokemuksia, kun tukea uudistettujen lakien mukaan saa paremmin. Lastensuojelun huoli keskittyy lapseen, harvemmin lasten biologisiin vanhempiin. Lapsikin saattaa kantaa huolta vanhempansa voinnista. Suomessa lasten asioihin on keskittynyt lapsiasiaval-

tuutettu. Miksei lapsensa huostaanoton kokeneilla vanhemmilla voisi olla heidän asioihinsa perehtynyt edunvalvoja, valtuutettu tai virallinen tukihenkilö (ks. myös Moilanen 2015).

Perheen jälleenyhdistämisen mahdollisuudesta äideillä ei ollut tietoa. Osa heistä kuitenkin toivoi lapsensa huostaanoton purkua. Pidän tärkeänä sitä, että biologisille vanhemmille, jotka toivovat saavansa lapsen takaisin kerrotaan sekä suusanallisesti että kirjallisesti, missä asioissa heiltä odotetaan muutosta ja mitä heidän elämässään pitäisi tapahtua, jotta lapsen huostaanoton purkuun liittyvät edellytykset täyttyvät. Vanhemman asiakassuunnitelman tarkoituksena on Pitkäsen (2011) mukaan kartoittaa vanhempien kanssa, millaista tukea he tarvitsisivat omasta kriisistä selviämiseensä. Tärkeää on pohtia ja kirjata suunnitelmaan miten vanhemmuutta voidaan tukea lapsen sijoituksen aikana niin, että yhteys lapseen säilyy mahdollisimman hyvin ja miten vanhemmat itse pääsevät kuntoutumaan lapsen sijoituksen aikana ja millaista tukea he siihen tarvitsevat.

Nykyisessä lastensuojelulaissa (417/2007) korostetaan biologisten vanhempien vanhemmuutta tukevaa asiakassuunnitelmaa. Lastensuojelulakiin (911/2012) on vuonna 2012 kirjattu lisäys, jonka mukaan kunnan velvollisuus on järjestää sitä tukea, mitä vanhemman asiakassuunnitelmaan on kirjattu. Käytännössä näin ei kuitenkaan kaikissa kunnissa vieläkään tehdä (Hoikkala & Heinonen 2013). Vanhemmalle laadittu asiakassuunnitelma selkeyttäisi myös biologisten vanhemman muutostavoitteita. On reilua kertoa biologisille vanhemmille, mitä heiltä odotetaan ja mitä heidän elämässään pitää tapahtua, jotta esimerkiksi lapsen huostaanotto voidaan purkaa tai perhe voi halutessaan yhdistyä. Vanhempia tulee informoida, minkälaista tukea he voivat saada muutosten aikaansaamiseksi. Lindqvist (2009, 175) toteaa, että joissakin tapauksissa on vaikea nähdä asiakkaan ratkaisu oikeana, mikäli se poikkeaa omasta käsityksestä. Tutkimukseni äidit saivat mahdollisuuden päihdekuntoutukseen, mutta tuen tarpeen selkeä ja systemaattinen määrittely puuttui. Äidit kaipaivat kuitenkin tietoa siitä, millaista tukea ja mistä sitä on mahdollista saada.

Lapsen elämä päihdeperheessä on lapselle raskasta usein yksinäistä ja sisältää monia riskitekijöitä. Lapsi voi joutua ottamaan aikuisen tehtäviä ja vastuita. Myös lapsi tarvitsee apua toipuakseen sekä päihteiden täyttämästä elämästä että huostaanoton kokemuksista. (Itäpuisto 2005, Sariola 2006.) Sinkon ja Virokankaan (2009) mukaan äitien tuomittavalta näyttävässä toiminnassa saatetaan olla pieniä ituja, joiden huomaamisella ja joihin tarttumalla naisten äitiyttä voitaisiin vahvistaa ja tukea heidän toipumistaan. Suomi on sekä pikkulapsipsykiatrisen että päihdelääketieteellisen osaamisen suhteen maailman johtavimpia maita. Kuitenkin päihdeongelmaisten odottavien äitien ja pikkulapsiperheiden hoitaminen sekä hoidon kehittäminen on herättänyt Suomessa erityisen paljon epävarmuutta. Hoidon kehittämisessä tarvitaan paitsi eri erikoisalojen ja sektorien välistä yhteistyötä ja työnjakoa myös uusia ajattelutapoja ja ennakko-luulotonta asennetta. Äidin ja lapsen suhteeseen suunnatut interventiot ovat olleet lupaavia ja keskeinen osa hoitokokonaisuutta, mutta niitä on Suomessa kehitetty tähän mennessä lähinnä vain järjestösektorilla (Sinko & Virokannas 2009, Belt 2013). Äitien ja vauvan suhteen varhaisessa hoitamisessa on

havaittu tärkeäksi äidin mentalisaatiokyvyn vahvistaminen, minkä kautta äiti voi paremmin käsitellä omia vaikeita tunteitaan, ajatella elämää vauvan näkökulmasta, kiinnostua vauvan persoonasta ja kiintyä häneen. Tämä voi ratkaisevalla tavalla lisätä äidin kykyä selviytyä stressitilanteissa, pysyä päihitteettömänä, selvitä vaikeista tilanteista ja asettaa vauvan tarpeet etusijalle. (Kalland & Pajulo 2008, Hundeide & Bergman 2011, Pajulo 2011, 2012.)

Bardyn ja Heinon (2013) mukaan lastensuojelussa pyritään ratkomaan elämän, joskus viheliäisiltä tuntuvia ongelmia, ja kuin varkain ongelmalähtöisyys peittääkin näköalat. Lastensuojelu ei kuitenkaan ole mustavalkoista. Toiminta edellyttää läheltä katsomista ja selviytymisen jatkumon hahmottamista. Lastensuojelu on hyvin erityistä toimintaa, he toteavat, ja samalla se on osa yleistä ja yhteistä kulttuuria. Kantavin asia lastensuojelussa on toivo, siksi sen ylläpitoa harjoitellaan.

Hyvinvointivaltion perhepolitiikassa äiti on ollut keskeinen hahmo ja samalla voimakkaasti vastuunalainen. Lapsen hyvä on ikään kuin äidin esiliinan taskussa. Vasta viime aikoina on ryhdytty maaperän lannoittamiseen, jotta äitiinkin voi saada hoitoa. (Nätkin 2006b, 53.) Vaikka tutkimukseni äidit olivatkin kokeneet traumaattisia asioita ja heidän äitiytensä oli ajoittaista ja haavoittunutta, ja lopulta lapsetkin otettiin huostaan, silti he jaksoivat ponnistella niin sanotusti pohjalta ylös. Äitien vaikeat kokemukset muokkaantuivat maaperäksi, josta myöhemmin kasvoi ehyempi, voimaantunut äitiys, äitiys joka *voi kukkia* lasten huostaanoton jälkeenkin.

Tutkimukseni äitien elämää ja heidän eheytymistään kuvaavat mielestäni osuvasti Anna-Mari Kaskisen sanat laulusta *Itkemättömät itkut*:

Kaikki menneet murheelliset päivät,
itkut jotka itkemättä jäivät,
suru jota lievitä ei kukaan
kipu joka aina tulee mukaan.
Tuska joka yhä tulee kohti
murhe, joka epätoivoon johti,
kyynel yksikään ei turhaan juokse,
kaikki, kaikki kootaan Isän luokse.

Kerran vielä merkityksen saavat,
kaikki itkut kaikki lyödyt haavat
aika kutoo suurta salaisuutta
kivun kautta Jumala luo uutta.
Mikään vaihe ei voi mennä hukkaan
kyyneleetkin puhkeavat kukkaan
vaikkei silmä vielä nähdä saata
tuskakin on toivon kasvumaata.

Vaikka pimeys on yllä päämme,
vaikka vielä varjon maahan jäämme,
yössä liekki lempeästi loistaa,
pelon murtaa kaikki lukot poistaa.
Hiljaa lähtee sydämeltä taakka
itkut itkeä saa loppuun saakka
sisään tulvii uusi kirkas vesi
vihdoinkin on vapaa sydämesi.

Anna-Mari Kaskinen

SUMMARY

Background of the study

This research deals with motherhood, child custody and empowerment experienced by mothers. Key concepts in this study include maternity and motherhood, child care and custody, peer support as well as mothers' rehabilitation and empowerment. The study sheds light on mothers' traumatic experiences, how the mothers cope with the fact that their children are taken into custody and placed in foster care, and how the mothers are rehabilitated through the various stages of empowerment. As Eronen (2007) points out, such mothers' experiences of their children have been researched very little. In studies relating to child protection, the discussion revolves around the culmination of problems (Saarikallio-Torp, Heino, Hiilamo, Hytti & Rajavaara 2010, Hiitola 2015). Those children who have been taken into custody and suffered from lacking motherhood, have often faced violence, drug abuse, poverty and mental problems. The risk of child custody may easily follow from one generation to another (Aparicio et al., 2015).

Child custody cases can be divided into two categories based on the reason for custody; either the conditions at home are not appropriate for child care in terms of children's upbringing, safety, health or development; or the child has severe behavioural problems. In some cases both criteria are fulfilled for a custody decision (Wells & Marcenko 2011, Rätty 2012). The protective custody has often been argued for by the parents' inability for upbringing a child, or by inadequate parenting; though there is a multitude of opinions held by child protection staff and mothers as regards the qualities of 'good motherhood' or "a good enough mother" (Vuori 2003, Korpinen 2008, Andersson 2008, Hiitola 2015). In cases of protective custody, the parents might think that social workers do not expect anything from them. However, parents usually want to be recognised specifically as parents, and not just adults whose life situation has separated them from their child taken into custody. (Pitkänen 2011.)

Maternal identity, i.e. the sense of motherhood, can be strengthened by supporting the mother's involvement in the life of her child or children who have been taken into custody. The significance of such support is emphasised at the time of custody, but also longer-term support is important. (Wells & Marcenko 2011.) In the practice of social work, there is not sufficiently time for helping the parents in custody cases, which makes the parents feel themselves as outsiders in the process (Pitkänen 2011). There is an evident gap in earlier research literature as regards investigating how mothers have experienced their children's custody.

Research questions

The purpose of my research is to understand and describe women's experiences of motherhood and the protective custody of their children, as well as these mothers' empowerment. The goal is to find out how mothers experience their

motherhood before and after child custody. In addition, I look at how their lives have changed after their children were taken into custody. I also study, what factors have, on the one hand, promoted and, on the other hand, hindered their experience of empowerment for motherhood. Finally, I examine what kind of support they have received during and after the process of protective custody. In this study, I seek answers to the following questions:

1. In what ways do the mothers describe their social relationships and motherhood before and after the custody of their children?
2. How did the mothers experience the custody of their children?
3. What kind of possibilities did the mothers have to participate and be involved in their children's matters after the custody?
4. What kind of support the mothers have needed, and what kind of support they have received?
5. What factors have strengthened and what factors have weakened the mothers' experience of empowerment?

Data and analysis

This research focuses on mothers who have faced the custody of their children. The study deals with the women's experiences of motherhood, child custody and empowerment.

The research data consists of thematic interviews with twelve mothers who experienced the custody of their children. At first I interviewed seven mothers in 2004, followed by five mothers in 2008 (additional data). The latter part of my research data, gathered in 2008, which I call follow-up data, comprises repeated interviews with those seven mothers of 2004. The purpose of these repeated interviews was to gain a deeper understanding of these cases. The total of mothers participating in the research interviews was thus twelve, of whom seven were interviewed twice.

I analysed the data both thematically and by using content analysis. My purpose was to gather the mothers' experiences of motherhood, custody and empowerment. Because the study focused on an area which has been researched very little, I chose to employ the phenomenologic method, considering it to be the best way for describing the mothers' experiences of the custody of their children. In addition, I draw on the theory of empowerment when describing the mothers' experiences.

As described above, this dissertation is based methodologically on thematic interviews. Thematic interviews suit best for describing the experiences of mothers in child custody cases. Based on my work experience, I assume that reaching out to mothers by questionnaires would not have produced an adequate set of response data. People with traumatic and difficult experiences find it hard to respond to a questionnaire on these matters. Due to the sensitivity of the topic, I considered it most suitable to use interview as my data gathering method for this study. Exploring these mothers' experiences is an interesting but also a hard endeavour.

Results

For a mother, the custody of her children is always a crisis, which is hard to cope with alone. The mothers' first reactions to custody were depression and shock. They described their experiences of custody with expressions such as 'wall against wall, stop' or 'look into the mirror'. As a result of custody, some mothers sought help from drug abuse. Hopelessness felt by the mothers grew even to such extent that eight of them attempted suicide. In the interviews, some mothers compared the custody to the experience of the child's death. Such a comparison shows that the mothers felt the custody as one of the worst experiences a human being can face in life. The custody raised traumatic feelings in the mothers. It was an experience difficult to deal with or tell anybody.

Motherhood following the custody was constructed as vulnerable, lost, given up or as a 'friend-mother', but also later on as rehabilitating and empowering motherhood.

First, the mothers felt they had lost their motherhood after the custody. They found they were not given enough information and attention as a customer and stakeholder in the process. For example, the meetings where children's care plans were laid down, were typically situations which increased the mothers' feelings of being an outsider and having *lost their motherhood*. These feelings were further strengthened by the social workers' patronising attitudes towards the mothers, or not inviting the mothers to the meetings relating to their children. Finally, the mothers lost their trust in social workers. They also experienced anxiety in meetings concerning their children. These meetings were organised in a manner which facilitated the separation of the mother. The mothers felt that their opinions did not count in matters related to their children.

Second, many mothers felt like being a 'friend-mother' after the custody. The longer the custody, the more mothers felt being *friend-mothers* when meeting their children. Visiting times might consist of playing at a sandbox. Support given to the relationship between mothers and children may have diminished the feeling of friend-motherhood. Granfelt (1998) and Väyrynen (2006) talk about the disruption of motherhood after the custody. Similarly, also my interviewees described this disruption of motherhood.

Third, there was also one rare case of eventually giving up one's motherhood voluntarily (*given up motherhood*). After years of the mother being sober, the complex set of an untreated drug problem, single parenting, sudden losses and personal difficulties did culminate to a point where the mother considered that it is best to give up her child. In this particular case, she was given support; however, at that point she was not willing to receive it. The other interviewed mothers felt that they were not given support during the custody process, even if they wanted it. As it is common that the mothers oppose the custody decisions, in the above case it was confusing for the social workers to face the situation of a mother voluntarily giving up her child.

Fourth, women grew up from wounded motherhood to empowerment, described as *rehabilitating motherhood*. This form of motherhood was connected with futuristic dreams. Rehabilitating mothers hoped for their children's well-

being, having an improved childhood (in comparison to the mothers') and that children would find their place in society. These mothers also had personal dreams. Rehabilitating motherhood was connected with striving for internal integration at personal level. In this form of motherhood the mothers felt equal to surrogate mothers.

In general, the interviewed mothers felt that they were reaching internal integration *and becoming empowered*. Moreover, they were able to deal with their experiences, fight for their rehabilitation, juggle with the meetings with the officials, surrogate parents and their own child. These mothers worked on their motherhood probably more than what is usual for mothers whose children have been taken into custody. During and after the process of internal integration the mothers found more strengths in themselves as mothers and women. The custody of children does not necessarily mean the end of life even though, according to some mothers, it felt like that in the beginning.

After the custody, it was difficult for mothers to accept the idea that somebody else is taking care of their children and that the mother herself does not hold an active role in her child's life. One mother asked, '*am I the mother of my children, or not?*' In the light of this research, the hypothesis that the mother's life would always take a downturn after the custody, is not supported. However, immediately after the custody some mothers did experience a downturn, which fortunately changed into a significantly better life as time went by.

Motherhood following the custody of children did not form any specific pattern; instead, I found various kinds of motherhoods in my data. The process of change in mothers was started by the custody of children.

The experience of children's custody made the mothers realise their situation and face the reality of their lives. Some of them were drawn to rehabilitation, therapy, and peer group support, while someone of them said she was receiving help from God. In particular, personal relationships, such as to one's partner, family, or specifically to one's own children, increased happiness in the lives of several mothers.

Conclusions

The empowerment of mothers cannot be described by one single factor. Having to stop and face their actual reality seems to have activated them. Those with drug abuse and experiences of failure started to study their own lives after their children were taken into custody. Children formed the reason for these mothers to strive for internal integration, paying attention to their own health and survival, and occupying themselves with constructive activities. The mothers wanted rehabilitation, even if they did not know for sure if they would ever get their children back to themselves.

The child's relationship to the parents is unique, and taking this matter into consideration is important when the custody is being prepared or already enacted. Those children taken into custody need confirmation that their parents do not disappear altogether from their lives. The parents, on the other hand, need support on how to deal with their experiences relative to custody, the

events preceding and the crisis following it. In practice, this would involve some measures of social work to support parents during the custody. However, parental rehabilitation is not always considered important as the focus is placed solely on the child's welfare. (Pitkänen 2011.) According to Pajulo (2012), even in those cases where the mother does not reach adequate parenthood, soberness or balance, early support toward interaction is worthwhile for the development of the child and the mother. Sometimes it was also difficult for the mothers to accept support.

In this study the fathers were in many ways out of the children's lives and they met only a few times a year. Fathers' experiences of children's custody would be an important and interesting new research topic.

LÄHTEET

- Adams, R. 2003. *Social work and empowerment*. 3. painos. New York: Palgrave Macmillan.
- Ahlström, S. 2005. Alkoholi osana naisen elämänkaarta. Helsinki. A-klinikkasäätiö. Tiimi 3-4, 8-9.
- Aho-Mustonen, P. 2000. *Äitiys inestelin varjossa*. Helsinki. Yliopistopaino
- Alasuutari, P. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. 4. painos. Tampere: Vastapaino.
- Andersson, M. 2008. Pidä kiinni -hoitojärjestelmän rakentaminen. Teoksessa M. Andersson, R. Hyytinen & M. Kuorelahti (toim.) *Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni -hoitojärjestelmä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 18-36.
- Angarne-Lindberg, T & Wadsby, M. 2013. Psychosocial risk-mothers and their babies: Opinions about interaction treatment. *Child Care in Practice* 19 (1), 49-60.
- Antikainen, A. 1996. Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Kansanvalistuksen seura ja aikuiskasvatuksen tutkimusseura*. Helsinki: Gummerus, 251-296.
- Aparicio, E., Pecukonis E.V. & O'Neale, S. 2015. "The love that I was missing": Exploring the lived experience of motherhood among teen mothers in foster care. *Children and Youth Services Review* 51, 44-54.
- Bardy, M. & Heino, T. 2013. Neljännen painoksen esipuhe. Teoksessa M. Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimessä*. 4. painos. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 7-8.
- Becker-Weidman, A. 2008. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia: Teoria. Teoksessa A. Becker-Weidman & D. Shell (toim.) *Auta lasta kiintymään. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisten kiintymyshäiriöiden hoidossa*. Tampere: PT-Kustannus, 37-76.
- Belt, R. 2013. Mother-infant psychotherapy groups among drug-abusing mothers: Preventing intergenerational negative transmission. Tampereen yliopisto. Lääketieteen yksikkö. Lastenpsykiatria.
- Berg, K. 2008. Äitiys kulttuurisina odotuksina. Helsinki: Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48.
- Berridge, K. C. & Robinson, T. E. 2002. The mind of an addicted brain: Neural sensitisation of wanting versus liking. Teoksessa J. T. Cacioppo (toim.) *Foundations in social neuroscience*. Massachusetts: MIT Press, 565-572.
- Brodén, M. & Kivirauma, M. 2006. Raskausajan mahdollisuudet: Kun suhteet syntyvät ja kehittyvät. Helsinki: Therapeia-säätiö.
- Buehler, C., Rhodes, K., Orme, J. & Cuddeback, G. 2006. The potential for successful family foster care: Conceptualizing competency domains for foster parents. *Child Welfare* 85 (3), 523-558.
- Böök, M-L. & Perälä-Littunen, S. 2010. Vastuullisen vanhemman velvoitteet. *Kasvatus* 41 (1), 41-52.

- Cacciatore, R. 2008. Vaaran merkkejä. Teoksessa K. Janhunen & M. Oulasmaa (toim.) Äidin kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 54–61.
- Cleaver, H. 2007. Child protection, domestic violence and parental substance misuse: Family experiences and effective practice. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Eerola, P. 2015. Responsible fatherhood: a narrative approach. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 520.
- Eerola, P., & Mykkänen, J. (toim.) 2014. Isän kokemus. Helsinki: Gaudeamus.
- Ekbrand, H. 2006. Separationer och mäns våld mot kvinnor. Göteborg Studies in Sociology. Göteborg University.
- Ellonen, N. & Pösö, T. 2010. Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (1), 34–44.
- Ellonen, N., Pösö, T. & Peltonen, K. 2015. Äidit ja lapsiin kohdistuva väkivalta. Kyselytutkimuksen tulosten pohdintaa. *Yhteiskuntapolitiikka* 1, 72–80.
- Erkkilä, R. 2009. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 195–226.
- Eriksson, K. 2007. Hoitotiede. Helsinki: WSOY.
- Eronen, T. 2007. Katsaus 2000 -luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Sosiaalialan kehittämishanke. Helsinki. Lastensuojelun kehittämishjelma.
- Eronen, T. 2012a. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampere. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
- Eronen, T. 2012b. Äitiin liittyvät moraaliset jännitteet huostaan otettujen keronnassa. Teoksessa H. Forsberg & L. Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe. Moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere. Vastapaino.
- Eronen, T. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta: Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Helsinki. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu. Opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–44.
- Featherstone, B. 1999. Taking mothering seriously: The implications for child protection. *Child and Family Social Work* 4, 43–53.
- Featherstone, B., White, S. & Morris, K. 2014. Re-imagining child protection. Towards humane social work with families. Bristol. Policy Press.
- Finni, S. 2001. Katse vauvassa ja äidissä. Teoksessa M. Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 75–82.

- Forsberg, H. & Pösö, T. 2009. Valvottujen tapaamisten näyttämö. Vieraan ja perhesidoksen rajankäyntiä. Teoksessa R. Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 146–161.
- Godzinsky, V. 2012. Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa: Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260.
- Golombok, S. 2015. *Modern families: parents and children in new family forms*. New York: Cambridge University Press.
- Granfelt, R. 1998. *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Granfelt, R. 2006. Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa M. Laitinen & J. Hurtig (toim.) *Pahan kosketus: Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 127–141.
- Grönfors, M. 2010. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 154–170.
- Halbreich, U. 2010. Women's reproductive related disorders (RRDs). *Journal of Affective Disorders* 122, (1–2), 10–13.
- Halme, N. 2009. Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo: Yhdessäoloa, isänä toimimiseen liittyvää stressiä ja isän tyytyväisyyttä parisuhteessa kuvaavan rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksia 15.
- Harne, L. & Radford, J. 2008. *Tackling domestic violence. Theories, policies and practice*. Maidenhead. Open University Press.
- Haugland, B. S. M. 2003. *Parental alcohol abuse: Family functioning and child adjustment*. Bergen: University of Bergen.
- Hautamäki, J. 2014. *Mikä minuun meni? Tositarinoita suomalaisesta perheväkivallasta*. Helsinki: Gummerus.
- Haverinen, R. 2003. Empowerment käsitteenä ja evaluaation näkökulmana. *Halinnon tutkimus* 22 (1), 46–54.
- Heikkilä, M. 2002. Eettisiä ongelmia yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa. Teoksessa S. Karjalainen, V. Launis, R. Pelkonen & J. Pietarinen (toim.) *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsinki: Gaudeamus, 165–176.
- Heikkilä, J. & Heikkilä, K. 2005. *Voimaantumisen työyhteisön haasteena*. Helsinki: WSOY.
- Heino, T. 1997. *Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa: Sosiaalityöntekijän tuottama määräytyminen lastensuojelun asiakkaaksi*. Helsingin yliopisto. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus, 77.
- Heino, T. 2013. *Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut*. Teoksessa M. Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimessä*. Helsinki: Suomen yliopistopaino, 84–107.
- Heino, T. & Johnson, M. 2010. *Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina*. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 286–290.

- Hessle, S. 1988. Familjer i sönderfall: En rapport från samhällsvården. Stockholm: Norstedt.
- Hietamäki, J. 2015. Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 529.
- Hiilamo, H. 2009. What could explain the dramatic rise in out-of-home placement in Finland in the 1990s and early 2000s? *Children and Youth Services Review* 31, 177–184.
- Hiilamo, H. & Kangas, O. 2010. Liiallista huolta vai todellista hätää? Kodin ulkopuolelle sijoittamisen kuntatason taustatekijät vuosina 1998–2008. *Yhteiskuntapolitiikka* 5, 488–497.
- Hiilamo, H., Niemelä, H., Pykälä, P., Riihelä, M. & Vanne, R. 2012. Sosiaaliturva ja elämänvaiheet: Suomen sosiaaliturvan kehitys esimerkkien ja tilastojen valossa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hiilamo, H. & Saarikallio-Torp, M. 2011. Child custody placement outcomes for mothers. *Children and Youth Services Review* 33 (9), 1489–1496.
- Hiitola, J. 2011. Vanhempien tekemä väkivalta huostaanottoasiakirjoissa. *Janus* 9 (1), 4–19.
- Hiitola, J. 2015. Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 2026.
- Hiitola, J. & Heinonen, H. 2009. Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko: Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoikkala, S. & Heinonen, H. 2013. Samalla puolella? Näkökulmia perheiden jälleenyhdistämiseen lastensuojelussa. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto.
- Hokkanen, L. 2014. Autetuksi tuleminen: Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Holma, J. & Partanen, T. 2008. Lähisuhdeväkivalta tutkimuskohteena. Teoksessa E. Sevön & M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmema, 274–291.
- Holopainen, K. 1998. Äitiys on mahdollisuus: Päihdeongelmaisten äitien kuntoutus Oulunkylän ensikodissa. Helsinki. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 17.
- Hundeide, K. & Bergman, P. 2011. Vägledande samspel i praktiken: Genomförande av ICDP-programmet. 2. painos. Stockholm: ICDP.
- Husso, M. 2003. Parisuhdeväkivalta: Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.
- Husu, E. 2011. "Väkivalta ja ne kokemukset on ollu siellä ja ne näkyy nyt tässä elämässä": Sijoitettujen lasten väkivaltakokemusten kohtaaminen sijaisperheessä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Kasvatustieteen pro gradu -työ.

- Huttunen, J. 1995. Kasvattajana toimiminen. Teoksessa S. Hirsjärvi & J. Huttunen (toim.) Johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: WSOY, 45–59.
- Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat: Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hydén, M. 2005. 'I must have been an idiot to let it go on': Agency and positioning in battered women's narratives of leaving. *Feminism & Psychology* 15, 169–188.
- Hyytinen, R. 2008. Hyvän asiakassuhteen merkitys. Teoksessa M. Andersson, R. Hyytinen & M. Kuorelahti (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni -hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 89–108.
- Hyytinen, R., Andersson, M. & Kuorelahti, M. 2008. Johdanto. Teoksessa, M. Andersson, R. Hyytinen & M. Kuorelahti (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen ja päihteistä odotus - ja vauva-aikana. Pidä kiinni -hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 11–17.
- Hyytiä, P. 2003. Perinnöllisyys. Teoksessa M. Salaspuro, K. Kiiänmaa & K. Sepä (toim.) Päihdeläketiede. 2. painos. Helsinki: Duodecim, 33–40.
- Hämäläinen, K. 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Helsinki. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56.
- Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. *Acta Universitatis Tampereensis* 696. Tampereen yliopisto.
- Högbacka, R. 2014. Unohdetut äidit? Eteläafrikkalaisten biologisten äitien kokemuksia adoptiosta. Teoksessa M. Koskinen, S-M. Sarkkinen & M. Svala (toim.) Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 492, 117–136.
- Immonen, E. & Jokisalo T. 2012. "Ettei menneisyys määrittele sitä mikä minusta tulee". Sijaishuollossa lapsuutensa eläneiden väkivaltakokemukset ja niistä selviytyminen. Teoksessa A. Huovinen & E. Immonen (toim.) Kokemukset näkyviin - artikkelia väkivallasta ja sijaishuollosta. Helsinki. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja 20, 109–115.
- Itäpuisto, M. 2005. Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisu E. Yhteiskuntatieteet 124.
- Itäpuisto, M. 2008. Pullon pohjimmaisat: Lapsi, perhe ja alkoholi. Helsinki: Kirjapaja.
- Janhunen, K. & Saloheimo, A. 2008. Äitiyden tunnepakkaus. Teoksessa K. Janhunen & M. Oulasmaa (toim.) Äidin kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 28–53.
- Jaskari, S. 2008. Reflektiivisen työtteen kehittäminen - vauva vanhemman mielessä. Teoksessa M. Andersson, R. Hyytinen & M. Kuorelahti (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni -hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 126–139.
- Jokinen, A. 2000. Panssaroitu maskuliinisuus: Mies, väkivalta ja kulttuuri. Tampere: Tampere University Press.

- Jokinen, E. 1996. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, E. 2005. Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.
- Jähi, R., Koponen, T. & Männikkö, M. 2011. Läheisten rooli ja jaksaminen. Teoksessa T. Heiskanen, M. O. Huttunen & J. Tuulari (toim.) Masennus. Helsinki: Duodecim, 183–194.
- Järvi, I. & Heinonen, M. 2015. Huostaanotossa ketään ei saa jättää yksin. Helsingin Sanomat. 26.5.2015.
- Kalland, M. & Pajulo, M. 2008. Äitien arvio ensihoidon merkityksestä. Teoksessa M. Andersson, R. Hyytinen & M. Kuorelahti (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni – hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 184–196.
- Kallinen, K., Pirskanen, H. & Rautio S. 2015. Sensitiivinen tutkimuksessa: menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Tallinna. United Press Global.
- Kanerva, E. 2011. Onko elämällä väliä? Puhutaan elämän tarkoituksesta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karjalainen, R., Forsberg, H. & Linnas, H. 2012. Lapsi ja lastensuojelu käytännössä. Teoksessa A. Söderholm & S. Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 278–298.
- Kataja, K. 2012. Lapsuuden rajoilla: Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskus 78.
- Keating, T. 1999. Sisäinen eheytyminen. Ihmisen hengellinen matka. Suom. T. Nieminen. Helsinki: Kirjapaja.
- Kelhä, M. 2009. Vääränikäisiä äitejä? Ikä ja äitiyden yhteiskunnalliset ehdot. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 223.
- Keskinen, S. 2005. Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat: Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.
- Kettunen, T., Poskiparta, M. & Karhila, P. 2002. Voimavarakeskeinen neuvontakeskustelu. *Hoitotiede* 14 (5), 213–222.
- Kivinen, S., Hägglund, H., Söderholm, P. & Kujala, V. 2012. VOIKUKKIA -vertaistukiryhmät. Opas sijoitettujen lasten vanhempien vertaisryhmien perustamiseen ja ohjaamiseen. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto sekä Sininauhaliitto.
- Kivipelto, M. & Kotiranta, T. 2011. Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voisimme edistää sitä sosiaalityössä? *Janus* 19 (2), 122–142.
- Kivitie-Kallio, S & Autti-Rämö, I. 2012. Päihteitä käyttävien vanhempien lapsi. Teoksessa A. Söderholm & S. Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 196–216.
- Koisti-Auer, A-L. 2000. SOS-lapsikyläsijoituksen monet kasvot: Huostaanotto ja sijoitus SOS-lapsikylään. Lasten, vanhempien, työntekijöiden ja sosiaaliviranomaisten näkökulma. Espoo: SOS-lapsikylä.

- Koisti-Auer, A-L. 2002. "...Vaikka elämä oli välillä jo tosi kunnossa": Huostaanottokriisin selvittely-projektin loppuraportti. Espoo: SOS-lapsikylä.
- Koisti-Auer, A-L. 2008. Sukulaisvanhemmuuden profiili. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.
- Korhonen, M. 2007. Kokemuksia sijaisperheen arjesta. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Sosiaalityön pro gradu -työ.
- Korja, O. 2012. "Se on niin voimakas yhdistävä juttu, se että ymmärtää toisiaan". Alle kouluikäisten lasten vanhempien kokemuksia ohjatusta vertaistukiryhmästä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Erityispedagogiikan pro gradu -työ.
- Korpinen, J. 2008. Istuntoja institutionaalisen katseen alla: Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Acta Universitatis Tamperensis 1322.
- Koski-Jännes, A., Jussila, A. & Hänninen, V. 2000. Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava.
- Kouvonen, P. 2012. Participatory Policies and Social Rights in Out-of-home Placement Services. Negotiated Agencies of Vulnerable Children. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos
- Kristeva, J. 1993. Puhuva subjekti. Tekstejä 1967–1993. Helsinki: Gaudeamus.
- Krok, S. 2009. Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä: Yksinhuoltajia marginaalissa. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1437.
- Krug, E. G. & Salomaa, E. 2005. Väkivalta ja terveys maailmassa: WHO:n raportti. Helsinki: Lääkärin sosiaalinen vastuu ry sekä Terveyden edistämisen keskus ry.
- Kujala, V. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet: Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Eevan perhe -projekti. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Kujala, V. 2012a. Sijoitettujen lasten syntymävanhempien tukeminen vertaistukiryhmissä. Teoksessa S. Kivinen, H. Hägglund, P. Söderholm & V. Kujala (toim.) VOIKUKKIA -vertaistukiryhmät. Opas sijoitettujen lasten vanhempien vertaisryhmien perustamiseen ja ohjaamiseen. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto sekä Sininauhaliitto, 6–18.
- Kujala, V. 2012b. VOIKUKKIA-vertaisryhmät, tapaamisten rakenne ja sisältö. Teoksessa S. Kivinen., H. Hägglund., P. Söderholm & V. Kujala (toim.) VOIKUKKIA -vertaistukiryhmät. Opas sijoitettujen lasten vanhempien vertaisryhmien perustamiseen ja ohjaamiseen. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto sekä Sininauhaliitto, 49–98.
- Kuokkanen, L. 2003. Nurse empowerment: A model of individual and environmental factors. Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja sarja D 558 osa-tom. Medica-Odontologica.
- Kuokkanen, L. 2005. Millainen on valtaistunut hoitaja? Tutkiva hoitotyö 3 (1), 29–33.
- Kuoppala, T. & Säkkinen, S. 2014. Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti 26/2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

- Kuronen, M. 2004. Valtaistumista vai voimavaraistumista – Feministisiä näkökulmia empowermentiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa M. Kuronen, R. Granfelt, L. Nyqvist & P. Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 277–296.
- Kuusisto, K. 2009. Päihderiippuvuudesta toipumisen eri reitit. Teoksessa T. Tammi, M. Aalto & A. Koski-Jännes (toim.) Irti päihdeongelmista. Helsinki: Edita, 32–48.
- Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola, & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.
- Laitinen, M. 2004. Häväistyt ruumiit, rikotut mielet: Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, M. 2006. Insestitilanteen ulottuvuuksia. Teoksessa M. Laitinen & J. Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 63–85.
- Laitinen, M. 2011. Naiseuden narratiivit. Teoksessa R. Hannus, S. Mehtola, L. Natunen & A. Ojuri (toim.) Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 55–76.
- Laitinen, M. & Hurtig, J. 2006. Paha ihmisyyden ja ammatillisen auttamisen haasteena. Teoksessa M. Laitinen, & J. Hurtig (toim.) Pahan kosketus: Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 8–17.
- Landy, S. & Menna, R. 2006. Early intervention with multi-risk families: An integrative approach. Baltimore: Brookes.
- Lankinen, E. 2006. Sijaisvanhemmuus sijaisvanhempien kokemana. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Sosiaalityön pro gradu -työ.
- Laki lastensuojelulain muuttamisesta (911/2012)
- Laki lähestymiskiellosta (898/1998)
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)
- Lastensuojelulaki (683/1983)
- Lastensuojelulaki (417/2007)
- Latomaa, T. 2012. Ymmärtävä psykologia – subjektiivisen kokemuksen ja toiminnan subjektiivisen mielekkyyden tutkimusta. Teoksessa L. Kiviniemi, K. Koivisto, T. Latomaa, M. Merilehti, P. Sandelin & T. Suorsa (toim.) Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 15–48.
- Lattu, E. 2008. Naisen tekemä väkivalta. Teoksessa S. Näre. & S. Ronkainen. (toim.) Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 168–192.
- Laurila, A. 2003. Toivo ja Ilona: Raportti lastensuojeluprojekteista. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja 16.
- Lehtomaa, M. 2009. Fenomenologisen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) Koke-

- muksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-yymmärtäminen. 3. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 163–194.
- Lehtonen, P. H. 2008. Voimauttava video. Asiakaslähtöisyyden, myönteisyyden ja videokuvan muodostama työorientaatio perhetyön menetelmänä. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 343.
- Liamputtong, P. 2013. *Women, motherhood and living with HIV/AIDS: A cross-cultural perspective*. Dordrecht: Springer Netherlands. Springer eBooks.
- Lilja, S. 2010. Syntymävanhemmuus Perhehoito -lehdessä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön pro gradu -työ.
- Lillrank, H. 2012. Äitinä olemisen oikeus. Fenomenologis-hermeneuttinen tapaututkimus äidin kokemuksista lapsen huostaanoton jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Lindqvist, R. 2009. Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 354.
- Lydén, H. 2010. Naisten kanssa tehtävä päihdetyö. Naisten virta -hanke. Helsinki: A-klinikkasäätiö.
- Mahkonen, S. 2010. Lastensuojelu ja laki. 3. painos. Helsinki: Edita.
- Mahlakaarto, S. 2010. Subjektiksi työssä: identiteettiä rakentamassa voimaantumisen kehitysohjelmassa. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 394.
- Malinen, B. 2010. The nature, origins, and consequences of Finnish shame-proneness: A grounded theory study. Helsingin yliopisto. Faculty of Theology, Practical Theology. Helsinki University Print.
- Marttala, P. 2011. Parisuhdeväkivallan monet muodot. Teoksessa R. Hannus, S. Mehtola, L. Natunen & A. Ojuri. (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 37–50.
- Marttala, P. & Huovinen, A. 2013. Sijaisperheväkivallasta. Teoksessa A. Huovinen & P. Marttala (toim.) *Puheenvuoroja väkivallasta ja sijaishuollosta*. Helsinki: Pelastakaa lapset ry, 78–86.
- Marttunen, M. 2008. Nuorisorikosoikeus: Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Mattila, H. 2008. Voimaantumisen ydin: Sosiaali- ja terveysalalla toimivien ihmisten mahdollisuuksia voimaantua työssään. Kuopion yliopisto. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 151.
- Maynard, M.T., Gilson, L.L. & Mathieu, J.E. 2012. Empowerment – Fad or Fab? A Multilevel Review of the Past Two Decades of Research. *Journal of Management* 38 (4), 1031–1281.
- Moilanen, J. 2015. Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista. Relationalinen näkökulma. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 533.

- Murto, L. 2002. Päihdehuollon suomalainen malli kansainvälistyvässä ympäristössä. Teoksessa O. Kaukonen & P. Hakkarainen (toim.) Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus.
- Murtorinne-Lahtinen, M. 2011. Äitipuolen identiteetin rakentaminen uusperheessä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 427.
- Mykkänen, J. 2010. Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 382.
- Mäkelä, R. 2003. Alkoholiriippuvuuden kulkuun vaikuttavat tekijät. Teoksessa M. Salaspuro, K. Kiianmaa & K. Seppä (toim.) Päihdelääketiede. 2. painos. Helsinki: Duodecim, 177-182.
- Mäkipää, S. 2014. Toivottuja lapsia ja hyvä äitejä - adoptioäitien lapsen saamisen jälkeinen masennus. Teoksessa M. Koskinen, S-M. Sarkkinen & M. Svala (toim.) Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 492, 137-156.
- Nermes, M. 1998. Työttömien täysvaltaistaminen - empowerment. Futura 2, 58-60.
- Niemelä, H. 2000. Koti SOS-lapsikylässä - uusi mahdollisuus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Niemelä, P. 2001. Vanhemmuuden roolit suhteessa lapsen kehitysvaiheisiin. Psykologinen valmistautuminen rooleihin raskauden aikana. Teoksessa M. Rautiainen (toim.) Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 9-16.
- Niemistö, R. 2001. Vanhemmuuden roolit, varhainen nuoruusikä (11-15). Teoksessa M. Rautiainen (toim.) Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 39-50.
- Notko, M. 2011. Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 406.
- Notko, M., Holma, J., Husso, M., Virkki, T., Laitila, A., Merikanto, J. & Mäntysaari, M. 2011. Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen erikoissairaanhoidossa. Duodecim 127 (15), 1599-1606.
- Nousiainen, K. 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Helsingin yliopisto. SoPhi 89.
- Nyqvist, L. 2004. Sukupuoli parisuhdeväkivallan ammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa M. Kuronen, R. Granfelt, L. Nyqvist & P. Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004. Jyväskylä: PS-kustannus, 101-130.
- Nätkin, R. 2001. Päihdeongelmaiset äidit - uutta päihdepolitiikkaa. Arviointitutkimus projektista. Teoksessa M. Andersson (toim.) Tartu hetkeen. Apua ja hoitoa päihhteitä käyttäville vauvaperheille. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 32-49.

- Nätkin, R. 2003. Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Nätkin, R. 2006. (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nätkin, R. 2006a. Johdanto. Kulttuurisista merkityksistä hoidon tukemiseen. Teoksessa R. Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 5–21.
- Nätkin, R. 2006b. Äitiys ja päihteet – kertomus ja politiikka. Teoksessa R. Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 23–53.
- Nätkin, R. 2009. Alkoholiongelmainen perheessä – vieras ja sopimaton. Teoksessa R. Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 63–105.
- Nätkin, R. & Vuori, J. 2007. Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa J. Vuori & R. Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 7–38.
- O'Brien, T. M. 2004. Child welfare in the legal setting: A critical and interpretive perspective. New York: Haworth Press.
- O'Halloran, K. 1999. The welfare of the child: The principle and the law: a study of the meaning, role and functions of the principle as it has evolved within the family law of England and Wales. Aldershot: Ashgate.
- Oinas, E. 2004. Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa M. Liljeström (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 209–227.
- Oinas-Kukkonen, H. 2013. Alkoholistin ja hänen läheisensä samanaikainen toimipumina vapauttavana oppimisprosessina Minnesotahoidossa. *Acta Universitatis Ouluensis. E Scientiae Rerum Socialium* 139.
- Ojanen, M. 2006. Äiti korvaushoidossa. Teoksessa R. Nätkin (toim.) Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus, 107–135.
- Oksanen, S. 2006. "Alkoholiongelmasta kärsivien joukossa on eniten niitä, jotka eivät koskaan ole ottaneet ryyppyäkään": tutkimus Huoltaja-/Sosiaaliturva-lehden välittämästä alkoholiperheen kuvasta vuosina 1960–2004. Helsinki: A-klinikkasäätien moniste 55.
- Oranen, M. 2012. Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa A. Söderholm & S. Kivitielä (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 217–238.
- Paavilainen, E. & Flinck, A. 2014. The effectiveness of methods designed to identify child maltreatment in social and healthcare: a systematic review protocol. *JBIC Library of Systematic Reviews & Implementation Reports* 12 (1), 90–100.
- Pajulo, M. 2001. Early motherhood at risk: Mothers with substance dependency. Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja 439.
- Pajulo, M. 2011. Päihdeongelmaisten odottavien äitien hoidon kehittäminen – erityispiirteet, haasteet ja mahdollisuudet. *Lääkärilehti* 14, 1189–1195.

- Pajulo, M. 2012. Mentaalisatiokykyä voi vahvistaa hoidossa. *Enska. Enskan extranumero. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenlehti.*
- Pajulo, M. & Kalland, M. 2008. Äidin reflektiivinen kyky ja sen vaikutus päihdeensikotien hoidon tulokseen. Teoksessa M. Andersson, R. Hyytinen & M. Kuorelahti (toim.) *Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus ja vauva-aikana. Pidä kiinni -hoitojärjestelmä.* Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 158–183.
- Pajulo, M., Pyykkönen, N., Kalland, M., Sinkkonen, J., Helenius, H., Punamäki, R-L. & Suchman, N. 2013. Substance-abusing mothers in residential treatment with their babies: Importance of pre - and postnatal maternal reflective functioning. *Infant Ment Health Journal* 33 (1), 70–81.
- Perttu, S. 2004. Naisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta ja sen seulonta äitiys- ja lastenneuvolassa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 6.
- Perttula, J. 2009. Kokemus ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen.* 3. painos Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 115–162.
- Perälä-Littunen, S. 2004. Cultural images of a good mother and a good father in three generations. *Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 239.
- Piensoho, T. 2001. Äitiyden alkumetreit. Naisten raskaudelle ja synnytykselle antamat merkitykset ja oppimiskokemukset. Helsingin yliopisto. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 176.
- Piispa, M. 2004. Väkivalta ja parisuhde: nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa. Helsinki: Tilastokeskus 241.
- Piispa, M. 2011. Parisuhdeväkivallan todellisuus. Teoksessa R. Hannus, S. Mehtola, L. Natunen & A. Ojuri. (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta.* Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton raportteja, 15–36.
- Piispa, M., Heiskanen, M., Kääriäinen, J., Sirén R. 2006. Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Pirskanen, E. 2011a. Sijaisperhe asiakkaana perheneuvolassa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Lisenssiaattitutkimus.
- Pirskanen, H. 2011b. Alkoholi, isyys ja valta: Ongelmajuovat isät miesten elämäntarinoissa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 53.
- Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Helsinki. Soccan ja Heikki Waris -instituution julkaisusarja 26.
- Pulkkinen, L. 1998. Ihmisen kehitystä koskevan tiedon sovellettavuudesta. *Psykologia* 33 (2), 113–121.
- Puolimatka, T. 2011. Kasvatus, arvot ja tunteet. 2. painos. Helsinki: Suunta-kirjat.
- Puolimatka, T. 2014. Lapsen ihmisoikeus: oikeus isään ja äitiin. Helsinki: Suuntakirjat.
- Pösö, T. 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa J. Vuori & R. Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto.* Tampere: Vastapaino, 65–82.

- Pösö, T. 2010. Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. *Janus* 18 (4) 324–366.
- Rautakorpi, S. 2007. Äiti ja lapsen huostaanotto: Äitien kokemuksia lapsen huostaanotto-prosessista ja äitiydestä huostaanoton jälkeen. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityön pro gradu -työ.
- Reenkola, E. 2008. *Nainen ja viha: Aggressio voimavaraksi*. Helsinki: Minerva.
- Rich, A. 1977. *Of woman born. Motherhood as experience and institution*. London: Vigaro Press.
- Ruisniemi, A. 2006a. Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana. Teoksessa R. Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus, 165–187.
- Ruisniemi, A. 2006b. Minäkuvan muutos päihderiippuvuudesta toipumisessa. Tutkimus yhteisöllisestä päihdekuntoutuksesta. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, *Acta Universitatis Tamperensis* 1150.
- Rutter, B. A. 1998. *Vanhemman käsikirja*. Suom. H. Hämäläinen. Helsinki: Perhehoitoliitto.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2009. (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Ryan, D. & Ryan, J. 2005. Askeleita huonosta itsetunnosta toipumiseen: 6 opeutusjaksoa omakohtaiseen tutkimiseen tai ryhmille. *Elämälle kyllä -toipumisopas*. Suom. T. Salovuori. 2. painos. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Räty, T. 2012. *Lastensuojelulaki: Käytäntö ja soveltaminen*. 2. painos. Helsinki: Edita.
- Saarikallio-Torp, M., Heino T., Hiilamo, H., Hytti, H. & Rajavaara, M. 2010. Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa U. Hämäläinen & O. Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 236–264.
- Saastamoinen, K. 2010. *Lapsen asema sijaishuollossa: Käsikirja arjen toimintaan*. 2. painos. Helsinki: Edita.
- Salaspuro, M. 2003. *Hoidon teho*. Teoksessa M. Salaspuro., K. Kiianmaa & K. Seppä (toim.) *Päihdelääketiede*. 2. painos. Helsinki: Duodecim, 273–279.
- Salonen, A. S. 2012. *Kristillisen päihdetyön asiakkaat*. Teoksessa H. Hostikka, A. S. Salonen & H. Rantala (toim.) *Kristillisen päihdetyön barometri*. Helsinki: Sininauhaliitto, 34–65.
- Saresma, T. 2010. *Kokemuksen houkutus*. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 59–74.
- Sariola, S. 2006. "Joku, jota rakastaa ja josta huolehtia". Etnografinen tutkimus skotlantilaisista huumeita käyttävistä naisista. Teoksessa R. Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus, 137–163.
- Sarkkinen, M. & Juutilainen, K. 2011. *Synnytyksen jälkeinen masennus*. Teoksessa T. Heiskanen., M. O. Huttunen & J. Tuulari (toim.) *Masennus*. Helsinki: Duodecim, 337–353.
- Saurama, E. 2002. *Vastoin vanhempien tahtoa*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, *Tutkimuksia* 2002:7.

- Sevón, E. 2009. Maternal responsibility and changing relationality at the beginning of motherhood. *Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 365.
- Sevón, E. & Huttunen, J. 2002. Odottavan äidin vastuu. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen. (toim.) *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 72-98.
- Sevón, E. & Notko, M. 2008. Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 13-26.
- Sheppard, M. 2006. *Social work and social exclusion: the idea of practice*. Aldershot: Ashgate.
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. *Acta Universitatis Ouluensis E* 37.
- Siitonen, J., Repola, H. & Robinson, H. 2002. Havahtuminen työhyvinvoinnin mahdollistamiseen: Empowerment-kulttuuri työhyvinvoinnin edistämisessä. Oulun yliopisto. Työtieteen laboratorion hankeraportteja 16.
- Sidebotham, P. & Heron, J. 2006. The ALSPAC study team. Child maltreatment in the "Children of the nineteen's": A cohort study of risk factors. *Child Abuse & Neglect* 30 (5), 497-522.
- Siekkinen, K. 2010. Syvähaastattelu. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ik-kunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistokeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 45-60.
- Sinkkonen, J. 2001. *Lapsen puolesta*. Helsinki: WSOY.
- Sinko, P. 2005. Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. 2. painos. Helsinki: Palmenia-kustannus. *Oppimateriaaleja* 127.
- Sinko, P. & Virokannas, E. 2009. Rajallista äitiysidentiteettiä – Huumeita käyttäneiden naisten kertomuksia lastensa huostaanotoista. *Janus* 17 (2), 104-120.
- Solantaus, T. 2012. Lapsi ja vanhemman mielenterveyden häiriöt. Teoksessa A. Söderholm & S. Kivitiie-Kallio (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Duodecim, 239-252.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 132/2007. Luettu 12.4.2007.
- Suchman, N. E., Pajulo, M. & Mayes, L. C. 2013. *Parenting and substance abuse: Developmental approaches to intervention*. New York: Oxford University Press.
- Sulkunen, I. 1987. Naisten järjestäytyminen ja kaksijakoinen kansalaisuus. Teoksessa R. Alapuro, I. Liikanen, K. Smeds & H. Stenius (toim.) *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä, 157-175.
- Suomela, A. 2004. Missä viipyvät huostaanotto-perheiden ihmisoikeudet? Teoksessa J. P. Roos (toim.) *Huostaanottokirja*. Jyväskylä: Design Nurmisaari, 33-53.
- Stormbom, A. 2008. Vauvalähtöinen päihdekuntoutus – esimerkkinä Ensikoti Pinja. Teoksessa M. Andersson, R. Hyytinen & M. Kuorelahti (toim.) *Vau-*

- van parhaaksi. Kuntoutumien päihteistä ja odotus- ja vauva-aikana. Pidä kiinni hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 109–125.
- Sutinen, T. 2010. Hoitomalli äitiys- ja lastenneuvolassa asioivien päihteitä käyttävien naisten hoitotyöhön. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Publications of the University of Eastern Finland 26.
- Syrjälä, L. & Nurminen, M. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 51.
- Söderholm, A. & Politi, J. 2012. Lapsen laiminlyönti. Teoksessa A. Söderholm & S. Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim. 76–98.
- Tammentie, T. 2009. Äidin synnytyksen jälkeisen masennuksen vaikutus perheeseen ja perheen vuorovaikutussuhde lastenneuvolan terveydenhoitajan kanssa. Tampereen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Acta Universitatis Tamperensis 1440.
- Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. 2. painos. Helsinki: WSOY.
- Taylor, V. 1995. Self-labelling and women's mental health: Postpartum illness and the reconstruction of motherhood. *Sociological Focus* 28 (1), 23–47.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. painos. Helsinki: Tammi.
- Tuovinen, P. 2014. Isien ja tyttärien kertomuksia yksinhuoltajaperheestä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 500.
- Törmä, T. 2011. Juovasta äidistä raittiiksi äidiksi: Alkoholismista toipumisen prosessi äitien kertomana. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta 123.
- Törrönen, H. 2009a. Vaiettu naiseus –projekti. Teoksessa H. Törrönen (toim.) Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 10–11.
- Törrönen, H. 2009b. Naisen väkivallasta puhuminen on naisasia. Teoksessa H. Törrönen (toim.) Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 17–25.
- Törrönen, H. 2009c. Väkivaltaa käyttänyt nainen tulee asiakkaaksi. Teoksessa H. Törrönen (toim.) Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 89–112.
- Ulvinen, V-M. 2012. Ymmärtävää sosiologiaa – fenomenologisen sosiologian näkökulma kokemuksen tutkimukseen. Teoksessa L. Kiviniemi, K. Koivisto, T. Latomaa, M. Merilehti, P. Sandelin & T. Suorsa (toim.) Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 49–71.
- Uusitalo, T. 2003. Osastonhoitajan transformatiivinen johtamistaito ja hoitohenkilökunnan voimaantuminen. Tampereen yliopisto. Lääketieteellinen tiedekunta. Hoitotieteen laitos.
- Uusitalo, T. 2006. Surun tutkimus ja tutkijan tunteet. Teoksessa K. Määttä (toim.) Tunteiden rakkaus ja rikkaus: Avaimia tunteiden tulkintaan. Helsinki: Finnlectura, 108–130.
- Valkonen, J. 2007. Psykoterapia, masennus ja sisäinen tarina. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 77.
- Valkonen, L. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonoorten vanhempisuhteet. Helsinki: Stakes, Tutkimuksia 52.

- Valkonen, L. 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 286.
- Valkonen, L. 2014. *Sijaisvanhemmat*. Jyväskylä: Perhehoitoliitto.
- Valli, R. 2010. Vastaaaja asettaa tulkinnalle haasteita. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 3. painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 236–250.
- Vanhanen, S. 2014. Kuka auttaisi meidän perhettä? Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä tukeminen ja jälleenyhdistäminen – kehittämishankkeen raportti. Helsinki: SOS-Lapsikylä.
- Varto, J. 1992. *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Viittala, K. 2001. "Kyllä se tommosellaki lapsella on kovempi urakka": Sikiöaikana alkoholille altistuneiden huostaanotettujen lasten elämäntilanne, riskiprosessit ja suojaavat prosessit. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 180.
- Voikukkia. Huostaanoton jälkeen vanhemmuus voi kukkia. <http://www.voikukkia.fi/4.11.2015>.
- Vuori, A. 2003. Kaltoinkohtelun ylisukupolvisuus: Huostaanotettujen lasten äitien lapsuuskokemuksia. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan pro gradu -työ.
- Vuori, J. 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset: Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Vuori, J. 2003. Äitiyden ainekset. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhemurroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.
- Vuori, J. 2007. Perheen nimissä. Maahanmuuttajien opastusta tasa-arvoon. Teoksessa J. Vuori & R. Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 128–167.
- Väyrynen, S. 2006. "Multa on viety se kaikesta tärkein". Äitiys ja leimattu identiteetti huume kuvioissa. Teoksessa R. Nätkin (toim.) *Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat*. Jyväskylä: PS-kustannus, 81–105.
- Väyrynen, S. 2007. *Usvametsän neidot: Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa*. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 118.
- Väänänen, K. 2011. Miten selviytyä väkivallasta? Teoksessa R. Hannus, S. Mehtola, L. Natunen & A. Ojuri (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 109–132.
- Ward, H., Brown, R. & Westlake, D. 2012. *Safeguarding babies and very young children from abuse and neglect*. London: Jessica Kingsley.
- Wells, K. & Marcenko, M. O. 2011. Introduction to the special issue: Mothers of children in foster care. *Children and Youth Services Review* 33, 419–423.
- Wilcox, H. C., Kuramoto, S. J., Lichtenstein, P., Langstrom, N., Brent, D. A. & Runeson, B. 2010. Miscellaneous psychiatric morbidity, violent crime, and suicide among children and adolescents exposed to parental death. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 49 (5), 514–523.

- Ylitalo, P. 2011. Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Øverlien, C. 2014. 'He didn't mean to hit mom, I think!': Positioning, agency and point in adolescents' narratives about domestic violence. *Child & Family Social Work* 19, 156-164.

LIITTEET

Liite 1

Teemahaastattelurunko

Taustatiedot

1. Yleistä, esimerkiksi ikä, ammatti, työ, perhe/parisuhde, asuminen, lasten lukumäärä
2. Tämänhetkinen elämäntilanne

Äitiys

3. Miltä tuntui tulla äidiksi?
4. Kerro omista vahvuuksista /heikkouksista äitinä?
5. Millaista oli olla äiti silloin kun lapsesi asui luonasi? Millainen vauva/lapsi oli? Kuvaile tavallista arkipäivää, mitä teitte ja mitä pidit tärkeänä?
6. Kenellä/kummalla teistä oli kasvatusvastuu lapsesta, vai vain sinullako? (yksinhuoltajuus tai parisuhde/lapsen isä)
7. Millaisia unelmia sinulla on äitinä?

Huostaanotto

8. Voitko kertoa lapsesi huostaanottotilanteesta ja siihen johtaneista syistä?
9. Millä tavalla tunnetasolla äitytesi on muuttunut huostaanottotilanteesta?
10. Miltä tämänhetkinen tilanteesi tuntuu, oletko päässyt huostaanoton kanssa sinuiksi (vai onko jokin tunne päällimmäisenä mielessä?)
11. Oletko saanut tukea huostaanottotilanteen yhteydessä tai sen jälkeen?
12. Miten koet äitinä asioimisen viranomaisten kanssa?

Lapsesta erokokemuksen vaiheet

13. Erokokemukseen liittyy tunteiden skaala, vihaa, syyllisyyttä ja katkeruutta, onko sinulla ollut näitä kokemuksia?
14. Perhehoitoliitto määrittelee erokokemuksen vaiheet seuraavasti; järkytys, vastanpaneminen, epätoivo ja sopeutuminen. Missä vaiheessa koet olevasi tällä hetkellä?
15. (Jos äiti on epätoivoinen tai sopeutunut), miten tähän vaiheeseen on päästy, mistä -vaihe alkoi?
16. Auttoivatko muut henkilöt näiden vaiheiden alkuun vai työstitkö tilannettasi yksin ja itsekseesi?

17. Auttoiko tähän vaiheeseen pääseminen jokin laukaiseva tekijä, tapahtuma, tilanne tai henkilökohtainen prosessi, minkä avulla pääsit vaiheeseen jossa nyt olet?
18. Oliko omien tuntemusten käsitteleminen tai ilmaiseminen vaikeaa? Tunsitko pelkoa tai epävarmuutta? Missä vaiheessa tätä prosessia?

Ihmissuhdeverkosto

19. Millainen oli ihmissuhdeverkostosi lapsen syntyessä?
20. Keskustelitko omasta tilanteestasi kenenkään kanssa, kun tilanne alkoi vaikeutua ennen huostaanottoa?
21. Miten ihmissuhdeverkostosi on suhtautunut huostaanottotilanteeseen ja oletko saanut apua/tukea heiltä?
22. Missä asioissa tarvitset/haluat tukea, (konkreetista, henkistä tai vertais-tukea)?
23. Millainen suhde sinulla on lapsesi/lastesi kasvatusäitiin/perheeseen?

Ryhmäkokemukset/odotukset/tuki

24. Oletko osallistunut sijoitettujen lasten äitiryhmään tai muuhun sosiaali- ja/tai terveystoimen tuen piiriin/terapiaan/missä? Miksi halusit osallistua ryhmään/tuen piiriin/terapiaan?
25. Mitä odotit/odotat/sait tapaamisilta, ryhmä-, sosiaali- ja terveystoimelta/terapiasta tai muusta tuesta?
26. Oletko kokenut ryhmän/tuen vahvistavan sinua? Miten?
27. Miltä tuntui/tuntuu tavata samaa kokeneita äitejä?
28. Mistä sait tietää ryhmästä/tukitoimista/terapiasta?
29. Mitkä ovat tärkeimmät asiat jotka antavat voimavaroja arkeesi tällä hetkellä?
30. Millaisia selviytymiskeinoja sinulla on ollut?

Liite 2

Äitien haastattelujen ajankohdat

Äitien haastattelujen ajankohdat			
	Vuonna 2004	Lisäaineisto vuonna 2008	Seuranta-aineisto vuonna 2008
Iiris	x		x
Jasmine		x	
Kanerva	x		x
Kielo	x		x
Kukka		x	
Lilja	x		x
Marketta		x	
Onerva		x	
Orvokki		x	
Terttu	x		x
Ulpu	x		x
Vuokko	x		x

Liite 3

Äitien ilmaiset voimaannuttavat tekijät

Äidit	Lapset	Vertais-toiminta	Hoito, terapia ja kuntoutus	Uudet perhe- ja ihmissuhteet	Usko	Opiskelu ja työ	Suhde sijaisvanhempiin	Huostaanoton purkautuminen
Iiris	x		x				x	
Jasmine		x				x	x	
Kanerva		x		x			x	
Kielo	x	x	x	x		x		x
Kukka	x		x	x	x		x	
Lilja	x	x	x			x	x	x
Marketta	x	x			x	x		x
Onerva	x			x	x	x		x
Orvokki	x	x			x		x	
Terttu	x	x		x	x	x		
Ulpu	x	x	x	x	x	x		x
Vuokko	x	x	x	x	x			